

637
[17]
УМ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ

**ПРВО И ДРУГО
ЗАСЕДАЊЕ АНТИФАШИСТИЧКОГ
ВЕЋА НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА
ЈУГОСЛАВИЈЕ**

(26 и 27 новембра 1942; 29 и 30 новембра 1943)

ПО СТЕНОГРАФСКИМ БЕЛЕШКАМА И ДРУГИМ ИЗВОРИМА

БЕОГРАД

ПРЕЗИДИЈУМ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ

**ПРВО И ДРУГО
ЗАСЕДАЊЕ АНТИФАШИСТИЧКОГ
ВЕЋА НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА
ЈУГОСЛАВИЈЕ**

(26 и 27 новембра 1942; 29 и 30 новембра 1943)

ПО СТЕНОГРАФСКИМ БЕЛЕШКАМА И ДРУГИМ ИЗВОРИМА

БЕОГРАД

Општа редакција
МОША ПИЈАДЕ

Прикупио и средио за штампу
СЛОБОДАН НЕШОВИЋ

637

D 7. XI. 1953

/100

ИЗДАЊЕ ПРЕЗИДИЈУМА НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ

Штампа Југословенско штампарско предузеће—Београд

НАПОМЕНА ИЗДАВАЧА

Прво заседање АВНОЈ-а претставља један од најзначајнијих датума у историји Народноослободилачке борбе, од 7 јула 1941, када је планула прва ослободилачка пушка, до првог састанка народних претставника, 26 и 27 новембра 1942 године у Бихаћу, зато што су на овом већању делегата наших народа донесене одлуке од далекосежног значаја не само за даље успешно вођење Ослободилачког рата већ и за организовање државе на новим основама. Уз Врховни штаб НОВ и ПОЈ, Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије, као претставничко тело свих наших народа, са својим Извршним одбором, примило је, поред важних политичких задатака, још и велики део послова у организовању позадине и народноослободилачких одбора као носилаца нове народне власти.

Мада је рад Извршног одбора АВНОЈ-а обављан под ванредно тешким ратним условима, он је, и поред свих тешкоћа и ратних разарања, захватао све шире и дубље скоро све области народног живота; поред прописа о задацима и установљењу и раду народноослободилачких одбора, о организовању позадинских власти које је издао Врховни штаб Народноослободилачке партизанске и добровољачке војске Југославије (септембра 1942), Извршни одбор је доносио прописе у циљу регулисања низа економских питања на ослобођеној територији, о раду просветних установа и социјално-здравствених служби, о одржању реда итд. проширујући тако из дана у дан садржај рада народноослободилачких одбора.

Нажалост, материјали из овог првог периода законодавног рада највиших устаничких органа цивилне власти највећим делом нису сачувани, што је несумњиво велика штета за проучавање историје првих дана стварања нове Југославије.

На свом Другом заседању, одржаном 29 и 30 новембра 1943 године у Јајцу, Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије, благодарећи огромним успесима Народно-ослободилачке војске у борби против непријатеља и домаћих издајника и у складу са великим напретком у организовању и јачању ударне снаге НОВ и ПОЈ, прерасло је

дотадашње форме рада и конституисало се у врховно законодавно и претставничко тело народа Југославије. Доношењем историских одлука о организацији народнослободилачке власти у току Народнослободилачке борбе и оснивањем Националног комитета ослобођења Југославије као привремене народне владе, ударени су темељи нове државе, федеративне демократске Југославије. На тим темељима је, после победоносног окончања Ослободилачког рата, изграђен и јуставни поредак санкционисан 31 јануара 1946 године.

Материјали са ових историских заседања АВНОЈ-а у Бихаћу и Јајцу досад уопште нису у целини нигде објављени. Фрагментарно, они су у своје време били објављени у „Народном ослобођењу“, у „Борби“, „Вјеснику“ и другим листовима који су излазили у току Народноослободилачке борбе, и у публикацијама које су умножаване или штампане у партизанској техници. Највећи део тих материјала објављен је са Првог заседања у Бихаћу у „Народном ослобођењу“, тадашњем органу АВНОЈ-а, и у „Дневнику“ — Први део — Владимира Дедијера.

Од материјала са Првог заседања доносимо овде оне које смо пронашли у току рада на овој књизи. Говори су дати или онако како су у своје време били у листовима и дневницима у изводима објављени, или су раније објављени делови говора допуњени сачуваним рукописима; извесни говори, где је то било нужно, допуњени су и на основу сећања говорника како бисмо повезали у штампи и рукописима сачуване делове и тако добили говоре како су били изречени.

Извесни историски веома значајни материјали овом приликом се први пут објављују.

Овде треба напоменути да се ни хронике о овом заседању, писане у време самих догађаја или одмах после њих, и по од непосредних учесника, у детаљима не слажу, као, например, у реду говорника. Ми смо се држали оног реда којим су говори у изводима забележени у првом броју „Народног ослобођења“. Поред тога, ни исти делови говора који су били објављени на два или више места нису штампани у истоветним текстовима, тако да је требало претходно консултовати говорнике који су живи како би ти недостаци били уклоњени. Велика је штета што нису пронађени цели или бар већи делови говора др Симе Милошевића, професора Београдског универзитета, професора Стојана Церовића, уредника „Слободне мисли“, проте Јагоша Симоновића и других, који су у сећању учесника овог знаменитог заседања задржани у врло лепој успомени.

Материјали Другог заседања АВНОЈ-а у Јајцу дати су или према оригиналним рукописима или према скраћеним стенографским белешкама које су вођене на заседању, или према „Вјеснику“ — органу Народноослободилачке фронте Хрватске, итд. Често је истовремено коришћено више извора да би се повезали на разним местима објављени фрагменти и тако добила што вернија целина. Ред говорника дат је

према извештајима и репортажама које су у то доба биле објављене у партизанској штампи.

Међутим, ни са овог заседања нису сачувани сви говори, тако да смо сва места где текстови недостају или нису завршени означили тачкицама, а уколико су делимично препричани и тако били објављени те смо ставове ставили у заграде.

При редиговању ове књиге језик, стил и правопис задржани су према оригиналним документима и према изворима из којих су пренесени. Поједини термини (као народно-ослободилачки одбори, Народно-ослободилачки покрет) исписивани су онако како се то чинило 1942 и 1943 године. То је учињено да би се сачувала аутентичност свих овде објављених материјала.

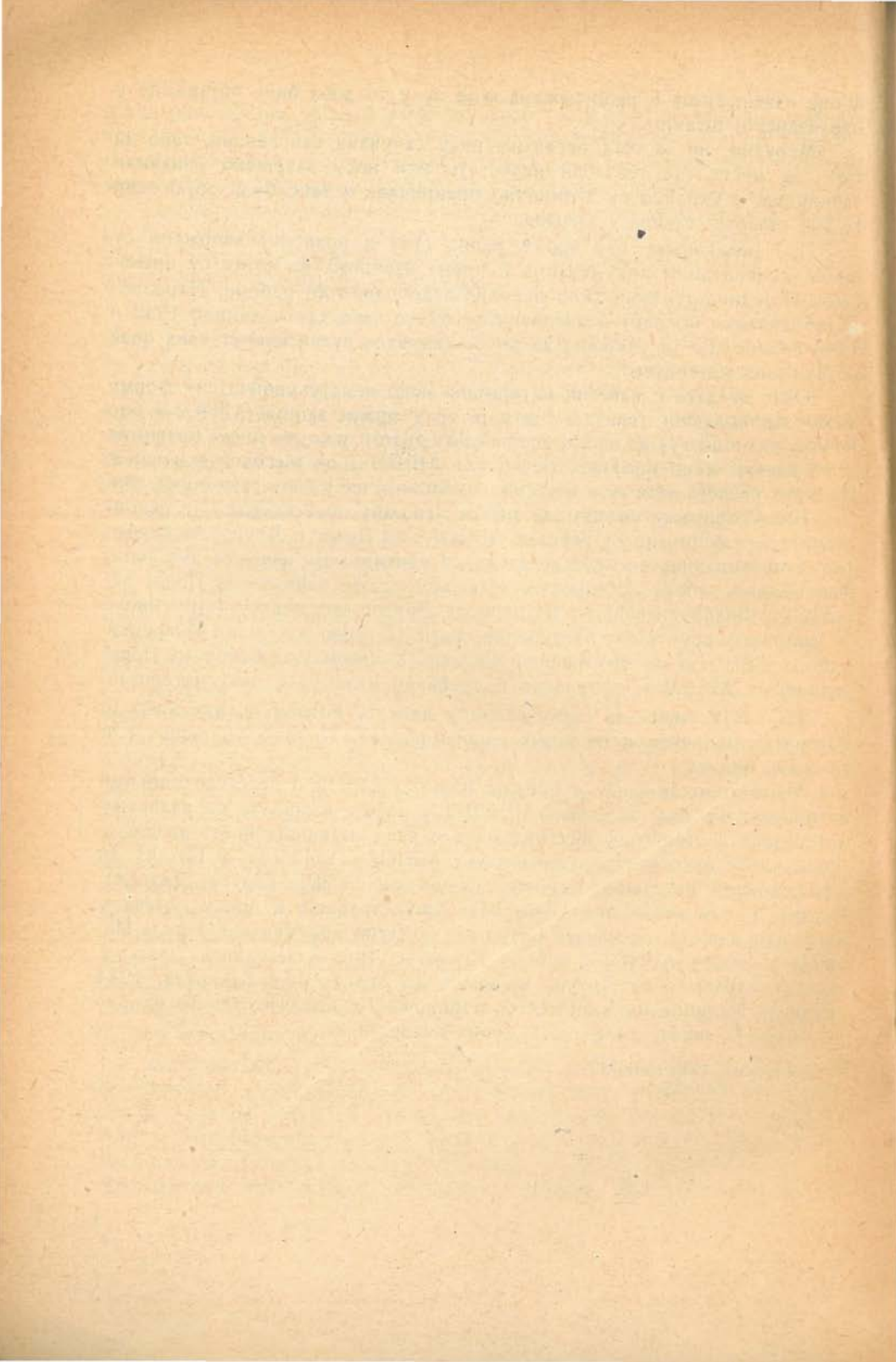
Овде су дати и извесни материјали иако немају уобичајену форму аката законодавног тела зато што је то у првим данима АВНОЈ-а био начин рада и што се из њих најбоље може видети у којим се све правцима и по каквим концепцијама кретао рад АВНОЈ-а од његовог оснивања. Из истих разлога дати су и извесни нацрти који нису били санкционисани.

При сређивању материјала знатну тешкоћу претстављало је реконструисање тачног списка већника АВНОЈ-а са Првог и Другог заседања, јер се оригинални спискови не слажу са оригиналним извештајима верификационих одбора. Утврђивању стварног стања већника са Првог заседања у Бихаћу и већника из периода Другог заседања у Јајцу много је допринео друг Миле Перуничкић, који је, прво као члан Извршног одбора АВНОЈ-а за унутрашње послове, а потом као Секретар Председништва АВНОЈ-а, проучавао и сређивао целокупан овај материјал.

На крају књиге за сваку седницу дати су подаци о томе како је материјал приређен и из којих извора потиче. То исто учињено је и за сваки прилог.

Овом књигом, која се предаје нашој јавности о десетогодишњици историског Другог заседања АВНОЈ-а у Јајцу, завршава се издавање материјала и стенографских бележака о раду највиших претставничких органа нове Југославије од оснивања АВНОЈ-а 1942 год. у Бихаћу до VI редовног заседања Народне скупштине ФНРЈ (другог сазива). Истина, у том веома значајном раздобљу стварања и првих потеза у изградњи наше нове државе недостаје потпуна документација рада Извршног одбора АВНОЈ-а између Првог и Другог заседања, Председништва АВНОЈ-а од Другог заседања до ослобођења Београда, 1944 године и Националног комитета ослобођења Југославије, али то нимало не умањује значај досад објављених материјала.

Јануара, 1953 године
Београд

ПРВО ЗАСЕДАЊЕ
АНТИФАШИСТИЧКОГ ВЕЋА НАРОДНОГ
ОСЛОБОЂЕЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ

(26 и 27 новембра 1942 у Бихаћу)

PROF. BACCHETTI
MILANO, ITALIA

(L. n. 30 del 28.2.1975)

Свечана седница

(26 новембра 1942 године у Бихаћу)

Почетак у 18 часова.

Претседавали: **Станко Опачић-Ђаница** и др **Иван Рибар**.

(Појаву Врховног команданта НОВ и ПОЈ Јосипа Броза Тита и чланова Врховног штаба Народно-ослободилачке војске и Партизанских одреда Југославије сви делегати и гости поздрављају бурним и дуготрајним аплаузом. Овације Јосипу Брозу Титу трају неколико минута. — Хор Казалишта „Народно ослобођење” пева нову народну химну „Хеј Словени“. — Интонирање химне прихватају сви присутни.)

Претседавајући Станко Опачић-Ђаница (Хрватска): Другови и пријатељи, овај свечани састанак претставља историјски дан у борби наших народа против фашистичких освајача, а за обрану своје домовине и своје слободе. Овај састанак највишег политичког форума, политичког претставништва свих наших народа сазван је на позив Врховног команданта Народно-ослободилачке војске и Партизанских одреда Југославије друга Тита, и оно треба, заједно са Врховним штабом, да постане и да буде главни организатор опћенародне борбе за протјеривање окупатора из наше земље, да буде главни руководилац свих напора и тежњи наших народа за ослобођење од окупатора, од проклетих фашиста и њихових домаћих слугу, усташа, четника, за стварање једне нове, на братству и јединству и равноправности народа засноване државе, државе у којој ће сви народи бити равни једни другима.

Ова свечана сједница народних претставника за оснивање АВНОЈ-а заказана је са овим дневним редом (чита):

- 1) Избор почасног претсједништва,
Избор радног претсједништва,
Избор два записничара,
Избор Верификационог одбора;
- 2) Поздравна ријеч Врховног команданта Народно-ослободилачке војске и Партизанских одреда Југославије друга Тита;

- 3) Поздравна ријеч претставника Централног комитета Комунистичке партије Југославије;
- 4) Поздравна ријеч претставника Савеза комунистичке омладине Југославије;
- 5) Поздравна ријеч претставника Антифашистичке фронте жена;
- 6) Поздравна ријеч претставника Штаба I Босанског корпуса НОВ и ПОЈ;
- 7) Читање поздравних телеграма.

Предлажем да се у почасно претсједништво наше скупштине изабру: Претсједник Врховног совјета Совјетског Савеза Михаил Иванович Калињин (буран и дуготрајан аплауз), Комесар народне обране Совјетског Савеза Јосиф Висарионович Стаљин (буран и дуготрајан аплауз), Народни комесар спољних послова Совјетског Савеза Вјећеслав Михаиловић Молотов (буран и дуготрајан аплауз), Претсједник Сједињених Држава Америке Франклин Делано Рузвелт (буран и дуготрајан аплауз), организатор херојске обране Стаљинграда маршал Тимошенко (буран и дуготрајан аплауз), Врховни командант Народно-ослободилачке војске и Партизанских одреда Југославије друг Тито (буран, одушевљен и дуготрајан аплауз), Централни комитет Комунистичке партије Југославије (буран аплауз), Врховни Штаб НОВ и ПОЈ (буран аплауз), Главни штаб НОВ и ПО Хрватске (буран аплауз), Главни штаб НОВ и ПО Србије (буран аплауз), Главни штаб НОВ и ПО Босне и Херцеговине (буран аплауз), Главни штаб НОВ и ПО Црне Горе (буран аплауз), Извршни одбор Ослободилне фронте Словеније (буран аплауз) и Штаб Првог босанског корпуса НОВ и ПОЈ (буран и дуготрајан аплауз).

Предлажем да се у радно претсједништво изабру другови др Иван Рибар, адвокат из Београда, бивши претсједник Уставотворне скупштине (буран и дуготрајан аплауз), Нурија Поздерац, бивши сенатор и члан Главног одбора Југославенске муслиманске организације (буран и дуготрајан аплауз), Моша Пијаде, академски сликар и публициста из Београда (буран и дуготрајан аплауз), Павао Крце, бивши посланик Хрватске сељачке странке из Сиња (буран и дуготрајан аплауз), Ката Пејновић, претсједница Антифашистичке фронте жена за Лику (буран аплауз), прота Јевстатије Караматијевић, бивши претсједник Народно-ослободилачког одбора из Нове Вароши у Санџаку (буран аплауз).

Пошто је Вијеће са одушевљењем примило овај мој приједлог, молим чланове изабраног радног претсједништва да заузму своја мјеста.

Претседавајући др Иван Рибар (Хрватска): Преузимајући руковођење овом свечаном сједницом, ја своју прву ријеч, заједно са вама другови вијећници, упућујем онима који су у минулим бојевима од почетка наше борбе па све до данас пали у Народно-ослободилачкој борби за славу и част и слободу наше земље и наших народа („Слава

им!“), своју прву ријеч упућујем и свима небројеним жртвама фашистичког терора, свој недужној дјечи, нејаким женама и старцима које су фашистички зликовци и домаћи издајници поубијали широм наше земље. Зато вас позивам да минутом шутње одамо почаст нашим палим друговима — херојима и свим жртвама фашизма. (Сви већниши устају и минутом ћутања одају пошту палим херојима и жртвама фашистичког терора).

Слава-им! (Једнодушан одзив: „Слава им!“).

Да бисмо могли да наставимо рад, потребно је да претходно изаберемо два записничара. Предлажем да се за записничаре изаберу другови Милентије Поповић, инжењер из Београда, и Шиме Бален, новинар из Загреба. (Буран и дуготрајан аплауз. — Г л а с о в и : „Живели!“).

На основу једнодушног аплауза којим сте пропратили мој приједлог, констатирам да су за записничаре једногласно изабрани другови Поповић и Бален, па их молим да заузму своја мјеста.

Прије него бисмо приступили даљем раду, потребно је да утврдимо колико је позвано и колико вијећника присуствује данашњем нашем састанку. Молим записничара друга Поповића да изврши прозивку.

Записничар инж. Милентије Поповић (Србија) (чита):

Јосип Броз Тито, Врховни командант НОВ и ПОЈ;

Словенија: (Недостају имена);

Хрватска:

1) Бакарић др Владимир, адвокатски приправник из Загреба, политички комесар Народно-ослободилачке војске и Партизанских одреда Хрватске,

2) Бален Шиме, новинар из Загреба, политички комесар V личке бригаде,

3) Драушник Јурица, начелник општине Врапче крај Загреба, начелник штаба Покупско-жумберачког одреда НОВ Хрватске,

4) Грегорић др Павле, лекар из Загреба,

5) Хебранг Андрија, приватни намештеник из Загреба,

6) Ивековић др Младен, секретар Занатске коморе из Загреба,

7) Крце Павао, тежак из Сиња, бивши народни посланик ХСС,

8) Крстуловић Вицко, радник из Сплита, командант IV оперативне зоне за Далмацију,

9) Николиш др Гојко, лекар из Баније, референт санитета при Врховном штабу НОВ и ПОЈ,

10) Опачић Станко, бивши командант Кордуначке групе и Партизанских одреда Хрватске,

- 11) Рибар др Иван, адвокат, бивши претседник Уставотворне скупштине,
- 12) Сучић Флоријан, бивши претседник градске организације ХСС у Ливну,
- 13) Тиљак Ђуро, академски сликар из Загреба,
- 14) Пејновић Ката, сељанка из Кордуна, претседница АФЖ за Лику,
- 15) Златарић Бранко, чиновник Господарске слоге из Загреба;

С р б и ј а :

- 1) Беловуковић Милан, земљорадник из Мачве,
- 2) Дедијер Влада, новинар из Београда,
- 3) Гајић Војин, земљорадник из Аранђеловца,
- 4) Мијушковић Радован, адвокат из Уба,
- 5) Милошевић др Сима, професор Београдског универзитета,
- 6) Павићевић Марко, земљорадник из Ваљева,
- 7) Петровић Срећко, земљорадник из Брежевца,
- 8) Пијаде Моша, академски сликар и новинар из Београда,
- 9) Поповић Коча, књижевник из Београда, командант Прве пролетерске НО ударне дивизије,
- 10) Поповић Милентије, инжењер из Београда, политички комесар Офицерске школе Врховног штаба,
- 11) Савић др Павле, професор Београдског универзитета,
- 12) Стамболић Петар, студент агрономије из Ивањице, члан Главног штаба НОВ и ПО Србије,
- 13) Стевић Лука, земљорадник из Мојковца у Рађевини,
- 14) Зечевић Влада, свештеник из Крупња, верски референт при Врховном штабу НОВ и ПОЈ, члан Врховног штаба НОВ и ПОЈ;

С а н џ а к :

- 1) Добрашиновић Милоје, професор из Бијелог Поља,
- 2) прота Караматијевић Јевстатије, бивши претседник НОО у Новој Вароши, верски референт III санџачке бригаде,
- 3) Ивовић Душан, учитељ из Пљеваља,
- 4) Мирковић Јосо, трговац из Пљеваља,
- 5) Павловић Ристан, учитељ из Пљеваља,
- 6) Перуничкић Миле, бивши народни посланик и члан Главног одбора Демократске странке, заменик команданта III Санџачке пролетерске бригаде;

Б о с н а и Х е р ц е г о в и н а :

- 1) Балабан Миле, земљорадник из Босанског Петровца, бивши народни посланик Савеза земљорадника,
- 2) Бјелајац Симо, претседник НО из Рујишке,

- 3) Брстина Душан, марински наредник из Невесиња,
- 4) Чолаковић Родољуб, новинар из Бијељине, члан Главног штаба НОВ и ПО за Босну и Херцеговину,
- 5) Гарић Манојло, земљорадник из Праче,
- 6) Карабеговић Осман, студент медицине из Бање Луке, политички комесар Штаба I босанског корпуса НОВ и ПОЈ,
- 7) Хумо Авдо, књижевник из Сарајева,
- 8) Ковачевић Бориша, професор из Дувна,
- 9) Маслаша Веселин, новинар из Бање Луке,
- 10) Осмић Омер, земљорадник из Прозора,
- 11) Поздерац Нурија, бивши сенатор из Цазина,
- 12) Пуцар Ђуро, металски радник из Грахова,
- 13) Савић Брано, правник из Власенице,
- 14) Срдић Никола, земљорадник из Јелашиновца,
- 15) Веиновић Светозар, земљорадник из Вел. Рујишке,
- 16) Вујасиновић Тоша, приватни чиновник из Тузле,
- 17) Дугоњић Рато, студент из Сарајева;

Црна Гора:

- 1) Барић Видо, сељак са Чева,
- 2) Церовић Стојан, професор из Никшића,
- 3) Чагоровић Ђуро, земљорадник из Даниловграда,
- 4) Комненић Петар, професор из Бањана,
- 5) Крстајић Мирко, капетан са Жабљака,
- 6) Лекић Маријан, учитељ из Андријевице,
- 7) Љумовић Божо, приватни чиновник из Подгорице,
- 8) Марковић Блажо, свештеник, судија Црквеног суда са Цетиња,
- 9) Милутиновић Иван, приватни намештеник, члан Врховног штаба НОВ и ПОЈ,
- 10) Новаковић Срдан, капетан у пензији из Пипера,
- 11) Павићевић Ђоко, капетан у пензији из Горњег Поља,
- 12) Перовић Ристо, потпуковник из Бјелопавлића,
- 13) Симоновић Јагош, прота из Колацина, верски референт IV црногорске НО бригаде,
- 14) Вешовић Мирко, адвокат из Андријевице;

Војводина:

- 1) Груловић Никола, приватни чиновник из Сремске Митровице,
- 2) Поповић Јован, књижевник из Велике Кикинде,
- 3) Зрењанин Жарко, учитељ из Вршца.

Претседавајући: Мада претставници народа Словеније и Војводине не присуствују овој нашој оснивачкој скупштини, ја сам овлаштен да изјавим да овај пленум претставника наших народа може бити сигуран

да ће се народни претставници Словеније и Војводине солидарисати са нашим одлукама, јер су они на наш позив за оснивање Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије као и за његове будуће задаће и улогу у нашој даљој борби изјавили своју сагласност и спремност да све снаге својих народа даду за велике идеале наше Ослободилачке борбе, борбе за слободу народа који су досада били изложени угњетавању а данас су у опасности од денационализовања и од биолошког уништења од стране фашиста и њихових слугу, издајника наших народа, за ствар братства и једнакоправности наших народа, за борбу и фронту против окупатора и домаћих издајника, а за боље државно и друштвено уређење заједничке државе Јужних Славена, за бољу будућност нашу и будућих наших нараштаја.

Према томе, можемо прећи на даљи рад.

Другови, потребно је да изаберемо Верификациони одбор, који би извршио преглед свих пуномоћја присутних вијећника и који би нам на наредној сједници поднио свој извјештај.

Ако других приједлога нема (Не јавља се нико), дозволите да ја предложим за чланове Верификационог одбора друга поп-Владу Зечевића, делегата из Србије, др Владимира Бакарића, делегата из Хрватске, и друга Ђуру Пуцара, делегата из Босне. (Буран аплауз — Г л а с о в и: „Живели“).

Констатирам да је приједлог за избор Верификационог одбора примљен једнодушно.

Молим чланове Верификационог одбора да одмах по закључењу ове сједнице приступе раду, а другове народне претставнике молим да им предаду своја вијећничка увјерења, пуномоћја. (Већници прилазе претседничком столу и један за другим предају своја пуномоћја).

Да ли су сви присутни народни претставници предали своја увјерења? (Јесу). Добро.

Другови, дајем ријеч нашем Врховном команданту, нашем вољеном другу Јосипу Брозу Титу, сазивачу засједања Антифашистичког вијећа народног ослобођења, који ће отворити ово наше историјско засједање. (Буран и дуготрајан аплауз. — Већници поново приређују овације Јосипу Брозу Титу које се неколико пута понављају. — Двораном се проламају громки узвици: „Тито-Тито-Тито!“ Појава Врховног команданта НОВ и ПОЈ Јосипа Броза Тита за говорницом повод је за нове бурне и дуготрајне овације.)

Врховни командант НОВ и ПОЈ Јосип Броз Тито: Другови и другарице, браћо и сестре, делегати Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије! Поздрављам вас у име Врховног штаба, у име бораца, командира, команданата и политичких комесара наше јуначке Народно-ослободилачке војске и Партизанских одреда Југославије. (Буран аплауз и повици: „Живела наша војска“).

Сматрам за велику част што ми се пружа могућност да вас овдје, данас, на овом историјском скупу могу поздравити, последије велике, тешке и крваве борбе коју су морали наши народи водити у току ових осамнаест мјесечи.

Отварам ову историјску скупштину Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије и овом приликом хтио бих вам рећи неколико ријечи.

Резултат дуготрајне, тешке и крваве борбе — неједнаке борбе, јер смо ми у борбу ступили готово голоруки — резултат те борбе јест и то што ми данас имамо могућност да се овдје састанемо, да створимо један орган, једно тијело које ће заједно с Врховним штабом Народно-ослободилачке војске и Партизанских одреда Југославије, заједно с народно-ослободилачким одборима, подупирати нашу борбу, организирати позадину, организирати нашу политички и економски разрушену земљу — уколико се то у овим приликама може учинити, да бисмо ову тешку борбу могли довести до побједоносног свршетка.

Другови и другарице! Ми немамо могућности да створимо једну легалну владу, јер нам то још међународни односи и прилике не дозвољавају. Али ми имамо право на једно — а то је: да у овим тешким околностима створимо једно политичко тијело, један политички орган који ће окупити све народне масе, који ће окупити наш народ и повести га, заједно с нашом јуначком војском, у даље борбе које стоје пред нама, а које ће бити веома тешке. Ми немамо никакве власти на нашем територију осим наших народно-ослободилачких одбора, које је сам народ створио. Ми не признајемо разне фашистичке марионетске владе, и баш зато ми морамо на овој земљи, на овој својој земљи, натопљеној крвљу најбољих синова наших народа, створити такво стање у коме ће наш народ — и у оваквим околностима — моћи придонијети Народно-ослободилачкој борби свој максимум. Док смо ми били мала партизанска војска и имали само мале партизанске одреде, онда и захтјеви нису били тако велики. Данас су се ти мали партизански одреди претворили у снажну Народно-ослободилачку војску, која не само да је равна, већ је и надмоћнија од непријатеља по својој издржљивости и моралу, упркос његовој техничкој надмоћности. У вези с тим, постављају се много већи захтјеви него прије, када је свако село, котар или опћина могла хранити своје борце. Потребно је да се организира власт, политичка власт, која ће моћи мобилизирати, која ће све оне латентне снаге које постоје у нашем народу искористити у једном опћем смјеру, а то је: борба против фашистичких зликовачких окупатора, борба против њихових савезника, наших домаћих издајника, усташа, четника и других.

Ја сам сретан што могу данас и овдје видјети најбоље синове наших народа, родољубе, истинске претставнике наших народа, који су се очеличили у овој тешкој и крвавој борби. То више нису, као некада, претставници које бирају кортеши, већ су то људи који су у

овој натчовјечанској борби израсли из средине народа, људи који су ишли у борбу спремни да дају своје животе. Сретан сам што данас могу видјети овдје оно што је збиља најбоље у нашем народу.

Другови и другарице! На наше Антифашистичко вијеће народног ослобођења Југославије пада тежак терет, пада велика одговорност. Ми немамо такорећи ништа. Ми имамо само оружје које смо освојили крвљу наших најбољих бораца. Наша земља је разорена, наш народ трпи страховите патње и муке, гладан, го и бос, изложен четничком, усташком и окупаторском звјерском терору. Али ми имамо једно — непоколебљиву чврстину и вјеру нападеног народа да ће побједа бити његова. (У з в и ц и : „Тако је!“ — Аплауз.). Ми имамо висок морал не само у нашој војсци — морал који задивљује читав свијет — већ и у нашем народу. Гледајте на она попаљена села! Крај њих, на зими, по дашчарама или под голим небом, у шуми крај ватре, сељаци и сељацикиње не хропћу на своју судбину, већ кажу: „Браћо мила, борите се — а ми ћемо дати и посљедњи залогашто га имамо да бисте побједили нашег заједничког непријатеља“. То је морал какав се ријетко и тешко нађе, то је понос народа Југославије.

И разумије се, на орган који ми овдје стварамо, који је одоздо израстао, пада огромна одговорност и тешка задаћа. Нашој војсци треба одјеће — ми немамо творница. Нашој војсци треба обуће — ми немамо творница обуће. Нашој војсци треба наоружања — ми немамо творница оружја. Нашој војсци треба хране. Све то пада као задаћа на овај високи форум, који ствара наш народ као клицу своје власти. Ја мислим да међу нама нема таквог који би се бојао тих тешкоћа и те велике одговорности. Ја мислим да сте ви сви спремни да дате све од себе у даљој борби, која се побједоносно развија. Ми смо тукли и тући ћемо непријатеља без обзира на његову надмоћност у наоружању. (Аплауз). Заједно с вама, другови и другарице претставници наших народа, наш Врховни штаб ће моћи лако свладати све тешкоће које се преда њ постављају. Данас ми те тешкоће лакше примамо и свладавамо него прије шест мјесеци. Данас је перспектива јасна — јасно је као сунце да ће побједа бити на страни савезника. (Аплауз). Хитлеровске и остале фашистичке банде трпе данас пораз за поразом. Херојска Црвена армија (У з в и ц и : „Живела Црвена армија!“ — Аплауз) задаје већ смртоносне ударце њемачким фашистичким хордама и хитлеровским вазалима. (С л о ж а н у з в и к : „Доле с њима!“). Стаљинград, та тврђава читавог напредног човјечанства, обрађен је. Стотине хиљада њемачких фашистичких крвника погинуло је, прије, и у садашњој офанзиви, под зидинама овог кремен-града (У з в и ц и : „Живела одбрана Стаљинграда!“ „Живели бранитељи Стаљинграда!“). Хитлеровски пси се бацају, као бијесна звјерад у кавезу, на све стране, али им спаса нема. Они ће у својим посљедњим трзајима можда покушати да свој бијес искале на слабијим, окупираним земљама, на окупираним народима, али ми им кажемо да ће код нас у Југославији лоше проћи.

(Узвици: „Тако је!“ — Аплауз). Ми данас имамо војску, ми имамо наоружање све од пушака до топова. Ми се можемо с њима мјерити. Будите увјерени да њихова снага у нашој земљи није таква да би могли да обистине и приведу у дјело своје паклене намјере — да нас униште. Никада ми нисмо губили вјеру, а данас понајмање сумњамо да ће побједа бити наша. (Аплауз). Према томе, у овим часовима, када су срца свих подјармљених народа уздрхтала од радости, видећи неминовну пропаст фашистичких звери, ми смјело, с пуно наде и вјере, идемо у сусрет свим тешкоћама које нас чекају, увјерени да ћемо заједничким радом, заједничком борбом моћи да приведемо дуготрајну борбу и патње до сретног свршетка. (Узвици: „Тако је!“ — Аплауз.)

Другови и другарице! На крају хтио бих још подвући да су сви резултати наше борбе које смо досада постигли највећим дијелом заслуга наше велике славенске браће Руса и свих народа Совјетског Савеза. (Узвици: „Живели!“ „Живео Совјетски Савез!“). Једино вјера, дубока вјера у снагу и моћ Совјетског Савеза, у снагу и моћ Црвене армије, била је за нас храна која нас је држала док смо пребродили све оне тешкоће које смо прошли за ових осамнаест мјесеци. Вама, високом народном форуму, Антифашистичком вијећу народног ослобођења Југославије, желим много успјеха у даљем раду за добробит свога народа, за добробит наше храбре Народноослободилачке војске, за добробит јединства свих народа Југославије, јер је то темељ који се сада ствара, темељ братства, слоге и јединства, које више нитко никада неће моћи срушити. (Узвици: „Тако је!“ — Аплауз.) Ова хисторијска скупштина је доказ јединства наших народа Срба, Хрвата, Словенаца, Црногораца, Македонаца, Муслимана и других, без обзира на вјеру и националност, а она је уједно и залог да се иде к стварању боље и сретније будућности наших народа. (Узвици: „Тако је!“ — Аплауз.)

Да живи наш велики савезник — Совјетски Савез! (Буран аплауз).

Да живи велики вођа и стратег — друг Стаљин! (Буран аплауз).

Да живи херојска Црвена армија! (Буран аплауз).

Да живе наши савезници — Енглеска и Америка! (Буран аплауз).

Смрт фашизму! (Једнодушан одзив: „Слобода народу!“ — Буран и дуготрајан аплауз).

(Крај говора Јосипа Броза Тита већници АВНОЈ-а и гости, претставници Народно-ослободилачке војске и Партизанских одреда Југославије и народних антифашистичких организација поздравили су дугим и спонтаним аплаузом приређујући поново овације Народно-ослободилачкој војсци и њеном Врховном команданту Јосипу Брозу Титу.)

Претседавајући: Пошто смо јаслушали говор Врховног команданта Друга Тита, којим је отворио ово засједање Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије, увјерен сам да ћу погодити жељу свих вас да му у име ваше другарски захвалим за топле поздраве које нам је упутио. Ми га, с наше стране, увјеравамо да ћемо свим својим сна-

гама, не штедећи здравље и животе, најпожртвованије борити се за јединство и братство наших народа и за њихово пуно ослобођење, да ћемо пуну бригу водити за нашу Народно-ослободилачку војску и Партизанске одреде и за организацију народне власти.

А сада да чујемо поздраве.

Имаде ријеч претставник Централног комитета Комунистичке партије Југославије друг Сретен Жујовић-Црни. (Буран аплауз).

Сретен Жујовић-Црни: Другови, у име Централног комитета Комунистичке партије доносим вам наш пламени комунистички поздрав. (Буран аплауз).

Другови и другарице, требало је осамнаест месеци упорне, тешке, крваве борбе, требало је меса и крви наших бораца, да бисте се ви, делегати наших народа, састали овде. Упамтите — и то нека вам буде увек главна мисао — да се на костима наших бораца темељи дело које ми данас стварамо, које ћете ви створити.

Другови и другарице, несумњиво да на вама, као претставницима народа, лежи велики задатак, велика одговорност. Несумњиво је, исто тако, да већ постоје услови да ви тај свој задатак можете извршити. Један од првих услова, то је наша Народно-ослободилачка војска, заштитница нашег народа. На вама лежи да ту нашу војску још више подигнете и подржите, на вама лежи да учврстите нашу позадину, на вама лежи да испуните поруку коју је наша Партија од првих дана дала: Све за фронт — све за победу. (Аплауз). На вама је да још више подигнете одушевљење наше омладине. Погледајте, другови, по нашим селима и градовима, на улицама кипти омладина, одушевљена, спремна, готова сваког часа да стегне пушку у руци, да стане на браник своје земље. Ваше је да те напоре и одушевљење омладине одржите и паметно употребите у овој борби.

Погледајте масовни покрет наших жена. Планула је Босна, другови. Антифашистички фронт жена броји на хиљаде жена. Оне не раде само за војнике на фронту, него су спремне да и са пушком у руци пођу на непријатеља.

Ми имамо, другови, позадину коју треба организовати. На вама је да ту позадину спремите и организујете, да нам она буде сигурна заштитница, да нам она буде ослонац који ће нам омогућити да можемо нашу војску обезбедити и издржавати. На вама је да тим народом паметно руководите, да све народне снаге усмерите у једном правцу, једном једином циљу који се данас пред нас поставља — а то је победа над окупатором. (Сложни узвици: „Тако је!“ — Буран аплауз.)

Од првих дана, другови, наша Партија упутила је позив широм земље, свима и свакоме, да окупатора треба тући, да су наше народне снаге довољно јаке да се могу одупрети завојевачима, иако је било издаја, на које је наша Партија указивала још давно пре слома, указујући и на оне који су издавали и борећи се против њих. (Сложни

у з в и ц и: „Живела Комунистичка партија Југославије!“). Од првих дана наша Партија бацила је паролу мобилизације и издала заповест својим члановима да све ставља у мобилно стање. Ми смо, другови, мобилисали своје чланове Партије од првог дана окупације. И ми смо постали прва војска која је пошла да се бије против непријатеља. (Аплауз).

У редовима наше војске партиско чланство дужно је да буде најбољи борац, дужно је да изврши сваки задатак, дужно је да буде срж и душа наше војске. Тај задатак је наша Партија вршила часно и поштено до данас, вршиће га тако и убудуће.

Наша Партија, другови, са потпуним поверењем гледа на стварање Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије, гледа зато што су већ сазрели услови и могућности за рад тога Већа.

Наша Партија ће свим својим снагама, као и досада, увек бити спремна и готова да прва на својим плећима понесе све тешкоће које се буду испречиле у вашем раду. Ја вам, другови, желим добру срећу и успех у раду. (Буран аплауз. О д у ш е в љ е н и у з в и ц и: „Живела Комунистичка партија!“ — „Живео друг Тито!“ — „Живео друг Жујовић!“).

Претседавајући: Имаде ријеч претставник Савеза комунистичке омладине Југославије друг Иво-Лола Рибар. (Буран и дуготрајан аплауз).

Иво-Лола Рибар (С р б и ј а): Другови претставници народа Југославије, међу првима који су се у свима земљама Југославије одазвали позиву Комунистичке партије били су најбољи синови нашег младог нараштаја, најбољи међу младим Србима, Хрватима, Словенцима, Црногорцима, Македонцима, муслиманима. Наша омладина несебично је пошла у овај свети рат за слободу, она ће дати све за победу, она ће помоћи нашу херојску војску како на фронту тако и у позадини, широм наше ратним пожаром захваћене земље, а за бољи и срећнији живот свих наших народа и њихових будућих нараштаја.

У борби, заједно са својим старијим друговима, млади нараштај наших народа већ је дао велике жртве. За осамнаест месеци борбе положило је своје животе десет до дванаест хиљада само чланова СКОЈ-а. Небројене су жртве остале наше родољубиве омладине. Ових дана навршава се годишњица великог крвавог покоља српске омладине у Крагујевцу, када је од стране немачких окупатора и Недићевих и Љотићевих крволока стрељано неколико хиљада омладинаца. Познати су вам, ви сте их сами видели, небројени покољи најбољих младих синова наше земље од усташа, четника и окупатора. Само, сви ти покољи нису могли да задрже нашу омладину, него су је све више учвршћивали и уједињавали у борбу против мрског фашизма, против нечовештава које фашисти свих боја чине по свим нашим земљама и покрајинама. Али наша омладина, наш херојски млади нараштај неће жалити да у одбрани своје

родне груде, своје домовине да све од себе, па и своје највеће благо, своје животе, као што су то чинили и наши преци кад су се голоруки дизали против завојевача, против тлачитеља и угњетача, од којих су најгори и најопаснији фашисти.

Зато у име Савеза комунистичке омладине Југославије поздрављам овај свечан скуп правих претставника наших народа нашим борбеним поздравом: Смрт фашизму! (Громки одзив: „Слобода народу!“ — Узвици: „Живела наша дична омладина!“ — Буран и дуготрајан аплауз.)

Живела наша херојска Народно-ослободилачка војска! (Узвици: „Живела!“ — Дуготрајан аплауз.)

Живео наш моћни брат, Савез Совјетских Социјалистичких Република! (Буран и дуготрајан аплауз.)

Живела херојска Црвена армија! (Буран и дуготрајан аплауз.)

Живео друг Стаљин! (Буран и дуготрајан аплауз.)

Живео наш Врховни командант друг Тито! (Узвици: „Живео!“ — Буран и дуготрајан аплауз.)

Претседавајући: Дајем ријеч претставнику Антифашистичке фронте жена другарици Спасенији-Цани Бабовић (аплауз), која ће поздравити овај наш скуп у име наших храбрих мајки, жена и сестара, које су свој патриотизам на дјелу доказале масовно приступајући нашој тешкој али великој и судбоносној народној борби против фашизма. Имаде ријеч другарица Бабовић. (Буран аплауз.)

Спасенија-Цана Бабовић (Србија): Другови и другарице, доносим вам срдачне али и борбене поздраве наших мајки, наших жена из свих крајева наше окупиране али непокорене земље, оних хиљада и хиљада наших мајки и жена које су прихватиле нашу борбу против фашизма, нашу борбу за ослобођење наших народа, нашу тешку и крваву борбу за опстанак.

Није то случајно, другови и другарице, браћо и сестре, што жене учествују у нашој данашњој борби. Жена је свесно узела учешћа у борби, не спонтано него свесно, и ми смо данас организоване у Антифашистички фронт жена, ми смо сада постале читава организација, која ће организовано помагати наш фронт и нашу борбу. Ми смо досада учествовале у борби како са пушком у руци, тако и у позадини, а отсад ћемо, другови и другарице, узимати и политичког учешћа у животу наше земље. Ми ћемо настојати да наш Антифашистички фронт жена изграђује своје чланове.

Ја мислим, другови, да ће ово Антифашистичко веће у потпуности омогућити нашим женама, нашим другарицама, да оне продуже свој рад и да, потпуно равноправне, узму пуно учешће у политичком животу.

Ми ћемо се и отсада борити и на фронту с пушком у руци и у позадини као политички агитатори, ми ћемо сакупљати помоћ за нашу храбру војску, ми ћемо још више развити мобилизаторски рад за фронт

и у томе ће Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије у Антифашистичком фронту жена имати увек сигурну и пуну помоћ.

Другови, ја поздрављам још једном овај свечани скуп и желим му успех у раду! (Г л а с о в и: „Живела!“ — Аплауз.)

Живео Савез Совјетских Социјалистичких Република! (У з в и ц и: „Живео!“ — Аплауз.)

Живела наша херојска војска! (У з в и ц и: „Живела!“ — Буран аплауз.)

Живео друг Тито, организатор ослободилачке борбе народа Југославије! (Буран и дуготрајан аплауз.)

Претседавајући: Имаде ријеч друг Осман Карабеговић, политички комесар корпуса, који ће говорити у име Штаба Првог босанског корпуса НОВ и ПОЈ. (Дуготрајан аплауз.)

Осман Карабеговић (Б о с н а): Другови и другарице претставници Срба, Хрвата, Црногораца, Херцеговаца и Босанаца, доносим вам поздрав од нашег Првог босанског корпуса (НОВ и ПОЈ, пламене поздраве наших хероја-борца, наших Крајишника и дијелога народа ове наше дичне Крајине.

Велика је част, другови и другарице, велика је част дата нашим борцима што се баш на тлу Крајине организује ово значајно политичко тијело, клица нове народне власти.

Другови и другарице, Крајина је овим увелико почашћена тим више што је душманин мислио да ће од ње направити попрште братоубилачког рата. Али се он у томе љуто преварио. Наш је народ увидео опаку и злочиначку политику и Њемаца и Независне Државе Хрватске и њеног творца поглавника-злочинца Павелића, политику која се састоји у најсвирепијем уништавању Срба и наших антифашиста, у изазивању братоубилачког рата. На сва та злодјела народ Крајине је одговорио приступањем Народно-ослободилачкој борби коју је повела и којом руководи Комунистичка партија Југославије. (У з в и ц и: „Живела!“)

Испред наших босанских ударника, испред нашег Корпуса обећавам вам да ћемо даље наставити борбу, да ћемо ширити наше ослобођене територије, да ћемо чврсто, бајонетима, бранити народну власт која се данас зачиње, која се данас ствара.

Живјело Антифашистичко вијеће народног ослобођења Југославије! (Буран аплауз.)

Живјела славна Црвена армија! (Буран аплауз.)

Живјела наша херојска војска на челу са Врховним командантом другом Титом! (Дуготрајан аплауз.)

Претседавајући: И на крају, дајем ријеч другу Смаилу Дедићу, претсједнику Народно-ослободилачког одбора града Бихаћа, у коме ми одржавамо овај хисторијски састанак.

Смаил Дедић: Другови и другарице, поздрављам ово прво савјетовање претставника наших народа из свих крајева наше домовине испред града Бихаћа, коме је овим догађајима указана, као што рече предговорник, велика част не само њему већ и цијелој нашој Крајини.

Ја вам, другови, желим успјешан рад за добро наших народа. А што смо се ми овдје могли у слободи сакупити имамо највише да захвалимо херојској Комунистичкој партији Југославије и другу Титу који нас је повео у овај велики рат за слободу. Овај наш састанак је доказ да се наша борба раширила кроз све наше земље. Зато ја позивам Бишћане да даду све од себе да се Народно-ослободилачка борба прошири и са успехом заврши. Позивам све Бишћане, Муслимане, Србе и Хрвате да се одупру усташама, да их туку гдје стигну, јер само у братству и слози свима нама је спас. (Г л а с о в и: „Тако је!“ — Аплауз.)

У то име ја вас поздрављам испред града Бихаћа и кличем:

Живјела наша Народно-ослободилачка војска! (Аплауз).

Живјела Комунистичка партија Југославије! (Буран аплауз).

Живио друг Тито! (Буран аплауз).

Живио друг Стаљин! (Буран аплауз).

Живјели наши савезници! (Буран аплауз).

Претседавајући: Предлажем да са овог нашег првог засједања претставника Југославије упутимо поздравне телеграме, и то: Михаилу Ивановићу Калињину, председнику Врховног совјета Совјетског Савеза, Јосипу Висарионовичу Стаљину, комесару народне одбране, Вјеславу Михаиловићу Молотову, комесару за спољне послове, господину Франклину Делано Рузвелту, председнику Сједињених Држава Америке, господину Винстону Черчилу, председнику владе Велике Британије, Врховном штабу НОВ и ПОЈ и Централном комитету Комунистичке партије Југославије.

Прима ли се овај приједлог? (Прима). Молим другове да саслушају поздравне телеграме. (Ч и т а):

МИХАИЛУ ИВАНОВИЋУ КАЛИЊИНУ
ПРЕДСЕДНИКУ ВРХОВНОГ СОВЈЕТА СССР

МОСКВА

ЈОСИФУ ВИСАРИОНОВИЋУ СТАЉИНУ,
ПРЕДСЈЕДНИКУ ДРЖАВНОГ КОМИТЕТА ОДБРАНЕ

МОСКВА

Са оснивачке скупштине Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије наш први поздрав упућен је вама, велики војсковођо и организатору побједи слободољубивих народа над фашизмом.

Оснивањем Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије, народи наше земље још једном јасно манифестују своју непоколебљиву вољу и одлучност да, раме уз раме са народима Совјетског Савеза, издрже у борби до коначне побједи над заједничким непријатељем. Неразрушиво оружано братство између народа Југославије и великог совјетског народа, исковано у овој борби, нико и никада неће више моћи нарушити.

Смрт фашизму — слобода народу!

**Претсједништво
Антифашистичког вијећа народног
ослобођења Југославије**

Г. ВИНСТОНУ ЧЕРЧИЛУ, ПРЕТСЈЕДНИКУ ВЛАДЕ ВЕЛИКЕ БРИТАНИЈЕ

Са оснивачке скупштине Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије шаљемо вама и савезничком енглеском народу наше поздраве. Народи наше земље истрајаће у борби заједно са свим слободољубивим снагама свијета до коначне побједи над мрским хитлеризмом и његовим помагачима!

Смрт фашизму — слобода народу!

**Претсједништво
Антифашистичког вијећа народног
ослобођења Југославије**

Г. ФРАНКЛИНУ РУЗВЕЛТУ,
ПРЕТСЈЕДНИКУ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА

Са оснивачке скупштине Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије шаљемо вам, као и савезничком народу Сједињених Држава Америке, наше поздраве. Будите сигурни да ће народи наше земље истрајати у борби заједно са свим слободољубивим снагама свијета до коначне побједи над мрским хитлеризмом и његовим помагачима.

Смрт фашизму — слобода народу!

**Претсједништво
Антифашистичког вијећа народног
ослобођења Југославије**

ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ И
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Са оснивачке скупштине Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије, одржаној у ослобођеном Бихаћу, шаљемо вама — мудрог руководства оружане ослободилачке борбе наших народа, и преко вас свим борцима, командирима, командантима и политичким ко-

месарима наше јуначке Народно-ослободилачке војске и Партизанских одреда Југославије, наше борбене поздраве.

Стало нам је да пред нашим народима и цијелим свијетом још једном јасно изразимо захвалност и повјерење према Врховном штабу наше Народно-ослободилачке војске, који је под руководством свог Команданта друга Тита, у осамнаест мјесеци борбе, са толико успјеха водио ослободилачки рат наших народа. Антифашистичко вијеће народног ослобођења Југославије, као политичко претставништво наших народа у овој великој борби, учиниће све да убудуће у свему помогне наш Врховни штаб и нашу јуначку војску, да учврсти јединство свих наших снага, јединство фронта и позадине — у циљу коначне побједи праведне ствари наших народа над мрским непријатељима, окупатором и његовим четничким и усташким слугама.

Смрт фашизму — слобода народу!

**Претсједништво
Антифашистичког вијећа народног
ослобођења Југославије**

ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Са оснивачке скупштине Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије шаљемо вама, мудро и далековидом руководству јуначке Комунистичке партије Југославије, своје поздраве. Уверавамо вас да ћемо учинити све да велику заставу јединства и братства наших народа у овој светој ослободилачкој борби, заставу коју је у најтежим часовима наше домовине прва и једина подигла Комунистичка партија — организатор Народног устанка — високо дићи и учинити све да под њом ујединимо све родољубиве снаге народа Југославије у борби за побједу над крвавим фашизмом, усташким и четничким издајницима, у борби за ослобођење.

Смрт фашизму — слобода народу!

**Претсједништво
Антифашистичког вијећа народног
ослобођења Југославије**

(Читање поздравних телеграма већници и гости пропратили су другим и спонтаним аплаузом.)

Прије него што закључимо ову нашу свечану сједницу, дозволите ми да предложим дневни ред прве радне сједнице, која ће се одржати сјутра.

Предлажем слиједећи дневни ред:

- 1) Извјештај верификационог одбора;
- 2) Народно-ослободилачка борба и оснивање АВНОЈ-а, реферат друга Веселина Маслеше;
- 3) Организација АВНОЈ-а, реферат друга Моше Пијаде;
- 4) Дискусија о рефератима;
- 5) Доношење резолуција;
- 6) Избор Извршног одбора АВНОЈ-а;
- 7) Питања и приједлози.

Прима ли се овако предложени дневни ред? (Прима).

Има ли каквих других приједлога? (Нема). Има ли каквих других питања? (Нема).

Прва радна сједница одржат ће се сјутра у 9 часова.

Свечана сједница је закључена.

(Седница је закључена око 21 час).

Prva redovna sednica

(27 novembra 1942)

Početak u 9 časova.

Prešedavali: **Nurija Pozderac** i **dr Ivan Ribar**.

(Pojavu druga Josipa Broza Tita sa članovima Vrhovnog štaba NOV i POJ narod, koji je opkolio zgradu u kojoj su održavane sednice, dočekaao je burnim manifestacijama. Pretstavnice žena i omladinki iz Like prišle su mu i uz pozdrave predale poklone. Kad se drug Tito pojavio u dvorani, većnici i gosti priredili su mu ponovo spontane i oduševljene ovacije).

Prešedavajući Nurija Pozderac (Bosna): Otvaram prvu redovnu sjednicu Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije sa dnevnim redom koji smo jučer usvojili.

Molim zapisničara druga Popovića da pročita zapisnik jučerašnje sjednice.

Zapisničar ing. Milentije Popović čita zapisnik svečane sednice od 26 novembra 1942 godine.

Prešedavajući: Ima li primjedaba na zapisnik? (Nema). Zapisnik je primljen.

Prelazimo na dnevni red. Ima riječ izvjestilac Verifikacionog odbora drug Vlada Zečević.

Izvestilac Verifikacionog odbora Vlada Zečević (Srbija): Dru-govi većnici, u ime Verifikacionog odbora podnosim ovaj izveštaj:

Verifikacioni odbor koji ste vi juče izabrali primio je sav materijal i sinoć održao sednicu na kojoj je utvrdio sledeće:

1) Vrhovni štab NOV i POJ, pravilno ocenjujući potrebu formiranja jednog političkog predstavničkog tela naroda Jugoslavije, koji vode herojsku borbu protiv fašizma i njegovih domaćih slugu, a u cilju daljeg uspešnog vođenja Narodno-oslobodilačkog rata, posle konsultovanja raznih političkih grupa i ljudi širom zemlje uputio je pozive za

ovu osnivačku skupštinu Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije za 26 novembar u Bihaću.

2) Na osnovu ove odluke Vrhovnog štaba, Vrhovni komandant Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije drug Tito uputio je pozive poznatim političkim ljudima i istaknutim boricima protiv fašizma koji su pristupili Narodno-oslobodilačkoj borbi. Od svih tih poziva 71 je drugovima uručen, ali su od njih uspeli na ovo zasedanje da stignu samo 54, koliko je i predalo svoja uverenja. Ovde nisu računati pozivi upućeni u Sloveniju.

3) Pošto je razmotrio upućene pozive i pregledao podnešena uverenja, Verifikacioni odbor predlaže da osnivačka skupština Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije osnaži i potvrdi uverenja ne samo 54 prisutna većnika, već i onih kojima su pozivi upućeni ali koji usled neprijateljske ofanzive i udaljenosti nisu mogli doći na skupštinu.

4) Verifikacioni odbor isto tako konstatuje da u spisak većnika nisu uneseni delegati Slovenije, koji nisu stigli usled teškoća na putu. Predlažemo da se imena većnika iz Slovenije naknadno unesu u spisak većnika AVNOJ-a, s tim da ovlastimo Izvršni odbor da ih verifikuje.

Molim da se ovaj izveštaj prihvati. (Aplauz).

Predsedavajući: Hoće li ko da govori? (Ne javlja se niko. — Aplauz.) Prima li se izvještaj Verifikacionog odbora? (Prima. — Aplauz.)

Prelazimo na drugu tačku dnevnog reda, na referat druga Masleše: Narodno-oslobodilačka borba i osnivanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije. Ima riječ drug Masleša. (Aplauz).

Veselin Masleša (B o s n a):

.....

Antifašističko veće narodnog oslobođenja jeste, u ovom trenutku, izraz i rezultat svih onih mučnih, teških i krvavih borbi koje su naši narodi vodili tamo negde od 1938 godine, kada je planula prva antifašistička iskra na ulicama Beograda i Zagreba. Ova borba imala je uvek jasne i određene ciljeve. Ona je išla za onim što je narodima Jugoslavije bilo najsvetije, najpreče i najveće. Ona je išla za tim da obezbedi slobodu i nezavisnost naših naroda, da jednom zauvek uništi sve one neprijatelje naroda koji su tu slobodu i tu nezavisnost stalno ugrožavali.

.....

Medunarodni odnosi u svetu posle dolaska Hitlera na vlast, 1931 godine, stalno su se pogoršavali, jer su zapadne demokratije naglo slabile tako da je jedina država koja se borila protiv fašističke opasnosti i koja je nastojala da okupi sve narode u borbi protiv te opa-

snosti bila Sovjetska Unija. Međutim, sve te napore ometali su isti reakcionarni krugovi u Evropi koji su usled svoje slabosti i kratkovidnosti omogućili dolazak Hitlera na vlast, a koji su kasnije i doveli do Minhena.

Ali, čovečanstvo bi bilo izvrgnuto najtežem ropstvu koje je ikad zapamtilo, bilo bi izvrgnuto najvećim mukama i patnjama koje dana mnogi ne mogu ni zamisliti, ali koje mi, sa našim današnjim iskustvom možemo da zamislimo, da Sovjetski Savez nije istovremeno sa svojim politikom mira na međunarodnom polju stvarao i onu snagu koja će zauvek sigurno osloboditi narode od fašističkog imperijalizma, da nije stvarao i izgrađivao svoju Crvenu armiju, najveću i najsigurniju zalogu za pobedu nad fašističkim imperijalizmom.

Kod nas u zemlji, fašističkoj opasnosti, kako spoljnoj tako i unutrašnjoj, nije se niko suprotstavljao ozbiljno, realno, svom snagom i svim srcem, bez obzira na sve, nego samo naša junačka Komunistička partija Jugoslavije. Onog trenutka kada se rodila fašistička opasnost Komunistička partija Jugoslavije je signalizirala svim narodima da je opasnost pred vratima. Komunistička partija shvatila je odmah da će borba biti teška i naporna, shvatila je da tu borbu može voditi do pobedonosnog završetka samo onda ako uspe da mobiliše mase svih naroda, da jedanput u zemlji dodu do reči sami narodi, da kažu ono što misle i da se bore onako kao što žele. Nijednog trenutka, nijednog časa, nijedne sekunde Komunistička partija Jugoslavije nije prestajala da radi u tom pravcu i na tom poslu. Partija je vodila mase iz borbe u borbu, iz pobeđe u pobedu. Onaj čitav niz velikih manifestacija i demonstracija po našim gradovima bio je, nesumnjivo, niz malih pobeđa bez kojih ova naša današnja borba i sutrašnja velika pobeđa ne bi bili mogući, ne bi bili razumljivi.

Trebalo je mnogo rada i mnogo truda da se mase podignu do toga da postanu politički subjekt. Naša Partija uspela je to da postigne.

Drugovi i braćo, u trenutku kada je rat takoreći bio pred vratima, u našoj zemlji događaju se krupne političke promene. Gazili smo sve više u fašizam, zavodili fašističke forme državne uprave, i, što je najvažnije, fašističke metode vladavine. Krupa tih promena bila je sramna izdaja: potpisivanje Trojnog pakta. Trojni pakt, to je bila predaja naše zemlje na milost i nemilost fašističkim osvajačima. Trojni pakt trebalo je da uvuče Jugoslaviju u rat protiv Sovjetskog Saveza. Trojni pakt bio je sramota koju narod Jugoslavije nisu mogli, nisu hteli i nisu smeli da otrpe; i oni je nisu ni otrpeli. Vi znate vrlo dobro da je pred Trojni pakt, uoči Trojnog pakta i na sam dan potpisivanja Trojnog pakta gorelo u celoj zemlji. Demonstracije, široki narodni pokret, zahvatile su celu zemlju i svakom je bilo jasno da oni koji su potpisali Trojni pakt stoje na staklenim nogama. (Uzvič: »Dođe izdajnici!«). Došao je 27. mart, onaj 27. mart kada je Trojni pakt slomljen snagom naroda Jugoslavije. Dvadesetsedmi mart, drugovi, jeste delo narodne borbe,

jeste delo onog dugogodišnjeg povezivanja naroda Jugoslavije u borbi protiv fašizma, jeste delo povećanja narodne svesti, delo samopouzdanja narodnih masa, delo Komunističke partije, koja je svim tim što je prethodilo 27 martu rukovodila i koja je znala da narode Jugoslavije vodi određenom cilju — njihovoj slobodi i nezavisnosti. Dvadeset-sedmi mart nije delo generala Simovića, nego delo naroda Jugoslavije. (U z v i c i: »Tako je!« — Aplauz.)

I zbog toga što je to bilo delo naroda Jugoslavije, vlada generala Simovića mogla je, uz čitav niz promena, postepeno da poraste u narodnu vladu. Ali, to se nije dogodilo. I zbog toga što su gospoda u toj vladi mislila da su došla voljom generala Simovića na vlast, počeo je njihov put prerastanja u nenarodnu, izbegličku vladu, u onu vladu koja ima za svog ministra i jednog Dražu Mihailovića. (U z v i c i: »Dole izdajnici!« — »Smrt izdajnicima!«). U vladu generala Simovića ušli su pretstavnici starih kompromitovanih građanskih stranaka, koje su uvek želele da se što više podvuku pod skut monarhije, koje su svoje stranačke interese uvek više cenile nego opšte interese. Te stranke, koje su kroz 20 godina, a naročito u poslednje vreme, bile potpuno po strani od svih novih političkih struja i potreba koje su se javile u narodu, nisu shvatale to vrenje u masama, nisu razumele šta znači podizanje mase do političkog subjekta, nisu primetile novu svest koja se rada, i zbog toga nisu mogle ni da shvate ono raspoloženje i one sjajne manifestacije i demonstracije 27 marta i s tim u vezi ni to da su one oduševljene mase na ulicama naših gradova bile jedina baza sa koje se moglo poći u borbu protiv fašističkog imperijalizma. Ta vojska nije bila godinama vaspitana u duhu izdaje, kao vojska oficira i podoficira, i zbog toga to je bila snaga s kojom smo mogli i morali da se branimo, s kojom smo mogli i morali da pobedimo. (G l a s o v i: »Tako je!«).

To je, drugovi, fatalna greška vlade od 27 marta, ali greška koja je logična, koja nije slučajna, greška koja je normalna za jednu vladu u kojoj su sedeli pretstavnici stranaka koje su izgubile svaku političku vezu sa širokim narodnim masama.

Bilo bi suvišno i teško nabrajati sve izdaje i sve izdajnike koji su se javili pre i posle 6 aprila. Ali je važno istaći da su te izdaje zaista nešto strano našem narodu i da se naši narodi ne moraju više stideti zbog njih, jer ti izdajnici nisu imali i nemaju korena u narodu. Naša oslobodilačka borba je to pokazala. Svesni smo da ti izdajnici, koji su godinama izdavali, ne pripadaju našem narodu. Izdali su uglavnom viši oficiri sa većim delom oficirskog kadra, izdali su svi viši činovnici, izdao je skoro ceo činovnički aparat. Nisu izdali narodi, jer narodi sami sebe ne mogu izdati, nije izdala Komunistička partija Jugoslavije. (U z v i c i: »Živela!«). I tako, u trenutku kada je Jugoslavija bila pogažena, kad se fašistički razbojnik bacio svim besom na Sovjetski Savez, na ovom našem terenu, u ovoj našoj zemlji, stajali su sami: narod i Komunistička partija. Razumljivo je onda, a drukčije nije ni moglo

niti smelo da bude, što je Komunistička partija povelala narod u borbu, što je preuzela rukovodstvo borbe i, moramo reći, slavno rukovodila do danas.

Kad je počela borba, Komunistička partija se obratila svima i svakome, svim strankama i svim rodoljubima, svim poštenim ljudima, sve je pozvala u borbu, svetu borbu za oslobođenje naroda. Mi moramo ovde reći da su se tome pozivu odazvali svi poštenu ljudi, svi rodoljubi, bez obzira kojoj su stranci pripadali, ali se nije odazvalo nijedno vođstvo nijedne političke stranke. Stranke su odmah ili otvoreno pristupile okupatoru, ili, pak, nastojale da svoju nenarodnu politiku i svoj stav protiv borbe prikriju nekakvom neutralnošću. U ovoj borbi koju mi vodimo nema neutralnih pozicija. (Glasovi: »Tako je!«). Onaj ko nije s narodom danas, taj je protivu njega. Tu nema druge. (Buran aplauz).

Ali, drugovi i braćo, naša borba nije bila ni je danas laka. Naši narodi nisu ništa olako ni sticali. Teškoća je bilo vrlo mnogo, ali su tri osnovne koje je valjalo savladati i koje su savladane. One su se sastojale u izgradnji vojne organizacije, u obezbeđenju ishrane i u borbi protiv izdaje.

U čemu je smisao i kakav je razlog izdaje? Prvi i osnovni razlog izdaje leži u tome što su izdajnici naroda uvideli da su narodi Jugoslavije prošli kroz krvavu političku školu ustanka, a to je baš ono što toj gospodi ne konvenira i što ih vodi u izdaju. Drugi razlog izdaje jeste bratstvo naroda Jugoslavije, jer ono onemogućava velikosrpsku hegemoniju i pljačku. I to ne konvenira toj gospodi, to ih vodi u izdaju. Treći razlog je strah od odgovornosti sutra za ono što su učinili juče. I, najzad, četvrti razlog sastoji se u osećanju ugroženosti sopstvenih interesa, jer svaki od njih misli, i tačno misli, da više nema i ne može da bude ni pljačke, ni korupcije, ni nekih naročitih privilegija ni za koga, a najmanje za one koji su dvadeset godina vladali protiv naroda.

Mi moramo ovde, drugovi, jasno i otvoreno da kažemo da je izdaja u zemlji bila pomagana i od izbegličke vlade. Pomagana je na taj način što ona drži Dražu Mihailovića kao svog ministra, pomagana je, dalje, na taj način što izbeglička vlada preko radija objavljuje iste poruke koje čujemo i od izdajnika: »Ne borite se, nije vreme«, pomagana je na taj način što vlada govori: »Nema uslova za borbu«, pomagana je, najzad, i na taj način što ta ista vlada deli ordene najgorim zlikovcima i izdajnicima. (Uz vici: »Sramota!«).

Međutim, drugovi, mi smo savladali sve teškoće, mi savladujemo i izdaju, mi idemo svojim putem napred, svesni da sve koji nam se prepreče možemo savladati i da ćemo ih savladati. (Uz vici: Tako je!«). Mi idemo napred kao nosioci bratstva naroda, kao nosioci slobode i nezavisnosti naših naroda, kao osvetnici onih stotina hiljada žrtava koje je poklao i poubijao pobesneli okupator i njegove sluge, mi idemo napred kao saveznici velike Sovjetske Unije, Engleske i Amerike. (Uz vici: »Živeli!«).

Svest o tome da idemo napred duboko je prodrla u naše narode i ona je jedna od naših najvećih snaga, naše najubojitije oružje. Iz te svesti niču naši novi bataljoni i brigade, niče jedinstvo fronta i pozadine, niču narodno-oslobodilački odbori kao organi narodne vlasti.

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije kao političko predstavništvo naroda rada se u trenutku kada je naša vojska postigla čitav niz velikih uspeha i oslobodila veliki deo naše zemlje, u trenutku kada su naši saveznici prešli u ofanzivu, rada se u trenutku kada treba učiniti i poslednje, nesumnjivo teške i nesumnjivo naporene korake da bi se započeta ofanziva mogla nastaviti, da bi se prvi uspesi mogli sprovesti do pobedonosnog završetka.

Političko predstavništvo naroda Jugoslavije, drugovi i braćo, formalno nije izabrano, ali ono je demokratskije nego ma koje izabrano predstavništvo do danas u Jugoslaviji. Izabrano je, drugovi, po tome što ste svi vi, što smo mi ovde, godinu i po dana birani po planinama i proplancima, po gudurama i klancima, po kiši i zimi, u neprestanoj borbi protiv okupatora, stojeći na braniku interesa naroda. I zbog toga, ako nam neko kaže: »Niste izabrani«, mi možemo reći: »Nema toga predstavništva koje je ovako izabrano kao mi. Mi smo izabrani u borbi, to su naši izbori, i mi smo ponosni što smo tako izabrani«. (Aplauz).

Tako izabrano Antifašističko veće jeste i biće najviše političko predstavništvo naroda Jugoslavije u ovom trenutku. U njemu treba i mora da se ogleda bratstvo naših naroda u borbi protiv okupatora i njegovih slugu, u njemu treba da se ogleda jedinstvo fronta i pozadine, u njemu treba da se ogleda volja naroda da se bori do konačne pobeде, u njemu mora da se ogleda vernost našim saveznicima. (Buran aplauz).

Predsedavajući: Prelazimo na slijedeću tačku dnevnog reda, na referat druga Moše Pijade (aplauz), koji će govoriti o organizaciji Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije.

Moša Pijade (S r b i j a): Drugovi i braćo većnici,

Naše Veće se ne osniva ni prekasno ni prerano, već upravo u onom trenutku kada ga i unutrašnja i spoljna situacija zahtevaju i čine ga i potrebnim i mogućnim. Pre pola godine bilo bi jedno ovakvo veće nerealna tvorevina. Ako bismo njegovo formiranje odložili za mesec-dva, moglo bi se dogoditi da i borci i svi rodojubi požale što su propustili da na vreme učine jedan korak nužan za dalje napredovanje Narodno-oslobodilačke borbe.

Narodno-oslobodilačka borba u našoj zemlji nalazi se danas na jednom visokom stupnju. Sa najvećim ponosom možemo da kažemo, i

to utoliko pre što je to priznato i zvaničnim dokumentima sovjetske vlade, da su se narodi Jugoslavije, jedini među tolikim porobljenim narodima, od samog početka suprotstavili fašističkom okupatoru, povelili protiv njega borbu na život i smrt, borbu za siguran naš život i za sigurnu njegovu smrt. (U z v i c i: »Tako je!« — Aplauz.)

Unutrašnja i politička situacija zahtevaju od nas da u ovom trenutku stvaramo veće ovakvog karaktera kakav smo mu mi dali i kakav smo predložili u našem Statutu. U toku Narodnog ustanka narod je sam, iz potreba borbe, stvorio narodno-oslobodilačke odbore kao organe svoje vlasti. Ti su odbori nužno zamenili sve organe stare vlasti. Oni su se širili i postajali sve više masovne narodne organizacije. Pored njih, stvarale su se i razvile masovne antifašističke omladinske organizacije. Izvršni odbor, koji će biti izabran iz sredine ovog Veća, osloniće se u svom radu na narodno-oslobodilačke odbore i na sve druge masovne antifašističke narodne organizacije, bile one partiske ili vanpartiske. Narodno-oslobodilački odbori imaju u ovom Veću, u njegovom Izvršnom odboru, najvišu instancu koja će rukovoditi njihovim radom, koja će im davati uputstva, koordinirati njihov rad i kontrolisati ga.

(Ovde govornik detaljno analizira najvažnije odredbe iz Rezolucije o organizaciji AVNOJ-a i Izvršnog odbora, zatim izlaže poslove koji se postavljaju pred Izvršni odbor i njegove oteke. Naročito se zadržava na sadržaju rada narodno-oslobodilačkih odbora u poslovima privrede i finansija.)

1) U prvom redu mi ne smemo zaboraviti da je do kraja ovog oslobodilačkog rata prvi i glavni zadatak snabdevanje naše Narodno-oslobodilačke vojske. Mi većeg zadatka, koji bi mogao da dode ispred ovog, nemamo i ne možemo imati. Ali, izvršujući ovaj zadatak, mi ne smemo zaboraviti da taj zadatak ostvaruje narod, koji odvaja i poslednji zalogaj od usta i daje ga svojoj vojsci. (Aplauz. — U z v i c i: »Tako je!« — Aplauz.) U socijalnom pogledu nama pretstoje takode vrlo veliki i zamašni zadaci. Bezbrojne su izbeglice, bezbrojni su pogorelci sa popaljenim kućama, ljudi koji treba da se vrate na svoja slobodna ognjišta, na kojima, nažalost, umesto kuća zatiču zgarišta. Bezbrojna su deca koja su ostala bez roditelja i bez najbližih rodaka. Sve to spada u našu brigu i u probleme Socijalnog oteka našeg Izvršnog odbora.

(Posle toga govornik je izložio zadatke ostalih oteka Izvršnog odbora.)

Na završetku, da ponovim da smo ovakvu formu Veća i Izvršnog odbora smatrali nužnom u današnjem momentu, neophodnom na dana-

šnjem stupnju razvitka Narodno-oslobodilačke borbe Jugoslavije. Ovako organizovano Veće sastavljeno je od predstavnika svih naroda, svih društvenih slojeva, svih antifašističkih pokreta i struja. Ovakvo Veće i samim svojim postankom, samom svojom organizacijom odigraće ogromnu ulogu u Narodno-oslobodilačkoj borbi. Osnivanje Veća znači kamen razgraničenja, kamen od koga se polazi u dalje, sve slavnije pobjede. Sâmo osnivanje Veća daće ogroman potstrek narodnim masama, koje su, kao što vidimo, na svakom koraku spremne da daju sve da ovu našu borbu dovedemo do pobjedonosnog kraja. (Buran aplauz. — Uzvič: »Tako je!« — Aplauz.)

Preledavajući: Otvaram, drugovi i braćo, diskusiju povodom referata drugova Masleše i Pijade.

Prvi se za riječ javlja drug Pavao Krce, težak iz Sinja, bivši narodni zastupnik Hrvatske seljačke stranke. (Aplauz).

Pavao Krce (Hrvatska): Evo doša' zeman onog koji je određen unaprid za slobodu naroda. Vladavine Jugoslavije nisu bile ni jedne zere za svoj narod. U početku vidili smo kud su, kad je majka Rusija bila u Revoluciji. Nijedna zemlja i nijedna vlast nije više primila emigranata vašističkih koliko je vlast Jugoslavije. I u tom su učinili najveću grišku spram našem narodu. Nisu tražili časti s našom ruskom braćom, no su se spojili s Germanima i Latinima. Samo su židali svoje perivoje po gradovima i skupljali cekene . . .

Naše se Viće ovog dana sastalo da bude neprijatelj neprijatelju našeg naroda.

Nismo mi ovdje došli da se najedemo i dobro napijemo već da pomognemo narodu. I pomognut ćemo svoju neumornu vojsku i pomognut ćemo i one majke što su izgubile u borbi svoje sinove i muževe; došli smo da pomognemo udovice i nejaku dicu našu, i pomognut ćemo onaj poredak koji je pravedno sudjelovao u borbi!

Nije samo zlikovac Pavelić kriv što su danas jame pune dice, žena i naše braće širom ove naše napaćene zemlje, već je za to kriv, itekako kriv, i Maček, kome je Ante Pavelić samo krvavi vojni rukovodilac. Oni nisu samo krvni neprijatelji naše braće Srba, već i Hrvata, naravno poštenih i ispravnih Hrvata, Hrvata rodoljuba. Ja sam dobro upoznat, jer sam dugo narodni zastupnik Hrvatske seljačke stranke. I, vjerujte mi, da se Maček nije složio s režimom Beograda ne bi se ova zvjerstva ni dogodila u našim krajevima. Zato i on, Maček, nosi historijsku odgovornost za sve ono što se zlo počini u našem narodu i s našim narodom.

Ali došlo je, drugovi, jedno veliko rešetó, koje će prihvatiti čitav narod u cilom svitu, a iza rešetá doći će i sito koje će odrediti Tito, i da smo svi došli ili ćemo doći tom situ: sve što bude sitno, bijedno, propašće kroz to sito, i to je propalo, a sve što je ostalo — to je ostalo. (Buran aplauz).

Nama će se dogoditi kao kad majka rada dite, reć' ćemo čedo. Teško majka tada pati, ali kad primi dite u svoje ruke odmah joj prode sva muka, — tako će i nama biti kad se ova naša borba svrši. (Aplauz).

Dragi drugovi i družice, naprid da se i dalje borimo za slobodu, kao što radi naša majka Rusija, da što prije oslobodimo naš narod i našu zemlju od neprijatelja. [Buran i dugotrajan aplauz. — Josip Broz-Tito (prilazeći govorniku): Čestitam ti na ovom nezaboravnom govoru.]

Preседavajući: Imade riječ Radovan Mijušković, advokat sa Uba, jedan od poznatih antifašista iz Srbije, naš drug koji se već dugo prije rata kao član Zemljoradničke partije borio protiv policijskih režima. (Uz zvuci: »Živeo!«)

Radovan Mijušković (Srbija): Drugovi i drugarice, ovaj naš sastanak u slobodnom gradu Bihaću nekom će služiti na radost a nekom na žalost. Na radost će služiti svim našim narodima i onim njihovim sinovima i kćerima koji vole slobodu iznad svega, koji se širom naše zemlje bore na razne načine za tu slobodu — a na žalost Hitleru i njegovim pomagačima u celom svetu, a naročito njegovim slugama u našoj zemlji, kojih, na nesreću, ima mnogo više nego što se mislilo. Trebalo je da izbije ovaj rat i da Hitlerove horde dodu u našu zemlju, pa tek da se vidi koliki je broj odroda i izdajnika. Sve ono što je narod svojim znojem tovio — izdade. Izdade kralj, izdadoše ministri, izdadoše poslanici, izdadoše oficiri i činovnici, izdadoše zelenaši i sve narodne derikože. Izdadoše svi lažni »narodni« političari. Svima je njima preči udoban život od slobode. Eto, njima će ovaj naš sastanak biti na žalost, i ja verujem da će im od njega sići srce u pete.

Govori se često o velikosrpskoj kliku kao o glavnom uzroku nesloge među našim narodima. Ali, ja mislim da je ta klika mnogo šira nego što se misli. Ona nije samo srpska. Ona je opšta, jugoslovenska. Svi bogataši i korupcionaši širom Jugoslavije, kada je u pitanju pljačkanje naroda, svi su oni bili, i sada su, povezani kao rodna braća; kadgod su bile pljačke u pitanju ni do kakvih nesuglasica među njima nije dolazilo, pa bili oni iz Beograda, Skoplja, Ljubljane, Zagreba, Sarajeva ili ma otkuda. Oni su se jedino koškali kada je trebalo narodu baciti prašinu u oči.

Od te klike najviše je stradao narod u Srbiji, naročito seljački deo, jer su ga bili toliko ekonomski porobili i opljačkali, da seljak u Srbiji, koji je takoreći radio od zraka do mraka, nije mogao ni da se najede ni da se obuže i obuče, jer je svu svoju zaradu davao na otplatu, i to ne duga, već samo na otplatu interesa, pošto se dug sve više i više gomilao. Kod nas u Srbiji je interes za seljake obično »dinar na banku« a često i »dva dinara na banku«. »Dinar na banku« znači svakoga meseca platiti po jedan dinar na deset dinara, što iznosi godišnje dvanaest dinara na deset dinara, tj. 120% a »dva dinara na banku« 240% godi-

šnje. Eto, ovako se od strane zelenaša kreditiralo seljaštvo u Srbiji. Bilo je i banaka koje su tako poslovale i to, na nesreću, bilo ih je mnogo. Ali ove banke su pripadale nekolicini ljudi — sve okorelim zelenašima. I kad seljak dođe u ovakvu jednu banku, u kojoj se interes kretao za oko polovinu onoga o čemu sam govorio, onda mu se odgovori da banka nema novaca, nego neka se obrati gazda-Marku, gazda-Janku ili kako je ime glavnom akcionaru i vlasniku banke, pa će mu možda on dati. I seljak je bio primoran to da učini; onaj mu, razume se, naplati dinar ili dva dinara na banku. Eto, takvo je bilo kreditiranje seljaka.

Trgovina je bila još gora. Seljak je kupovao robu kod svojih »priatelj« trgovaca u varoši, i pošto nije imao gotovih novaca, on je kupovao na kredit po istoj kamati kao što je uzimao i gotov novac od zelenaša. Rok je bio uvek kao i kod ostalog kredita, tri meseca, i kad taj rok prođe, onda se menja menica i kamata se uračuna u glavniciu i tako to ide sve dalje i dalje, dok ne dostigne često mnogo više no što vredi celokupno dužnikovo imanje. Znam slučaj jednog seljaka koji je dugovao hiljadu dinara i tako menjajući tromesečno menice i pretvarajući kamatu u glavniciu, posle nekoliko godina, za taj dug od hiljadu dinara, morao je da proda njivu od dvanaest hektara i da se na taj način razduži. Ovakvih je slučajeva bilo vrlo često. A bilo je i takvih slučajeva, i to ne malo, da seljak da poveriocu menicu, a pored menice mu prenese i neku poveću njivu kao duplu garanciju. I kad posle nekoliko godina otplati menicu i zatraži da poverilac prenese njivu na njega, ovaj, razume se, to odbije i ostane mu njiva u svojini iako je dužnik dug odavno platio. Tu sudovi, prema postojećim zakonima, nisu mogli ništa učiniti, jer je njiva zakonom putem prenetu na poverioca, a seljak nije imao dokaza da je to dupla garancija. Ovakvih je slučajeva bilo vrlo mnogo.

Ali ni to nije ono što je najgore. A to najgore, sad ću vam ispričati. Kod nas se kosi i vrši žito obično polovinom jula. Tih dana kod seljaka nema ni prebijene pare, jer se sve izdalo za pripreme žetve i vršaja. A tih se dana ne daju seljacima ni krediti, jer je takav »čaršijski običaj«. Ali tih dana iz varoši zadu po selima svi poreznici, sa žandarmima i sa varoškim besposličarima kao svojim pomagačima, da skupljaju porez. Zašto tada kad seljak nema novaca? E, baš zato što seljak nema novaca. Kad nema novaca za porezu, onda oni varoški besposličari oteraju seljaku svu stoku za porez, i ako bi stoka ostala nekoliko dana u varoši onda bi seljak ostao bez stoke, a dug od poreza bi mu se još i povećao, jer bi mu se uračunali svi izvršni troškovi koji su bili ogromni.

Vlasnici štala u varoši, koji su obično bili mehandžije, pravili su bez ikakve kontrole tolike račune da ako bi stoka ostala nekoliko dana u štalama, onda je obično više iznosio račun oko ishrane nego što vredi sama stoka. U ovakvim se štalama često naplaćivalo po pedeset dinara za prenočište jednog govečeta, konja ili svinje.

Seljaci, pak, da ne bi na tako razbojnički organizovan način ostali bez stoke, primorani su bili da sa guvna kupe pšenicu u džakove i da je odmah teraju na pijacu radi prodaje. A tamo su se već trgovci — zelenaši kartelisa i dogovorili kakvu će cenu dati. Seljak nije imao kud: davao je pšenicu budzašto, samo da bi spasao stoku. Ovako kako se radilo sa pšenicom, radilo se i sa ostalim proizvodima, a naročito sa kukuruzom i šljivom. Pre nekoliko godina na Ubu se prodavao jedan metar šljiva za petnaest dinara. Litar rakije bio je dva dinara. Ako je neko tera u Beograd, morao je još toliko platiti trošarine.

Iz ovoga se jasno vidi da poreske vlasti nisu služile državi, već zelenašima. A oni su morali to činiti, jer ako to ne bi radili, bili su otpušteni iz državne službe, jer je država bila orude pljačkaša.

Ispričaću vam jednu priču koja kruži kroz narod o našim poreznicima. Negde u nekoj velikoj varoši u Evropi bila je nekakva zabavna priredba, na kojoj je između ostalih tačaka bila i jedna na koju je nekakav atleta prikazivao svoju snagu. Pored ostalog, uzeo je limun i iz njega iscedio sav sok. Kada je to učinio, obratio se publici i rekao: »Daću sto franaka ako se neko u publici nade da iscedi još jednu kap«. Onda je ustao nekakav mali, grbavi čovečuljak, uzeo limun i na veliko iznenadenje atlete i publike iscedio jednu poveću kap. Atleta se zaprepastio i rekao mu: „Gospodine, ako iscedite još jednu kap, dobićete pet stotina franaka“. Grbavac je uzeo ponovo limun, stegao ga i iscedio ne samo jednu, već dve kapi. Zaprepasćeni atleta je uzbuđeno uzviknuo: „Ko ste vi“? Grba je hladnokrvno odgovorio: „Jugoslovenski poreznik“. Kao što vidite, ova je priča potpuno na svom mestu i odgovarala je potpuno našim prilikama.

Ako vas ne zamaram, ispričaću vam još jedan način pljačke, kako se kod nas pljačkao narod. U svakoj varoši, kao što znate, postoje i opštinski kantari. Kantardžija je, razume se, režimski čovek. On je morao namestiti tako vagu na kojoj se meri da je od sto kilograma morao ukrasti najmanje sedam za račun trgovaca koji su kupovali seljačke proizvode. Za to su mu trgovci, pored plate koju je mesečno dobijao od opštine, plaćali paušalno, o Božiću ili Novoj godini, kako je gde bio običaj. Svaki mu je davao prema količini kupljenih proizvoda.

Ove su kantardžije tako dobro živele da su bile veštio pijane, a mahom su bili i kockari. Onda, kad se žito ili ostali proizvodi koje seljak dotera na pijacu skidaju s kola radi merenja, seljak nema pravo da skida, već za to postoji jedan ili više radnika koji to čine, a kojima opština plati bednu nadnicu od svega petnaest dinara. Taj bednik skine svakoga dana s kola i natovari ponova na kola stotinama i stotinama džakova i za sav taj posao uzme svega za dan petnaest dinara, a opština naplati za svaki džak, i kad se skida s kola i kad se tovari na kola, po jedan dinar. U duže dane radilo se i po šesnaest sati.

Eto, ta klika, klika pljačkaša, velikih i malih, u čijim je rukama bila naša država, država koja nije imala ni vere ni nacije, čija je jedina

svetinja bila bogaćenje, ta je klika u danima naše narodne nesreće sva listom prišla neprijatelju i danas se zajedno sa njim bori protiv slobode naših naroda, jer se boji da će narod kad pobjedi tražiti od nje račune. A narod mora pobediti, jer istorija ne pamti da je narod izgubio bitku, da je narod izgubio parnicu.

U ovoj borbi mi nismo sami. Sa nama je celokupno slobodno čovečanstvo. Uvek je bilo jače selo od svatova. Neprijatelj je dostigao kulminaciju svoje snage. On od Staljingrada može samo nazad. Nemci su junaci samo kad nastupaju. Kad oступaju, to su strašljivci. Mi ih dobro poznajemo iz Prvog svetskog rata.

Kada smo ih jurili od Soluna prema Dunavu, nismo ih mogli stići. O Talijanima ne treba mi govoriti. To je kokošija vojska. Za nas je velika sreća te su nam neprijatelji. Oni nas snabdevaju oružjem i municijom, a pogledajte samo na sve strane, pa ćete videti, ne samo na našim borbama, već i na seljacima, njihove uniforme. Da nije nacista i ovih naših domaćih izroda, sa ovim našim današnjim snagama, ne samo da bismo ih za kratko vreme izbacili sa naše teritorije, već bi se pitali i za Rim ako bismo se dočepali njihovih magacina oružja, odeće i hrane. A ne bi nam za to trebalo mnogo vremena. (Aplauz).

Pošto ima dosta prijavljenih govornika, ja ću završiti.

Neka živi borba do konačnog oslobođenja! (Buran aplauz).

Pretsedavajući: Ima riječ drug Božo Ljumović, privatni namještenik iz Podgorice u Crnoj Gori.

Božo Ljumović (Crna Gora):

.....

Drugovi i braćo, sakupili smo se ovdje u ovim teškim trenucima koje preživljavaju naši narodi pod igom fašističkih okupatora da donesemo dalje istoriske odluke za još uspješnije vodenje ovog Narodno-oslobodilačkog rata, za još veće pobjede nad mrskim neprijateljima, tudinima i našim sramnim izdajnicima, koljačima.

Mi treba da donesemo odluke od istoriskog značaja, treba da stvorimo Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, kao najviši organ naše buduće narodne vlasti. Pri tome mi možemo da povučemo jednu paralelu, da pogledamo kako mi danas u ognju oslobodilačke borbe stvaramo AVNOJ i kako je stvarano narodno predstavništvo 1918. Danas narodno predstavništvo stvaraju narodni ljudi, ljudi koje su ovdje okupile narodne brige i nevolje, narodni interesi, potreba žrtava za oslobođenje zemlje. Dakle, istinski narodni izabranici, koji su gotovi dati sve za narod i njegovu borbu. A 1918 narodno predstavništvo pravljeno je na prepad, iza leđa naroda i od nenarodnih ljudi, od ljudi kojima nikad na srcu nisu bili dobro i interesi naroda, već svoji sebični interesi i interesi dinastije. I nije nikakvo čudo što su oni tada, 1918

godine, iznevjerili nade naroda, koji je šest godina ratovao, svakako, da bi mu bilo bolje, a ne gore. U onom narodnom predstavništvu ljudi su kupovani, da bi glasali kako su htjeli dinastija i kapitalisti. Danas toga nema, i nikad se više to ruglo neće ni vratiti. Istina, njihovi izmećari i bijedni ostaci, ogrezli u zločine protiv svog sopstvenog naroda, još rovale po zemlji. Ali, naš narod ih poznaje i platiće im to po zaslugi (U z v i c i: »Tako je!«). Narod je ustao da se protiv njih i okupatora bori, jer su se oni složili u borbi protiv naroda.

.....

Kad je 13 jula planula crnogorska puška crnogorski narod se odzvao u ogromnoj većini. Neprijatelj je bio satjeran u tri do četiri crnogorska grada. Pet okupatorskih divizija nije bilo u stanju da skrši otpornu snagu crnogorskog naroda. Ali, kao što rekoh, okupator je uspio da se poveže sa narodnim neprijateljima, sa izdajnicima, pokušavajući tako da postigne ono što nije mogao oružjem. Okupatoru je uspelo tako da povremeno skrši otpornu snagu crnogorskog naroda, ali nije uspio da je potpuno razbije. Da je to tačno svjedoče današnji događaji u Crnoj Gori. Imamo vijesti da se tamo sada stvaraju bataljoni i odredi i da crnogorski narod ponovo počinje da se u masama bori protiv krvnika, mrskih fašističkih okupatora i njihovih izmećara. (Aplauz. — U z v i c i: „Živeo crnogorski narod!“.)

.....

Pretsedavajući: Ima riječ predstavnik naroda Srbije, Luka Stević, stari ratnik i junak, težak iz sela Mojkovca, Okruga podrinjskog.

Luka Stević (Srbija): Drugovi i braćo, ja se kao srpski seljak nadoh čak ovde u Bihaću. Nije ni čudo. Koliko srpski narod ima neprijatelja, koliko jadni naš narod ima dušmana, dobro sam se i ovde zastavio

S druge strane, srećan sam, osećam se mnogo srećan što mogu slobodno da stanem na ovu tribinu, sa koje kao seljak mogu reći sve što mi leži na srcu. Evo, baš sa ove tribine, mogu svakom lopovu reći da je lopov, svakom zabušantu da je zabušant, svakom izdajniku da je izdajnik. Nažalost, kroz život u prošlosti nisam smeo svakom ko je to zaslужivao da kažem, jer, kad bih rekao lopovu da je lopov, bio bih optužen za uvredu časti i išao bih u zatvor.

Jedanaest ordena imam na svojim grudima. Na mojim grudima nalazilo se i ono što danas predstavlja najveće ruglo, ono čime je kralj odlikovao najveće krvopije srpskog naroda, a to je Karadordeva zvezda s mačevima. Mi smo je seljaci, istina, dobijali za podvige i junaštva koje smo činili za dobro naroda i svoje otadžbine, a od čega su, nažalost, samo gospoda i kralj izvlačili šćar i koristi. Jer, mi smo se seljaci i radnici borili i u Balkanskom i u Prvom svetskom ratu,

verujući da će, kad se zemlja proširi i kad se ujedini sa braćom, prestati patnje seljačkog naroda u Srbiji. Koliko je njih, drugovi, ostalo na tim bojištima po Albaniji, Grčkoj i Kajmakčalanu! I kad je posle 1918 godine trebalo da osetimo blagodeti te borbe protiv jedne velike sile, onda smo doživeli teško razočarenje. Srpski narod je bio iskorišćavan i od dinastije i od svojih partija. Srpski seljak je počeo da propada, jer su ga pljačkali i trgovci i bankari a sve partije ga izigravale, samarili su ga svi, obećavali mu zlatna brda da bi samo došli do kuglica i do mandata, a kako je ko uzjahivao na vlast, prva mu je briga bila kako će da se obogati. Patnje seljačkog naroda u Srbiji bile su velike, jer je on iz rata izišao izmučen i opljačkan od neprijatelja, od Švaba, od istih ovih Švaba koji danas pljačkaju i ubijaju po našoj zemlji; plaćao je velike kamate i padao u sve veću zavisnost od zelenaške čaršije. Srpski seljaci koji su se borili u oslobodilačkim ratovima bili su dovedeni do prosjačkog štapa, a oni sa Kajmakčalana su i prosili, jer im bivši nenarodni režimi — koji su došli na vlast zato što smo mi stari ratnici dali i ono što nam je bilo najdraže, delove svoga tela i svoje zdravlje — nisu ništa pružili. Seljak je pljačkan i niskim cenama poljoprivrednih proizvoda, jer se tobože pomagala domaća industrija, a ustvari niti je ona bila domaća, niti je bila industrija. Seljaku i ratniku se nije ništa priznavalo, ali su se zato zelenaši i političari bogatili, šičar šičarili. (Uz vici: »Tako je!«).

Ja ću vam sada, braćo i drugovi, reći nešto o tome kakav treba da bude čovek borac u našim redovima i kako smo mi to, srpski seljaci, zamišljali. Kad su u jesen 1941 godine četnici postali naši otvoreni neprijatelji, posle onog zarobljavanja naših drugova kod Požege, mi smo bili načisto s tim da se više nije moglo sa njima. Drug Tito nam je preporučio da održimo konferenciju sa borcima i narodom i da odlučimo o tome kako ćemo se držati i kako ćemo dalje vojevati. Onda je u našoj Pečkoj održana konferencija da bismo videli šta naši borci misle o sukobu sa četnicima. Tu je bio i naš drug Koča Popović, koji je predložio da se o ovom pitanju raspravlja i koji je rekao da su četnici sami počeli borbu protiv nas, da su oni počeli da kolju našu decu i da pale kuće partizana. On je onda rekao da treba o tome da porazgovaramo. Ja sam na to ustao i rekao da mi moramo biti bolji od četnika, da mi nećemo i ne smemo da ubijamo ni da palimo četničke kuće, već da treba samo da odgovaraju oni koji čine zločinstva prema narodu, koji kolju, ubijaju i pale. Jedan mi je borac tada dobio: »Lako je tebi, ti nisi dobio izveštaj da su ti deca pobijena i kuća popaljena«. Ja sam mu na to odgovorio: »I kad bih dobio takav izveštaj ja se ne bih svetio nedužnoj i nejakoj deci i ženama, niti bih palio četničke domove zato što su oni to činili«. I zato mi nećemo i ne smemo tako da radimo. Jer, kad bismo mi radili što i četnici, onda bi se mi međusobno istrebljivali, a to je baš plan i želja naših neprijatelja — fašista. Mi moramo da budemo svesni toga da moramo biti bolji od

četnika, jer su oni ko'jaši, a mi se gnušamo njihovih nedela. Mi treba da se borimo za narod, za njegov boljitak i za jednu bolju pravdu, za jedan bolji život. U ovom je osnovna razlika između nas i njih, a to nije mala razlika. Mi ćemo se čak primiti da podižemo i da se brinemo o onoj deci četnika zločinaca koje budemo kaznili zbog njihovih zločinštava prema narodu. Mi moramo svuda, tako smo i onda govorili, tako i danas mislimo, brinuti o narodu i boriti se za narod kako bismo ga oslobodili od ropstva, pa zato se i naša borba zove Narodno-oslobodilačka borba. Mi moramo naš narod da sačuvamo, bez obzira kako se ko krsti i kakva mu krvca grije prsi. Glavno je da se borimo protiv okupatora i protiv svih naših zločinaca koji s njime zajedno rade protiv našeg naroda.

Drugovi i braćo moja, tako smo onda govorili, tako i danas mislimo da treba činiti, jer samo tako potvrđujemo da smo ljudi i da ćemo takvim našim radom i borbom, istina teškom, ostvariti ono što želimo: bratstvo, pravdu, jednakost i boljitak naroda. I evo, drugovi, tu je sloboda. Osećamo njenu toplotu. Sunce se naše rada od Istoka, od Staljingrada. Otuda ga osećamo, na njegovim zracima, budite uvereni, mi ćemo se, — radnici, seljaci i privrednici, — nauživati. Zato, drugovi moji, radujte se, pevajte, veselite se, stvarajte sebi društvo boljega života, nemojte se osvrćati na krvava polja. Ako je bilo krvi, potoka krvi, to je krv ona iz koje će izrasti ono što je najbolje. (Aplauz). [Josip Broz Tito (prilazeći govorniku): Čestitam ti, družo Luka].

Pretsedavajući: Ima riječ drug Vicko Krstulović, komandant IV operativne zone.

Vicko Krstulović (Dalmacija): Drugovi i drugarice, pozdravljam vas u ime naroda naše kršne Dalmacije, naroda koji već vijekovima stoji na obalama našeg plavog Jadrana i bori se protiv svojih neprijatelja, protiv okupatora, protiv vjekovnih neprijatelja — italijanskih imperijalista.

Drugovi, nakon dolaska proleterskih brigada, posle zajedničke borbe za Livno i Duvno, mobilisano je u ovim krajevima blizu 10.000 boraca koji su popunili I i II srpsku proletersku, III sandžačku, IV i V crnogorsku i X hercegovačku brigadu. Pošto smo već uspješno formirali Prvu dalmatinsku brigadu, mi smo nakon toga formirali Drugu dalmatinsku brigadu i I mornarički odred u Podgori. To nam je sve bilo moguće zato što smo, usred fašističkih i ustaških zločinštava, širili bratstvo i jedinstvo među našim narodima, zato što je patriotizam partizana i radničke klase zahvatio i prenio se na široke mase u Dalmaciji, kako u njenom zagorju tako i na otocima. Mi smo vrlo uspješno provodili dobrovoljnu mobilizaciju boraca. Mobilizacija se razvila tako dobro, odziv dobrovoljaca bio je vrlo velik, da nismo znali kako ćemo ih rasporediti, a još teže kako ćemo ih naoružati. Priliv novih boraca bio je velik, jer su se za mobilizaciju i aktivnu borbu zainte-

resirale široke mase naroda u čitavoj Dalmaciji koje su prihvatile našu borbu. Dnevno je trebalo nekoliko stotina naoružati i otpremiti ih u naše brigade. Svi novi borci izjavljivali su spremnost da se protiv okupatora i domaćih izdajnika bore ne samo u Dalmaciji već i u svim ostalim krajevima, rame uz rame sa ostalim borcima iz Bosne, Srbije, Crne Gore, Hercegovine i Hrvatske. Ljudi su se prosto otimali ko će ići u srpske i crnogorske brigade.

Naporedno sa razgaranjem ustanka i formiranjem naših novih vojnih jedinica, mi smo razvili i jačali narodno-oslobodilačke odbore kao organe istinske narodne vlasti i na taj način još više učvršćivali vjeru kod naših naroda u pobjedu protiv okupatora.

I mi u Dalmaciji smo spremni da sve damo za borbu koju je povelala naša herojska Komunistička partija i drug Tito, naš slavni vojni rukovodilac, koji je umio da organizira ovu našu borbu koja je zahvatila široke naše narodne mase, spremni smo da damo sve jer smo uvjereni u našu pobjedu nad fašizmom. Sa ustankom u Srbiji, Bosni, Crnoj Gori, Hrvatskoj, ustanak se sve više širio i u Dalmaciji tako da će naša Dalmacija i otoci dati krupan prilog Narodno-oslobodilačkoj borbi, a i naš Prvi mornarički odred braniće svoj zavičaj i od njega će izrasti naša nova ratna mornarica. (Aplauz).

Drugovi, okupator je najnemilosrdniji, najkrvaviji možda baš u Dalmaciji. Zašto? Zato, što on vijekovima govori da Dalmacija treba da bude italijanska, a narod veli da tako nije, nego da je ona slavenska, da je hrvatska, da je čitavog slovenskog naroda na Balkanu. U naše luke, drugovi, uplovila je mnoga ratna mornarica, ali ne sa ciljem, drugovi, da pomogne našem narodu, nego s ciljem da porobi našu dječnu Dalmaciju, da iznese iz nje što je najbolje, da narod još više osiromaši. Ali naš narod iz Dalmacije i naše luke i naš Jadran očekuju da što skorije dođu do toga da, kroz našu zajedničku borbu, u našoj zajedničkoj pobjedi, u naše luke, u naš Jadran, uplovi junačka mornarica Sovjetskog Saveza (aplauz), očekuju da nastane naša nova jugoslovenska mornarica i da plovi u sve one luke koje nama budu savezničke i da bude branilac naše obale i našeg naroda.

Ja pozdravljam osnivanje Antafašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije i nadam se da će ono još uspješnije povesti borbu protiv okupatora i da će je ubrzo okončati, da ćemo uskoro doći do slobode.

Živjeli naši moćni saveznici, na prvom mjestu Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika! (Uz vici: »Živeli!« — Aplauz.)

Živio drug Staljin! (Uz vici: »Živeo!« — Aplauz.)

Živio naš vrhovni rukovodilac drug Tito! (Buran aplauz. — Usklici: »Živeo!«.)

Pretsedavajući: Predlažem da sjednicu prekinemo s tim da je nastavimo poslije ručka, po podne u 4 časa.

Pretsedavajući dr Ivan Ribar: Molim drugove da saslušaju jednu radosnu vijest koju će saopćiti drug Dedijer.

Vladimir Dedijer: Drugovi i drugarice, Vrhovni štab je ovog časa primio vest da su naše herojske divizije danas oslobodile grad Jajce! (Buran i dugotrajan aplauz. — U z v i c i: »Živela naša vojska!« »Živeo Vrhovni štab!« »Živeo Tito!« »Tito-Tito-Tito!« — Oduševljene manifestacije traju nekoliko minuta. Svi većnici, gradanstvo i borci stojeći pevaju »Hej Sloveni!«.)

(Sednica je prekinuta u 13 časova).

(Nastavak sednice u 16 časova)

Pretsedavajući Nuriya Pozderac: Nastavljamo, drugovi, sjednicu. Dajem riječ proti Jagošu Simonoviću iz Kolašina u Crnoj Gori.

Prota Jagoš Simonović (Crna Gora): Braćo i drugovi, ja ću reći ono što mi na srcu leži. Srećan sam što vidim okupljene vrle sinove naših naroda koji su pošli u boj za čast, obraz i sreću naroda, u sveti boj protiv neprijatelja naših naroda, protiv fašističke nemani, predstavnik koji su se, predvođeni Komunističkom partijom Jugoslavije, digli u neravan boj sa nadmoćnijim neprijateljem, ali koji su uvjereni u pobjedu naših naroda, jer je naša borba pravedna, a ono što je pravedno i bogu je ugodno.

.....

Predvodilac naše borbe jeste Komunistička partija Jugoslavije. To je zaista rodoljubiva partija; njeni članovi su najbolji naši patrioti, jer samo ljudi njihovog patriotizma, njihovog rodoljublja mogli su ovakav neravan ali sveti rat da zametnu i da se ne boje neprijatelja i njegove ratne mašine, samo su oni mogli da ostvare s našim borcima i našim narodima ove velike ratne uspjehe kakve smo mi dosada postigli u raznim krajevima naše zemlje. A oni su to mogli postići, jer su razvili crveni barjak bratstva i sloge, bratstva i jedinstva, duhovnog jedinstva naših naroda. Samo duhovno ujedinjeni i jaki narodi su kadri da postižu uspjehe i pod najtežim uslovima, u najcrnijim prilikama. Zbog toga dužnost je svih nas da radimo na približavanju i duhovnom jedinstvu među narodima Jugoslavije. Podjimo svi primerom Komunističke partije Jugoslavije!

Zato neka je hvala rodoljubivoj Komunističkoj partiji Jugoslavije za sve ono što je učinila i što čini za naše narode i za njihovu bolju i srećniju budućnost! (Aplauz).

.....

Drugovi, po završetku ove sjednice razidimo se po narodu kao pčela po cvetu. Govorimo, savetujmo ljudima, bez obzira na vjeru, položaj, na starost, povežimo ih duhovno, jer to od nas zahtijevaju borci, koji proliše krv od početka ustanka do danas.

U to ime ja kličem iz dna duše:

Živjela Komunistička partija Jugoslavije! (Aplauz. — Uzvici: „Živela!“).

Živio organizator naših pobjeda i uspjeha Vrhovni komandant Josip Broz Tito! (Buran aplauz. — Uskljci: „Živeo!“).

Živjeli naši moćni saveznici! (Aplauz).

Pretsedavajući: Imade riječ drug Stojan Cerović, profesor iz Nik-šića, urednik „Slobodne misli“.

Stojan Cerović (Crna Gora): Braćo i drugovi, ja uzimam riječ i želim da govorim kao član Zemljoradničke stranke i kao Crnogorac.

(Govori o izdaji građanskih partija u najsudbonosnijim danima istorije naših naroda.)

Posle kapitulacije naše zemlje sve građanske stranke bile su odjednom likvidirane. Te stranke izgubile su voćstvo, izgubile su članstvo, stotine hiljada članova. Nigdje nije bilo pomena o kakvim akcijama koje treba povesti s narodom. U tom trenutku počela je teška akcija od strane okupatora da od svih intelektualaca Jugoslavije dobije odobrenje za klanje naroda u Jugoslaviji. Pala je jedna zaista teška izjava koju su potpisali svi naši naučnici. A s druge strane, došla je nova deklaracija, poziv našem narodu da se diže na ustanak. Taj poziv na prvom mjestu je primila Komunistička partija i ona je uzela voćstvo za borbu protiv okupatora. Svi rodoljubi koji su smatrali da nije važno ko vodi, već kako vodi (odobrovanje) svi smo mi pristali da podemo tim putem borbe . . .

Pretsedavajući: Sada dajem riječ delegatu Srbije drugu Vladimiru Dedijeru, novinaru iz Beograda.

Vladimir Dedijer: (Srbija): Pozdravljam Antifašističko Veće Narodnog oslobođenja Jugoslavije u ime porobljenog Beograda, u ime Srbije. Naš narod se trudio svim silama da odgovori svojoj dužnosti, da ne zaostane u borbi slobodoljubivih naroda protiv fašizma. Beograd i Srbija, po upadu Hitlera u našu zemlju, nastavili su onu borbu koju su poveljeli još godinama ranije. One iste snage koje su 14 decembra ustale protiv rata, izašle na ulice, one iste snage koje su 8 septembra 1940 bile izrešetane mecima u Košutnjaku, nastavile su borbu i kada

je Hitler napao našu zemlju, kada je poubijao 30.000 svojim Štukama samo u Beogradu, kad je spalio jedinu riznicu naše nacionalne kulture — Narodnu biblioteku, kada je odveo u ropstvo 300.000 naših najboljih snaga. Još tada smo mi spremali oružanu bunu, tih dana smo pripremali partizanske odrede, da pod povoljnijim uslovima otpočnemo oružanu borbu protiv okupatora.

A kada je Hitler napao Sovjetski Savez, tada su bili sazreli i politički i vojnički uslovi za oružanu borbu. U toj velikoj borbi Beograd je bio na čelu. Osamdeset kamiona s municijom i benzinom dignuto je u vazduh u garaži »Ford« u Grobljanskoj ulici. Svakog dana, svake noći udarali smo po okupatoru. Naši smeli udarnici usred dana, pored hiljade gestapovaca i agenata upadali su u bolnice i oslobadali naše drugove koji su bili zarobljeni u borbi s okupatorom. Naši heroji — omladinci smelo su jurišali na fašističke kamione u Beogradu i govoru ih palili. Svaki dan, drugovi, po stotinu naših drugova, udarnika, borilo se i otimalo izdanja »Novog vremena«, palili tu pačavru, iako je zbog toga desetina drugova odlazilo u smrt. Ali oni su znali zašto daju živote.

Naša Srbija je pošla smelo za Beogradom. U onom istom kraju u kome je pukla prva puška u našem Prvom ustanku, 1804, u julu 1941. je naš omiljeni Žikica Jovanović opalio prvu pušku u našem Trećem narodnom ustanku. Ona se razlegla po čitavoj Srbiji. Čitav narod digao se kao jedan čovek. Nije bilo kraja u Srbiji u kome se nije razlegala paljba. Osvajali smo grad za gradom, čitavom Srbijom išli smo slobodno. Zvali smo sve u borbu, bez obzira na prošlost, svakog poštenog rodoljuba. Jedinstveni narod čudo je postigao. Našu zemlju smo pretvorili u krvavu busiju za okupatora.

Ali, drugovi, šta je omelo našu borbu u Srbiji? Omela nas je izdaja, izdaja Draže Mihailovića, baš u trenutku kad smo uzeli skoro sve gradove Zapadne Srbije, kad je okupator bio blokiran u ostalim gradovima, kad je srce Šumadije — Kragujevac — bio opkoljen našim snagama, kad su u Kraljevu naše jedinice jurišale na sam grad, kad su naši odredi upadali u Kruševac, kad smo lomili prugu Beograd—Niš, tada se pojavila ona guja izdajnička, tada se pojavio Draža Mihailović. Mi smo, drugovi, od prvog dana ustanka pozivali čitav narod da se bori protiv okupatora i narod se borio, ali su ovi izdajnici — mučki, prljavo izvršili izdaju. Dvadeset i sedmog oktobra mi smo postigli konačni sporazum s Dražom Mihailovićem. On je trebalo da dobije 5.000 pušaka od partizana, 500.000 metaka od partizana. I on je taj sporazum potpisao. Međutim, 24 sata kasnije Draža Mihailović je izvršio napad sa svih strana na slobodnu teritoriju, nasrnuo je i na Užice, napao na naše borce koji su opsedali Kraljevo. Drugovi, mi smo morali da se branimo, morali smo da primimo borbu teška srca, jer je narod od nas zahtevao borbu protiv okupatora, borbu za oslobođenje, a izdajnici su nametnuli bratoubilački rat. Primili smo borbu i za deset dana odredi Draže Mihailovića bili su razbijeni. Zavedeni seljaci su se

predavali skoro bez borbe, a banda policijskih agenata, kriminalaca svih vrsta ostala je verna Draži. On je bio opkoljen na Ravnoj Gori i samo usled međunarodne situacije mi ga nismo tada slistili već smo pregovarali s njime.

U tim borbama s Dražom morali smo da povučemo jedan deo snaga čak od Beograda, morali smo da oslobodimo komunikacije za okupatora, izgubili smo inicijativu.

Nemci su to iskoristili. Pored 11 divizija okupatorske vojske, Hitler je doveo još četiri divizije i to ih je doveo baš onda kada je jurišao na Moskvu. Mi se ponosimo što smo uspeali da odvojimo te snage od majke Rusije i da ih primimo na svoja prsa. Borba je bila neravna. Besni hitlerovci, tačno pre godinu dana, na današnji dan, jurnuli su sa svojim tenkovima na glavni grad slobodnog dela Srbije — Užice. Hrabro se borio naš narod. U toj borbi i obični borci, i komandiri, i komandanti, i politički komesari bili su u prvim borbenim linijama. U tri sata posle podne kad su nemački tenkovi prodrli u Užice, naši rukovodioci Narodno-oslobodilačke borbe, na čelu sa drugom Titom, poslednji su napustili grad. Oni nisu pošli putem onih izdajnika u Londonu, koji su bežali na 300 kilometara pred nemačkim tenkovima, već su se borili u prvim borbenim linijama i mnogi od njih su položili svoje živote. Naš dragi Dragojlo Dudić, naš Čiča, iz okoline Valjeva, nestao je tog strašnog dana. Tog dana poginuo je i Bora Marković, politički komesar Posavskog odreda, radnik iz Obrenovca. Toga dana pao je Ratko Mitrović, politički komesar Čačanskog odreda, drug Jerković, komandant Užičkog odreda, drug Višnjjić, politički komesar Račanskog bataljona. Toga užasnog dana poginuo je i naš dragi Željko Đurić, sekretar Oblasnog komiteta za Užice. Poginuo je i učitelj Mihailo Tomić, komandant vazdušne odbrane Užica, koji je smelo stajao kraj svoga topa i pucao sve dok ga avionska bomba nije ubila. Pao je zagrlivši svoj top. Slava palim borcima u borbama oko Užica! («Slava im!»).

Drugovi, te naše žrtve nisu uzaludne. Ta naša prolivena krv cementirala je kamen temeljac našeg današnjeg uspeha, ona je stub na kome počiva naš AVNOJ. U toj krvavoj, teškoj borbi rodile su se i iskovale naše proleterske brigade. I, evo, drugovi, godinu dana kako su te naše brigade, kako su sinovi Kragujevca, Beograda, Kraljeva, Čačka i Užica krenuli po čitavoj Jugoslaviji da svoju krv liju kod Ruda, Vareša, Foče, Konjica, Jajca, za slobodu svih naroda Jugoslavije. To je jedinstvo naših naroda, stvoreno u krvi, i krvlju ćemo ga braniti.

Nemojte, drugovi, misliti da je okupator tom ofanzivom slomio borbu u Srbiji. On nije uspeo, iako je sprovodio nevideni teror u strašnim logorima na Dedinju, u Šapcu, na Sajmištu kraj Beograda. Ta zverstva nisu činili samo okupatori, već su ta zverstva činili i njihove sluge — izdajnici — Nedić i Draža Mihailović. Ti izrodi su naše drugove usred zime uprezali bose u fijakere, tukli ih bičevima i terali da

kasaju po ledu. A Bati Jankoviću, jednom od rukovodilaca ustanka u Čačku, sekli su meso i terali ga da jede.

Zašto Draža Mihailović i Nedić tako postupaju prema našem narodu? Zato što su osetili da je srpski narod pošao putem oružanog jedinstva svih naroda Jugoslavije, putem borbe protiv okupatora i njegovih slugu. Oni to čine jer su osetili da srpski narod hoće da istrgne tu guju iz svojih nedara; tu kugu koja već 22 godine davi i hara sve narode Jugoslavije, pa i sam srpski narod. Ali sva ta strašna ubistva taj teror kome nije ravan ni Pavelićev u Zagrebu, nisu slomili borbenu snagu srpskog naroda. Ni ubistva po 500 ljudi u zatvorenim automobilima otrovnim gasovima — ni to nije spitalo naš narod. U ovom trenutku dok se mi nalazimo na ovom istoriskom mestu, tamo daleko u našoj Srbiji, na Kopaoniku, Jastrepcu, Svrljiškim planinama, u Šumadiji naši borci s puškom u ruci liju krv u borbi s nemačkim i bugarskim divizijama, Dražinim i Nedićevim bandama. Sinoć je izdajnički Nedićev radio-Beograd javio da je u Valjevu streljano 11 drugova jer su pomagali partizane. Slava palim borcima! (»Slava im!«).

Drugovi, srpski narod će nastaviti tu borbu kao što je i započeo. Mi ćemo nastaviti borbu sve dok okupator ne bude isteran, a izdajnici, velikosrpska gospoda, na čelu s Dražom Mihailovićem, ne budu smrskani jednom zauvek na sreću svih naroda Jugoslavije.

Pretsedavajući: Ima riječ vijećnik drug Šime Balen, novinar iz Zagreba.

Šime Balen (Hrvatska): Drugovi i drugarice, pozdravljam ovu historijsku narodnu skupštinu u ime hrvatskog naroda, u ime onog naroda od koga je međunarodna reakcija htjela stvoriti svoje uporište za svoju protuslavensku i protudemokratsku politiku.

Fašizam je u našoj zemlji rovario godinama, on je ovu situaciju za Pavelića odavno pripremao, fašizam je podržavan od državnog voćstva i voćstva svih političkih partija, osim Komunističke partije Jugoslavije, jer su sve one bile i nenarodne, i kapitulantske, i oportunističke, kao što je to slučaj i sa voćstvom Hrvatske seljačke stranke, oportunističkim voćstvom dr Vladimira Maćeka. Dr Maćek je odmah drugi dan po ulasku Pavelića u Hrvatsku izdao naredbu svojim organizacijama da suraduju sa ustašama.

Ali sve je to bilo uzalud. Narod ga nije htio da slijedi u izdaji.

Plamen Narodno-oslobodilačke borbe prenio se na sve hrvatske krajeve i danas, drugovi i drugarice, nema kraja u Hrvatskoj, gotovo nema sela kuda nije prošla naša oslobodilačka vojska. Činjenica je, koju svi mi osjećamo i vidimo, a koju najteže osjeća sam Pavelić, da se danas hrvatski narod sve više mobilise u Narodno-oslobodilačku vojsku, da danas hrvatski narod zauzima ono mjesto u našem pokretu koje zaista zaslužuje.

Predsedavajući: Ima riječ drug Vojin Gajić, seljak iz okolice Aranđelovca, u Šumadiji.

Vojin Gajić (S r b i j a):

.....

Još pre rata, za vreme vlade Milana Stojadinovića, a još više posle, za vreme vlade Dragiše Cvetkovića, Antuna Korošca i Vlatka Mačeka, prilazile su sve napredne pristalice tadašnjih građanskih opozicionih stranaka iz Udružene opozicije u Beogradu Narodnom frontu, koji je ostvarivala i pomagala ilegalna Komunistička partija po selima Šumadije. Voćstvo Udružene opozicije u Beogradu branilo nam je osnivanje frontovskih organizacija u koje su ulazile najviše pristalice Demokratske, manje Zemljoradničke a najmanje Radikalne stranke. Međutim, upornim radom i borbom omladine seljačke, radničke i studentske, frontovske organizacije ili kako smo ih mi nazivali organizacije Narodnog sporazuma održale su se ne samo do rata, već i posle rata. One su aktivno učestvovala u narodnom pokretu, naročito onome od 27 marta 1941 godine i razumele su poziv Komunističke partije za ustanak. Mnoge pristalice tog pokreta, odmah su se priključile ustanku, pa posle borbama u partizanskim odredima. A isto tako sudelovali su u borbi za uspostavljanje nove narodne vlasti na oslobođenim teritorijama.

Poziv Vrhovne komande s drugom Titom na čelu da bi ostvarili jednu političku organizaciju, u koju bi ušli pretstavnici svih onih političkih stranaka koje su se i pre rata borile protiv reakcije, krvavih režima Pere Živkovića, Bogoljuba Jevtića, Antuna Korošca, Milana Stojadinovića, Dragiše Cvetkovića, Vladimira Mačeka i svih drugih glavešina koji su sačinjavali dvorsku, fašističku kliku, došao nam je u pravo vreme da bi našim saveznicima dokazali da nemamo nikakve veze sa izbegličkom vladom u Londonu i njenim komandantom Dražom Mihailovićem.

Današnji dan, osnivanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, dokazuje da vodimo borbu na frontu i u pozadini, na oslobođenoj i na neoslobođenoj teritoriji, protiv okupatora i njegovih slugu, ali isto tako i borbu za novu narodnu vlast, koja nema nikakve veze s reakcionarnom vlašću stare Jugoslavije.

Ja pozdravljam osnivanje AVNOJ-a u ime svoje i svojih seljaka Šumadije, u ime dične Šumadije. Kad tamo dodu naše brigade, oslobođilačku vojsku sačekaće ne jedna nego desetina naših novih armija. (Aplauz).

.....

Predsjedavajući: Ima riječ Stanko Opačić.

Stanko Opačić-Čanica:

.....
.....
(Govorio o ustanku i borbi u Kordunu).

Predsjedavajući: Ima riječ vijećnik drug dr Simo Milošević, univerzitetški profesor iz Beograda.

Dr Simo Milošević (S r b i j a):

.....
.....
(Govorio o velikosrpsstvu, analizira taj pojam.)

... Velikosrpska politika sastojala se u podjarmljivanju svih naroda Jugoslavije pa i samog srpskog naroda ...

(Zatim govori o tome kakvu ulogu ima velikosrpska politika u ovom ratu.)

... Velikosrpska politika izazvala je bratoubilački rat, izazvala je mržnju među našim narodima, izazivala je međusobnu borbu u Jugoslaviji ...

Mi smo uvereni da posle sloma fašizma u našoj zemlji mora doći i do sloma tzv. velikosrpske politike. Svi poštenji Srbi to žele, svi poštenji Srbi će se boriti za to, jer to znači pored oslobođenja drugih naroda i oslobođenja srpskog naroda.

.....
.....
Predsjedavajući: Ima riječ vijećnik iz Sandžaka, drug Mile Peruničić, bivši narodni poslanik i član Glavnog odbora Demokratske stranke. (Aplauz).

Mile Peruničić (S a n d ž a k): Drugovi i drugarice većnici Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, govorim u ime naroda Sandžaka, onog kraja koji su raniji režimi zapostavljali, držali narod u mraku i neznanju samo da bi ga lakše i više eksploatisali, govorim u ime naroda radnog, čestitog i rodoljubivog Sandžaka koji nije zaostao kad su se naši narodi na poziv Komunističke partije Jugoslavije digli u borbu protiv porobljivača, digao se i prihvatio ovu našu borbu bez rezerve. I pre nego što je otpočeo oružani ustanak, naš je kraj omogućavao brzu i sigurnu vezu između organizacionih centara za ustanak na teritoriji Srbije i Crne Gore.

U Sandžaku žive Srbi i muslimani. To je oblast u kojoj je neprijatelj mogao da vlada samo kad je uspevao da raspiri mržnju između hrišćana i muslimana, samo ako urodi plodom bačeno seme razdora. Ovim su krajem tuđini uvek pokušavali da vladaju i u tome uspevali

ako im je polazilo za rukom da primene klasični imperijalistički recept „zavadi pa vladaj“. Odmah posle okupacije naših krajeva okupator je razvio živu delatnost da iskoristi versku netrpeljivost između srpskog i muslimanskog življa u Sandžaku i da razvije među njima borbu do potpunog istrebljenja i jednih i drugih, ali u tome nije uspeo. Italijani su po muslimanskim selima govorili: „I tutti Serbo sono banditi“ — svi su Srbi banditi, pa ih treba pobijati; a po srpskim selima i kućama govorili su: „I tutti musulmani si debbe ammazzare“ — svim muslimanima treba poskidati glave.

Odnos između srpskog i muslimanskog življa na teritoriji Sandžaka, koji je u podjednakom broju, ima specifičan karakter i ja o tome ne mislim na ovome mestu da govorim, ali ću vam navesti jedan primer iz koga će se jasno videti kakav odnos postoji između srpskog i muslimanskog življa u Sandžaku. Odmah posle sloma bivše jugoslovenske vojske ustaše iz Bosne napale su srpski živalj u pograničnoj Opštini bukovičkoj u Srezu pljevaljskom. U ovoj opštini živi pretežno muslimanski živalj. Muslimani su se oduprli ustašama i nisu dozvolili da izvrše svoje zločinačke namere. Posle nekog vremena, kad su se počele da stvaraju četničke bande radi osвете za pokolje koje su vršile ustaše u Bosni, a koji su iz političkih razloga isključivo pripisivani muslimanima, i kad su napali Bukovičku opštinu u nameri da izvrše pokolj muslimanskog življa, Srbi su se oružano oduprli četnicima i osujetili su ih da to učine. U masama je postojalo takvo raspoloženje, ali to ne znači da u Sandžaku nema izdajnika — ima ih: Dražini četnici, nedićevci i muslimanska milicija. Svi oni obmanjuju narod i vode ga otvoreno u izdaju. Osobito dražinovci, koji kao velikosrbi propovedaju narodu: prvo istrebiti komuniste, pa muslimane, pa onda voditi borbu protiv okupatora.

Samo da vidite koliko je podmukao spoljni odnos dražinovaca i nedićevaca. Iako se njihova politička akcija u narodu unekoliko razlikuje, jedno im je zajedničko, a to je izdaja. Neznajući kako će se rat svršiti, oni su podelili ulogu: čuvaj ti mene, a ja ću tebe. Ali će im budućnost pokazati da će se u računu prevariti. Ma koliko rat trajao Narodno-oslobodilačka borba pobeđiće, i zato svako pre nego što pođe u izdaju, treba da promisli na posledice koje ga čekaju za takav njegov postupak. Odgovor na to treba da je svakom jasan, a to je da posle rata izdajniku i borcu za slobodu neće biti ni zajedničkog mesta ni političke jednakosti, već samo jednakim jednako. Ovoga puta neprijatelji nisu uspeli da zakrve narod; to nisu uspeli ni Nemci, ni Italijani, ni četnici, ni Pavelić, koji je poslao ustaše i hteo deo Sandžaka da pripoji svojoj krvavoj državi, tzv. Endehaziji. Svi oni nisu uspeli da poseju seme razdora između Srba i muslimana zato što su i jedni i drugi, i Srbi i muslimani, svoje međusobne svade krvavo plaćali, što su im životne patnje i iskustvo otvorili oči i pokazali da se svadom Srba i muslimana u Sandžaku uvek koristio samo dušmanin, i da je to učinio da je u

našim masama došla do izražaja svest o potrebi međusobnog razumevanja radi mira i zajedničkog života na istom tlu. (Zato su i Srbi i muslimani Sandžaka odmah prišli Narodno-oslobodilačkoj vojsci, koja je razvila barjak narodne borbe, barjak protiv okupatora i domaćih izdajnika, tako da neprijatelj nije ovoga puta uspeo da kod nas postigne ono što je želeo: da zakrvi Srbe i muslimane.

Neprijatelj nije uspeo da poseje seme razdora između Srba i muslimana kod nas i zato što je Komunistička partija Jugoslavije, kao organizator narodnog ustanka, radila sa parolom bratstva i jednakosti naroda, zato što je na vreme raskrinkala sve neprijatelje naroda, Dražu Mihailovića, Nedića i Pavelića i sve ostale okupatorske slugeranje, koji su za račun neprijatelja otpočeli jedan rat protiv svog sopstvenog naroda i tako počinili u istoriji besprimerna zverstva nad svojim narodom. I da ironija bude veća, te i takve koljaše i zlikovce kraljevska vlada u Londonu odlikuje i nagrađuje nekakvim ministarskim zvanjima i titulama. (Glasovi: »Sramota!«). Ali, drugovi, naš narod je sve to uvideo na vreme, video je da je naš pokret pravilno usmeren i da ga drug Tito i Vrhovni štab vode, istina teškim i mučnim putem, ali putem koji je jedino pravilan i jedino moguć a da se obraz i čast naroda ne bace u blato. Naš je put: oslobodenje zemlje od okupatora, borba do istrebljenja sa domaćim izdajnicima, obaranje nenarodne policiske vlasti i vaspostavljanje bratstva i jednakosti svih naših naroda, vraćanje vere u sopstvene snage, u zdrave snage naroda.

Na tome putu mi smo pod rukovodstvom Vrhovnog štaba i druga Tita za ovih 18 meseci postigli velike i vojničke i političke uspehe.

Najveći naš politički uspeh je vaspostavljanje uzajamnog poverenja između naših naroda, a kao kruna toga je osnivanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, koje će funkcionisati kao najviše političko i predstavničko telo naroda Jugoslavije. A to je danas neophodno.

Ja zato potpuno prihvatom izlaganja druga Masleše i druga Pijade.

Ja sam isto tako ubeden da će Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije učiniti sve da još bolje organizuje rad na mobilizaciji svih naših naroda za borbu protiv neprijatelja, a to mu je i po mom shvatanju najvažniji zadatak, da će ono učiniti sve za jačanje našeg borbenog fronta, povezivanjem tog borbenog fronta sa pozadinom, i učiniti sve da se ono staro više nikada ne povрати. (Aplauz).

Živelo bratstvo naših naroda! (Aplauz).

Živeo Vrhovni štab na čelu sa drugom Titom! (Aplauz).

Pretsedavajući: Ima riječ drug Rato Dugonjić.

Rato Dugonjić (Bosna): Drugovi i drugarice, narodna omladina Bosne i Hercegovine, kao i omladina u drugim našim krajevima sa radošću je dočekala ovaj veliki dan stvaranja jednog političkog tijela koje će sa našim Vrhovnim komandantom drugom Titom (aplauz) i Vrhov-

nim štabom voditi dalje pravedan rat našeg naroda protiv fašističkog okupatora i domaćih izdajnika. Naša omladina, drugovi i drugarice, nije znala za svoju srećnu mladost u staroj Jugoslaviji i na prvim koracima ona je doživjela mnogo gorkih dana. Bivša država nije bila za omladinu mati nego prava maćeha, zato što je vlast bila u rukama protivnarodne velikosrpske gospode koja je tu vlast iskorišćavala da bi što bolje mogla porobiti radničku klasu. Svi ti nenarodni režimi pokušavali su da od omladine stvore oružje pomoću koga će ostvarivati svoje mračne planove. Oni su tako nastojali da vaspitavaju omladinu u školama, ali još više da je drže nesvesnom i kulturno zaostalom. Zato je država kočila svaki napredan i kulturni razvitak omladine, oduzimajući joj sva politička prava i gušeći njenu štampu. Omladina je kroz škole, pa i kroz sve službene režimske organizacije, odgajana ne u duhu bratstva i jedinstva, već u duhu netrpeljivosti prema drugim narodima. Zato je nama svakim danom u staroj državi bilo sve gore, svakim danom su zakidana i ugušivana politička prava koja su preostala. Tako je, na primjer, dr Maček posljednjih godina u Hrvatskoj oduzeo omladini ispod 24 godine pravo glasa. Bile su zabranjene sve kulturne, sportske i sindikalne organizacije radničke, seljačke, studentske i srednjoškolske omladine, osim onih koje su bile režimske. Umjesto škola, ljudi koji su bili na vlasti pravili su žandarmske kasarne i kaznionice koje su punili borcima za narodna prava. Ali kad se nad zemljom nadvila opasnost fašističkog porobljivanja, vlastodršci u Jugoslaviji ne samo da nisu ništa pokušali da preduzmu protiv toga da otklone tu veliku opasnost, nego su svim silama radili protiv antifašističkog pokreta koji je organizovala i vodila Komunistička partija u kojoj je omladina vidno učestvovala. Sve češće su upravljane puške na goloruki narod, pucalo se septembra 1940 godine kad je omladina zajedno sa svojim očevima manifestovala na splitskim i mostarskim ulicama za savez sa Savezom Sovjetskih Socijalističkih Republika, pucalo se na herojsku beogradsku omladinu kad se zabavljala na izletu u Košutnjaku, pucalo se 14 decembra u Beogradu, pucalo se u Zagrebu, pucalo se u Sloveniji, Makedoniji, Crnoj Gori, svuda i uvijek kad su narod i njegova omladina tražili zaštitu svoje zemlje, svojih prava i nezavisnosti naše države.

Takvim svojim radom ti protivnarodni režimi i žandarmske bande na čijem je čelu stajala monarhija, svojom unutrašnjom i spoljnom politikom postepeno su spremali i spremili aprilsku izdaju naše zemlje i naših naroda. Omladina se za vreme bivše Jugoslavije, kao što rekoh, borila za očuvanje Jugoslavije, borila se za njenu nezavisnost i za svoja prava. Ona je tu borbu još jače i jedinstvenije nastavila kad je okupator prodro u našu zemlju i donio nam krvavi život fašističkog „novog poretka“. Tada se i rodoljubiva omladina Bosne i Hercegovine okupila oko stega Komunističke partije, koja je povela narod u oružanu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika, i tako se ponovo susrela i sudarila, krvavo sudarila sa svojim starim neprijateljem. Sa neprija-

teljem su se zagrlili oni koji su i prije toga pucali na našu omladinu, na mlade radnike, đake i studente kad su tražili bolje uslove života.

I u ovoj neravnoj borbi koju naš narod vodi već punih 18 mjeseci, omladina Bosne i Hercegovine sa omladinom čitave Jugoslavije ulaže velike napore i daje ogromne žrtve, dokazuje na djelu, u bojevima, na frontu i u pozadini svoj patriotizam i svoju privrženost Komunističkoj partiji Jugoslavije, Vrhovnom komandantu Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije drugu Titu i Vrhovnom štabu. Naši najbolji i najmiliji drugovi dali su svoje živote za čast, slobodu i sreću naših naroda, za bolju budućnost našeg naraštaja. Mi već danas vidimo da njihova krv nije uzalud prolivena: sviće zora bijelog dana našim narodima i njegovoj omladini. Mi smo spremni na nove žrtve, jer smo uvjereni u pravednost stvari za koju se borimo, jer vjerujemo u ispravnost puta kojim nas vodi naša Partija i drug Tito. (Aplauz).

Drugovi i drugarice, ja vam u ime omladine Bosne i Hercegovine i svih antifašističkih omladinskih organizacija u našoj zemlji obećavam da će omladina dati svu pomoć Narodno-oslobodilačkoj borbi, obećavam da će omladina staviti sve svoje snage na službu frontu. U isto vrijeme ja hoću da izrazim želju i uvjerenje naše omladine da na drugovima iz Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije stoji dužnost da pomognu omladinu u njenim naporima i nastojanjima.

Da živi Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije sa Vrhovnim štabom na čijem čelu stoji naš omiljeni drug Tito! (Buran aplauz).

Da živi naš moćni zaštitnik Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika! (Aplauz).

Da živi Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije! (Aplauz).

Predsjedavajući: Pošto više nema prijavljenih govornika, predlažem da prije nego što predemo na naredne tačke izaberemo komisiju za izradu rezolucija i proglašenja. Predlažem da u tu komisiju uđu drugovi Moša Pijade, koji je radio projekte rezolucija i proglašenja, Radovan Mišković i Stojan Cerović. Prima li se ovaj prijedlog? (Prima. — Aplauz).

Dok komisija prouči prijedloge rezolucija i proglašenja određujem odmor.

(Posle odmora)

Predsjedavajući: Nastavljamo rad.

Dajem riječ izvjestiocu komisije za rezolucije i proglašenja drugu Moši Pijade.

Izvestilac Moša Pijade: Drugovi, komisija za rezolucije pregledala je projekte ovih rezolucija i pripremljeni proglašenja narodima Jugoslavije, i predlažem u ime komisije, da ih usvojite.

Ja ću prvo pročitati Predlog rezolucije o osnivanju Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, a potom Predlog rezolucije o njegovoj organizaciji. (Čita):

PREDLOG REZOLUCIJE O OSNIVANJU ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Na skupštini održanoj u oslobođenom Bihaću, dana 26, 27 novembra 1942 god., predstavnici naroda svih zemalja Jugoslavije, bez razlike narodnosti, vere i političko-partijske pripadnosti,

k o n s t a t u j u

da je aprilski vojni s'om Jugoslavije neposredna posledica nenarodne politike i čitavog niza izdaja vojnog i političkog vođstva Jugoslavije;

da su narodi Jugoslavije, koji su odlučno hteli sa oružjem u ruci da brane svoju slobodu i nezavisnost, bili predati na milost i nemilost fašističkom osvajaču;

da je panično bekstvo jugoslovenske vlade značilo sramno napuštanje i izneveravanje naroda u najtežim trenucima njegove istorije;

da su fašistički okupatori zaveli nad svima narodima Jugoslavije režim nezapamćene barbarske svireposti, režim istrebljivanja čitavih naroda i rasa, masovnog i zverskog ubijanja žena, dece i staraca u pozadini, p'jačke, nasilja i pustošenja čitavih prostranih oblasti;

da su se domaći izdajnici Pavelić, Nedić i njima slični stavili u službu okupatorima protiv svojih vlastitih naroda i isto tako ogrezli u krvi svojih naroda, služeći okupatorima kao krvavi dželati, i da zverstva četnika, koji stoje pod komandom ministra Draže Mihailovića, nad svim narodima Jugoslavije nisu manje svirepa ni manje masovna od zverstava okupatora, ustaških i Nedićevih bandi;

da su skoro sve bivše političke stranke ili organizacije u većini zemalja Jugoslavije pasivno posmatrale stanje stvari ili se s njime pomirile. Jedne na taj način što su odmah otvoreno prišle okupatoru, druge što su prvo odijale i samu pomisao na kakvu borbu protiv okupatora, da bi zatim, u toku razvoja narodno-oslobodilačke borbe, otišle direktno u izdaju. Stav većine ljudi iz vođstva ovih stranaka: „Još nije vreme za borbu protiv okupatora“, ubrzo se pretvorio u stav: „Već je vreme za borbu u korist okupatora protiv pobunjenog naroda“;

da se veliki deo oficira, naročito viših, stavio u raznim formama na raspoloženje okupatoru u njegovoj borbi protiv svih naroda Jugoslavije;

da se skoro sav opštinski i državni aparat bivše Jugoslavije, koji je kroz niz godina bio izdajnički pripreman i osposobljavan za to, stavio u službu fašističkih okupatora i postao njihovim poslušnim oružjem za uništenje naroda;

da je jedino Komunistička partija Jugoslavije ostala verna narodu i njegovoj slobodi, te da je odmah pozvala sve narode, sve političke stranke osim otvoreno izdajničke, sve poštene i rodoljubive ljude u zajedničku oružanu borbu protiv okupatora;

da su se na ovaj poziv oduševljeno odazvale široke mase svih naroda Jugoslavije, dižući narodni ustanak, svi poštene i rodoljubivi ljudi, organizujući gerilske, partizanske odrede, a da su se na ovaj poziv oglušila skoro sva bivša voćstva političkih stranaka;

da su svi narodi Jugoslavije u oružanoj borbi protiv okupatora i njihovih slugu dali najuzvišeniji primer šta mogu učiniti goloruki narodi protiv daleko nadmoćnijeg osvajača, samo kad su voljni da se bore za svoju čast, slobodu i nezavisnost;

da su u toj borbi podneli i podnose ogromne žrtve uvereni da neće biti uzalud;

da je u plamenu narodnog ustanka, koji je zahvatio sve narode i sve zemlje Jugoslavije, ostvareno borbena jedinstvo svih rodoljubivih snaga naših naroda, bez obzira na bivše građanske političke stranke i u direktnoj borbi s njihovim bivšim voćstvima, od kojih je većina, u raznim oblicima, prešla na stranu okupatora.

Konstatujući ovo i odajući slavu i poštu senima hiljada palih narodnih heroja i milionskim narodnim žrtvama fašističkog terora, skupština predstavnika svih naroda Jugoslavije donosi sledeću

REZOLUCIJU

1) Blagodareći jedinstvu svih iskrenih rodojuba u Jugoslaviji, koje se iskovalo u osamnaestomesečnoj oružanoj borbi protiv fašističkih okupatora i svih njihovih slugu i pomagača, prvobitni mali partizanski odredi, koji su tu borbu povelili golim šakama, izrasli su u moćnu i nepobedivu Narodno-oslobodilačku vojsku. Njezine proleterске i partizanske udarne brigade i odredi proslavili su se pod hrabrim i mudrim rukovodstvom Vrhovnog štaba i komandanta Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije druga Tita i zahvaljujući sve jačem razbuktavanju narodnog ustanka i sve većem prilivu narodnih masa u redove Narodno-oslobodilačke vojske ovih dana prerasli su i organizuju se u divizije i korpuse pred kojima se otvaraju nove široke perspektive velikih i odlučnih pobjeda.

Naša slavom ovenčana Narodno-oslobodilačka vojska junački je odolela svim dosadašnjim ofanzivama neprijatelja i njegovim podmuklim spletkama, ona se svojim pobjedama izdigla do činioca od međunarodnog značaja. Svi narodi Jugoslavije pokazuju na delu, što i mi ovde, kao njihovi predstavnici, javno utvrđujemo, da priznaju i pomažu tu vojsku kao jedini izraz i oruđe njihove svete oslobodilačke borbe, kao jedinu zdravu i jedinu stvarno narodnu snagu sposobnu da tu borbu dočera do pobjedničkog kraja, dok su se pred očima celog sveta raspršile

u dim sve laži proturene u stranoj javnosti o tobožnjoj borbi protiv okupatora koju »vodi« izdajnik ministar Draža Mihailović.

2) Herojska odbrana Kavkaza i Staljingrada, pod najtežim uslovima kao i prošle zime slavna odbrana Moskve i Lenjingrada, ne samo da oduševljavaju naše narode, nego su za njih i poslednje jemstvo skore konačne pobeđe slobodoljubivih naroda nad varvarskim fašizmom. Porobljeni slovenski narodi mogu vedro gledati u svoju blisku slobodnu budućnost, jer na čelu borbe za njihovo oslobođenje stoji moćni Sovjetski Savez s njegovom nepobedivom Crvenom armijom pod rukovodstvom genijalnog Staļjina. Operacije savezničke britanske i američke vojske u Africi takođe znače znatan doprinos bržem raspadanju italijansko-nemačke koalicije.

Svoju ogromnu i neograničenu ljubav prema velikom zaštitniku slovenskih i svih porobljenih naroda, prema Sovjetskom Savezu, narodi Jugoslavije pokazali su i pokazuju čitavom svojom neprekidnom borbom protiv fašista u svima manifestacijama svoga raspoloženja.

Narodi Jugoslavije i njihova Narodno-oslobodilačka vojska s radošću pozdravljaju pobjedničke napore američkih i britanskih trupa i borbenih Francuza u Africi, gledajući u tim velikim demokratskim narodima svoje saveznike u borbi za uništenje fašističke kuge.

3) Skupština pozdravlja istorisku notu Sovjetske vlade od 14 septembra o. g. o odgovornosti hitlerovskih osvajača i njihovih pomagača za zločine koje su izvršili u okupiranim državama Evrope. S najvećim ponosom primili su narodi Jugoslavije ono veliko priznanje koje je u toj noti učinjeno njihovoj narodno-oslobodilačkoj partizanskoj borbi. Narodni predstavnici okupljeni na ovoj skupštini izjavljuju da će i dalje ulagati sve napore u toj borbi, svesni reći te note koje kažu da je van svake sumnje da će uspešan razvitak te slavne partizanske borbe biti jedan od najvažnijih uslova konačnog sloma opšteg neprijatelja i da će on približiti čas odmazde. Oni izjavljuju da će svestranim prikupljanjem podataka o zločinima okupatora i njihovih pomagača i otkrivanjem zločinaca pomoći Narodno-oslobodilačku vojsku da joj ne umakne nijedan zločinac i da nijedna nevina narodna žrtva ne ostane neosvećena.

Ali skupština smatra za svoju dužnost prema nevinim žrtvama da pred celim svetom izjavi: da su zverstva koja su počinili i danas čine nad Srbima, Hrvatima i Muslimanima četnici Draže Mihailovića ne manje masovna i svirepa od zverstava okupatora i ustaša i da Jugoslovenska izbeglička vlada nosi punu odgovornost za te zločine za koje ona prosipa odlikovanja zločincima; da prema tome ona nije imala moralnog prava da pored vlada drugih porobljenih država potpisuje apel Sovjetskoj vladi o pitanju odgovornosti za zločine okupatora i njegovih pomagača. Njen ministar vojske Draža Mihailović spada pored fašističkih okupatora, pored Pavelića, Ljotića, Nedića, Pećanca

takođe na optuženičku klupu za zločine izvršene nad narodima Jugoslavije.

4) Jedinstvo naroda Jugoslavije u narodno-oslobodilačkom ratu obuhvatilo je najšire mase svih naroda Jugoslavije, sve prave i iskrene rodoljube bez razlike narodnosti, vere i partijsko-političke pripadnosti, sve društvene slojeve, ljude i žene, sve prave i iskrene rodoljube, bez obzira na različite forme koje je ono dobilo u različitim zemljama i pokrajinama. Najuzvišeniji izraz toga jedinstva jeste Narodno-oslobodilačka vojska u čijim se redovima bore rame uz rame rodoljubi svih naroda Jugoslavije, svih vera i različitih partijskih opredeljenja.

U Slovenačkoj je ostvarena Osvobodilna fronta kao opštenarodno telo, obuhvatajući sve društvene slojeve, sve političke partije, struje i organizacije u slovenačkom narodu, komuniste, hrišćanske socijaliste, kmetijce, socijal-demokrate, sokole i druge demokratske i rodoljubive elemente osim male šake izdajničke bele garde koja služi okupatoru. U Hrvatskoj je takođe ostvarena Narodno-oslobodilačka fronta koja je privukla u svoje redove sve što je pošteno i istinski rodoljubivo u hrvatskom narodu, u redovima radnika, seljaka, narodne inteligencije i u redovima Hrvatske seljačke stranke, uprkos izdajničkom ili kukavičkom držanju većeg dela vrhova HSS i oportunističke politike „čekanja” i trpljenja dr. Vlatka Mačeka. U Srbiji, privremeni vojnički uspesi okupatora koji su došli kao posledica izdaje Nedića i Draže Mihailovića, nisu mogli razbiti jedinstvo srpskog naroda iskovano u ognju narodnog ustanka. U svim zemljama gde živi srpski narod, razbijači jedinstva naroda, izdajnički četnici, izgubili su svaki moralni i politički oslonac i drže se samo uz pomoć okupatora i strahovitim terorom. Crnogorski narod, koji se listom bio digao na oružje protiv okupatora i ovoga doveo do toga da već mora napustiti Crnu Goru, podlegao je jednim delom, izdajničkoj propagandi četničkih voda kao što su Bajo Stanišić, Blažo Đukanović i Krsto Popović, koji su pomoću okupatora privremeno poremetili jedinstvo crnogorskog naroda i omogućili okupatoru da ponovo ugnjetava crnogorski narod koji je teškim žrtvama bio oslobodio čitavu Crnu Goru. Ali ta je izdaja danas poznata crnogorskom narodu i on se već ponovo diže da svrgne okupatorski jaram i četničko haranje po Crnoj Gori. Slično i u Hercegovini gde su četnički vođe, pomognuti oružanom snagom italijanskog okupatora, privremeno uspeli da razbiju jedinstvo naroda koji je u ustanku već bio postigao velike uspehe, i gde sada narodni ustanak ponovo oživljava. U Bosni narodni ustanak uprkos svim naporima Pavelića, Nedića i Draže Mihailovića, Nemaca i Italijana, uprkos izdajničkim sporazumima četničkih oficira i vojvoda sa okupatorima i Pavelićem, nije nikada malaksao nego je zabeležio najveće uspehe. Uspesi Narodno-oslobodilačke vojske u pravcu Zapadne Bosne silno su pomogli masovno razbuktavanje narodnoga ustanka u Dalmaciji.

5) U svima zemljama Jugoslavije od samog početka oružane borbe nicali su na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji narodno-oslobodilački odbori kao nužni organi jedinstva pozadine i fronta, kao od samog naroda stvorena tela koja su okupljala narod u njegovim naporima da pomogne svoje junačke borbe, koja su ujedinjavala stanovništvo u narodno-oslobodilačkoj borbi. Oni su nužnim razvitkom postali organima narodno-demokratske vlasti i potvrdili se kao izraz jedinstvene narodne volje za oslobođenje ispod jarma fašizma. Na prostranoj oslobođenoj teritoriji nema sela bez narodno-oslobodilačkih odbora spojenih u opštinskim i sreskim svojim telima. Mnogobrojni narodno-oslobodilački odbori rade ilegalno pod najtežim uslovima u još neoslobođenim delovima zemlje. Oni su glavno oruđe jedinstva naroda u oslobodilačkoj borbi, jedinstva pozadine i fronta, koje je bilo i ostaje uslov i zaloga konačne pobeđe nad krvavim okupatorima i njihovim ustaškim i četničkim slugama. Preko njih, kao i preko ženskih i omladinskih antifašističkih organizacija ostvaruju se nadčovečanski naponi narodnih masa u pozadini.

6) Oslobođilački pravedni rat naroda Jugoslavije, oružani ustanak naroda silno se razbuktao i proširio ove jeseni i neodoljivo ruši pred sobom sve prepreke. Niču kao iz zemlje nove čete i bataljoni koji se brzo pretvaraju u brigade i divizije. Silan talas antifašističke borbe sve se više i više širi. Svuda narodne mase uviđaju da je Narodno-oslobodilačka vojska jedini njihov borac, zaštitnik i osvetnik. Izgladnjavani i maltretirani hrvatski domobrani predaju se Narodno-oslobodilačkoj vojsci u masama, koja ih vraća kućama, jer u njima gleda svoju buduću braću kojima je oružje silom gurnuto u ruke. Sve dublje prodiru u mase vojnika pa i oficira domobrana svest o izdajničkoj zlikovačkoj strahovladi ustaša koji su bacili hrvatski narod u ropstvo i naneli mu najveću ljagu u njegovoj istoriji. Ali pod uticajem snažnih udaraca naše herojske vojske protiv četničkih bandi i njihovih gospodara, raspadaju se te tvornice izdaje i reakcije i mnogi zavedeni seljaci, koje su izdajnički oficiri uvukli u bratoubilačku borbu umesto u borbu protiv okupatora, predaju se i odriču daljeg slušanja svojih izdajničkih voda. I u krajevima gde su ti izdajnički vodi uspeli da zavedu narod obećavajući mu mir i sigurnost života i imovine na bazi saradnje sa okupatorima i ustašama, narod je otvorio oči jer je postao žrtva zver-skih masovnih pokolja od strane ustaša, četnika i okupatora. Narod je krvavo platio u takvim krajevima svoju naivnu veru u sporazum četnika sa ustašama i okupatorima, i taj se sporazum na delu pokazao kao sporazum za masovno ubijanje Hrvata i Muslimana od strane četnika, a Srba od strane ustaša, no na mnogim mestima pokolje vrše svi ti zlikovci zajedno i nad Srbima i nad Hrvatima i nad Muslimanima. Skupština zbog toga javno ulaže protest protiv postupaka izbegličke jugoslovenske vlade koja rasipa odlikovanja baš na najgore zločince i izdajice i obmanjuje svetsku javnost kako borbu protiv okupatora u Jugoslaviji vodi njen ministar Draža Mihailović. U tome pogledu, kao

i u pogledu odbrane pred svetskom demokratskom javnošću časti onih hrabrih i poštenih jugoslovenskih oficira koji nisu izdali narod u njegovoj oslobodilačkoj borbi, već se od prvoga dana bore u partizanskim redovima, a mnogi su i svoje živote položili na oltar narodne slobode, skupština u potpunosti shvata i potpisuje sve izjave koje je dao Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske.

7) Ogromni razmah narodno-oslobodilačke borbe, visoki stupanj na koji se ispela naša borba, mnogobrojni i sve složeniji zadaci koji se na tom stupnju borbe nameću svima nama, zahtevaju stvaranje jednog tela koje će još više i bolje ujedinjavati velike narodne napore za konačnu pobjedu. Zbog toga pretstavnici sviju zemalja Jugoslavije okupljeni u slobodnom Bihacu odlučuju da se konstituišu u Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije kao najviši politički izraz stvorenog čvrstog jedinstva naroda Jugoslavije, izraz njihove nesalomljive volje za pobjedu nad okupatorima i svima njihovim slugama i pomagačima, kao telo koje će još više razviti i ujediniti napore narodno-oslobodilačkih odbora i svih drugih narodnih masovnih antifašističkih organizacija u oslobođenim i još neoslobođenim delovima naše zemlje.

8) U Antifašističkom veću narodnog oslobođenja okupljeni su pretstavnici svih narodnosti, veća i antifašističkih političkih partija i grupa, koji su se na delu pokazali verni i odani narodu, koji su izdržali sva iskušenja teške borbe za narodno oslobođenje. Antifašističko veće narodnog oslobođenja i iz njegove sredine izabrani Izvršni odbor, stajajući pored Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije, kao vrhovnog vojničkog rukovodioca narodno-oslobodilačke borbe, na čelu te borbe kao njeno političko pretstavništvo.

9) Osnovni zadatak Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije biće dalje razvijanje jedinstvenosti napora svih naroda Jugoslavije za izvojevanje konačnog oslobođenja za sve njih i za stvaranje uslova za punu njihovu slobodu i ravnopravnost u oslobođenoj bratskoj zajednici, koju niko neće moći razoriti jer će se iskovati u ognju zajedničke borbe. U tom cilju Antifašističko veće narodnog oslobođenja trudiće se da još više razvije i utvrdi već ostvareno jedinstvo pozadine i fronta, da Narodno-oslobodilačka vojska i Partizanski odredi budu dostojno snabdeveni. Veće će se truditi da razvije i učvrsti narodno-oslobodilačke odbore i pomogne sve ostale narodne masovne antifašističke organizacije, da obezbedi što uži kontakt između naroda i narodno-oslobodilačkih odbora, da učvrsti ličnu i imovnu sigurnost, da podigne prosvetni nivo stanovništva, da organizuje socijalno staranje i zdravstvenu službu, jednom reči, Veće će uložiti sav trud da u ovim teškim danima oslobodilačkog rata kada sve nas očekuju najveći napori, organizuje što je moguće bolje našu pozadinu za uspešnu borbu

protiv fašističkih osvajača i time doprinese konačnoj pobedi naše pravde stvari.

10) Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije izabraće iz svoje sredine Izvršni odbor s predsjednikom i tri potpredsjednika i uputiće sa ovog zasjedanja svoj proglas narodima Jugoslavije i njihovim hrabrim borcima.

11) Za vojničko vodenje narodno-oslobodilačkog rata naroda Jugoslavije, Antifašističko veće narodnog oslobođenja izražava svoje puno i neograničeno priznanje, zahvalnost i poverenje Vrhovnom štabu NOV i POJ i Vrhovnom komandantu drugu Titu, zaklinjući se da će budno čuvati interese narodno-oslobodilačke borbe i da će sve svoje napore usmeriti na postizanje ovog uzvišenog cilja za koji se naša slavna Narodno-oslobodilačka vojska s tako besprimernim junaštvom bori.

Predstavljajući: Ima li primjedaba na ovu rezoluciju? (Nema). Prima li se? (Prima. — Buran i dugotrajan aplauz. U z v i c i: «Živeo Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije!» — »Živeo Titu!»).

Izvestilac Moša Pijade (č i t a):

P R E D L O G

REZOLUCIJE O ORGANIZACIJI AVNOJ-A

1. Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije jeste opštenacionalno i opštepártisko političko predstavništvo narodno-oslobodilačke borbe u Jugoslaviji. Oslanjajući se na narodno-oslobodilačke odbore i sve ostale masovne narodne antifašističke organizacije, partiške i vanpartiške, Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja ima za zadatak da do krajnjih granica ujedini napore rodoljubivih antifašističkih snaga svih naroda i svih društvenih slojeva u Jugoslaviji u njihovoj zajedničkoj borbi za konačno oslobođenje ispod fašističkog ropstva, za uništenje svih narodnih neprijatelja i za stvaranje uslova za bolju i srećniju budućnost naših naroda u slobodnoj bratskoj zajednici.

Zato Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije sastavljaju predstavnici svih naroda i svih političkih stranaka i grupa koji su aktivno učestvovali i učestvuju u narodno-oslobodilačkoj borbi protiv fašističkih okupatora i domaćih njihovih izdajničkih slugu i pomagača.

2. Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije bira iz svoje sredine predsjednika, tri potpredsjednika i Izvršni odbor za vođenje redovnih poslova.

3. Predsjedništvo Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije rukovodi Vijećem, saziva njegove sjednice i sjednice Izvršnog odbora, priprema dnevni red za njihove sjednice, predsjedava na

njima i koordinira rad pojedinih ostsjeka Izvršnog odbora. Pretsjedništvo zastupa Vijeće u javnosti.

4. Za vođenje tekućih poslova, neophodnih za izvršenje zadataka narodno-oslobodilačke borbe na današnjem visokom stupnju njenog razvitka, Izvršni odbor podjeljuje se na ostsjeka, a svakom ostsjeku stajace na čelu jedan član Izvršnog odbora.

5. Izvršni odbor Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije radi po odlukama i uputstvima plenarnih sjednica Vijeća, kojom odgovara za svoj rad, te mu podnosi izvještaje o svom radu kao i svoje odluke na naknadno odobrenje.

6. Izvršni odbor pretresa na svojim sjednicama poslove pojedinih ostsjeka koji sprovode njegove odluke.

Prelazno naređenje — Ovlašćuje se Izvršni odbor da preduzme korake da se Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije što prije proširi većim brojem narodnih pretstavnika iz svih zemalja Jugoslavije koji će biti delegirani od naroda svoga kraja.

Ovlašćuje se Izvršni odbor da pripremi izborni red po kojem će narod, čim za to budu ostvareni potrebni uslovi, na slobodnim demokratskim izborima birati članove Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije.

Ova rezolucija stupa na snagu današnjim danom.

Pretsedavajući: Ima li primjedaba? (Nema. Uzvič: »Prima se!«) Da li je ko protiv? (Niko se ne javlja).

(Većnici ponovo ustaju i dugo aplaudiraju kličući: »Živeo Tito! — Tito-Tito-Tito!«)

Izvestilac Moša Pijade: Dozvolite da vam pročitam još i proglas. (Čita):

PROGLAS AVNOJ-A NARODIMA JUGOSLAVIJE

Braćo svih narodnosti i vjera!

Veliki uspjesi naše narodno-oslobodilačke borbe, izvojevani junačkim djelima i naporima naše hrabre vojske, omogućili su nam da podignemo svoj glas sa oslobodene teritorije naše domovine i da vam objavimo osnivanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, koje sa današnjim danom, sporazumno sa Vrhovnim štaboru Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, preuzima svoje dužnosti po svim pitanjima i stvarima narodnih potreba i života upravne, privredne, socijalne, zdravstvene, finansiske, propagandističke, prosvjetne i vjerske prirode, a naročito organizovanja pomoći našoj junačkoj narodnoj vojsci i partizanskim odredima.

Prvu našu riječ upućujemo borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima, koji su položili svoje živote i žrtvovali svoje zdravlje u natčovječanskim borbama, koje su kroz minulih osamnaest

mjeseci vodene pod najtežim uslovima, a kojima po žrtvovanju, svijesti i heroizmu boraca nema premca u istoriji naših naroda. Imena njihova slavom ovjenčana vječno će pominjati zahvalno potomstvo. Poklonimo se sjenima palih junaka sa zakletvom, da ćemo produžiti putem koji su nam oni pokazali i u amanet ostavili. Jedinostveni i složni izdržaćemo u borbama sve dotle dok ne istjeramo i posljednjeg okupatorskog vojnika iz naše zemlje i ne uništimo njihove sluge i izdajice u zemlji.

Bezbrojne su žrtve, koje su naši narodi podnijeli od početka rata pa do danas. Tijela stotine i stotine hiljada izmučenih i iznakaženih ljudi, među njima nevinih staraca, žena i djece, leže danas rasuta u gomilama po svim stranama naše zemlje: to su žrtve jednog do danas nevidenog i nezapamćenog svirepog zvjerstva naših dušmana i domaćih izroda. Ustaše i četnici, žbiri i panduri, natjecali su se u vršenju zločinstava sa tuđinom, s fašističkim okupatorima.

Braćo!

Našim velikim saveznicima, nepobjedivoj Crvenoj armiji i britanskoj i američkoj vojsci, koji se bore zajedno sa nama protiv fašističkih osvajača, upućujemo naše pozdrave sa zavjetom, da će naša Narodno-oslobodilačka vojska voditi do kraja veliki oslobodilački rat sve do konačne pobjede nad podlim njemačkim fašističkim tiranima i zavojevačima.

Narodi Jugoslavije!

Uz naš pozdrav mi vas sa oslobodene teritorije pozivamo da se okupite oko Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, da mobilizujete sve svoje zdrave i žive snage kako bi s uspjehom što skorije okončali veliko djelo narodnog oslobođenja. Pod parolom: sve za front i slobodu — podimo naprijed do pobjede!

Naša pobjeda biće potpuna samo onda, kada se narodi u oslobođenoj svojoj zemlji budu osjećali kao svoj na svome, kada budu sami preko svojih slobodnom svojom voljom izabranih narodno-oslobodilačkih odbora, solidarnim radom svijuju, kao i organizacijom u svim granama naše narodne privrede, obezbijedili sve uslove za jedan poredak, koji će im pružiti mogućnost da ostvare istinsku i pravu demokratiju i da izgrade jednu slobodnu, nezavisnu i bratsku zajednicu.

Da bi se sve ovo postiglo, potrebna je prije svega jedinstvena i složna borba protiv fašističkog poretka, koji nam želi nametnuti italijansko-njemačka koalicija, kao i protiv starog reakcionarskog poretka koji pokušava silom održati izbjegličku jugoslovenska vlada, iako su naši saveznici, englesko-sovjetsko-američka koalicija, proklamovali pravo svake nacije da bira poredak kakav želi. Fašistički poredak znači porobljavanje i istrebljivanje naših naroda. On je opasnost koja

je diktirala članovima englesko-sovjetsko-američke koalicije neophodnost zajedničke akcije, da bi spasili čovječanstvo od povratka u divljaštvo i srednjovjekovna zverstva. A što znači stari poredak, znaju narodi Jugoslavije, jer su ga dobro osjetili na svojim grbačama pod raznim jugoslovenskim vladama.

Mi nećemo stari državni aparat bivših vlada, koji je danas u službi okupatora; nećemo njene korumpirane petokolonaške izdajničke činovnike i oficire, policijske i žandarmerijske žbire. Isto tako nećemo više ni nametnute opštinske odbore i pokvarene opštinske činovnike, koji su stajali i prije u službi policijskih vlasti, a u zavisnosti od seoskih zelenaša i glavešina raznih političkih stranaka, a danas u službi okupatora.

Naročita pažnja naroda treba da bude danas koncentrisana na zločine, koje su počinili protiv narodno-oslobodilačke borbe četnici Draže Mihailovića, ministra izbjegličke vlade. Ove izdajničke bande spregle su se sa najvećim krvnicima naroda, s njemačkim i italijanskim okupatorima i njihovim ustaškim slugama. I dok nas izbjeglička vlada poziva da mirujemo i da čekamo njen poziv, dotle u isto vrijeme izdaje uputstva svom ministru Draži Mihailoviću da sa četnicima udari u leđa naše vojske u momentu kada se ona bori protiv ustaša i okupatora. Ali je zato ta vlada imala smjelosti da pred javnošću i saveznicima uspjehe naše narodne vojske u Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni pripiše vrhovnom vođstvu komandanta Draže Mihailovića.

Izdajnik Draža Mihailović sa svojim četnicima nalazi se danas u otvorenoj borbi protiv Narodno-oslobodilačke vojske, koja jedina u našoj zemlji predstavlja težnje i snagu naroda Jugoslavije, koji su svoju vjernost i odanost prema saveznicima, a pored toga i neograničenu ljubav prema zaštitniku slovenskih i svih porobljenih naroda, prema Sovjetskom Savezu, dokazali još i time što su im pružili svaku podršku za koju su bili kadri: dizanjem ustanka i prihvatanjem odlučnog otpora i borbe protiv hitlerovskih bandi, vežući tako kroz sve vrijeme rata velike snage neprijatelja, koje bi on mogao da upotrebi u krvavim borbama na istočnom frontu.

Narodi Jugoslavije!

Vi već danas u borbi s okupatorom teško osjećate sramnu igru starih političkih stranaka, koje preko svojih ministara i prvaka »vladaju«² iz inostranstva. Sa svima onima, što su danas protiv narodno-oslobodilačke borbe, počevši od petokolonaša Ljotićevih pa do četničkih bandi Draže Mihailovića, bjelogardejaca slovenačkih i Pavelićevih ustaša, naći će se zajedno vode tih političkih stranaka, da bi pokušali oslabiti i razbiti narodni pokret i front slobode.

Ne samo vođstvo srbijanskih političkih stranaka, već i vođstvo Hrvatske seljačke stranke i Slovenske ljudske stranke zbili su se danas oko centra reakcije, koji predstavlja ultrareakcionarna velikosrpska

grupa — Srpski kulturni klub pretsjednika izbjegličke vlade profesora Slobodana Jovanovića. Ova velikosrpska grupa uvela je u vladu vođstva Hrvatske seljačke stranke i Slovenske ljudske stranke, samo da bi ih iskorišćavala za svoje ciljeve. A onda se oni tijesno povezaše uz velikosrpsku grupu, jer vjeruju, da će ova pomoću svojih četnika zaplašiti hrvatski i slovenački narod, koji se sve više grupiše oko svog Narodno-oslobodilačkog fronta.

Dok prvaci Hrvatske seljačke stranke sjede u toj vladi, a vođstvo njeno u Zagrebu poziva hrvatski narod da bude miran i da čeka, dotle najveći zlotvori srpskog naroda, izdajice i dželati Srbije, velikosrpski četnici i banditi u sporazumu sa ministrom izbjegličke vlade Dražom Mihailovićem i Pavelićevim ustašama, haraju po Dalmaciji — biseru i kolijevci hrvatstva.

Hrvati!

Pozivamo vas da se u bratskoj zajednici sa Srbima, preko svoje Narodno-oslobodilačke fronte, okupite oko Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja, da ustanete protiv četnika, ustaša i okupatora. Pozivamo sve domobranske oficire i vojnike da prelaze u redove Narodno-oslobodilačke vojske, jer ustanak i borba su jedini put ka sreći i nezavisnosti hrvatskog naroda!

Slovinci!

Prvaci Slovenske ljudske stranke i ministri u izbjegličkoj vladi, sporazumno sa vođstvom stranke u Ljubljani, mirno posmatraju djela izdajničke bijele garde koju su okupatori organizovali za suzbijanje ustanka u Sloveniji, a udaraju protiv Oslobodilne fronte, koja je obuhvatila sve slojeve i političke partije, struje i organizacije u slovenačkom narodu. Bijela garda, ta šaka jada za koju se zakačila izbjeglička vlada, isto tako kao i za četničke bande, samo će još više ojačati otpornu i borbenu snagu slovenačkog naroda, koji se hrabro bori za svoju slobodu i domovinu protiv okupatora.

Muslimani!

Vi ste na svojim ledima osjetili svu oštrinu ustaških zločinstava, izvršenih protiv Srba u Bosni, Hercegovini i Sandžaku onda kada su krvožedne četničke bande počele da kolju vašu djecu i žene i da pale vaša sela i domove. Vođstvo jugoslovenske muslimanske organizacije varalo vas je u danima najtežih nevolja i nesreće koje ustaše izazvaše svojim pokoljem srpskog življa. Danas već Muslimani znaju gdje im je mjesto u zajedničkoj borbi s onima koji se bore za ravnopravnost, bratstvo i vjersku snošljivost.

Bosanci i Hercegovci samo ujedinjeni i složni, preko svojih narodno-oslobodilačkih odbora, a u redovima Narodno-oslobodilačke vojske možete sebi ostvariti jednu ljepšu i zajedničku budućnost. Musli-

mani ne smiju više biti roba, o koju će se nadmetati velikosrpski pljačkaši... pokvarenjaci i izrodi, sve zbog toga da bi mogli vladati jedni ili drugi. Vama svima i Srbima i Hrvatima i Muslimanima potrebna je iskrena i bratska saradnja da bi Bosna i Hercegovina kao jedinica u našoj bratskoj zajednici, mogli napredovati na zadovoljstvo svih bez razlike na vjeru i stranku.

Crnogorci!

Nemojte dozvoliti da izdajnički četnici priljaju najveće i najslavnije dane crnogorske istorije: dane herojske borbe protiv okupatora. U borbenom bratstvu sa svim narodima Jugoslavije crnogorski narod će konačno ostvariti svoju slobodu i nezavisnost, u slobodi i bratstvu sa svim narodima Jugoslavije.

Makedonci!

Fašistički imperijalisti, kao i velikosrpski i velikobugarski hegemonisti, donijeli su samo nesreću i ropstvo makedonskom narodu, čiju su domovinu pretvorili u monetu za potkusurivanje svojih imperijalističkih interesa. Vaša sloboda leži u našoj borbi. Pridružite se narodno-oslobodilačkoj borbi svih naroda Jugoslavije!

Srbi!

Vi ste najteže osjetili fašističku politiku istrebljivanja naših naroda, baš na vas je pala sva težina posljedica velikosrpske ugnjetačke politike svih jugoslovenskih režima. Pozivamo vas da odlučno, snažno i složno udarite protiv fašističkih osvajača, protiv četničkih i ustaških izdajica i da ne dopustite da grobari vaše slobode, oni koji su poklali vaše najbolje sinove zajedno sa fašističkim okupatorom, istrebljuju sada hrvatski narod. Dižite se svi na oružje, u veliki oslobodilački rat protiv okupatora za slobodu i bratsku zajednicu Srbije, Crne Gore, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine i Makedonije.

Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja izabralo je danas iz svoje sredine svoj Izvršni odbor s pretsjednikom i tri potpretsjednika.

Za vojničko vođenje narodno-oslobodilačkog rata Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja izražava neograničeno i puno priznanje i zahvalnost Vrhovnom komandantu drugu Titu.

Pozivajući sve narode u Jugoslaviji da pomognu svim raspoloživim silama i sredstvima Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja u vršenju njegovih teških dužnosti, naročito u njegovim naporima koje će uložiti za ostvarenje jedinstva naroda i vojske, pozadine i fronta, a očekujući od naroda da razviju do savršenstva započetu akciju oko snabdijevanja Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, kličemo:

Živje! a naša Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi!
Živjela oslobodilačka borba naših naroda!
Živjeli naši saveznici Sovjetska Unija, Engleska i Amerika!
S m r t f a š i z m u — S l o b o d a n a r o d u!

Pretsedavajući: Da li ko ima što da primijeti na proglas? (Nema. — Buran aplauz). Pošto primjedaba nema, proglas je usvojen. (Buran aplauz). Pozivam sve verificirane vijećnike da nakon dovršene sjednice izvole potpisati proglas.

Prelazimo na izbor Izvršnog odbora AVNOJ-a koji je predviđen Rezolucijom o organizaciji Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije. Ima li prijedloga? (Sreten Žujović: Molim za reč.) Imade riječ drug Žujović-Crni.

Sreten Žujović: Predlažem da se Izvršni odbor izabere u ovom sastavu:

Pretsednik dr Ivan Ribar (Buran i dugotrajan aplauz. — Svi vijećnici ustaju i dugo, dugo aplaudiraju. — U z v i c i: »Živeo!«).

Potpredsjednici: Pavle Savić i Nuriya Pozderac. (Buran i dugotrajan aplauz. — U z v i c i »Živeli!«). Mesto trećeg potpredsjednika rezervirano je za predstavnik Slovenije.

Članovi: Mile Peruničić (buran i dugotrajan aplauz), Ivan Milutinović (buran i dugotrajan aplauz), dr Simo Milošević (buran aplauz), pop-Vlada Zečević (buran aplauz), dr Mladen Iveković (buran aplauz) i Veselin Masleša. (Buran i dugotrajan aplauz. — U z v i c i: »Živeli!«).

(Na govornicu stupa dr Ivan Ribar praćen burnim i oduševljenim aplauzom.)

Pretsednik Izvršnog odbora AVNOJ-a dr Ivan Ribar: Drugovi vijećnici, vi ste danas izvršili jedno historijsko djelo, glasom vašim za predložene rezolucije, glasom vašim za izbor Pretsjedništva i Izvršnog odbora. Ovi dokumenti sigurno će ostati trajno čisani i bit će najslavniji u historiji naših naroda...

Ja, kao novoizabrani i kao prvi pretsjednik Antifašističkog vijeća, ponosan sam i srećan što je izbor pao na mene. Nikada u svojoj političkoj prošlosti, a ona je duga već 35 godina, nisam primio takovu vijest s takovim pouzdanjem i s takovom vjerom, kao što sam primio ovo. A zašto? Zato, što uz nas, uz naše Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja, uz našu Narodno-oslobodilačku borbu stoji naš narod kao jedna jedinstvena i silna snaga. Ali, zato, drugovi, nikad više nisam bio svjestan velike odgovornosti koju preuzimam stupajući u službu naroda...

Radiću uvijek kao pretsjednik sporazumno sa Vrhovnom komandom naše Narodno-oslobodilačke vojske, sa našim omiljenim drugom Titom (burni uzvici: »Živeo drug Tito!«), a u ovom radu će mi

pomagati članovi Izvršnog odbora, koji su poznati kao iskusni borci i radnici. Na kraju, velika pomoć će mi dolaziti, i ne samo meni nego i cijelom pretsjedištvu i Izvršnom odboru, od narodno-oslobodilačkih odbora.

Drug potpretsjednik Nurija želi da dade izjavu.

Potpretsednik Izvršnog odbora AVNOJ-a Nurija Pozderac: Drugovi i drugarice vijećnici AVNOJ-a, želim da u ovom velikom času po sve naše narode dam ovu izjavu:

U ime svih muslimana Bosanske Krajine i u ime svih muslimana Bosne i Hercegovine, ja pozdravljam Narodno-oslobodilačku borbu i izražavam joj našu veliku zahvalnost, a naročito zahvalnost Vrhovnom komandantu drugu Titu. (Buran aplauz).

Mi muslimani Bosne i Hercegovine, mi smo simpatizirali uvijek s partizanima, a da je to tačno najbolji je dokaz to što se u logorima i zatvorima nalazi veliki broj muslimana. Mi muslimani Bosne i Hercegovine, mi smo ubijedeni da nam nema drugog puta nego u bratski zagrljaj s vama, mi ćemo stupati u vaše redove, mi u njih već stupamo. U redovima četnika nama nema mjesta. Drugovi su danas izložili kakve su sve strahote vršene od strane četnika nad nevinim muslimanskim življem. Mi nismo imali mjesta, a nismo ni pitani da li nam je mjesto među ustašama. Ustaše su činile zločine nad muslimanima kao i četnici. Ja pozivam sve muslimane iz Bihaća i Krupe da stupe u redove Narodno-oslobodilačke vojske. Jer, svi muslimani treba da znaju da bi pobjeda naših neprijatelja, neprijatelja Narodno-oslobodilačke borbe, značila potpuno istrebljenje muslimana, zato je svim muslimanima jedini put Narodno-oslobodilačka borba.

Zahvaljujući vam na povjerenju koje ste mi dali, dužan sam da u ime muslimana pozdravim drugu Tita: Živio Vrhovni komandant drug Tito! (Buran aplauz. U z v i c i: »Živeo!«).

Pretsednik dr Ivan Ribar: Drugovi i drugarice, ovim zaključujem ovu sjednicu i Prvo zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije.

(Sednica je zaključena u 19 časova).

Pretsednik: Imadem da vam saopćim jednu radosnu vijest. Ovoga časa primili smo obavijest o tome da je Crvena armija izvršila veliko zarobljavanje Njemaca kod Staljingrada... (Svi većnici ustaju i burno aplaudiraju. U z v i c i: »Živela Crvena armija!« — »Živeo Staljin!«).

П О З И В
НА ЗАСЕДАЊЕ АВНОЈ-А

ВРХОВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ

дана 20-XI-1942 год
часова 16 h

ГРАЂАНИНУ

ЂУРО ЧАГОРОВИЋ, земљорадник из Даниловграда

Херојска борба Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда Југославије, њени успеси који су је учинили најмоћнијим војничким чиниоцем у Југославији и чиниоцем од међународног значаја, омогућени најширом и одушевљеном подршком народних маса у свима земљама Југославије, високи ступањ развитка наше народно-ослободилачке борбе, многобројни и сложени задаци који се на том ступњу намећу народу и војсци у ослобођеним и неослобођеним деловима у Југославији, пространост ослобођене територије и широке перспективе за даље успехе неодложно намећу чвршћу и трајнију организацију народне власти, обухватније сједињавање напора свих народа Југославије за осигурање коначне борбе народног устанка.

Врховни штаб узео је зато на себе иницијативу да сазове скупштину истакнутих бораца и родољуба који су од почетка устанка несебично и пожртвовано учествовали у народно-ослободилачкој борби, у циљу одржавања Већа Народног Ослобођења Југославије и Већа народних повереника као највише народне власти у Југославији.

Стога, ценећи твоју искрену приврженост и оданост народно-ослободилачкој борби, позивамо те да се примиш чланства у Већу Народног Ослобођења Југославије, те да као такав лично учествујеш на конституционом заседању Већа. Треба **одмах** да кренеш и дођеш у Б. Петровац где ће ти се саопштити место и време заседања.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(МП)

Командант,
Тито, с. р.

ПРОЈЕКТ

РЕЗОЛУЦИЈЕ О ОСНИВАЊУ АНТИФАШИСТИЧКОГ ВИЈЕЋА НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ

На скупштини одржаној у ослобођеном Бихаћу дана 26 новембра 1942 године, представници народа свих земаља Југославије, без разлике народности, вјере и политичкопартијске припадности;

к о н с т а т у ј у

да је априлски војни слом Југославије непосредна посљедица не-народне политике и читавог низа издаја војног и политичког водства Југославије;

да су народи Југославије, који су одлучно хтјели са оружјем у руци да бране своју слободу и независност били продани на милост и немилост фашистичком освајачу;

да је панично бјегство југославенске владе значило срамно напуштање и изневеравање народа у најтежим тренуцима његове историје;

да су фашистички окупатори завели над свима народима Југославије режим незапамћене барбарске свирепости, режим истребљења читавих народа и маса, масовног и звјерског убијања жена, дјеце и старца у позадини, пљачке насиља и пустошења читавих пространих области;

да су се домаћи издајници Павелић, Недић и њима слични ставили у службу окупаторима против својих властитих народа и исто тако огрезли у крви својих народа, служећи окупаторима као крвави целати, и да звјерства четника који стоје под командом министра Драже Михајловића над свима народима Југославије нису мање свирепа ни мање масовна од звјерстава окупатора, усташких и Недићевих банди;

да су скоро све бивше политичке странке или организације у већини земаља Југославије пасивно посматрале стање ствари или се с њима помириле. Једне на тај начин што су одмах отворено пришле окупатору, друге што су прво одбијале и саму помисао на какву борбу против окупатора, да би затим у току развоја народно-ослободилачке борбе, отишли директно на издају. Став већине људи из водстава ових странака „још није вријеме за борбу против окупатора“ брзо се претворио

у став: „већ је вријеме за борбу у корист окупатора против побуњеног народа;

да се велики дио официра, нарочито виших, ставио у разним формама на расположење окупатору и његовој борби против свих народа Југославије;

да се скоро сав општински и државни апарат Југославије који је кроз низ година био издајнички припреман и оспособљаван за то, ставио у службу фашистичких окупатора и постао њиховим послушним оружјем за уништење народа;

да је једино Комунистичка Партија Југославије остала вјерна народу и његовој слободи, те да је одмах позвала све народе, све политичке странке осим отворено издајничке, све поштене и родољубиве људе у заједничку оружану борбу против окупатора;

да су се на овај позив одушевљено одазвале широке масе свих народа у Југославији дижући народни устанак, сви поштени и родољубиви људи, организирајући герилске партизанске одреде, а да се на овај позив оглушила скоро сва бивша водства политичких странака;

да су сви народи Југославије у оружаног борби против окупатора и њихових слугу дали најузвишенији примјер шта могу учинити голоруки народи против далеко надмоћнијег освајача само кад су вољни да се боре за своју част, слободу и независност, да су у тој борби поднијели и подносе огромне жртве увјерени да неће бити узалудне;

да је у пламену народног устанка, који је захватио све народе и све земље Југославије, остварено борбено јединство свих родољубивих снага наших народа, без обзира на бивше грађанске политичке странке и у директној борби с њиховим бившим водствима, од којих је већина у разним облицима прешла на страну окупатора;

Констатујући ово и одајући славу и пошту сјенима хиљада палих народних хероја и милионским народним жртвама фашистичког терора, скупштина представника свих народа Југославије доноси слиједећу

РЕЗОЛУЦИЈУ

1) Благодарећи јединству свих искрених родољуба, у Југославији, које се исковало у 18-мјесечној оружаног борби против фашистичких окупатора и свих њихових слугу и помагача, првобитни мали партизански одреди, који су ту борбу повели голим шакама, израсли су у моћну и непобједиву народно-ослободилачку војску. Њезине пролетерске и партизанске ударне Бригаде и одреди прославили су се под храбрим и мудрим руководством Врховног Штаба и команданта народно-ослободилачке војске и партизанских одреда Југославије, друга ТИТА и захваљујући све јачем разбуктавању народног устанка и све већем приливу народних маса у редове Народно-ослободилачке војске, ових дана преасли су и организовале се у дивизије и корпусе, пред којима се отварају нове и широке перспективе великих и одлучних побједа.

Наша славом овјенчана народно-ослободилачка војска јуначки је одолила свим досадашњим офанзивама непријатеља и његовим подмуклим сплеткама; она се са својим побједама уздигла до чиниоца од међународног значаја. Сви народи Југославије показују на дјелу, што ми и овдје као њихови представници јавно потврђујемо, да признају и помажу ту војску као једини израз и оруђе њихове свете народно-ослободилачке борбе, као једину здраву и једину стварну народну снагу, способну да ту борбу дотјера до побједничког краја, док су се пред очима цијелог свијета расприле у дим све лажи протуране у страниј јавности о тобожњој борби против окупатора коју „води“ издајник министар Дража Михајловић.

2) Херојска одбрана Кавказа и Стаљинграда, под најтежим условима као и прошле зиме славна одбрана Москве и Лењинграда, не само да одушевљавају наше народе, него су за њих и последње јемство скоре коначне побједе слободољубивих народа над барбарским фашизмом. Поробљени славенски народи могу ведро гледати у своју блиску слободну будућност, јер на челу борбе за њихово ослобођење стоји моћни Совјетски Савез и његовом непобједивом Црвеном Армијом под руководством генијалног Стаљина. Операције савезничке британске и америчке војске у Африци такођер значе знатан допринос бржем распадању италијанско-њемачке коалиције.

Народи Југославије и њихова народно-ослободилачка војска с радошћу поздрављају побједничке напоре америчких и британских трупа и борбених Француза у Африци, гледајући у тим великим демократским народима своје савезнике у борби за уништење фашистичке куге.

3) Скупштина поздравља историјску ноту совјетске владе од 14 септембра ове године о одговорности хитлеровских освајача и њихових помагача за злочине које су извршили у окупираним државама Европе. С највећим поносом примили су народи Југославије оно велико признање које је у тој ноти учињено њиховој народно-ослободилачкој партизанској борби. Ми ћемо и даље уложити све напоре у тој борби, свјесни ријечи те ноте које кажу да је ван сваке сумње да ће успјешни развитак те славне партизанске борбе бити један од најважнијих услова коначног слома општег непријатеља и да ће он приближити час одмазде. Изјављујемо да ћемо свестраним прикључењем података о злочинима окупатора и њихових помагача и откривањем злочинаца помоћи нашу народно-ослободилачку војску да јој не умакне ни један злочинац и да ни једна невина народна жртва не остане неосвећена.

Али ми сматрамо за нашу дужност према невиним жртвама да пред цијелим свијетом изјавимо: да су звјерства која су починили и данас чине над Србима, Хрватима или Муслиманима четници Драже Михајловића не мање масовна и свирепа од звјерстава окупатора и усташа и да југославенска избјегличка влада носи пуну одговорност за те злочине, за које она просипа одликовања злочинцима; да према томе она није имала моралног права да поред влада других поробљених држава пот-

писује апел совјетској влади о питању одговорности за злочине окупатора и њихових помагача. Њен министар војске Дража Михајловић спада поред фашистичких окупатора, поред Павелића, Љотића, Недића, Пенца такођер на оптуженичку клупу за злочине над народима Југославије.

4) Јединство народа Југославије у народно ослободилачком рату обухватило је најшире масе свих народа Југославије, све праве и искрене родољубе без разлике народности и вјере и партијско политичке припадности, све друштвене слојеве, све праве и искрене родољубе без обзира на различите форме које је оно добило у различим земљама и покрајинама. Најузвишенији израз тога јединства јест **НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКА ВОЈСКА** у чијим се редовима боре раме уз раме родољуби свих народа Југославије свих вјера и различитих партијских опредељења.

У Словеначкој је остварена Ослободилачка фронтна као опште народно тијело обухваћајући све друштвене слојеве, све политичке партије, струје и организације у словеначком народу, комунисте, кршћанске социјалисте, кметијце, социјалдемократе, соколе и друге демократске и родољубиве елементе, осим мале шаке издајничке беле гарде која служи окупатору. У Хрватској је такођер остварена Народно Ослободилачка фронтна, која је привукла у своје редове све што је поштено и истински родољубиво и у редовима Хрватске сељачке странке упркос издајничком или кукавичком држању већег дијела врхова ХСС и опортунистичке политике „чекања“ и трпљења Др. Влатка Мачека. У Србији привремени војнички успјеси окупатора, који су дошли као посљедица издаје Недића и Драже Михајловића, нису могли разбити јединство српског народа, исковано у огњу народног устанка. У свим земљама гдје живи српски народ, разбијачи јединства народа, издајнички четници, изгубили су сваки морални и политички ослонац и држе се само уз помоћ окупатора и страховитим терором. Црногорски народ, који се листом био дигао на оружје и овога довео до тога да већ мора напустити Црну Гору, подлегао је једним дијелом издајничкој пропаганди четничких вођа као што су Баја Станишић, Блажа Ђукановић и Крсто Поповић, који су помоћу окупатора привремено пореметили јединство црногорског народа и онемогућили окупатору да поновно угњетава црногорски народ, који је тешким жртвама био ослободио читаву Црну Гору. Та је издаја данас позната црногорском народу и он се већ поновно диже да свргне окупаторски јарам и четничко харање по Црној Гори. Слично је у Херцеговини гдје су четничке вође помогнуте оружаном снагом италијанског окупатора, привремено успјели да разбију јединство народа који је у устанку већ био постигао велике успјехе, и гдје сада народни устанак поновно оживљава. У Босни народни устанак успркос свима напорима Павелића, Недића и Драже Михајловића, Њемаца и Италијана, успркос издајничким споразумима четничких официра и војвода са окупаторима и Павелићем није никада малаксао него је за-

биљежио највеће успјехе. Успјеси народно-ослободилачке војске у правцу Западне Босне силно су помогли масовно разбукутавање народног устанка у Далмацији.

5) У свим земљама Југославије од самог почетка оружане ослободилачке борбе ницали су на ослобођеној као и на неослобођеној територији народно ослободилачки одбори и као нужни органи јединства позадине и фронта као од самог народа створена тијела која су окупљала народ у његовим напорима да помогне своје јуначке борце, који су уједињавали становништво у народно-ослободилачкој борби. Они су нужним развитком постали органима народне демократске власти и потврдили се као израз јединствене народне воље за ослобођењем испод Јарма фашизма. На пространој ослобођеној територији нема села без народно-ослободилачких одбора спојених у опћинским и среским својим тијелима. Многобројни Народни ослободилачки одбори раде илегално под најтежим условима у још неослобођеним дијеловима земље. Они су главно оружје јединства народа у ослободилачкој борби, јединство позадине и фронта, које је било и остаје услов и залог коначне побједе над крвавим окупаторима и њиховим усташким и четничким слугама. Преко њих као и преко женских и омладинских антифашистичких организација остварују се надчовјечански напори народних маса у позадини.

6) Ослободилачки праведни рат народа Југославије, оружани устанак народа силно се разбукутао и проширио ове јесени и неодољиво руши пред собом све препреке. Ницу као из земље нове чете и батаљони, који се брзо претварају у Бригаде и Дивизије. Силан талас антифашистичке борбе све се више и више шири. Свуда народне масе увиђају да је Народни-ослободилачка војска једини њихов борац заштитник и осветник. Изгладњавани и малтретирани хрватски домобрани предају се народно ослободилачкој војсци у масама која их враћа кућама, јер у њима гледа своју браћу којима је оружје силом гурнуто у руке. Све дубље продире у масе војника, па и официра домобрана свијест о издајничкој зликовачкој страховлади усташа, који су бацили хрватски народ у ропство и нанијели му највећу љагу у његовој историји. Али под ударцем снажних удараца наше херојске војске против четничких банди и њихових господара, распадају се те творевине издаје и реакције и многи заведени сељаци, које су издајнички официри увукли у братоубилачку борбу умјесто у борбу против окупатора, предају се и одричу даљњег слушања својих издајничких вођа. И у крајевима гдје су те издајничке вође успјеле да заведу народ обећавајући му мир и сигурност живота и имовине. На бази сарадње са окупатором и усташама народ је отворио очи јер је постао жртва звјерских масовних покоља од стране усташа, четника и окупатора. Народ је крваво платио у таквим крајевима своју наивну вјеру у споразум четника с усташама и окупаторима и тај се споразум на дјелу показао као споразум за масовно убијање Хрвата и Муслимана од стране четника, а Срба од стране усташа, но на многим мјестима покољ врше сви ти зликовци заједно и над Србима и над Хр-

ватима и над Муслиманима. Скупштина због тога јавно улаже протест против поступка избјегличке југославенске владе, која расипа одликовања баш на најгоре злочинце и издајце и обмањује свјетску јавност како борбу против окупатора у Југославији води њен министар Дража Михајловић. У томе погледу, као и у погледу обране пред свјетском демократском јавношћу части оних поштених и храбрих југославенских официра који нису издали народ у његовој ослободилачкој борби, већ се од првога дана боре у партизанским редовима, а многи су и животе положили на олтар народне слободе, скупштина у потпуности прихвата и потписује све изјаве које је о томе дао Врховни Штаб Н. О. В.

7) Огромни размах народно-ослободилачке борбе, високи ступањ на који се испела наша борба, многобројни и све сложенији знаци који се на томе иступњу борбе намећу свима нама захтјева стварање једног тијела, које ће још више и боље сједињавати велике народне напоре за коначну побједу

Због тога представници из свих земаља Југославије, окупљени у слободном Бихаћу, одлучују, да се конституишу у Антифашистичко Вијеће Народнoг Ослобођења Југославије као највиши политички израз оствареног чврстог јединства народа Југославије, израз њихове несаломљиве воље, за побједу над окупаторима и њиховим свим слугама и помагачима, као тијело које ће још више развити и ујединити напоре Народнo Ослободилачких Одбора и свих других народних масовних антифашистичких организација у ослобођеним и у још неослобођеним дијеловима наше земље.

8) У Антифашистичком Вијећу Народнoг Ослобођења сакупљени су представници свих народности, вјера и антифашистичких политичких партија и група, који су се на дјелу показали вјерни и одани на раду, који су издржали сва искушења тешке борбе за народно ослобођење. Антифашистичко вијеће народног ослобођења и из његове средине избрани извршни одбор стајат ће поред Врховног Штаба НОВ и ПО Југославије као врховног руководиоца народно ослободилачке борбе — на челу те борбе као њеног политичког представника.

9) Основни задаци Антифашистичког Вијећа Народнoг Ослобођења Југославије бит ће даље развијање јединствености напора свих народа Југославије, за извојевање коначног ослобођења за све њих и за стварање услова за пуну њихову слободу и равноправност у слободној братској заједници коју нитко неће моћи разорити, јер ће се исковати у огњу заједничке борбе. У том циљу Антифашистичко Вијеће Народнoг Ослобођења трудиће се да још више развије и учврсти већ остварено јединство позадине и фронта, да Народнo-ослободилачка војска и партизански одреди буду достојно снабдјевени. Вијеће ће се трудити да развије и учврсти Народнo-ослободилачке Одборе и помогне све остале масовне антифашистичке организације, да обезбједи што ужи контакт између народа и Народнo Ослободилачких Одбора, да учврсти личну и имовинску сигурност, да подигне просвјетни ниво становништва, да

организује социјално старање и здравствену службу. Једном ријечи Вијеће ће уложити сав труд да у овим тешким данима ослободилачког рата када све нас очекују највећи напори организује што је могуће боље нашу позадину, за успјешну борбу против фашистичких освајача и тиме допринесе коначној побједи наше праведне ствари.

10) Антифашистичко Вијеће Народног Ослобођења Југославије изабраће из своје средине Извршни одбор са предсједником и три подпредсједника и упутиће са овог засједања свој проглас народима Југославије и њиховим храбрим борцима.

11) За војничко вођење народно-ослободилачког рата народа Југославије Антифашистичко Вијеће Народног Ослобођења Југославије изражава своје пуно и неограничено признање, захвалност и повјерење Врховном Штабу НОВ и ПОЈ и врховном команданту другу ТИТУ, закљичујући се да ће будно чувати интересе народно ослободилачке борбе и да ће све своје напоре усмјерити на постизању оног узвишеног циља за који се наша славна народно ослободилачка војска тако беспримјерним јунаштвом бори.

У Бихаћу, дана 27 новембра 1942.

РАСПИС

О ОСНИВАЊУ ЗДРАВСТВЕНОГ ОТСЕКА ИЗВРШНОГ ОДБОРА АВНОЈ-А

ИЗВРШНИ ОДБОР АВНОЈ-а

Здравствени отсјек

Бр.

децембра 1942

Бихаћ

При Извршном одбору Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије установљен је, поред осталих отсјека, и Здравствени отсјек. Дужност је овог отсјека да води бригу о чувању и подизању здравственог стања најширих народних слојева.

Познато је да је, и прије садашњих догађаја, здравствено стање широких народних слојева у нашој земљи, нарочито на селима, било рђаво, а у многим крајевима и врло рђаво. Уређење велике већине насеља није одговарало ни најосновнијим захтјевима хигијене. Народ је живио у тјескобним, мрачним, влажним и неуређеним становима, слабо се хранио, носио рђаву одјећу и обућу, вршио, поред недовољно одмора тешке и напорне радове. Хигијенска свијест била је на ниском степену. Под таквим условима живота, многи крајеви наше земље били су и морали су бити огњишта разних заразних болести (пјегавац, трбушњи тифус итд.), које су се понекад претварале у епидемије и десетковале наше становништво. Под таквим условима број оболијевања и смртности од турбекулозе морао је бити велик, смртност дјете морала је бити висока. Режији који су преко двадесет година управљали нашом земљом нијесу се много трудили да поправе здравствено стање у нашој земљи. Њихова главна брига није била ни економско, ни просвјетно, ни здравствено подизање народа. И оне малобројне мјере кој су у здравственом погледу предузимане биле су спровођене под притиском јавног мнијења, под притиском покрета у широком, нарочито радничким, слојевима. Све су те мјере биле недовољне, површне, спровођене без икаквог плана и неорганизовано. Поред тога, цио тај рад вршен је вечином на бирократски начин, преко чиновничког апарата, путем наредби и прописа. Широки народни слојеви нијесу од таквог рада осјетили и нијесу могли осјетити

неке нарочите користи. Медицина је даље напредовала, али народ је био присиљен да се за помоћ обраћа т. зв. народној медицини (бабски лијекови, враџбине итд.).

У таквим здравственим приликама затекао је нашу земљу овај страшни рат. Због тежег и напорнијег живота за вријеме рата, несташице хране, одијела и обуће, због мијешања разног становништва, веће нечистоће, немања потребних средстава за спријечавање и лијечење болести, сваки рат доноси у земљама које су њиме захваћене велико погоршање здравствених прилика. То је нарочито донио овај рат у којем фашистички окупатори, подпомогнути домаћим изродима, четницима и усташама, спроводе најбезобзирнију пљачку и остављају за собом безпримјерну пустош (паљевина домова, пљачка хране, одјеће, обуће и осталих животних потреба). Због таквог стања, стално нам пријети опасност од масовног помора. Нарочита опасност пријети нам од заразних болести т. ј. од оних болести које се могу пренијети од болесне на здраву особу (пјегавац, трбушњи тифус, грип, итд.). Заразе тих болести могу се разбуктати за вријеме рата, а због изцрпљености и изнурености коју рат доноси, и послије вршетка рата. Појава таквих болести у садашњем тренутку могла би не само да донесе велике штете нашој земљи него да и доведе у питање све досад постигнуте резултате у нашој народно-ослободилачкој борби.

Шта треба да учинимо да се од те опасности сачувамо? Ми у нашој позадини немамо здравствених органа преко којих бисмо могли спроводити потребне мјере да се од поменуте опасности сачувамо и да учинимо оно што је у садашњим приликама могуће учинити у погледу подизања народног здравља и развијања хигијенске свијести код најширих народних слојева. Пошто таквих органа немамо, значи да морамо створити органе који би их, бар у неколико, могли замијенити. Стога је ријешено да се при сваком народно-ослободилачком одбору (сеоском, општинском, среском) оснују **ЗДРАВСТВЕНЕ СЕКЦИЈЕ**, као помоћни органи за рад на здравственом пољу. Али то још није довољно. Да би неки рад, па и рад на здравственом пољу, донио успјеха, он мора бити организован. Прије свега, здравствене секције треба да имају програм рада који је изводљив у садашњим приликама. Затим, оне треба да за рад на здравственом подизању народа заинтересују широке народне масе и да се у свом раду ослоне на све антифашистичке организације (омладинске организације, Антифашистички фронт жена). У том циљу треба да одржавају састанке, скупове, конференције, зборове и уопште да у ту сврху искористе сваку погодну прилику (сијела, прела, итд.).

У данашњим приликама кад је велики број мушкараца заузет борачким дужностима, највећи дио здравственог као и осталог позадинског рада треба да предузму жене и дјевојке. Оне ће се на тај начин достојно одужити народно-ослободилачкој борби. Цио народ треба увести у активну сарадњу на чувању и подизању народног здравља, јер ће такав рад донијети видне резултате само онда ако у њему буду уче-

ствовале и широке народне масе. То треба нарочито истакнути у садашњим тренуцима. Као што народ треба увести у активну сарадњу на дјелу народно-ослободилачке борбе, исто га тако треба увести у сарадњу и на здравственом пољу, јер је такав рад нераздвајно повезан са народно-ослободилачком борбом. У колико тај рад буде боље организован, у толико ће и борба бити лакша и успјешнија.

Најзад, чланови здравствених секција не смију никад да забораве да су они не само здравствени него и политички радници. Они ће постигавати постављене задатке првенствено својим примјером, пропагандом, убјеђивањем народних маса у корисност таквог рада. Казне за неиспуњавање прописа треба свести на најмању мјеру, по могућности искључити, а не, без икаквог претходног убјеђивања, издати низ наредби и цио рад претворити у изрицање казни због неиспуњавања тих наредби. У колико се буде морала изрећи нека казна, она треба да буде плод искреног и дубоког свеопштег убјеђења да је неопходно потребна и заслужна.

Циљеви здравствених секција Начин њихова избора и њихова организација

Здравствене секције су средишта хигијенско-просвјетног и осталог здравственог рада на свом подручју, али то нису неке засебне власти, независне од народно-ослободилачких одбора, већ само помоћни органи народно-ослободилачких одбора за рад на здравственом пољу. Програм рада за своје подручје израђују у споразуму са народно-ослободилачким одбором којему подносе извјештаје о постигнутим резултатима и од којег траже потребну подршку и помоћ. Здравствене секције обраћају се властима или организацијама преко свог народно-ослободилачког одбора.

Ради бржег организовања здравствених секција, њихов избор треба извршити на овај начин. Сеоски народно-ослободилачки одбор одреди једног свог члана у здравствену секцију. То исто уради сеоски одбор Антифашистичког фронта жена и сеоски одбор омладине, руководећи се при томе да ти кандидати буду најбољи и најагилнији другови. Народна-ослободилачки одбор сазива састанак, на коме кандидати износе план и програм рада и на коме се тражи одобрење за избор тих другова у здравствену секцију. Сеоски састанак може, уз оправдане разлоге, предложити и друге кандидате. У општинску здравствену секцију улазе: један члан општинског народно-ослободилачког одбора, један претставник општинске организације Антифашистичког фронта жена, један претставник општинске омладинске организације као и један претставник Команде мјеста у колико ова у дотичној општини постоји. У среску здравствену секцију улазе: један претставник среског народно-ослободилачког одбора, један претставник среске организације Антифашистичког фронта жена, један претставник среске организације омладине и један претставник Команде мјеста. Сви лекари који се налазе на тери-

торији општине односно среза улазе као савјетодавни чланови општинских односно средњих здравствених секција.

Број чланова здравствене секције не треба да буде строго ограничен; он ће у главном зависити од величине и раштрканости насеља као и од већег и мањег степена здравственог стања становништва. Чланови сваке здравствене секције бирају међу собом једног руководиоца.

Програм рада здравствених секција

Здравствене секције ће, у првом реду, водити рачуна о томе да на њиховом подручју не избије нека заразна болест. Оне не треба да тачно утврде врсту заразне болести, већ само да посумњају у то да се појавила болест такве природе. Заразне болести познају се по томе што се обично јављају нагло, са великом ватром и, нарочито, по томе, што, са истим или сличним знацима болести, оболи више особа. Због тога што више особа оболи редом, једна за другом, народ је ту појаву назвао редњом. Ако се поред поменутих знакова, код болесника појаве и оспе (пјеге) по тијелу, онда је већа вјероватноћа да је по сриједи заразна болест.

У циљу спрјечавања појаве заразних болести, здравствене секције предузеће све мјере у погледу одржавања чистоће станова, дворишта, улица, тијела, одијела, рубља као и у погледу снабдјевања становништва здравом пијаћом водом.

Најосновније од тих мјера јесте:

1. Борба против ушљивости. — Уши, и једино уши, преносе тешку и опасну заразну болест пјегави тифус. Свака здравствена секција треба да постави себи као један од најважнијих задатака да искоријени ушљивост на свом подручју. Коса код све дјече треба да буде кратко потшишана, а то треба препоручити и одраслим мушкарцима. Треба убјеђивати народ да свакодневно треба да прегледа рубље, одијело и постељину у погледу ушљивости. Ако у некој кући има ушију, треба што чешће пресвладати рубље и постељину и, поред прања, искухавати, јер се самим прањем уши не могу уништити.

Ако се те мјере не буду примјењивале те се за кратко вријеме не одстрани ушљивост, онда ће здравствене секције одмах предузети све што је потребно да се направи апарат за уништавање ушију помоћу водене паре и одредиће лица која ће с тим апаратом ићи од куће до куће ради уништавања ушију у одјелу, постељини и рубљу.

Такав апарат није тешко направити. Ми ћемо га, ради споразумјевања, назвати партизанско дезинфекционо буре. Овдје доносимо два начина за израду таквих буреди.

а) Узме се бензинско буре које се постави на трonoжац да би се испод њега могла подложити ватра ради загријавања воде у бурету. На бензинско буре постави се дрвено буре чије је дно избушено многобројним рупама. Дрвено буре може да буде и шире од бензинског, али рупе на његовом дну не смију да се налазе изван промјера бензинског бурета

да водена пара не би излазила напоље. Доња површина поклопаца дрвеног бурета треба да буде издубљена да би се могла приљубити уз горњу ивицу бензинског бурета. На поклопац дрвеног бурета треба ставити камен тежине око 50 кг. У горњем дијелу бурета треба поставити пречке са кукама од жице за вјешање одијела и осталих ствари. Мјесто бензинског бурета може се употријебити и казан (котао).

Ствари треба да остану у бурету под паром најмање један сат од тренутка кад вода у бензинском бурету почне да кључа. Послије тог времена, поклопац се дигне, ствари изнесу и оставе неко вријеме на ваздуху, по могућности на сунцу. Притоме треба провјерити да ли су уши уништене.

б) Друга врста апарата прави се од самог бензинског бурета. Буре се стави на треножац да би се под њим могла подложити ватра. Доња трећина бурета остави се за воду. На тој висини поставе се пречке или котур избушен рупама који стоји на треношцу. Да не би ствари прегорјеле, уз унутрашњу површину бурета ставе се дашчице које спрјечавају додир ствари са унутрашњом површином бурета. Све остало је исто као и код прве врсте бурета. Ова врста апарата је покретнија него прва врста, али у њему не може да стане онолико ствари колико у првој врсти апарата.

Оба ова апарата служе не само за уништавање ушију него и за уништавање заразних клица у одијелу, рубљу и постељини (на пр. када влада трбушњи тифус),

2. Снабдјевање здравом пијаћом водом. — Здравствене секције треба да се брину о томе да се становништво снабдјева здравом пијаћом водом, јер се преко заражене воде, поред осталог, преносе клице цријевних заразних болести (трбушњи тифус, срдобоља, итд.). Од свих вода може се сматрати као добра за пиће једино дубока подземна вода, која избија на површину у виду извора. При употреби такве воде треба повести рачуна о томе да се она на самом извору не запрљава. Код извора треба пазити да ли се вода у времена на вријеме замућује, нарочито послје кише. Ако се то дешава, значи да је извор у вези са површином земље и да се вода у њему може лако загадити. Околину извора треба заградити. У близини извора не смију да буду нађубрена поља нити мјеста гдје људи остављају свој измет. Кад се употребљава вода из ријеке или потока, треба водити рачуна о томе да се вода не запрљава од насеља које се налази изнад мјеста одакле узимамо воду, да се у воду не слијева ђубре, измет, нечистоћа од прања рубља итд. Код нас су цистерне (чатрње) и бунари већином непрописно грађени, те се вода из њих мора увијек сматрати као сумњива, нарочито у крајевима гдје има цријевних заразних болести (трбушњи тифус, срдобоља, итд.). Дobar бунар треба да буде издигнут изнад околине најмање пола метра, дубок најмање 6 метара, изнутра цементован и затворен. Вода из бунара треба да се црпе шмрком (пумпом). Таквих бунара код нас врло ријетко има. Кад таквих прописано грађених бунара нема,

морамо избјегавати све оно што би воду у бунару могло загадити. Бунар треба да буде ограђен и на њему намјештен поклопац. У близини бунара не смије да буде ђубриште или нужник. Исто тако не смије да буде у близини ни дрвећа које дубоко пушта жиле, јер се поред жила може да слива вода са површине земље у бунар. Треба водити рачуна о томе да се употребљена вода за прање не слива у бунар. Треба водити рачуна да околина бунара буде покривена иловачом или слојем земље који не пропушта воду. На бунару треба да буде заједнички суд за узимање воде, да се вода не би загадила судовима из разних домова у којима може бити болесника од заразних болести или таквих особа које су прележале неку заразну болест и још у себи носе клице заразне болести (клицоноше). Исте мјере треба предузети и код цистерни (чатрња). Кад у мјесту има случајева цријевних заразних болести, треба пити само прокувану воду (вода треба да кључа најмање 5 минута).

3. Чистоћа станова. — Треба водити сталну бригу о томе да се одржава што боља чистоћа станова и дворишта. Станове и штале треба што чешће кречити, а подове рибати топлим лукшијом. Храна треба да буде склоњена да на њу не би падала прашина и у топло вријеме, муве, које могу да пренесу клице разних заразних болести. Ђубришта треба да буду удаљена од станова, а исто тако и од извора, потока, чатрња или бунара. Свака кућа треба да сагради бар најједноставнији нужник, ограђен даскама или грањем. Јама за нужник треба да буде дубока и удаљена од бунара или чатрње најмање 25 метара. Треба сузбијати ружну и опасну навику да се нужда врши свуда. Измет у нужнику треба с времена на вријеме затрпавати слојем земље, или, још боље, чешће преливати кречним млијеком (кречно млијеко се добија кад се узме килограм негашеног креча и прелије литром воде, последије чега се дода још 3 литре воде). Кад се нужничка јама напуни, треба је затрпати земљом и ископати другу. У градовима треба направити јавне нужнике.

4. Чистоћа тијела. — Треба спровести највећу пропаганду у погледу одржавања чистоће тијела. Сви укућани треба да се окупају бар једном недељно. Ноге треба чешће прати. Нарочито треба настојати да се заведе лијеп и користан обичај прања руку прије сваког јела. Преко прљавих руку могу се пренијети клице цријевних заразних болести (трбушни тифус, срдобоља, итд.); стога су те болести и назване болестима прљавих руку. Кад би се од свих мјера једино завео обичај да се руке перу прије сваког јела, било би код нас много мање случајева трбушног тифуса него што их има.

Кад је ријеч о одржавању чистоће тијела, одмах се ставља примједба да нема сапуна. Обично се сматра да се сапун не може направити без камене соде, коју је у садашњим приликама врло тешко и немогуће набавити. Врло је мало познато да се, и без камене соде, може направити добар сапун. Ево упутства за прављење таквог сапуна. Прелије се 10 кгр. пепела и 5 килограма негашеног креча са 40 литара кључале воде, изми-

јеша се и остави да стоји три дана. Течност се оциједи и остави. На стари пепео и креч наспе се још 10 литара кључале воде и сутрадан се течност опет оциједи. Затим се узме 10 кгт. масноће (лоја, масти, масних отпадака) и кува се првих 40 литара оцијеђене течности, постепено додајући осталих 10 литара оцијеђене течности. Послије 5—6 сати кувања скине се са ватре и разлије у сандук обложен влажном крпом.

5) П а љ е њ е к р е ч а н а. — Један од важних задатака здравствених секција треба да буде набавка довољне количине креча за кречење просторија и друге потребе и, чим прилике дозволе, организовање паљења кречана. Познато је да је креч добро и многоструко употребљиво дезинфекционо средство (средство за уништавање заразних клица). Он се с успјехом употребљава и при сузбијању сточних зараза. Споменули смо да се креч мјесто камене соде, може употребити и за прављење сапуна.

6) С а б и р а њ е љ е к о в и т о г б и љ а. — Здравствене секције треба да организирају рад на сабирању, сушењу и чувању љековитог биља. Пошто сада није вријеме за такав рад, о томе ће доцније бити послана подробна упутства.

7) У н и ш т а в а њ е љ е ш е в а ж и в о т и њ а. — Здравствене секције треба да се побрину да се сва угинула стока одмах дубоко закопа или потпуно сагори. Ако се угинула стока закопа, треба је добро прелити кречним млијеком. Да би кречно млијеко дошло у што бољи додир са унутрашњим дијеловима угинуле стоке, најбоље је да се тијело распори, али при томе треба пазити да се онај који то ради не зарази. Нож којим се при томе служи треба у кључалој води искувати (вода треба да ври најмање 20 минута).

8) Б о р б а п р о т и в б ј е с н и л а. — Да не би дошло до заражавања бјеснилом, како код стоке тако и код људи, здравствене секције имају одмах да нареду да се сви пси имају држати у везу. Скреће се пажња да у нашим крајевима већ има код људи више смртних случајева од бјеснила, а данас нисмо у могућности да спроведемо цјепљење особа које су уједене од стране бијесних или на бјеснило сумњивих животиња. Стога се ова мјера мора најстрожије спроводити. Све псе који лутају треба побити.

9) Б о р б а п р о т и в ш у г е (ч е ш е). — Здравствене секције треба да поведу најоштрију борбу против шуге (чеше, свраба). За лијечење шуге могу се употријебити разна средства (на пр. маст са сумпором), али до тих средстава данас тешко можемо доћи. Стога се препоручује као доста добро и нешкодљиво средство унутрашња кора од смрдљике (жостике). Кору треба кувати у млијеку док се не направи кашаста течност. Прије мазања том течности треба се окупати благом лужшијом па затим намазати. Мазање, без купања, треба поновити, свако вече, за 5—6 дана. Послије се треба поново окупати, обући чисто одијело и рубље, а свучено одијело, рубље и постељину искувати или ставити под пару у партизанском бурету.

10. Мјере у случају појаве заразних болест — Ако се појави случај неке заразне болести, здравствена секција одмах, најкраћим путем, обавијестити најближег љекара и Здравствен отсјек АВНОЈ-а. Поред тога здравствена секција ће одмах предузет све мјере да се таква болесник издвоји, по могућности у свијетлој чистој соби. Из собе треба уклонити све предмете који нису потребни за његу болесника. Треба одредити једну вјешту особу која ће његовати болесника. Она треба да обрати велику пажњу на чистоћу свога тијела и одијела, а нарочито на чистоћу руку. Измет, мокраћу и испљувак болесников треба преливати кречним млијеком и сипати у нужничку јаму. Све посјете болесника треба забранити. Ако болесник умре, треба забранити скупљање народа ради пратње, а исто тако и скупљање на даће послје сахране. Ако се појави више случајева неке заразне болести, саобраћај између тог мјеста и осталих треба забранити. Здравствена секција има да предузме мјере да се на њеном подручју уреди засебна кућа за издвајање и смјештај болесника од заразних болести.

11. Повезаност здравствених секција са војним санитетом. — Када наша војска пролази кроз насеље, здравствена секција треба одмах да дође у додир са војним санитетом, да му пружи потребна обавјештења о здравственим приликама у насељу и да предузме све мјере за удобан смјештај наших бораца и рањеника. Најбоље је да се борци и рањеници смјесте у засебним добро очишћеним кућама у којима није било случајева заразних болести. У ту сврху треба предвидјети извјесне куће. У варошима треба да постоје одређене куће за смјештај војске и рањеника који су при пролазу. Поред тога, здравствене секције у варошима треба да се побрину да се направе јавна купатила за војску и народ. Уз купатило треба да буде и дезинфекциони апарат који служи не само за уништавање клица него и за уништавање ушију.

Између позадинске санитетске службе, чији су важни органи здравствене секције, и органа војног санитета треба да постоји стална и интимна сарадња. Органи војног санитета већ су добили у том погледу потребна упутства. Стога здравствене секције не само могу него су дужне да сарађују са органима војног санитета и да од њих траже потребан стручан савјет и помоћ.

12. Извјештај о раду. Сеоске здравствене секције слаће преко народно-ослободилачких одбора, најмање једном за 15 дана, извјештаје о здравственим приликама и свом раду општинском народно-ослободилачком одбору, који ће, са својом здравственом секцијом, средити те извјештаје и послати креском народно-ослободилачком одбору. Овај ће на исти начин поступити и послати извјештај Здравственом отсјеку АВНОЈ-а.

Први извјештај треба да пружи слику здравствених прилика у насељу. Треба дати одговор на ова питања:

а) колико има становника у насељу и колико домова?

б) да ли има заразних болести и којих (ако се не може да утврди врста заразне болести, назначити који су њезини најглавнији знаци)?

ц) какве су станбене прилике у насељу (чистоћа кућа, дворишта, улица, да ли има нужника и колики је њихов број, какви су и у каквом се реду држе, да ли има дезинфекционих апарата, јавних купатила, јавних нужника)?

д) каквом се водом за пиће и друге потребе снабдијева насеље? Да ли је вода изложена загађивању?

е) како стоји са питањем исхране, одијела и обуће?

ф) да ли има избјеглица, колико, одакле су и како су обезбијеђени?

г) да ли има погорелаца и како живе?

х) да ли има дјеце без родитеља, колико, и како су обезбијеђена?

и) да ли има сточних зараза (по могућности назначити које су и да ли прелазе на људе)?

У даљим извјештајима треба назначити евентуалне промјене по предметима које обухватају горња питања и изнијети постигнуте резултате. Извјештаји треба да буду кратки и одређени (тачно назначити шта је постигнуто у погледу сузбијања ушљивости, колико је кућа окречено, колико је нужника направљено, шта је учињено у погледу снабдијевања становништва здравом пијаћом водом, итд.). У извјештају треба изнијети и какве сметње постоје при извођењу овог програма.

У циљу што брже и потпунијег спровођења постављених задатака, срески народно-ослободилачки одбори, одмах по оснивању здравствених секција по селима и општинама, у заједници са изабратим секцијама, одредиће прву ударну недељу здравља за цио срез. Овакве ударне недеље здравља треба последије извјесног времена обновити.

У овом програму рада здравствених секција изнесене су само основне линије. Народни-ослободилачки одбори, са својим здравственим секцијама, подешаваће овај програм према мјесним приликама и проналазиће облике рада и пропаганде којима ће најбоље постићи резултате.

Из програма рада види се да он није неостварљив. Ако заједничким силама прегнемо, постављени програм можемо доста лако остварити. А то смо дужни учинити и у интересу здравља цивилног становништва и у интересу здравља наше народно-ослободилачке војске, коју морамо потпомагати и чувати као зеницу ока свога, јер од успјеха борбе наше војске и од њене снаге зависи не само то да се овај рат што прије и са што мање жртава докрајчи него и да се створе услови за бољи и срећнији живот наших народа. Под тим бољим и срећнијим животом треба подразумијевати и бољи живот наших народа у здравственом погледу. Ако се појаве заразне болести у нашој позадини, то није опасност само за цивилно становништво него и за војску. Нови борци пристижу из народа, војска пролази кроз насељена мјеста и логорује у њима, снабдијева се из тих мјеста водом, животним намирницама и другим потребама. Највећи број обољења заразне природе нема свој извор у војним

јединицама већ у неборачком становништву. Кад с правом кажемо да треба дати све за фронт, треба да будемо свијесни и тога да здрава позадина значи здрав фронт. Дакле, у борбу за чување здравља, у борбу против заразних болести.

Срески народно-ослободилачки одбори треба одмах да приступе раду око оснивања сеоских и општинских здравствених секција и треба да о томе обавијесте Здравствени отсјек АВНОЈ-а.

Изабране здравствене секције читаће на састанцима, скуповима и зборовима ова упутства и тумачити њихов значај.

Да би се постављени задаци што брже и успјешније могли спроводити Здравствени отсјек АВНОЈ-а већ организује курс здравствених помоћника, који ће, као лица која су добила извјесну стручну спрему, помоћи здравственим секцијама у борби против заразних болести.

Смрт фашизму — слобода народу!

За Здравствени отсјек АВНОЈ-а

Симо Милошевић, с. р.

ИЗВЕШТАЈ

УПРАВНОГ ОТСЕКА ИЗВРШНОГ ОДБОРА АВНОЈ-а

ПРЕТСЕДНИШТВУ АНТИФАШИСТИЧКОГ ВЕЋА НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Предмет:

20-дневни извештај
о раду Управног отсека

За минулих 20 дана Управни одсек највише је посветио бригу око испитивања како је, где и на који начин извршена организација власти на ослобођеној територији,

давање упутстава Народно-ослободилачким одборима како би се рад у њима поставио на правилној основи, одбори се осамосталили и омогућили да функционишу као истински органи народне власти.

И по једном и по другом питању резултати нису задовољавајући.

Разлози:

1) што је слободна територија сада прилично пространа, поштанске везе отежане, а позадинских радника са којима би се одржавале чврше везе врло је мало — у већем делу уопште их нема.

Лицима која се шаљу на рад у позадини, да прегледају рад НОО стављено је у дужност да поднесу извештај:

а) какво је расположење становника по селима и градовима ослобођене територије;

б) где су кад и од кога држани зборови и конференције, са каквим дневним редом и каквим успехом;

в) шта од наше штампе долази у руке нашем народу, у којој количини и како народ прима ту штампу;

г) каква је делатност Омладинског савеза и других удружења;

д) Каква је активност Народног ОО и НОФ.

ђ) Примећује ли се и у чему активност окупатора, усташа и четника у нашој позадини — њихове акције, организације и пропаганде и однос народа према томе.

е) Каква је економска ситуација.

2) На целој слободној територији НОО поставиле су поједине војне јединице приликом ослобођења дотичног места — истина путем

избора, али на брзу руку где се није дала могућност народу да у пуној мери учествује у избору НОО, нити пак да се за лица која су у одборе изабрана добију ближе и тачније информације.

3) Што се још нигде нису спровели избори за НОО по постојећим прописима, како би се народу дала могућност да кроз шире слободне изборе дође до изражаја, ради бирања претставника за своју народну власт.

4) Што се правилно функционисање сеоских НОО не може остварити све донде, док се не изврше избори и општинских НОО. ово утолико више жад се има у виду многоструки рад сеоских НОО, а особито рад на основу НОФ.

Онде где не постоји општински НОО не може да постоји ни фронт.

5) Исто тако неопходни су избори за котарски НОО, и

6) најзад, што се са толиким бројем сеоских НОО не може општити нити им се давати директиве за рад — како непосредно тако ни посредним путем — писменим обавештењима. За ово последње у данашњим моментима и под данашњим околностима искључена је свака могућност.

По другом питању директиве и упутства НОО дају се директно на седницама и конференцијама, како од стране овога отсека, тако и од стране другова, који су у ту сврху послати у поједине крајеве.

Према до сада добијеним подацима на цијелој територији ослобођеној постоји 10 котарских, 12 градских и 33 општинска НОО. Број сеоских НОО тражен је али до данас извештаји нису дошли са целе територије.

Да би се организација народне власти што брже, успешније и јаче извршила неопходна је измена т. 3 упутства о начину избора и устројству НОО. Исто тако ради лакшег рада и заједничке сарадње грађанских и војних власти потребно би било да територија једне команде подручја обухвата административне јединице срезова и општина у целости, а територија једне команде места требало би да обухвата сва села једне општине.

Да се у најкраћем времену одржи заједничка конференција претставника Извршног одбора Антифашистичког већа са претставницима војних власти и политичких другова, како би се по питању избора сеоских, општинских и котарских НОО донела једна начелна одлука и избори у духу те одлуке што пре спровели.

Само путем припремљених избора може се извршити организација народне власти, кроз тако изабране НОО и преко таквих одбора једино се рад њихов може поставити на правој основи.

Смрт фашизму — слобода народу!

25 децембар^о 1942 г.

Управни одсек:

Миле Перуничкић, с. р.

ИЗВЈЕШТАЈ

ПРИВРЕДНО-ФИНАНСИЈСКОГ ОТСЈЕКА

ПРИВРЕДНО-ФИНАНСИЈСКИ ОТСЈЕК

Одмах последије формирања отсјека приступило се прикупљању података по привредно-финансијским питањима на ослобођеној територији, како би се могао израдити један финансијско-привредни план за читаву слободну територију. До сада није постојало јединство у привредно-финансијском раду између ослобођених територија, већ се радило на парче. Тако на пр. слободан териториј Хрватске до данас нема јединствено уређену финансијску политику, а да се не говори о јединственом раду између Хрватске слободне територије и Босанске Крајине. Због тог нејединственог рада долази до негодовања градова и села па чак и срезова. Та нејединственост у раду рђаво дјелује политички на масе. Примјер једно село код Кулен Вакуфа које припада команди мјеста у Горњем Лапцу тражило је да припадне Босанској Крајини а главни разлог тражења јесте неједнакост у погледу економског оптерећења сељака.

Привредно-финансијски отсјек, већ је приступио проучавању изградње једног јединственог финансијско-привредног плана за читаву слободну територију, као и проналазка могућности за остварење тог плана. Чим буде готов тај план поднет ћемо га на проучавање.

До сада смо у главном рјешавали питања како су се постављала од разних народно-ослободилачких одбора, највише од народно-ослободилачког одбора у Бихаћу. Та су питања следећа:

1. Питање чиновника, њихових плата и запослења. По овом питању ми смо заузели слиједећи став: За сада немамо могућности да им дајемо плате и пензију, али да сви они који немају никаквих могућности за издржавање, нека се јаве Н.О.О. у Бихаћу за помоћ. Сваки онај који је способан за војску може се јавити у војску а женска за болничарку. По том питању одржан је и један састанак са чиновницима и пензионерима у Бихаћу и том је приликом речено да ће један дио чиновника бити запослен при отварању алфаветских течајева и основних школа. Резултат тог састанка био је тај да до данас нитко се од њих није јавио нити у војску нити у болничарке.

контролом Н.О.О а њихов удио у том раду био би само давање новца и контролирање цијена. За њихов рад давало би им се извјестан дио награде тј. одредила би им се камата на уложени новац. У ту сврху одржан је састанак са трговцима и занатлијама у Бихаћу, и до данас је сакупљен новац којим се већ може приступити откупу жита на првом пијачном дану. Мислимо да исто покушамо и са трговцима у Ливну, који имају задатак да купују дуван.

Поред овог посла мислимо да трговце заинтересујемо и за отварање разних радиона као: радионицу опанака, радионице прављења поткова и коњских ексера, радионицу прављења свијећа а доцније и радиону за ткање сукна.

Да би се омогућила живахност и размена пољопривредних производа између појединих слободних подручја предлажемо да се издаду бонови који би служили као платежно средство. Ови бонови би били плативи послје одређеног рока, а чим дођемо до већих новчаних средстава били би плативи одмах. Боновима би се служила углавном војска.

Извршни одбор Антифашистичког вијећа Народног Ослобођења Ј. донио је одлуку да изradi облигације и изврши упис зајма у вриједности од 300.000.000 (текст и нацрт облигација прилажемо).

На крају поставља се питање, а то питање постављају извјесни Н.О.О. а и вјећници, нарочито из Хрватске: да ли можемо обављати трговину са окупатором и то за нужне артикле као сол, петролеј и хартију. Ја сам им одговорио да не можемо, а да те артикле можемо набављати преко појединих лица под условом размјене за жито или куповањем за готов новац. Другови из Хрватске постављају питање набавке хартије, коју би могли набављати за месо и друге животне потребе.

Ово су углавном питања која су се до сада постављала пред привредно-финансијски и која је привредно-финансијски отсјек рјешио.

Смрт фашизму — слобода народу!

26-XII-1942 г.

Извршни одбор АВНОЈ-а
Привредно-финансијски отсјек:
Иван Милутиновић, с. р.

ИЗВЕШТАЈ

ВЕРСКОГ ОТСЕКА ИЗВРШНОГ ОДБОРА АВНОЈ-а

Од оснивања ИО-верског отсека до данас је урађено следеће:

Одржане су 4 конференције са грађанством у Бихаћу и Цазину на којима су решавана општа питања у односу на народно-ослободилачку борбу. Две конференције са верским службеницима Римокатоличке и Исламске вере — једну у Бихаћу, друга у Цазину. На обадвема било је присутних око педесет хоџа имама и тројица фратера.

Изложио сам наш став према верама и верским службеницима и позвао их да се искрено и поштно придруже Народно-ослободилачкој борби и да народу редовно објашњавају потребу оружаног јединства Срба, Хрвата и Муслимана у борби против окупатора, усташа и четника. Њихов рад пратим и видећемо ускоро колико ће испунити исправно своју дужност. Поред штампане и растурене „Посланице“ српских свештеника и о курбам Бајраму упућен је писмени краћи поздрав муслиманима, који су потписали наши верски референти муслиманске вере; Сејро Мусић хоџа III Санџачке бригаде и Мехо Омерхоџић хоџа из Петрова (прилог).

У раду је партизански календар за 1943 г. и 1362 год. (муслиманску) заједнички за православне, Хрвате и Муслимане. Сама израда календара задаје доста мукe, јер немамо књига потребних за израчунавање када пада православни Ускрс, као и опсерваторије за израчунавање мена и зато ће мене изостати.

Календар са датумима је готов, сада се ради пропагандни материјал који ће ући у календар, а који ће обухватити наше главне борбе и акције од почетка устанка до данас. Надамо се да ће до 15-1-43 г. изаћи из штампе. Ових дана учињен је размештај верских референата за православну веру у дивизијама II, III, IV и V, а по одобрењу друга Тита.

Сада проучавам досадањи рад шеријатских судија (кадија) и рад вакуфских одбора (џамијске непокретне имовине) ради израде једнообразних упутстава за верске службенике муслиманске вере. У овоме послу руководићемо се овим принципима: да по највећем на одобравање широких народних муслиманских маса, а што је најглавније да буде политички корисно за нашу Народно-ослободилачку борбу.

26-XII-1942 г.

Бихаћ

Извршни одбор:

поп **Влада Зечевић**, с. р.

ИЗВЕШТАЈ

ПРОПАГАНДНОГ ОТСЕКА ИЗВРШНОГ ОДБОРА АВНОЈ-а

Досадашњи рад Пропагандног отсека није био организован и плански. Свршавали су се послови који су се непосредно постављали:

1. Издавање листа „Народно ослобођење“. Постављање друга Стојана Церовића за уредника листа отежало је и његово редовно издавање, јер друг Церовић није показао никакве способности нити смисао за овај посао. Све што је урадио као уредник овога листа било је скоро беспредметно.

2. Издавање брошуре „Јасеновачки логор“ коју је припремио и дао у штампу раније привремени Управни одсек Врховног штаба.

3. Издање летака Нурије Поздерца.

4. Организовање кампање за прикупљање помоћи војсци. Ова кампања је временски ограничена и полази са становишта да треба о свим конкретним питањима водити специјалне пропагандне кампање, не утапајући их у општу пропаганду. Ову кампању за помоћ војсци треба да воде НОО и одбори АФЖ и омладине. У ту сврху Пропагандни одсек је ступио у везу са руководством поменутих организација. Средства ове кампање: среске и општинске конференције са темом помоћ војсци, пропагандни плакати, чланци у нашој штампи и на усменим новинама, развијање утакмице у прикупљању добровољних прилога и, најзад, специјални одбори од 3 лица по селима (по један председник НОО, АФЖ и омладине), који би одмах, после завршене пропаганде, прешли на прикупљање прилога од куће до куће.

5. Израда упутстава вијећницима који су послати на терен у вези са изборима заказаним за 25 децембар и 25 јануар.

6. Настављање рада у систематском прикупљању података о зверствима четника и усташа.

7. Организација Казалишта народног ослобођења.

Нема сумње да у овом раду Пропагандног отсека није постојао један систематски план и да му је истовремено недостајао апарат, потребан за систематско спровођење пропаганде.

Због тога би Пропагандни одсек требало да има један план, у коме би требало да буду садржани следећи основни задаци:

1. Стварање и изналажење нових средстава пропаганде, која би освежила и оживела нашу пропагандистичку активност (пропагандистички плакати, покретне изложбе фотографија, штампе, графикона и сл., специјална предавања по разним конкретним питањима итд.).

2. Организовање нарочитих, временски ограничених, пропагандних кампања по свим конкретним задацима и питањима (на пример, кампања за упис зајма).

3. Чешће издавање актуелних брошура. Већ се раде брошуре Др Рибара о грађанским странкама и брошура о Козари, док су у припреми брошуре о зверствима четника и усташа на основу прикупљеног материјала и још једна брошура о Јасеновцу и другим логорима у НДХ на основу новог материјала.

4. Редовније излагање листа „Народно ослобођење“, што је условљено променом уредника или стварањем једног редакционог одбора и повремено издавање летака.

5. Организовање глумачких трупа, које би, уз сарадњу Казалишта народног ослобођења деловале на једном одређеном сектору и то обилазећи од општине до општине, од села до села.

6. Организовање и стална контрола дилетантских, певачких и др. културних трупа, што треба да буде остваривано у заједници са омладином и АФЖ.

7. Стављање под контролу целокупне пропагандне делатности разних ванпартијских организација.

8. Стварање сеоских читаоница, које су у неким крајевима Лике и Кордуна показале добре резултате.

Да би се све ово могло постићи, потребно је остварити апарат. Мишљења сам да би у општинама и среским НОО требало одредити једно лице одговорно за овај посао, које би организовало специјалне културне одборе (где год је то могуће) у вези са АФЖ и омладином. Ови културно-пропагандни одбори пребало би да буду онај апарат преко кога би се могао цео посао развијати.

Постојећи културни одбори по варошима и селима морали би бити укључени у овај апарат.

В. Маслеша, с. р.

ИЗВЈЕШТАЈ

СОЦИЈАЛНОГ И ЗДРАВСТВЕНОГ ОТСЈЕКА ИЗВРШНОГ ОДБОРА АВНОЈ-а

СОЦИЈАЛНИ ОТСЈЕК

Најважнији социјални проблем, који треба да буде ријешен — ма и на привремен начин — у оквиру Социјалног отсјека АВНОЈ-а, јест проблем збрињавања и смјештавања на нашем ослобођеном територију хиљада избјеглица и погорелаца, хиљада дјете без родитеља.

До сада су та питања, без икаквог система, рјешавали од случаја до случаја поједини НОО или Команде мјеста. Података о броју попаљених кућа у појединим опћинама и срезовима није било и нема, а исто тако нису сакупљени подаци о броју избјеглица, погорелаца или сирочади на ослобођеном територију.

Социјални отсјек приступа сада систематском сакупљању свих тих података без којих се не може ни замислити ефикасан и свеобухватан рад око рјешавања питања збрињавања и смјештавања бројних избјеглица. У ту сврху бити ће ових дана упућена свим средским НОО упитница (questionnaire), да би се потребни материјал могао што прије сакупити. Нема сумње, да ће и сакупљање података наићи на велике запрехе, пошто ни сами НОО-и још увијек нису изграђени, па не испуњавају задатке који су им намијењени.

Принцип, по којему треба да се рјешава питање избјеглица и погорелаца, јест овај:

1) Народно-ослободилачки одбори на чијем се територију налазе избјеглице или погорелци из ближих или даљих крајева, који су сада ослобођени, морају одмах испитати могућности враћања истих у њихов родни крај. Прије него се приступи отпремању избјеглица, треба им у њиховом крају, преко надлежних НОО, осигурати ма и привремени настан и опскрбу. Тенденција пребацивања избјеглица у њихов родни крај мора се енергично и досљедно спроводити, разумије се под условом да им се унапред осигура привремено смјештавање.

2) НОО-и, у сарадњи с Командама мјеста, морају одмах приступити организацији смјештавања погорелаца по кућама и распоредити их тако да терет уздржавања пада подједнако на све сусељане или грађане.

Најенергичније треба спријечавати појаве да се погорелци препуштају својој судбини и лутају по нашим крајевима без контроле, како се то догађа на неким странама. НОО морају одмах приступити организацији градња дрвених кућа или зимовалишта у којима ће се погорелци привремено смјестити. У ту сврху побринут ће се НОО за бесплатну радну снагу и добаву грађевног материјала. Ту ће требати ангажирати пилање, које ће бити дужне снабдјевати погорелце даскама и другим дрвеним материјалом.

3) За дјецу без родитеља треба по могућности уредити дјечје домове. Првенствено морају дјечје домове уредити сва креска мјеста и сви градови. Томе треба приступити одмах тако, да у најкраћем року буду отворени дјечји домови у свим сједиштима срезова и свим градовима. Треба код свих НОО развијати иницијативу за отварање дјечјих домова. За сакупљање потребних ствари за дјечје домове треба ангажирати наше масовне организације, првенствено АФЖ и СКОЈ. Разумије се, да и код смјештавања дјеце без родитеља треба да превладава тенденција пребацивања дјеце у њихов родни крај, уколико се ради о ослобођеном територију.

Што се тиче здравствених и хигијенских прилика у вези с избјеглицама, погорелцима и дјецом без родитеља, Социјални ће отсјек тијесно сарађивати са Здравственим отсјеком, а што се тиче културног просвјетљивања и школске обуке, сарађиват ће с Просвјетним отсјеком АВНОЈ-а.

Према подацима с којима располаже Социјални отсјек, отворени су до сада дјечји домови у овим мјестима: У Жегару крај Бихаћа, у Дрвару, у Српској Јасеници и Стекеровцима. Ситуација је детаљно позната само за дом у Жегарима, гдје је засада смјештено 28 дјеце. Из осталих се мјеста очекују подаци који су затражени. Дјечји дом у Жегарима има све увјете да се развије и да прими — кад буду сви послови посвршавани и кад се набаве све потребне ствари — преко 200 дјеце. Огромне се потешкоће указују ради тога што су дјеца у великој већини гола и боса, затим што н. пр. дом у Жегару нема водовода и клозета, што нема покривача, постељине итд. Социјални отсјек намјерава, преко наших масовних организација повести широку кампању за сакупљање ствари за дјечје домове и без обзира на постојећу кампању, која обухвата и сакупљање за болницу у Жегару.

ЗДРАВСТВЕНИ ОТСЕК

Према одлуци Извршног одбора АВНОЈ-а, под делокруг рада овог Отсека потпала је, поред цивилне санитетске службе, и ветеринарска служба.

Цивилна санитетска служба. 1. По формирању Отсека приступљено је организацији цивилне санитетске службе. Основна тешкоћа у том раду лежи у томе што у позадини не постоје скоро никакви органи ни средства потребна за такву организацију — уз незнатне изузетке, у

позадина нема санитарског кадра (скоро сав санитарски кадар налази се у војној служби), нема санитарских установа, нема терапеутских средстава, нема средстава за профилактичне сврхе. Пошто стручног санитарског кадра нема, приступљено је формирању органа који би, бар унеколико, тај кадар могли заменити. То су здравствене секције при сеоским, општинским и среским народно-ослободилачким одборима. Завршен је елаборат о организацији, задацима и програму рада тих секција који има да служи као пропагандни материјал и као упутство при раду (в. прилог). Рад ових секција има да буде ослоњен на сарадњу омладинских и женских организација (СКОЈ, АФЖ). У ту сврху, Отсек је обавестио руководства ових организација о значају организовања здравствених секција и програму њихова рада и с тим руководством у свему се споразумео. Ради што хитнијег и успешнијег рада здравствених секција, у току су припреме за одржавање курсева здравствених помоћника који има да отпочне у Бихаћу 12 јануара 1943 г. На курс има да дође по један члан СКОЈ-а и по једна чланица АФЖ-а из сваког среза са наше ослобођене територије. Пошто чланови здравствених секција немају стручне спреме, задатак је овог курса да у том погледу пружи извесну стручну спрему потребну за спровођење хигијенско-епидемиолошких мера. Организација и рад здравствених секција налазе на тешкоће, поред осталог, и због тога што још нема свуда народно-ослободилачких одбора као и због тога што при овом Отсеку, поред његовог руководиоца, постоји свега још један лекар чија је дужност да одлази на терен ради организовања здравствених секција, ради вршења хигијенско-просветне пропаганде, давања стручних савета, указивања стручне помоћи и вршења контроле рада здравствених секција. Руководилац овог Отсека и један лекар нису у могућности да савладају потребе у том погледу на целој ослобођеној територији.

2. Руководилац овог Отсека имао је у више наврата договор са референтом санитета при Врховном штабу у циљу успостављања што боље сарадње војне и цивилне санитарске службе.

3. Пошто нам у садашњим тренуцима највећа опасност прети од појаве заразних болести, у првом реду пегавца и трбушњег тифуса, превентивна пажња обрађена је спречавању и сузбијању тих болести. У ту сврху приступљено је организацији прикупљања података о хигијенским приликама на ослобођеној територији и о појави заразних болести. Код сваке појаве тих болести, предузимају се превентивне мере на терену ради спречавања њиховог даљег ширења. У ту сврху, Отсек је у више наврата слао лекаре на терен, што ће и отсад, кад год буде потребно чинити.

4. Започет је рад за израду већег броја дезинфекционих апарата од бензинских буради, али је тај рад морао бити прекинут јер Технички отсек при Врховном штабу није дозволио употребу бензинских буради у те сврхе. Сматрамо да би требало уступити извесну количину ових буради (око 50) за израду дезинфекционих апарата који уједно служе

и за депедикулацију (без депедикулације немогућа је успешна борба против пегавог тифуса). Ови дезинфекциони апарати били би упућени здравственим секцијама.

5. Предузимају се мере за спремање већих количина сапуна од негашенога креча и отпадака на кланицама.

6. У циљу подизања хигијенске свести код народних маса, овај Отсек организује предавања, састанке и конференције. Низ таквих предавања, састанака и конференција већ је одржан.

7. Врши се пропаганда у циљу организовања спремања већих количина извесног народног лека против шуге који се досадашњом праксом показао као доста ефикасан, а, поред тога, предузеће се испитивања у погледу ефикасности једног досад још неупотребљаваног средства у ту сврху. Као што је познато, шуга је јако раширена у нашем народу а ми не располажемо средствима потребним за лечење те болести.

Ветеринарска служба. 1. Ветеринари и апсолвенти ветерине распоређени су по командама подручја и дата су им упутства за рад.

2. Организују се радионе за израду жељезног кова за поткивање коња. Једна таква радиона већ је отпочела рад у Петровцу.

Што се тиче организације цивилне санитетске службе, даљи рад Отсека састојаће се у томе да се мере које су досад само делимично могле бити проведене у потпуности спроведу на целој слободној територији и да се организација цивилне санитетске службе и њена повезаност са установама и органима војног санитета што боље учврсти. Основни заатак биће да се спречи појава и ширење заразних болести. У том циљу, Отсек ће усмерити све силе да се у активну сарадњу за рад на здравственом пољу уведу најшире народне масе.

У погледу организације ветеринарске службе, овај Отсек, на основу података које је прикупио и које прикупља, спрема елаборат у коме ће изнети предлоге за организацију те службе која претставља врло важну грану народне привреде.

Отсек ће приступити организовању ветеринарских амбуланти где год за то буду постојале потребе и могућности. Отсек ће приступити оснивању народних амбуланти и болница за цивилно становништво у свим местима где се за то укаже потреба и где буде било могућности. При извођењу тог задатка наилази се на огромне тешкоће због немања стручног кадра и због сасвим недовољне количине средстава за лечење. Једна болница за цивилно становништво организована је у Цазину, али она још није могла да отпочне са радом због немања инструмената и лекова. Др Бељажов саопштава да је у Гламочу основана болница за цивилно становништво са 30 кревета и да су по свим селима гламочког среза основане сеоске амбулante и изолационе станице у зараженим селима.

26-XII-1942 г.

За Здравствени отсек
Симо Милошевић, с. р.

ИЗВЕШТАЈ

О РАДУ ПРОСВЕТНОГ ОТСЕКА ИО АВНОЈ-а

Рад Просветног отсека биће у прво време усмерен углавном ка ликвидирању неписмености. У том циљу образоваће се на ослобођеној територији три основна типа школе: Народна основна школа, течај за неписмене и народни универзитет.

Народна основна школа са изменама наставног програма за историју и географију, је као и пре рата.

Аналфабетски течајеви у свом програму предвиђају, поред учења писмености и рачунице, курсеве из народне историје, друштвених наука и основних елемената економије.

Мишљења смо да треба све већ постојеће школе и курсеве на ослобођеној територији саобразити овим врстама школа.

У местима где постоје верске школе, клоостери и мектеби, треба их оставити да раде и даље, контролишући њихов став према народно-ослободилачкој борби, а не мешати се у питање вере и наставе.

До сада урађено:

1. статут народног универзитета,
2. упутство за рад у основним школама,
3. позиви и упутства НОО за отварање основних школа,
4. позиви и упутства НОО за отварање аналфаб. течајева,
5. наставни програм за Народни универзитет,
6. материјал за наставу (скрипта) за Народни универзитет,
7. распис о општем плану просветног рада, са позивом на мобилизацију свију расположивих снага за ликвидацију неписмености,
8. упитник упућен НОО за прикупљање података о просветним приликама на ослобођеној територији.

У току је:

1. отварање Народног универзитета у Бихаћу са организовањем посебних течајева и библиотеком,
2. отварање основних школа у срезу бихаћком и цазинском,
3. израда наставног програма за аналфабетске течајева,
4. израда наставног програма за децје домове (пионире),
5. специјални наставни програм за војне јединице.

Смрт фашизму — слобода народу!

25-XII-1942

Бихаћ

Павле Савић, с. р.

СТАТУТ

НАРОДНОГ УНИВЕРЗИТЕТА

Члан 1

У данашње доба народно-ослободилачке борбе кад широки народни слојеви, лишавани досад школе, осећају најоштрију животну потребу за правим знањем и науком и кад им је фашистички непријатељ разорио, делом компромитовао а делом уништио старе школоване кадрове, јавља се насушна потреба за школом која ће пружити научна знања најширим народним слојевима и створити нове школоване кадрове, поникле у самој народно-ослободилачкој борби. Ради тога се оснивају народни универзитети. Циљ Народног универзитета је да стави, прво, општим и, друго, посебним (вишим и стручним) течајевима на расположење, читавом народу сва научна знања, неопходна његовој борби и развоју, као и стварање нових школованих кадрова.

Члан 2

Народни универзитети ће се оснивати на предлог народно-ослободилачких јудбора а са одобрењем Просветног отсека ИО АВНОЈ-а, где има услова за успешно спровођење наставе.

Члан 3

Народним универзитетом управљаће управни одбор спроводећи наставни програм и план и одржавајући везе са Просветним отсеком ИО АВНОЈ-а и народно-ослободилачким одборима.

Члан 4

Управни одбор Народног универзитета сачињавају претставници наставника и слушалаца у подједнаком броју, изабрани на пленуму наставника и слушалаца и 2) по један претставник народно-ослободилачког одбора, омладинских организација, Антифашистичког фронта жена, чијом сарадњом се рад Народног универзитета спроводи у живот.

Члан 5

Пленум слушалаца и наставника сваког течаја састаје се најмање једном у две недеље и претреса сва питања која се односе на рад и радну дисциплину, примењујући у расправи методу критике и самокритике.

Члан 6

Наставници Народног универзитета су лица која за то имају стручне и моралне квалификације, а постављени су од Просветног отсека ИО АВНОЈ-а.

Члан 7

За похађање општег течаја Народног универзитета нужно је имати основну школу или успешно завршени аналфabetски течај. За посебне (више и стручне) течајеве прописане се нарочите уредбе.

Члан 8

Течајеви могу бити, према потребама слушалаца, дневни и вечерњи.

Члан 9

У сваком течају ће слушаоци бити подељени на радне групе у којима ће заједнички савлађивати наставно градиво, допуњујући се у белешкама, преслишавати, помагати у решавању задатака и др. и које ће развити међусобну утакмицу у раду.

Члан 10

На крају сваког течаја слушаоци полажу испит и добијају сведочанства о успеху са којим су течај завршили.

Члан 11

Испитима председава изасланик Просветног отсека ИО АВНОЈ-а, а оцене утврђује испитна комисија од изасланика и наставника.

Члан 12

Испити су писмени и усмени, а оцене: рђав (1), слаб (2) — које су недовољне; добар (3), врло добар (4) и одличан (5) које су довољне.

Члан 13

Слушалац који има две недовољне оцене може полагати након месец дана поправни испит из тих предмета, док слушалац који има више од две недовољне оцене понавља течај.

Извршни одбор

Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије

Потпредседник
и члан за Просветни отсек

Павле Савић, с. р.

Претседник
др Иван Рибар, с. р.

У П У Т С Т В А

НАСТАВНИЦИМА-ЦАМА ЗА РАД У ОСНОВНИМ НАРОДНИМ ШКОЛАМА

Одлуком Просветног одбора Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије обнавља се школски рад по свим Основним народним школама градова и села на ослобођеном земљишту и оснивају се те школе свуда где их до сада није било. У ту сврху позивају се сви учитељи и учитељице и Народно-ослободилачки одбори, за обавезну сарадњу да се одмах изврши потребан упис дјецe, припреме све школске зграде за смештај ученика и тиме омогући нормалан школски рад на извођењу наставе са овим упутствима:

1. Настава у Основним народним школама је обавезна за сву дјецу оба пола почевши од навршене 6 до навршене 14 године живота.

2. У основним народним школама одобравају се предавања свих наставних предмета, по наставном плану и програму који су важили до 6 априла 1941 године са ограничењем за наставу историје и земљописа.

3. Без сметње одобрава се предавање веронауке за католике, муслимане, православне и остале вероисповести. Тако исто одобрава се да ученици ових вероисповести могу похађати своје конфесионалне школе, у слободним часовима, уколико такве школе постоје и могу самостално радити.

Наставни програм

а) Настава историје:

Циљ: упознавање ученика с развојем наших народа у прошлости и садашњости и васпитање у Народно-ослободилачком-националном духу.

Историја у Основној народној школи обрађиваће се:

У III разреду обрадиће се хронолошки и у вези са народним животом и степености образованости тога доба и то:

1. Примање азбуке латинице и ћирилице (Ђирило и Методије),
2. Сава Немањић, Никола Шубић Зрински, Штросмајер као учитељи и просвјетитељи.
3. Народна пјесма у служби народног ослобођења.

Члан 5

Пленум слушалаца и наставника сваког течаја састаје се најмање једном у две недеље и претреса сва питања која се односе на рад и радну дисциплину, примењујући у расправи методу критике и самокритике.

Члан 6

Наставници Народног универзитета су лица која за то имају стручне и моралне квалификације, а постављени су од Просветног отсека ИО АВНОЈ-а.

Члан 7

За похађање општег течаја Народног универзитета нужно је имати основну школу или успешно завршени аналфabetски течај. За посебне (више и стручне) течајеве прописаће се нарочите уредбе.

Члан 8

Течајеви могу бити, према потребама слушалаца, дневни и вечерњи.

Члан 9

У сваком течају ће слушаоци бити подељени на радне групе у којима ће заједнички савлађивати наставно градиво, допуњујући се у белешкама, преслишавати, помагати у решавању задатака и др. и које ће развити међусобну утакмицу у раду.

Члан 10

На крају сваког течаја слушаоци полажу испит и добијају сведочанства о успеху са којим су течај завршили.

Члан 11

Испитима претседава изасланик Просветног отсека ИО АВНОЈ-а, а оцене утврђује испитна комисија од изасланика и наставника.

Члан 12

Испити су писмени и усмени, а оцене: рђав (1), слаб (2) — које су недовољне; добар (3), врло добар (4) и одличан (5) које су довољне.

Члан 13

Слушалац који има две недовољне оцене може полагати након месец дана поправни испит из тих предмета, док слушалац који има више од две недовољне оцене понавља течај.

Извршни одбор

Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије

Потпретседник
и члан за Просветни одсек

Павле Савић, с. р.

Претседник
др Иван Рибар, с. р.

УПУТСТВА

НАСТАВНИЦИМА-ЦАМА ЗА РАД У ОСНОВНИМ НАРОДНИМ ШКОЛАМА

Одлуком Просветног одбора Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије обнавља се школски рад по свим Основним народним школама градова и села на ослобођеном земљишту и оснивају се те школе свуда где их до сада није било. У ту сврху позивају се сви учитељи и учитељице и Народно-ослободилачки одбори, за обавезну сарадњу да се одмах изврши потребан упис дјете, припреме све школске зграде за смештај ученика и тиме омогући нормалан школски рад на извођењу наставе са овим упутствима:

1. Настава у Основним народним школама је обавезна за сву дјецу оба пола почевши од навршене 6 до навршене 14 године живота.

2. У основним народним школама одобравају се предавања свих наставних предмета, по наставном плану и програму који су важили до 6 априла 1941 године са ограничењем за наставу историје и земљописа.

3. Без сметње одобрава се предавање веронауке за католике, муслимане, православне и остале вероисповести. Тако исто одобрава се да ученици ових вероисповести могу похађати своје конфесионалне школе, у слободним часовима, уколико такве школе постоје и могу самостално радити.

Наставни програм

а) Настава историје:

Циљ: упознавање ученика с развојем наших народа у прошлости и садашњости и васпитање у Народно-ослободилачком-националном духу.

Историја у Основној народној школи обрађиваће се:

У III разреду обрадиће се хронолошки и у вези са народним животом и степености образованости тога доба и то:

1. Примање азбуке латинице и ћирилице (Ћирило и Методије),
2. Сава Немањић, Никола Шубић Зрински, Штресмајер као учитељи и просвјетитељи.
3. Народна пјесма у служби народног ослобођења.

4. Вук Караџић, Петар Петровић—Његош, Осман Ђикић и њихов значај за народну просвету.

У IV разреду:

1. Сеоба Јужних словена у данашње земље, њихов живот, занимање, писменост, обичаји, поријекло, борбени дух и др.

2. Примање хришћанства и ислама.

3. Примање писмености.

4. Дубровник и његов значај за народни прогрес.

5. Борбе Југословена с Турцима.

6. Турска освајања југословенских земаља.

7. Ускоци и хајдуци.

8. Сељачке буне код Хрвата и Словенаца (Матија Губец).

9. Сеоба Срба под Арсенијем Чарнојевићем.

10. Ослобођење Црне Горе.

11. Борба против Дахија и народни устанци у Србији, Босни и Херцеговини.

12. Балкански ратови — укратко.

13. Први светски рат.

14. Стварање Југославије.

15. Други светски рат.

16. Пропаст Југославије (издаја, разорни рад пете колоне, бјегство владе).

17. Народно-ослободилачка борба против фашизма-империјализма. Историјско градиво мора се изучавати на подлози строге националне равноправности, слободе и братства свих народа Југославије тако, да оно обухвати укратко прошлост и садашњост свих народа.

Врло озбиљан задатак Основне народне школе је да у ученику развије свијест о задацима и циљевима данашње Народно-ослободилачке борбе, да наши народи иду у борби напред, да нема повратка на старо.

Свим својим бићем школа се има прилагодити Народно-ослободилачкој борби. Школа мора научити своје васпитанике да им слобода постане неопходан услов за живот. Без тога момента нема васпитања у правом смислу те речи и, цијело школско васпитање без појимања народне слободе не би имало своју праву вриједност. Због тога је главни задатак школе да истакне силе покретнице кроз историјски развитак наших народа у борби за националну слободу, а наполе за народно ослобођење испод окова фашизма-империјализма.

Наставник треба добро да промисли која средства историјске наставе треба узети за полазну тачку, за основ свога рада, а које примере у цијелом току учења.

Народно-ослободилачка борба треба да дадне Основној народној школи карактеристичну особеност и вриједност. Зато је нужно изучавати историју у вези са земљописом. Одбацити из ње све оно градиво што одише духом великосрпских и свих хегемонистичких тежња за превласт над осталим народима. Национално образовање кроз историју

има да упуту ученика на солидарност словенских и других народа, без разлике на вјерску припадност. Смјер школе је ослободилачки-антифашистички. Васпитање у њој има за начело: просветом слободи!

б) Настава Земљописа:

Циљ: познавање ослобођених и неослобођених земаља у којима наши народи живе и развијање осећања братства у борби за опште народно ослобођење.

Настава Земљописа треба да обухвати: приказивање земље као мјесто околине и подручја становања, занимања и производње њених становника. Упознавање са појавама и променама које се збивају на земљи. Земљописна настава уз историју и матерњи језик развија код ученика смисао за народну равноправност.

III разред:

1. Познавање основних појмова стечених у првом и другом разреду у стварној настави.

2. Упознавање земљописних знакова који претстављају земљиште и предмете на њему, у вези са орографијом.

3. Видик. Стране свијета, Географски објекти: равница, брежуљак, брег, брдо, планина, пећина, долина, клисура, извор, поток, речица, река, језеро, море, залив, острво, полуострво. Саобраћајна средства: путеви, теглеће животиње, кола, железница, бродови, трамваји, аутомобили, аероплани, пошта, телеграф, телефон и радио.

4. Прво се упознаје место становања и најближа околина па даље полази од познатог ка непознатом.

Изучавање речних сливова и државе.

IV разред:

1. Познавање градива из III разреда.

2. Орографија земаља у којима живе наши народи.

3. Европа на глобусу.

4. Планете: сунце, мјесец, звијезде покретнице и непокретнице.

5. Мијене мјесеца и њихов утицај на климу.

6. Народно-ослободилачка војска и управа.

ц) Настава вјере

Настава вјере у Основним народним и конфесионалним школама има се изучавати у духу узајамне вјерске трпеливости, вјерске дисциплине и дужног поштовања других вјероисповјести. Васпитање у вјерском духу не смије довести дотле да васпитаници прецјењују своју, а потцјењују друге вјере, јер вјера не смије да дијели човјека од човјека.

д) Настава матерњег језика.

Циљ:

а) да ученик добро разумије књижевни матерњи језик у говору и писму;

- б) да научи јасно и с разумевањем читати и писати;
- ц) да научи правилно исказивати своје мисли;
- д) да развија осећања и смисао за лијепо и добро;
- е) да развија у ученику свијест о народној равноправности и народном братству.

Програм за I и II разред остаје непромењен.

Програм за III и IV разред мијења се утолико да се читају, проучавају и писмено обрађују одабрана штива и чланци изван читанке. Избор чланака за све разреде вршити у духу и смјерницама народно-ослободилачке борбе.

Оспособљавање ученика за писменост има предност у настави матерњег језика.

Сви остали предмети обрађиваће се у обиму у коме и до сада с том разликом, да се ни једни ни други предмети не обрађују преопширно.

П И С М О

ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКОГ ОТСЕКА ИЗВРШНОГ ОДБОРА АВНОЈ-а ЗЕМАЉСКОМ ВИЈЕЋУ ХРВАТСКЕ

АНТИФАШИСТИЧКО ВЕЋЕ
НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ
ИЗВРШНИ ОДБОР
Економско-финансиски отсек

ДРУГУ ВИЈЕЋНИКУ АНТИФАШИСТИЧКОГ ВИЈЕЋА НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Друже Андрија,

сложили смо се да следећа питања рјешимо на овај начин:

1. **Питање чиновника, њихових плата и њиховог запослења.** За сада нема могућности да им дајемо плату и пензију, али да сви они који немају никаквих могућности за уздржавање, нека се јаве Н. О. О.-има у дотичном мјесту за помоћ. Сваки онај који је способан за војску може се јавити у војску, а женска за болничарку. Чиновници који су способни и вољни да раде могу се запослити приликом отварања аналфаветских течајева, основних школа и на разне друге послове, у Командама мјеста, Подручја итд.

2. **По питању кирије.** За сада даје се мораторијум за кирије као и за сва дуговања. Код тога треба правити разлику код оних људи који данас праве обрт а то су кафане, берберице и још неке мање радње које требају и морају плаћати један допринос Н. О. Ф.-у а ту суму одређује сам Н. О. О. Из тог фонда дават ће се помоћ онима који се јаве а нарочито оним сиромашним кућевласницима који су досад живили од кирије. Приликом прибирања ових доприноса у Н. О. Ф. треба они од којих се убире кирија објаснити зашто се то од њих наплаћује и у које сврхе служи, никако се не смије поступити шематски и рећи да се наплаћује кирија.

3. **Питање освјетљења.** Електричне централе припадају Н. О. О. дотичног мјеста. Затим освјетљење плаћају сви они који могу а нарочито плаћају оне радње које могу као берберице, кафане и радње које данас раде.

4. **Питање мухацира и оних који су бјегали са имања,** рјешено је да се изврши попис свих таквих и да се поврате натраг одакле су и дошли,

јер се на тај начин може провјерити и утврдити какви су били прије њиховог бјегства. О њиховом повратку треба водити рачуна, а нарочито ако немају могућности да се смјесте у кућама или оближњим селима. Њихов повратак у своја родна мјеста треба форсирати чим ступи прољеће да би на тај начин могли приступити обрађивању својих имања као и подизању својих кућа.

5. Питање млинова. Треба извршити контролу колики ушур, ујам наплаћују а онда донијети одлуку једнаку за све крајеве колико треба наплаћивати ујма или ушура од 100 жила. Ми смо мишљења да је довољно ако се наплаћује 6 до 8 килограма. Затим мора се одредити колико поједини млинар има да плаћа, односно да даје у Н. О. Ф. мјесечно 15-дневно или недељно. Код тога водити рачуна да ли живи само од млина или има и још какав приход. Контролу над млиновима требају водити Н. О. О. и строго водити рачуна да не би више наплаћивали ујам или ушур. Ујам, ушур мора бити објављен преко Н. О. О., тако да сваки сељак зна колико има да плати мељаве.

6. Питање пилане. По овом питању донијета је одлука да пилане које су биле својина усташа или петоколонаша преузима војска и она с њима располаже. Природна ствар да код тога треба водити рачуна ако је потребито за погорелце а не постоји хитна потреба за војску такве се пилане могу употребити за пилење дасака за погорелце. Све приватне пилане које нису усташке или петоколонашке остају власништво дотичног, али и код њих треба утврдити колико власник може наплаћивати по једном кубном метру од исјеченог дрвета. И он као и млинар има да плаћа један допринос Н. О. Ф. који одређује Н. О. О. према његовом имовном стању. Водити рачуна да ли има још каквих прихода или каквог имања и на основу тога оцјенити скалу за мјесечни приход у Н. О. Ф.

7. Питање пљачкања стоке код Срба од стране усташа и других сељака. По овом питању донијет је закључак да се формирају комисије и то: један претставник из оног села које је опљачкано, један сељак из оног села које је пљачкало, и један претставник војске из Команде мјеста или Команде Подручја. Ова комисија има да помоћу сељака утврди колико је у једном селу опљачкано стоке по могућности од кога је опљачкана и да се онда та стока поврати дотичном опљачканом селу. Никако се не смије дозволити да појединци прибављају себи опљачкану стоку. У случају ако је стока опљачкана а њеног газде нема таква се стока ставља на расположење дотичном Н. О. О. одакле је био опљачкани сељак.

8. Питање обрађивања земље коју су усташе дали појединим сељацима на обраду, као и плод са дотичне земље. Ово питање рјешено је да приход са те земље, нарочито онај дио који је имао да се да Н. Д. Х. сав одузме од дотичног сељака и преда Н.О. Ф.-у а овај ће дотичном

сељаку чија је земља била дати колико му је потребито за издржавање њега и његове фамилије до новог жита. Ако је пак онај који је обрађивао земљу богатији сељак и има своје имање и довољан приход са свог имања за себе и своју фамилију онда сав приход са обрађене земље која је била одузета од српског сељака има да да у Н. О. Ф. У случају ако нема власника чија је земља обрађивана, већ је он и читава његова фамилија поубијана онда се таково земљиште и приход са таквог земљишта предаје Н. О. Ф. Ово важи и за сијено као и за друге цереалије. Треба објавити преко Н. О. О.-а да имања која је Н. Д. Х. давала у власништво односно на обраду сељацима у појединим мјестима не важи и да таква имања уколико немају својих власника већ су поубијани са стране усташа постају својина Н. О. О., који су дужни да ту земљу обрађују на начин који ће им се доцније саопћити. О том питању ми ћемо на вријеме дати упуте како и на који начин да се обрађује земљиште када дође за то вријеме.

9. Питање наплаћивања такса, клања стоке, питање малгарине, рјешено је да се такве таксе не наплаћују већ да се стока слободно коље, а да сељак слободно доноси све своје производе на пијацу.

10. Питање сјече шума поставља се као важан задатак. Н. О. О.-има да строго воде рачуна да се шума не уништава. Одбори су дужни поставити шумаре који имају да воде рачуна тко и како шуму сијече. Погорелцима нарочито треба дозволити да могу да сијеку шуму за подизање својих кућа, у том случају ставити им на расположење сва потребита средства.

11. Да би се трговина оживјела, а нарочито да би се подизала иницијатива код појединаца донијета је одлука да се трговце заинтересује за преоријентисање на разне гране привреде, а нарочито на удруживање ради куповине извјесних артикала и то слободним путем, да би доцније почели размјену са другим мјестима која немају дотичних артикала. Овде у Бихаћу трговци су се удружили и почели већ куповати жито путем слободних цијена, па ће настојати да то жито доцније продају Н. О. О. уз малу повишицу која ће обухватити режијске трошкове плус малу зараду на капитал.

12. По питању облигација и бонова још није донијета никаква одлука а чим буде донијета ми ћемо вам је саопћити. Вјерујемо да ће се и то питање рјешити повољно скорих дана.

Питање изједначавања цијена односно максимирање цијена још је у проучавању, као и читав привредни план на слободној територији, па чим и то питање буде продискутовано ми ћемо вам саопћити како и на који начин има да се изврши читав тај посао.

Молимо вас да сва питања која искрсну на терену у економско-финансијском погледу достављате овом отсјеку, како би могли правилно рјешавати и не би било никакве пометње. У исто вријеме све приједлоге и сугестије радо примамо и бит ће нам од велике користи.

Другарски вас поздрављамо

Смрт фашизму — слобода народу!

Дне 31.XII.1942.

Привредно-финансијски отсјек:

Иван Милутиновић, с. р.

РАСПИС

О ОДЛУКАМА ИЗВРШНОГ ОДБОРА АВНОЈ-а ДОНЕСЕНИМ НА СЕДНИЦИ ОД 28-ХИ-1942 ГОД.

СВИМ ОПШТИНСКИМ НОО-има

Због поремећаја, који су проистекли, као последица овог крвавог и страховитог рата пред Н. О. О.-е, као органе народне власти, постављају се многа питања, која не трпе одлагања, већ се морају хитно и на време решавати.

Да би се рад Н. О. О.-а по овим питањима саобразио и подједнако ријешавао на цијелој слободној територији, Извршни одбор А. В. Н. О. Ј-а на својој сједници од 28 децем. 1942 год. донио је слиједеће одлуке:

1) По питању опљачкане стоке и других ствари.

Никоме се не признаје право на опљачкану стоку, жито, покућанство, пољопривредни алат, на одузету земљу, кућу и ма које друге опљачкане ствари, било да је појединац дошао до тих ствари непосредним путем као лични учесник, својевољно или принудним путем, било посредно, куповином од лица, која су пљачку вршила или путем куповине од Н. Д. Х.

Н. О. О. дотичног села, које је пљачку вршило, као најбољи познавалац прилика и догађаја приступиће одмах попису свих горе наведених поплљачканих ствари, позивајући сва лица, која су пљачку вршила, или опљачкане ствари купила, да у цијелости пријаве сву опљачкану стоку и ствари, без обзира да ли се опљачкана стока, односно ствари, данас код њих налазе, или су неким случајем прешле у руке других лица.

Н. О. О-и предочиће грађанству да ће бити строго кажњено свако лице, које опљачкану стоку или ствари буде затајило или прикрило.

Да би се питање опљачкане стоке, жита и других ствари што прије ликвидирало треба да се образују комисије, у које улазе, претставник оног села, у ком је пљачка извршена, и представник села, које је пљачку извршило. Поред ових чланова у комисију мора ући и представник војске, односно представник дотичне команде мјеста, или команде подручја.

Овако састављена комисија има да утврди колико опљачкане стокe и других ствари има у једном селу, или општини, па према датим упутствима донијети своју олуку која одмах постаје извршна.

У случају да се утврди, да су појединци опљачкану стоку клали, или на пијаци продали, или неће да кажу шта су са опљачканом стоком и стварима учинили, а докаже се да су поменута лица дјело пљачке извршила, комисија има право да по својој оцјени од дотичног лица наплати опљачкану стоку односно ствари.

Ако је неко лице опљачкану стоку, или опљачкане ствари купило од појединаца, лица, код кога се купљена стока или ствари налазе дужно је све ово предати комисији, а оно лице од кога је опљачкана ствар купљена обавезно је вратити дату количину новца лицу, које му је тај новац за опљачкане ствари дало.

Ако је пак ствари или стока купљена од Н. Д. Х-е комисија и у том случају такве ствари и стоку одузима, а дотичном лицу издаје признаницу на онолику суму новца, коју је односно лице дало за опљачкани предмет. К. Н. О. О. власнику ове признанице издаје потврду, у којој ће нагласити, да ће се вриједност, коју је односно лице дало за опљачкану стоку или ствари, власнику ове потврде исплатити, чим се зато створи могућност.

Н. О. О.-и дужни су потпомагати рад ових комисија, како би оне што прије завршиле свој посао, указујући у случају потребе и своју помоћ.

Сву опљачкану стоку, жито и друге ствари, које комисија пронађе предаје их Н. О. О.-у дотичног села, у коме је та пљачка извршена, а Н. О. О. тога села дужан је све то повратити власницима опљачканих ствари.

Уколико се тиче опљачканог жита, које Н. О. О. прими од комисије, он то жито уводи у Н. О. Ф., и од тога издаје по потреби помоћ оним породицама, којима је та помоћ нужна.

У случају да су власници опљачкане стоке и других ствари поубијани, поклани или се не зна гдје су, у таквим случајевима опљачкана стока и ствари постају својина Н. О. О.-а, оног мјеста, гдје је живио убијени, заклани или нестали.

У оним пак случајевима, гдје су појединци својевољно сабирали и одвукли љетину, коју су власници сами засијали и обрадили, па су стицајем прилика морали да напусте своја имања, у таквим случајевима сво жито са таквих имања, има да се преда комисији, која ће га уручити оном Н. О. О.-у оног мјеста, одакле је жито однешено. Цијелу количину таквог примљеног жита одбор ставља у свој Н. О. Ф., а одатле по потреби издаје одговарајуће количине оним породицама, којима је помоћ неопходна.

Има случајева, ма да ријетко, да је наша ослободилачка војска, приликом вршења конфискације имовине непријатељима Народно-ослободилачке борбе, из необавијештености узела стоку и од таквих лица,

за која се доцније утврдило да се као таква не могу сматрати. Има примјера да је наша војска ту стоку доцније мијењала, а ранији сопственик сада препознаје такву стоку и тражи да му се поврати. Такве случајеве треба пописати и доставити овом Отсјеку уз извјештај о имовном стању и броју стоке садашњег и бившег власника.

2) Питање обрађивања земље, која је од стране Н. Д. Х. дата на обраду, као и питање прихода са тих земаља.

Начелни став је, да се безизузетно сва таква земља одмах одузме од оних лица којима је дата на обраду, и врати оним власницима, чија је земља раније била.

У оним случајевима, гдје је власник и цијела његова породица поклана или убијена, земља прелази у власништво Н. О. Ф-а дотичног одбора.

Приход са земље, и у првом и у другом случају има да се одузме од обрађивача таквих имања и преда у Н. О. Ф. оног одбора на чијој се територији таква имања налазе.

Ако је лице које је такву земљу обрађивало сиромашног стања, у овом случају треба узети у обзир опстанак породице таквог лица и таквој породици оставити минимум за егзистенцију, до нове жетве, плус сјеме, које је то лице утрошило приликом засијавања. Сиромашним сељацима који су такву земљу обрађивали треба додијелити накнаду за утрошени рад.

Ако је дотично лице, које је такву земљу обрађивало богато, таквом лицу треба одузети цијели приход са земље, без права на накнаду за утрошени рад, који је учинио приликом обраде таквог имања. Но и у овом случају Одбор је дужан оставити сјеме обрађивачу земље, у оној количини колико је он за сјетву утрошио.

Добро би било, кад би овако богати сељаци утрошено сјеме дали у Н. О. Ф., било у виду поклона или у виду позајмице за сјеме за наступајуће прољећне радове, али ипак при том водити рачуна да то иде путем добровољности. Ни у ком случају не смије се вршити насилно одузимање сјемена од обрађивача.

Примједба: Ако се појаве и такви случајеви да се поријекло опљачкане стоке и ствари не може утврдити, у том случају један дио стоке припада војсци, а све ствари и други дио стоке уноси се у Н. О. Ф. дотичног одбора, гдје су те ствари и стока пронађене да би се раздјелило опљачканим породицама.

3) Напуштена земља:

- а) Стално напуштена земља.
- б) Привремено напуштена земља.

Напуштеном земљом сматра се свака земља на којој ма из каквог разлога у вријеме пољских радова осуствује власник, те земљу нема ко да ради.

Под стално напуштеним земљама сматрају се:

- а) Земља породица отјераних у логоре,
- б) Земља породица које су усташе присилно одвели са собом,
- ц) Земља (даљи текст је нечитак)

Све земље стално напуштене прелазе у народну својину, под руководством К. Н. О. О.-а, док земље привремено напуштене долазе под контролу К. Н. О. О.-а, али само за оно вријеме док су власници одсутни. Чим прилике дозволе да се власницима омогући повратак на своје напуштене земље К. Н. О. О. обавијестиће општинске и сеоске одборе, да се таква имања изузимају испод контроле К. Н. О. О.-а и уруче власницима.

За прољећну обраду напуштених имања упутства ће се доставити лакнадно.

4) Поред стално напуштених имања, која прелазе у народну својину тако исто у народну својину прелазе куће и зграде остале, које се на тим имањима налазе, као и све зграде које су раније припадале држави: школе, болнице, касарне, зграде разних надлештава итд.

Зграде народних непријатеља биле оне у селу или вароши, без обзира у које су сврхе служиле, такође прелазе у народну својину.

Са свима напријед наведеним зградама руководи К. Н. О. О. Он је дужан да све такве зграде, које се сада налазе у исправном стању сачува, да се не би рушиле и квариле, и по својој увиђавности даје их на употребу. Одбор је дужан да оне зграде, за које не треба велика оправка, што прије доведе у исправно стање.

Све ове зграде на првом мјесту служе за потребе наше војске, а уколико не требају војсци, К. Н. О. О. даје их за употребу тамо гдје сам нађе за сходно.

Команде подручја извјестиће К. Н. О. О. које зграде, у ком мјесту и за које вријеме треба задржати за војску. Кад једна војна јединица напусти једну или више оваквих зграда, средски односно општински или сеоски Н. О. О. биће обавијештен од команданта дотичне јединице о дану одласка војске, како би одбор могао на вријеме да прими кључеве од тих зграда и утврди да ли су све свари и намјештај у онаквом стању какав је био кад је та зграда предата војсци.

Да би имали тачне податке о свим напуштеним земљама и зградама К. О. О.-и, односно општински, гдје ови још не постоје, приступиће најхитније попису свих напуштених имања и зграда према приложеним формуларима, а по један примјерак у овјереном пријепису доставити овом отсјеку.

С. Ф. — С. Н.

Управни отсјек:

М. Перуничкић, с. р.

Н А Ц Р Т

ОДЛУКЕ О МЕСНИМ ОРГАНИМА НАРОДНЕ ВЛАСТИ

Члан 1

Као месни органи народне власти постоје у окрузима, котарима, градовима, селима итд. народно-ослободилачки одбори. (НОО).

Члан 2

НОО врше унутар свог територијалног опсега све функције законодавне и извршне власти осим оних, који припадају војним властима. НОО-има остаје и даље у задатку да као органи народно-ослободилачке борбе и даље што успешније остварују јединство народа и јединство свих родољубивих снага. У њих треба да ступају сви родољуби без обзира на политичку припадност, веру и народност, који су се показали током борбе да неће издати домовину и да ће непоколебиво устрајати у борби против окупатора и домаћих издајца.

Члан 3

У нарочиту дужност НОО спадају ови послови:

Вршење целокупне народне власти осим војне.

Одржавање реда и мира (јавни поредак).

Борба против издаје, петоколониаштва, шпијуна, саботера итд. као уопште суделовање у свим питањима која се односе на народне непријатеље унутар своје територијалне надлежности у споразуму с војним властима. Сузбијање криминалитета, одређивање у логоре и присилни рад. (Привремено вршење судске власти, осим случајева који спадају у надлежност војних судова.)

Учвршћивање везе између позадине и војске нарочито подизање борбеног духа и дисциплине у народу.

Прехрана становника, нарочито брига за породице палих и мобилизованих бораца.

Строго вођење надзора и спречавање извоза хране у окупирано подручје. Контрола над целокупном привредом (производња и трговина).

Оснивање фондова у сврху снабдевања војске и народа.

Мобилизација материјалних средстава за фронту.

Брига о заштити народног здравља.
Сузбијање сточних зараза.
Просвјетна и културна делатност.

Члан 4

Извршни и наредбодавни органи НОО округа, котара, градова, опћина, села итд. јесу извршни одбори а састоје се од председника, заменика, тајника, благајника и потребног броја чланова. Окружни и котарски НОО могу имати највише 30 чланова, градски и опћински 5—7 чланова, а сеоски 3 до 5 чланова.

Члан 5

Извршни органи НОО непосредно полажу рачун о своме раду како НОО тако и извршном органу НОО, којему је подређен.

Члан 6

Сваки НОО мора имати свој печат са петокраком звездом и натписом: Народно-ослободилачки одбор села котара округа

Члан 7

У сврху припремања и правилног спровођења избора образују се изборне комисије, које именују земаљска народно-ослободилачка већа (Земаљска антифашистичка већа) на предлог оног одбора који је надређен оном одбору, за који се има именовати изборна комисија.

Члан 8

Изборна комисија састоји се из 5 чланова. Она проводи изборе и о току избора води записник. Записник потписује осим комисије још 2 за то изабрана изборника.

Члан 9

Сви грађани који су навршили 18 година живота без обзира на расну, народносну и верску припадност имају право да суделују у изборима и да буду изабрани изузевши умоболне и оне који су правомоћном одлуком надлежне власти лишени изборног права. Жене имају једнака права као и мушкарци да бирају и да буду биране. Борци НОВ и ПО без обзира на године старости имају право гласања и могу бити изабрани.

Члан 10

Тумачење ове одлуке поверава се поверенику за унутарње послове. слове.

Члан 11

Ова одлука ступа одмах на снагу.

УРЕДБА

О ЗАЈМУ НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА

Чл. 1) Антифашистичко вијеће народног ослобођења Југославије расписује зајам Народног ослобођења у износу од динара, куна 500.000.000 (пет стотина милиона) за потребе Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда Југославије и за села уништена од окупатора, усташа и четника.

Чл. 2) Зајам Народног ослобођења расписује се на десет година уз камату од три од сто.

Чл. 3) Камата ће се исплаћивати два пута годишње и то сваког првог јуна и првог децембра, сваке године код Земаљског антифашистичког вијећа народног ослобођења.

Чл. 4) Упис Зајма за поједине земље Југославије (Хрватску, Србију, Словенију, Црну Гору, Босну и Херцеговину, Македонију и Војводину), вршиће Антифашистичко вијеће народног ослобођења дотичних земаља. Уколико у појединим земљама нијесу формирана Земаљска антифашистичка вијећа, упис ће вршити Извршни одбор Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије преко Народно-ослободилачких одбора.

Чл. 5) Упис Зајма врши се у две транше. Прва транша у суми од 250.000.000 куна, динара.

вршиће од од до 1943 године, а друга транша вршиће се од до

15 јануара 1943

Извршни одбор

Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије

Претсједник

др **Иван Рибар**, с. р.

Потпретсједници:

Нурија Поздерац, с. р., **Павле Савић**, с. р.

Чланови Извршног одбора:

Иван Милутиновић, с. р., др **Симо Милошевић**, с. р.,

Миле Перуничкић, с. р., др **Младен Ивековић**, с. р.,

Влада Зечевић, с. р., **Веселин Маслеша**, с. р.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЗАЈМА НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА

Извршни одбор Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије припрема расписивање Зајма народног ослобођења у износу од 500,000.000 Динара, куна, за потребе Народно-ослободилачке војске.

Сваки дан доноси и открива нове доказе повјерења народа у Народно-ослободилачку војску и нову народну власт. Сваког дана расте снага наше војске, повећава се број бораца и њених јединица. Сваког дана потребе наше војске су све веће. Ове двије чињенице: повјерење народа и пораст војске и њених потреба, показале су, да с једне стране постоје услови за расписивање једног зајма, а с друге стране исто тако да постоји и потреба за једним зајмом. Потребе војске поклопиле су се са вољом народа да помогне своју војску, да задовољи те потребе, које су истовремено потребе народно-ослободилачке борбе, народне борбе.

Никад наши народи нису уписивали такав зајам као што ће бити зајам Народног ослобођења. Никад нису своју уштеђену муку, своја скромна новчана средства имали прилике да уложе у родољубивији и племенитији посао. Овај зајам разликоваће се од свих некадашњих зајмова у бившој Југославији. Раније тражене су паре за зајам за војску, а трошене за официре, тражене су за ратни материјал, а трошили су их страни фабриканти оружја и домаћи војни добављачи. Резултат оваквог рада је познат: слом и издаја 6 априла и велике палате генерала и ратних добављача у Београду. Сада ће народ уписивати зајам свјестан да га неће трошити официри, да га неће разносити ратни шпекуланти, свјестан да га уписује због тога, да се више никада не понови 6 април.

Зајам Народног ослобођења биће зајам нарочите врсте. Иза њега не стоји никаква финансиска гаранција. Његове обвезнице неће бити предмет берзанских шпекулација. Његово уписивање неће зависити од висине камате, нити од ма каквих финансиских услова. Основа зајма бити ће још шире повјерење народа у снагу наше Народноослободилачке војске и воља народа да се бори до коначне победе. Због тога зајам Народног ослобођења неће се уписивати са оловком у руци, него са љубављу и свијешћу да је потребно дати све за војску и за борбу. Гаранцију за уложени новац народ ће тражити у самом себи, у својој борби, у својој снази и својој побједничкој вољи.

Извршни одбор Антифашистичког вијећа Народног ослобођења Југославије припрема расписивање зајма за цијелу Југославију и за ослобођену и неослобођену територију, упис зајма вршиће поједина земаљска Антифашистичка вијећа, свако на своме територију. Зајам ће се исплаћивати послије ослобођења, док ће се камате које ће износити 3%, почети исплаћивати одмах, два пута годишње.

Из ових основних одредби зајма Народног ослобођења треба извући слиједеће закључке:

1) Поред тога што је упис зајма Народног ослобођења дужност сваког родољуба, сваки онај који уписује зајам врши у ствари и један користан посао за себе. Новац који се налази у његовом посједу губи сваког дана све више вредност и сигурно је, да ће на крају рата и ослобођења вредност тог новца још пасти. Уписујући зајам, међутим, се избјегава да се тај новац претвори код њега у потпуно безвредну хартију. Улажући новац у зајам Народног ослобођења он је сигуран да ће га, послје ослобођења, добити у истој вредности натраг. На тај начин уписивање зајма претставља не само вршење једне родољубиве дужности, него и паметно управљање својом сопственом имовином.

2) Зајам Народног ослобођења неће моћи бити предмет никаквих спекулација. Одређујући каматну стопу од 3% Извршни одбор АВНОЈ-а стао је на гледиште да се данас под условима тешког ослободилачког рата не може и не смије нико обогатити. Али, истовремено, вођено је рачуна и о томе да сва лица, која улажу своје уштеде у зајам Народног ослобођења, добију од тога и извесне приходе. Због тога је одлучено да ће се камата исплаћивати одмах, а не тек послје ослобођења, као што је случај са главницом. На тај начин не само да ће се уписом зајма моћи да очува имовина, него ће се истовремено са очувањем имовине моћи и вући приход, који би се иначе тешко постигао, јер се данас, с обзиром на ратне прилике, новац не може уложити ни у какав рентабилнији посао.

3) Припремајући упис за цијелу Југославију Извршни одбор АВНОЈ-а препустиће уписивање зајма за сваку земљу, за Србију, за Хрватску, за Словенију, за Босну и Херцеговину, за Црну Гору и за Македонију Земаљским Антифашистичким вијећима тих земаља, уколико у свим овим земљама нису још формирана Земаљска вијећа, упис зајма вршиће Народноослободилачки одбори са тих територија. Овај начин уписа зајма најбоље показује свим народима Југославије да ће се зајам употребити како то буде одговарало интересима свих народа Југославије. И по томе се овај зајам из основа разликује од свих зајмова које су раније расписивали великосрпски хегемонисти и који су сами трошили.

Зајам Народног ослобођења биће прави народни зајам, зајам свих народа Југославије који се боре за своју слободу и независност.

ПОЗИВ НА УПИС

ЗАЈМА НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА

Извршни одбор Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије, својом Уредбом од 15 јануара 1943 године, расписао је **Зајам народног ослобођења** у износу од 500,000.000 динара-куна.

Ово је зајам који се расписује за потребе Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда и за потребе пострадалог, погорјелог и опљачканог становништва. Ово је прави народни зајам, први апел, први

неопходни апел свима који имају, да и новчаним средствима помогну ослободилачку борбу народа Југославије, своју властиту борбу.

Увјети зајма су слиједећи:

1. Зајам народног ослобођења расписан је на 10 година уз камате од 3% годишње, које ће се редовно исплаћивати сваких шест мјесеци (1 јуна и 1 децембра сваке године).

2. Зајам је подијељен у двије транше по 250,000.000 динара-куна. За прву траншу већ су издане обвезнице у комадима од 10.000, 5,000, 1.000, 500 и 100 динара-куна.

3. Зајам народног ослобођења уписују у појединим земљама Југославије **земаљска антифашистичка вијећа народног ослобођења** дотичних земаља, а гдје ова још нису формирана, упис ће вршити Антифашистичко вијеће народног ослобођења Југославије преко Народно-ослободилачких одбора.

4. Зајам се уписује у динарима или у кунама. У оним крајевима наше земље, у којима је окупатор заузео своју валуту, зајам се може уписивати у тој валути према дневном течају.

5. Зајам народног ослобођења употријебити ће се за потребе Народно-ослободилачке војске и за потребе села уништених од окупатора, усташа и четника.

Зајам народног ослобођења треба да почива на родољубивој свијести свих грађана ослобођеног и неослобођеног територија, он треба да представља велики заједнички напор свих народа Југославије, да и овим путем помогну своју народно-ослободилачку борбу. Зајам народног ослобођења је народни зајам, борбени зајам, чији упис није обично рентабилно улагање новца, него удио и судјеловање у заједничкој борби.

Обраћамо се свима, сељацима и радницима, занатлијама, трговцима и индустријалцима, чиновницима и намјештеницима, свима који родољубиво осјећају с позивом, да уписују Зајам народног ослобођења. Уписајма је родољубива дужност. Нитко нема право да данас, у тренутцима највећих и најсвјетијих жртава, прикрива и чува новац. Сваки динар, свака kuna, све што имамо, мора се ставити на расположење народно-ослободилачкој борби.

Обраћамо се свима радницима и сељацима, занатлијама, трговцима и индустријалцима, чиновницима и намјештеницима, свима који поштено мисле, с позивом да изврше своју патриотску дужност, да помогну народно-ослободилачку борбу, да судјелују у њој.

Они тиме не врше само своју дужност као родољуби, него истовремено спасавају и свој иметак. Вриједност новца сваким даном све више пада и није далеко дан, када ће он представљати гомилу безвриједног папира. Уписом Зајма народног ослобођења спријечити ћете да се с вашим новцем не догоди то исто. Уписом Зајма спасаваате свој иметак.

Уписивати Зајам народног ослобођења значи, дакле, не само посвједочити своју родољубиву свијест и своју вјеру у побједу, него значи

и спасавање властитог иметка, да не пропадне с пропашћу фашизма. Зајам Народног ослобођења доноси камате и осигурава вам главницу.

Наша Народно-ослободилачка војска стоји пред новим, великим задацима и новим, одлучујућим борбама. **Створимо средства за те велике и одсудне битке! Створимо средства за остварење најважнијих задатака! Уписујмо Зајам народног ослобођења!**

Као широка ријека треба да струји новац из свих крајева наше земље, из свих слојева нашег друштва. Ради се о средствима за нашу војску, ради се о олакшању бијеле и невоље опљачканог и попаљеног народа! Све наше земље, сви наши народи треба да уписом Зајма, да утакмицом у упису Зајма народног ослобођења потврде своју родољубивост и своју приврженост народно-ослободилачкој борби!

Уписујте прави народни зајам — Зајам народног ослобођења!

Судјелујте у народно-ослободилачкој борби!

Све за борбу, све за побједу!

Смрт фашизму — слобода народу!

Фебруар 1943

Извршни одбор
Антифашистичког вијећа
народног ослобођења Југославије

ИЗЈАВА

ВРХОВНОГ ШТАБА НОВ И ПОЈ И АНТИФАШИСТИЧКОГ ВИЈЕЋА НОЈ

Услед тога што окупатори, усташе и четници Драже Михајловића непрекидно на разне начине шире клевете и лажне информације о народно-ослободилачком покрету и његовим циљевима, сматрамо за потребно да издамо следећу изјаву:

Народно-ослободилачки покрет у Југославији под руководством Врховног штаба НОВ и ПОЈ и Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије, јесте општенародни покрет у којем учествују сви прави родољуби, без обзира на политичко и вјерско убеђење и националност. Тај покрет има за циљ:

1. Ослобођење земље од окупатора и извојевање независности и истински демократских права свима народима Југославије.

2. Неприкосновеност приватне својине и пуну могућност самоиницијативе у индустрији, трговини и пољопривреди.

3. Никаких радикалних промјена у односу на друштвени живот и дјелатност, осим замјене реакционарних опћинских управа и жандарма — који су се били ставили у службу окупатора — народно-ослободилачким одборима који имају истински демократски народни карактер.

Све важније мјере, како у односу на друштвени живот, тако и у државној организацији, решаваће после свршетка рата претставници народа, које ће заиста слободно бирати сам народ;

4. Народно-ослободилачком покрету који се бори за слободу народа, за социјална и демократска права, јесте туђе свако насиље и незаконитост;

5. Официрима, који приступају у народно-ослободилачку војску, загарантовани су њихови чиновни и положај који одговара њиховим способностима;

6. Народно-ослободилачки покрет признаје у потпуности национална права Хрвата, Словенаца, Срба, као и Македонаца, Црногораца и других. Тај покрет је једнако хрватски као и српски и словеначки. Према томе, он претставља гаранцију да ће бити извојевана национална права свим народима Југославије.

8 II 1943

У име Антифашистичког вијећа НОЈ,
Претседник

др Иван Рибар, с. р.

У име Врховног штаба НОВ и ПОЈ,
Врховни командант

Тито, с. р.

Н О Т А

ВРХОВНОГ ШТАБА НОВ И ПОЈ И ИЗВРШНОГ ОДБОРА АВНОЈ-а САВЕЗНИЧКИМ ВЛАДАМА

ВЛАДИ САВЕЗА СОВЈЕТСКИХ СОЦИЈАЛИСТИЧКИХ РЕПУБЛИКА,
ВЛАДИ ВЕЛИКЕ БРИТАНИЈЕ И ВЛАДИ СЈЕДИЊЕНИХ ДРЖАВА
АМЕРИКЕ

Ми смо више пута саопштавали преко радио-станице „Слободна Југославија“ о томе да војни министар југословенске владе у Лондону, Дража Михајловић отворено сарађује са италијанским војним окупаторским властима, а потајно преко појединих својих четничких команданата, сарађује са Њемцима и усташама. Дража Михајловић нема никакве регуларне војске, него има тако зване четничке одреде, које је он организовао у Босни, Црној Гори, Херцеговини, у Лици, Србији итд. помоћу италијанске команде. Наоружање, муницију, храну и остале принадлежности, укључивши и плате, четници Михајловића добивају од Италијана, Њемаца и усташа.

Изјављујемо пред лицем читавога свијета — и за ово носимо пуну одговорност — да четници Драже Михајловића нису до сада испалили ни једног метка против италијанских окупатора, да се четнички вође: Бирчанин, Јевђевић, поп Ђујић, Баја Станишић, Буришић и остали, налазе у Сплиту, Мостару, у Ловрани и т.д. при Штабовима италијанске команде; да четници Михајловића ратују на страни окупатора против наше Народно-ослободилачке Војске и Партизанских одреда од новембра мјесеца 1941 године, да четници Драже Михајловића учествују у свакој офанзиви окупатора на нашу ослобођену територију под командом италијанских и њемачких официра, да се у том циљу транспорт четника Михајловића врши помоћу окупаторских аутомобила, возова и пароброда као што је то случај и сада када је у Книн и Јужну Далмацију доведено возовима и бродовима из Источне Босне, Херцеговине и Црне Горе, 6000 четника Драже Михајловића, који треба да учествују у општој офанзиви против наше слободне територије, заједно са Њемцима, Италијанима и усташама. Наше чете већ су се сукобиле код села Тишковац, са овим четницима. До сада, у разним бојевима са окупаторима, усташама и четницима, ми смо заробили хиљаде четника, ми смо заплијенили у четничким штабовима, а такође и у штабовима окупатора и усташа, огромну количину разних докумената, који непобитно доказују факте

које смо изложили о издаји Драже Михајловића и његових четника, а који доказују и кривицу у томе и Југословенске владе у Лондону.

Ми сматрамо да се не могу поклапати такве чињенице да југословенска влада у Лондону, с једне стране ратује преко свога министра Драже Михајловића и његових четника против Народно-ослободилачке Војске и Партизанских Одред Југославије на страни окупатора, а на другој страни, у исто вријеме, користи се гостопримством савезника користи се дипломатском подршком савезника.

Наша Народно-Ослободилачка Војска и Партизански Одреди дали су већ десетине хиљада жртава и сваки дан дају све нове и нове жртве у тешким и непрекидним бојевима са окупаторима, не само за ослобођење народа Југославије, него и за ствар савезника, и према томе имамо право захтијевати од савезника не само признање наше борбе, него имамо право захтијевати од савезника да се они енергично заинтересују о случају југословенске владе и Драже Михајловића.

Ми смо више пута захтијевали комисију савезника да би она утврдила овдје у Југославији стварно стање и да једанпут за увијек учини крај страшној превари и заблуди светске јавности.

У име Извршног одбора АВНОЈ-а,
Претседник

др **Иван Рибар**, с. р.

У име Врховног штаба НОВ и ПОЈ,
Врховни командант

ТИТО, с. р.

К О Н Ф Е Р Е Н Ц И Ј А

ПРЕТСТАВНИКА СРЕСКИХ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ ОДБОРА И КОМАНДИ ПОДРУЧЈА ОДРЖАНА 15 ЈАНУАРА 1943 ГОДИНЕ

Управни отсек Извршног одбора АВНОЈ-а и Отсек Врховног штаба за војне власти у позадини сазвали су конференцију претставника свих среских народно-ослободилачких одбора и команди подручја са циљем да се расправе сва питања у вези са организацијом и учвршћењем нове народне власти, економским проблемима народа на ослобођеној територији и питањем разграничења надлежности између грађанских и позадинских војних власти. Конференција је одржана у Бихаћу 15 јануара. Било је присутно 60 делегата који су претстављали 30 народно-ослободилачких одбора и 12 командних подручја.

Конференцију је отворио и председавао јој друг Миле Перуничкић, члан Извршног одбора АВНОЈ-а.

Реферат друга Јанка

Друг Јанко је, у име Отсека Врховног штаба за војне власти у позадини, поднео реферат, у коме је прво изнео међународну и унутрашњу политичку ситуацију, приказујући најновије догађаје на Источном фронту и у Северној Африци. Друг Јанко се задржао и на спољно-политичком значају Народно-ослободилачке борбе наших народа. Он је рекао:

„Данас цео свет зна да наш Врховни штаб и наше Антифашистичко веће има једино право да претставља наше народе. Оно добија поздраве од наших исељеника у Америци. Исто тако, свет је обавештен о читавој организацији живота, о нашим ослобођеним покрајинама, о великим конгресима наших жена и омладине. Ми можемо да кажемо да имамо своју спољну ситуацију која из дана у дан постаје за нас све повољнија, док за издајничку избегличку владу из дана у дан постаје неиздржљивија.“

Прелазећи на нашу унутрашњу ситуацију, друг Јанко је прво изнео где све имамо команде подручја и команде места, а затим се

задржао на успесима наше војске, а нарочито на једном карактеристичном успеху: над четницима.

О извршеним изборима у Лици, на Кордуну и у неким срезovima Босанске Крајине, друг Јанко је рекао:

„Било је свакако негде мање, негде више грешака, али се може рећи, да су избори, с обзиром на све околности, били углавном добри, да су се претворили у велику народну манифестацију његове воље, да се истраје у овој великој и тешкој борби ка ослобођењу, да се све учини да се помогне наша храбра војска, да се све учини како би се живот позадине што боље организовао и средио, да се помогне силним жртвама фашистичког терора, погорелцима и избеглицама и сиротињи уопште, да се отворе школе, да се почне културно живети, да се народне масе ишчупају из мрака неписмености, да жене и омладина дођу до својих права, да дођу њихове способности и снага до изражаја.“

Говорећи о искуствима у раду народно-ослободилачких одбора и расположењу становника, друг Јанко се задржава на раду и роварењу четничких и усташких петоклонашких елемената. Он износи примере петоклонаштва и указује на методе борбе против свих непријатеља Народно-ослободилачке борбе.

Друг Јанко, даље, износи страдања појединих крајева који су, и поред тога, потпуно мобилисани и у којима су се сви мушкарци способни за борбу добровољно пријавили за војску. Међутим, има крајева који нису тако пострадали, па ипак број бораца из тих крајева је релативно мали. О њима друг Јанко каже:

„Има крајева, нарочито оних који су скоро ослобођени, где у поређењу са оним другим крајевима влада право благостање и изобиље. Они сразмерно још нису ништа жртвовали у Народно-ослободилачкој борби. Изгледа да мисле да други треба да крваве за њихову слободу. Треба и ту наћи правично решење. Наша војска је настала као војска добровољаца, људи свесних потребе Народно-ослободилачке борбе. Велики задаци који стоје пред нашом војском намећу свима нама природно и потребу да, поред система добровољности, уведемо и општу војну обавезу. Спровођење тога задатка биће ових дана дужност како војних тако и народно-ослободилачких одбора и свих масовних народних организација.“

На крају друг Јанко каже:

„За успешно решење свих тешких проблема у овом најважнијем судбоносном часу свих наших народа, од огромне је важности ваљана организација наше народне власти. Још има много и великих недостатака. Уклањати те недостатке, поправљати рад свих органа власти, подићи углед и ауторитет власти, створити најтешњу сарадњу војних и грађанских власти, разграничавајући њихову надлежност — ето то је такође један од великих задатака ради којих је и сазвана ова конференција. Она, наравно, има саветодавни карактер и после ње ће одго-

ворна руководећа тела војних и грађанских власти, на основу ваших мишљења и предлога, давати потребна упутства, како би рад свих наших органа власти био једнообразан.“

Реферат друга Ивана Милутиновића

После друга Јанка, говорио је члан Извршног одбора АВНОЈ-а друг Иван Милутиновић о економској ситуацији на ослобођеној територији и проблемима учвршћења народне власти. Он је, између осталог, рекао:

„Економска ситуација на ослобођеној територији може се окарактерисати као доста тешка. Попаљена села, порушени путеви, народ опљачкан до коже, избеглице — све то чини да су привредна питања компликована и да треба много радити да би се могла решити. Извршни одбор АВНОЈ-а посетио је тим питањима велику пажњу.

Наша слободна територија доскора је била подељена на поједина подручја и скоро свако подручје водило је своју засебну, економску политику. Због тога се догађа да се на појединим подручјима примењују различите економске мере. Поједина подручја извршила су, напр., максимирање цена, а друга нису. У већини случајева то максимирање цена било је неправилно и довело је до тога да сељаци нису долазили на пијацу. Поред тога, максимирање је довело и до политичког незадовољства. Извршни одбор АВНОЈ-а, имајући пред собом овакво стање, донео је принципијелну одлуку да се путем слободне трговине оживи привреда и да се организује снабдевање народа у свим крајевима ослобођене територије путем слободне прође животних намирница на пијаци. Извршни одбор је, даље, стао на становиште да се не врши максимирање цена, али да се цене контролишу и да се свим средствима сузбије свако набијање цена. Због тога је потребно да срески народно-ослободилачки одбори, као и команде места и команде подручја, воде рачуна о кретању цена на својој територији.

С обзиром на тежак економски положај појединих подручја потребно је да сви срески народно-ослободилачки одбори изврше попис производа с којима би могли мењати са другим подручјима, како би се на тај начин могла обезбедити прехрана народа. Читава организација овог посла морала би ићи преко среских народно-ослободилачких одбора који би радили по упутствима и под контролом Привредно-финанског отсека Извршног одбора.

Наша слободна територија оскудева у разним артиклима као што су: со, дуван, платно и разни други индустријски производи. Због тога је потребно да се у периферијским срезевима, где има ових производа, организују слободне пијаче, на којима би народно-ослободилачки одбори куповали у првом реду за новац, а тек онда, кад не би могли за новац добити, вршила би се размена. При томе би се морало водити строго рачуна о томе да наша стока и жито не иду на неослобођену територију.“

Даље је друг Милутиновић говорио о питању чиновника, о кирији млиновима, пиламама и још неким економским проблемима о којима је већ писано у „Народном ослобођењу“. На крају овог дела реферата који се односи на привреду и привредно-политичке мере, друг Милутиновић је обавестио конференцију да Извршни одбор АВНОЈ-а припрема уписивање зајма народног ослобођења у износу од 500,000.00 динара.

Прелазећи на проблеме учвршћења народне власти, друг Милутиновић каже:

„Досадашњи народно-ослободилачки одбори, као органи народне власти, нису били међусобно чврсто повезани и уствари се нису осећали као права народна власт. Често пута мешале су се и војне власти. Није редак случај да су команданти одреда или батаљона, па чак и команданти подручја, смењивали народно-ослободилачке одборе. Проширењем подручја, слободне територије, оснивањем АВНОЈ-а као највишег политичког тела, остварени су и услови да се нова народна власт учврсти и правилно организује.“

Друг Милутиновић после тога говори о оснивању АВНОЈ-а и његовим задацима и приказује структуре народно-ослободилачке власти, међусобне односе народно-ослободилачких одбора и њихов однос према АВНОЈ-у, анализира разлике између старе и нове власти, како с обзиром на начин постанка саме власти, тако с обзиром на однос власти према народу. Друг Милутиновић се даље задржао на надлежности појединих народно-ослободилачких одбора — сеоских, општинских, среских, — и, најзад, прешао је на оснивање Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије.

На крају је друг Милутиновић говорио о оснивању земаљских антифашистичких већа и поднео извештај о раду и одлукама Извршног одбора Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије.

Извештај команди подручја и среских народно-ослободилачких одбора

После одржаних реферата делегати су поднели исцрпне извештаје из својих срезова односно подручја, који су заиста дали тачну слику како политичког, тако и економског стања ослобођених крајева.

Кордун. — Кордун је крај који је тешко пострадао. Преко 60% кућа је попаљено. Преко његовог територија је неколико пута прешла непријатељска офанзива. Али све то није могло да поколеба народ Кордуна. Котар Слуњ дао је на пр. 2.500 бораца, док је котар Војнић дао такође велики број партизана. Он је почео и први борбу. У котару Војнић непријатељ је поклао и побио 1324 лица, одвео у логор 2.565 лица. Економско стање на Кордуну је врло тешко. Услед варварског уништавања окупатора и усташа око 10.000 лица је незбринута. Поред тога има 2.000 избеглица из Приморја. Па ипак скупљање прилога за

народно-ослободилачки фонд је врло успешно. Народ даје више него што може.

На целом подручју Кордуна извршени су избори за народно-ослободилачке одборе. Расположење народа је врло добро. Културно-просветне прилике се поправљају, иако су скоро све школе попаљене. Многе школе отворене су у приватним зградама, а поред тога ради и 30 културних домова.

Б а н и ј а. — Банија је исто тако као и Кордун тешко настрадала. У срезовима Двор, Петриња и Глина мобилисан је велики број партизана, иако ови срезови нису сасвим ослобођени. Тако, на пример, сам срез Петриња дао је преко 1.000 бораца. Цела ослобођена територија је организована и на њој раде народно-ослободилачки одбори. За ове срезове је карактеристично да се четници нису уопште појављивали. Што се тиче економског стања, оно је нешто боље него на Кордуну, и Банија би могла да да нешто жита за размену за друге производе. Стање стоке је слабо.

Л и к а. — Извештаји из личких котарева били су најпотпунији и истовремено показивали су најбољу организацију и најбоље резултате рада. У котару Кореници, где су отпочеле прве борбе у Лици, попаљено је 1.827 кућа и 1.373 зграде за стоку. Прошле године жетва је подбацила, што је отежало прехрану сиромашног становништва, али су одбори предузели све да нико не умре од глади. Напуштена земља колективно је обрађена. Срез је дао 1.726 партизана, а на свом терену уништио је 974 Италијана, усташа и четника.

Котар Доњи Лапац је цео мобилисан. Он сам дао је две бригаде. И у овом котару напуштена земља исто тако је обрађена колективно. Резултат тога рада јесте: 350.400 кг сена, 4.000 врећа кукуруза, 4.000 кг пасуља и много других намирница. Саграђено је 300 нових кућа погорелцима. Народ се одзива врло добро на позив за прикупљање добровољних прилога. Само једна општина дала је за војску: 20.027 кг жита, 6.415 кг пасуља, 12.774 кг кромпира, 11.554 кг меса, 8.284 кг хлеба, 10.233 литара млека, 173 говеда, 374 овце и 56.563 динара у готову. У котару Бриње политичка ситуација се знатно поправила. Раније су четници роварили у овом срезу и имали извесних успеха, али сада су изгубили сва упоришта. Сви мушкарци способни за борбу налазе се данас у партизанским редовима. Овај котар није још потпуно ослобођен, али у ослобођеним крајевима, у свим селима и општинама организована је народна власт, која добро функционише.

После напуштања Удбине од стране усташа и четника, цео удбински котар је сада слободан. У овом котару окупатор је запалио 648 кућа и 793 зграде за стоку, затим 185.000 кг жита и 689.597 кг сточне хране. Потерао је са собом 1.613 говеда, 472 коња, 13.513 оваца и 484 свиње. Упркос томе, народ је давао за војску, и то доста. У току прошле године покупљено је 54.827 кг круха, 17.700 кг жита, 592 кг

кукуруза, 4.197 кг брашна, 56.412 кг кромпира, 52.262 кг меса, 722 кг сланине и разних других намирница и потреба за обућу и одећу. За сиротињу је прикупљено 3.000 кг жита, 1.500 кг кромпира и 29.850 кг сточне хране. Из Среза удбинског налазе се 972 лица у редовима партизана.

У котару ради 11 школа које похађају 527 деце, а у аналфабетским течајевима учи се читати 225 лица. Здравствено стање је добро, заразних болести нема.

Котар госпишки налази се на периферији ослобођене територије и изложен је честим нападима непријатеља, али и поред тога борбено расположење становништва је врло добро. Има села у котару која су издржала по 30 напада. У котару је убијено досад 1.400 Италијана, усташа и четника. Окупатор и усташе попалили су 1.100 зграда. Економско стање је доста слабо услед пустошења непријатеља, а и општег сиромаштва. У котару има око 2.000 избеглица. Односи између Срба и Хрвата су добри.

У котару Грачац ослобођене су три општине. У њима је расположење врло добро. Све што је било колебљиво побегло је под заштиту окупаторске жице. Народ из ослобођеног дела овог котара дао је у току прошле године за војску: 18.664 кг жита, 60.413 кг кромпира, 39.918 кг меса, 3.364 кг воћа, 37.319 литара млека, 8.780 кг пасуља као и разних других намирница и потреба за војску. У котару ради 10 школа. Срески народно-ослободилачки одбор организовао је размену добара са Далмацијом, која добро функционише.

Босанска Крајина. — У срезу Дрвар политичке прилике су, сем малих изузетака, врло добре. Срез је дао, заједно са општином граховском, која је касније ослобођена, око 2.500 партизана. Међутим, економске прилике су врло слабе и тешке. Раније је велики део становништва живео од рада у фабрици. У срезу живи 3.422 лица од народно-ослободилачког фонда. Па ипак, кампања за зимску помоћ војсци показала је добре резултате, нарочито у броју сакупљених вунених чарапа и џемпера. Просветне прилике се побољшавају и већ је велики број лица научио читати и писати.

У срезу Бос. Петровац, према извештају среског одбора, нема непријатеља Народно-ослободилачке борбе. Досад је у срезу мобилисано 1.733 бораца за Народно-ослободилачку војску, Иако је срез Петровац био увек пасиван крај, ипак је у току Народно-ослободилачке борбе овај срез учинио огромне напоре и издашно помагао како своју војску тако и велики број болница које су у току прошле године биле смештене на његовом подручју. Кампања за зимску помоћ, иако још није била завршена, према првим резултатима, биће задовољавајућа. У великом броју села отворене су школе.

Срез Бос. Нови тешко је страдао од окупатора. Попаљено је око 2.000 зграда и опљачкан велики број стоке. Иако читав срез није ослобођен, мобилисан је велики број партизана — 1.200 лица пријавило се

добровољно у војску. Економско стање среза није сасвим рђаво. Могло би се заменити нешто жита са другим крајевима. У срезovima Сански Мост и Крупа политичке прилике су добре, народ је за Ослободилачку борбу, али су зато економске прилике слабије, у првом реду због тога, јер се на подручју Подгрмеч налази око 2.000 избеглица са Козаре и Баније. У последње време примећена је једна појава којој треба енергично стати на пут.

У срезovima Бихаћ и Цазин народно-ослободилачка власт је још нова, и наравно, због тога нису могли бити постигнути они резултати као у другим раније ослобођеним срезovima. Поред тога, изванредан број петоклонашких елемената ометао је правилан рад органа народне власти. Али, у овим срезovima постигнут је један велики успех, наиме за кратко време учињено је врло много на остварењу братства Срба, Хрвата и Муслимана. Ова два среза економски стоје најбоље, али не може се рећи да су се они одазвали у оноликој мери у давању добровољних прилога за војску колико то одговара њиховој економској моћи. Додуше, било је одзива и давано је, али не онолико колико је требало и могло да се да. Пијаци у Бихаћу и Цазину биле су врло добре, многи пасивни срезovi долазили су на њих и снабдевали се нарочито житом. Поред жита, оба среза могу да дају још, у замену место стоке, ораха, лука и кестена.

Гламочки срез био је увек пасиван и сада је економско стање врло рђаво. Цене на гламочној пијаци су веома велике и требало би предузети кораке да се спречи спекулација која се с тим у вези развија. Срез би могао да да за замену само нешто стоке.

Горски Котар. — У срезу Огулин и политичке и економске прилике су релативно добре и поред тога што је окупатор попалио око 2.000 зграда и велику количину људске и сточне хране. У срезу је мобилисано 1.200 бораца. У логор је отерано око 1.700 лица.

Далмација. — У Далмацији раде народно-ослободилачки одбори на ослобођеној и на неослобођеној територији. У многим крајевима неослобођене Далмације народно-ослободилачки одбори су фактичка власт и сељаци, када желе нешто да ураде, не траже дозволу код усташких и окупаторских власти него код народно-ослободилачких одбора. Уствари окупатори владају само у оним деловима Далмације који су ограђени жицом. Сваки партизански борац може пропутовати Далмацију са партизанском пропусницом. И у Далмацији народ је опљачкан. Осећа се велика оскудица у житу. Далматинци долазе на ослобођену територију Босне где набављају жито и стоку нудећи у замену уље, вино и со. Код ове трговине ваља нарочито pazити на то да ово жито и стока не би отишли окупатору. Политичка ситуација у Далмацији је заиста врло добра. Цео народ је за Народно-ослободилачку борбу.

У Ливањском срезу, који је многим везама везан за Далмацију, политичке прилике нису тако добре као у Далмацији. Хрватско станов-

ништво се једним делом држи пасивно према Народно-ослободилачкој борби, иако се и ту примећује извесно побољшање. Сада се већ поред Срба и Муслимана у народно-ослободилачким одборима налазе и Хрвати. Месна организација ХСС-а сарађује у народно-ослободилачком одбору и одана је Народно-ослободилачкој борби. Ливно је тешко страдало после поновног доласка усташа у град. На ливањској пијаци може се набавити довољна количина дувана, вина, концa, соли и још неких других артикала, који би се могли размењивати за жито.

После поднетих извештаја, развила се дискусија у којој су делегати углавном постављали конкретна питања претставницима Извршног одбора АВНОЈ-а како да поступе у овом или оном случају. На тај начин дискусија је употпунила она сазнања која су делегати добили из извештаја и реферата.

Конференција претставника народно-ослободилачких одбора и команди подручја, иако је по свом карактеру била саветодавна, несумњиво је од огромног значаја за даљи рад народно-ослободилачких одбора. То је прва конференција на којој су сумирана сва искуства, утврђене све слабости и сви недостаци у раду органа нове народне власти и која је отворила перспективе даљег рада.

PROGLAS

AVNOJ-a POVODOM IV NEPRIJATELJSKE OFANZIVE

NARODIMA JUGOSLAVIJE!

Počela je i traje već dvadeset dana velika njemačko-italijansko-ustaško-četnička ofanziva protiv naše oslobođene teritorije i naše Narodno-oslobodilačke vojske. Učestvuje oko 100 hiljada neprijateljskih vojnika — Njemaca, Italijana, ustaša i četnika — sa velikim brojem tenkova i aviona, specijalno poslanih za ovu ofanzivu iz Njemačke.

Cilj ofanzive je jasan: uništavanje Narodno-oslobodilačke vojske, krvavo gušenje narodnog ustanka, ropstvo naroda Jugoslavije.

Njemački fašistički psi bacaju ogromne snage na nas, u trenutku kad im je na Istočnom frontu potreban svaki vojnik. Hoće baš sad da nas unište, jer se boje naše snage, kao žive vatre, u događajima koji pretstoje. Front na Balkanu sa Narodno-oslobodilačkom vojskom u pozadini, kao žarištem narodno-oslobodilačkog rata, ne samo u Jugoslaviji, nego na cijelom Balkanu — to je ono čega se Hitler plaši i zbog čega mu se diže kosa na glavi, to je ono zbog čega on na nas baca svoje posljednje podivljaće divizije. Ustaški i četnički krvnici mobilisali su sve što su mogli po nalogu svojih fašističkih gospodara. I oni bi željeli da unište Narodno-oslobodilačku vojsku. U njenom uništenju ustaše gledaju svoj spas, u njenom uništenju četnici i njihova vlada — ona prokleta šačica izbjeglica — vide jedinu mogućnost uspostavljanja svoje krvave četničke vlasti, pogoršane stare jugoslavenske vlasti.

Svi — i njemački i italijanski fašisti i ustaše i četnici — ujedinili su se i svi žele jedno: uništenje naše Narodno-oslobodilačke vojske, krvavo gušenje narodnog ustanka, istrebljivanje i ropstvo naših naroda.

Njemačko-italijansko-četničkoj ofanzivi suprotstavili su se naši narodi, suprotstavila se naša junačka, naša rodna, naša jedina Narodno-oslobodilačka vojska.

Vodi se posljednja velika bitka. Još ova ofanziva — i onda više nijedna! Neprijatelj čini posljednji veliki napor. Njegova krv je istekla na Istočnom frontu. Njegova snaga je razbijena i potrošena na širokim prostorima sovjetske zemlje. Ova ofanziva predstavlja posljednji skok pred padom. Ma koliko bila velika, ma kako bila brižno pripremljena — ona neće uspjeti, ona ne može uspjeti, ona već nije uspjela.

Narodno-oslobodilačka vojska je neuništiva. Neuništiva je, jer je postala jedno s našim narodima. Neuništiva je, jer je zadahuta ljubavlju prema slobodi, vjerom u svoju snagu, sviješću o pravednosti svoje borbe, odanošću saveznicima. Neuništiva je, jer je sjajno organizovana i čvrsto ujedinjena. Neuništiva je, jer zna da ne može biti uništena. Neuništiva je, jer s njom komanduje drug Tito.

Njemački i italijanski fašistički psi neće dobiti čistu pozadinu, ustaške ubice neće spasiti svoju nezavisnu špilju klanja i pljačke, četnički i italijanski krvoloci neće očistiti teren za povratak izbjegličke vlade i — za vladu svoje kame.

Svi narodi Jugoslavije moraju u ovom trenutku da dadu sve od sebe. Radi se o njihovoj budućnosti, radi se o njihovom opstanku.

SRBI

Dižite se svi na oružje! Samo s puškom u ruci, samo na položaju, u rovu, u vatri, u smrtonosnoj vatri možete pobijediti smrt i ropstvo. Uništavajte četnike, jer u njihovim rukama nalazi se ustaški nož. Borite se protiv četnika, jer vam oni nose novo ropstvo i novu sramotu. Visoko dižite vašu ponosnu zastavu narodno-oslobodilačke borbe.

HRVATI

Dižite se svi na oružje! Samo Narodno-oslobodilačka vojska može spasiti i spasiće hrvatski narod od pokolja koji četnici pripremaju. Uništavajte ustaše, jer u njihovim rukama nalazi se četnička kama. Spas hrvatskog naroda — to je pobjeda Narodno-oslobodilačke vojske. Čast hrvatskog naroda leži u njihovoj borbi protiv okupatora, četnika i ustaša. Ova ofanziva uperena je i protiv vas.

SLOVENC

Dižite se svi na oružje! Vaš opstanak je u pitanju. Vaša borba spasila vas je do sada od uništenja, i borba, krvava i uporna borba, može vas i konačno spasiti. Ova ofanziva uperena je i protiv vas.

CRNOGORCI

Dižite se svi na oružje! Četnici su pokušali da uprljaju vašu čast, čast prvih boraca narodno-oslobodilačke borbe. Četnički zločinci htjeli bi, da ostali narodi Jugoslavije proklinju Crnogorce. To vi ne smijete dozvoliti! Dižite se ponovo svi na ustanak! Sadašnja ofanziva uperena je i protiv vas.

MAKEDONCI

Dižite se svi na oružje! Nastavite započetu borbu. Vaša sudbina, sudbina makedonskog naroda, rješava se danas na raznim bojištima Jugoslavije. Sadašnja ofanziva uperena je i protiv vas.

MUSLIMANI

Dižite se svi na oružje! Vi ste osjetili što znači ustaška vlast: logori smrti puni su muslimana. Vi znate šta znači četnička vlast: kama, jama i oganj za sve muslimane bez razlike. Zar se i jednog časa smijete kolebati? Samo narodno-oslobodilačka borba može vas spasiti. Ova ofanziva uperena je i protiv vas.

NARODI JUGOSLAVIJE

Svi na oružje! Niko ne smije ostati kod kuće. Sve za borbu! Sve što radite — sve morate raditi za vojsku, za borbu, za slobodu, za život i opstanak naš. Sadašnja ofanziva uperena je protiv svih vas.

Bije se poslednja bitka.

Snaga naše Narodno-oslobodilačke vojske, bratsko i borbena jedinstvo naroda Jugoslavije, zajednički napor svih, i muškaraca i žena, i starih i mladih, svih i svakog; — to su zalozi naše pobjede.

I ova ofanziva svršice se kao prijašnje. U njoj smo postali jači! Pobjedićemo!

Živjela naša Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi!

Živio drug Tito!

Živjelo bratstvo svih naroda Jugoslavije!

Svi u borbu — sve za borbu!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

9. II. 1943.

IZVRŠNI ODBOR
ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA
NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE

PROTESTNA IZJAVA

VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ I AVNOJ-a POVODOM PREDAJE

ČETIRI »LIBERATORA« IZBEGLIČKOJ VLADI

U Jugoslaviji postoji samo jedna oružana snaga koja vodi već dve godine borbu protiv okupatora, a to je Narodno-oslobodilačka vojska. S druge strane, ministar jugoslovenske vlade Draža Mihailović zauzima neprijateljski stav prema Narodno-oslobodilačkoj vojsci i saraduje s okupatorom, i do danas nije praktično pokazao da je on na čelu svojih četnika pružio ma kakvu pomoć saveznicima u borbi protiv okupatora. On to nije do danas pokazao, a i danas s njima otvoreno saraduje. Pošto je Amerika predala aparate pretstavnicima vlade koja nema nikakve veze s našom oslobodilačkom borbom, nama je taj čin nerazumljiv i smatramo da se ovaj akt protivi principima izraženim u Atlantskoj povelji.

ИЗВРШНИ ОДБОР АВНОЈ-а

Претседник
др **Иван Рибар**

Потпретседници:

Павле Савић **Нурија Поздерац**
Едвард Коцбек

Чланови:

Миле Перуничић
за унутрашње послове
Др Симо Милошевић
за здравствене послове
Др Младен Ивековић
за социјална питања

Иван Милутиновић
за привредна питања
Влада Зечевић
за верска питања
Веселин Маслеша
за пропаганду

Врховни командант
Народно-ослободилачке војске
и Партизанских одреда Југославије
Јосип Броз Тито

ВЕЋНИЦИ НА I ЗАСЕДАЊУ АВНОЈ-а

Броз Тито Јосип	Кардељ Едвард	Перуничкић Миле
Бакарић др Владимир	Кидрич Борис	Петровић Срејко
Балабан Миле	Ковачевић Бориша	Пијаде Моша
Бален Шиме	Комненић Петар	Поздерац Нурија
Барић Видо	Коџбек Едвард	Поповић Јован
Беловуковић Милан	Крстајић Миро	Поповић Коча
Бјелајац Симо	Крстуловић Вицко	Поповић инж. Милентије
Брстина Душан	Крце Павао	Пуцар Ђуро
Веиновић Светозар	Лекић Маријан	Рибар др Иван
Вешовић Мирко	Лескошек Франц	Рус Јосип
Видмар Јосип	Лубеј Франце	
Вујасиновић Тодор		Савић Брано
Гајић Војин	Љумовић Божо	Савић Павле
Гарић Маноље	Марковић Блажо	Симоновић Јагош
Грегорић др Павле	Маслеша Веселин	Срдић Никола
Груловић Никола	Мијушковић Радован	Стамболић Петар
Дедијер Владимир	Милошевић др Симо	Стевић Лука
Добрашиновић Милоје	Милутиновић Иван	Сучић Флоријан
Драушник Јурица	Мирковић Јосо	
Дугоњић Рато	Николиш др Гојко	Тиљак Ђуро
Зечевић Влада	Новаковић Срдан	Фајфар Тоне
Златарић Бранко	Опачић Станко	Хебранг Андрија
Зрењанин Жарко	Осмић Омер	Хумо Авдо
Ивековић др Младен	Павићевић Боко	Церовић Стојан
Ивовић Душан	Павићевић Марко	
Карабеговић Осман	Павловић Ристан	Чагоровић Ђуро
Караматијевић Јевстатије	Пејновић Ката	Чолаковић Родољуб
	Перовић Ристо	

УМРЛИ ИЛИ ПОГИНУЛИ ВЕЋНИЦИ АВНОЈ-а

(Између Првог и Другог заседања)

Борисав Ковачевић	Иво-Лола Рибар	Симо Бјелајац
Веселин Маслеша	Мирко Вешовић	Др Симо Милошевић
Војин Гајић	Никола Срдић	Стојан Церовић
Жарко Зрењанин	Нурија Поздерац	

DRUGO ZASEDANJE
ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE

(29 i 30 novembra 1943 u Jajcu)

EXHIBITION

AMERICAN ANTI-SLAVERY SOCIETY
NEW YORK

1851

Drugo zasedanje AVNOJ-a

(29 i 30 novembra 1943 u Domu kulture u Jajcu)

Početak u 19 časova.

Pretsedavali: dr Ivan Ribar i dr Vojislav Kecmanović.

Pojavu Vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita, člana Vrhovnog štaba i predsednika Izvršnog odbora AVNOJ-a dr Ivana Ribara većnici AVNOJ-a, koji su ispunili do poslednjeg mesta prostor u dvorani, i predstavnici grada Jajca i borci, koji su prekrilili galeriju, pozdravljaju burnim i oduševljenim aplauzom. Nekoliko minuta salom se prolamaju uzvici: »Živeo drug Tito!« »Tito-Tito-Tito!« »Ribar-Ribar-Ribar!« »Žive!a naša Narodno-oslobodilačka vojska!«. U ovom trenutku hor kazališta »Narodnog oslobođenja«, pod upravom druga Nikole Hercigonje, peva »Hej Sloveni«. Svi većnici AVNOJ-a i građani stojeći, a borci i oficiri u stavu »mirno« slušaju i sami prihvataju intoniranje narodne himne.

Predsednik Izvršnog odbora AVNOJ-a dr Ivan Ribar (Srbija):
Drugovi vijećnici, otvaram Drugo zasjedanje našeg Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije sa ovim dnevnim redom:

I. Svečani dio sjednice:

1. Otvaranje — govor Predsjednika Izvršnog odbora AVNOJ-a dr Ivana Ribara;

2) Biranje radnog predsjedništva,
Verifikacionog odbora i
zapisničara;

3) Pozdravne depeše;

II. Radni dio sjednice:

- 1) Izvještaj Verifikacionog odbora;
- 2) Referat: Razvitak Narodno-oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije u vezi sa međunarodnim događajima.
Referent drug Josip Broz Tito, Vrhovni komandant NOV i POJ;
- 3) Diskusija;
- 4) Prijedlozi deklaracija i odluka AVNOJ-a;
- 5) Izbor Pretsjedništva AVNOJ-a.

III. Odmor

- 6) Prijedlozi odluka AVNOJ-a i Pretsjedništva AVNOJ-a;
- 7) Pitanja i prijedlozi; i
- 8) Zaključenje zasjedanja.

Objavljujem da je ovim Drugo zasjedanje AVNOJ-a otvoreno. (Aplauz).

Dozvolite mi sada, drugovi i drugarice vijećnici, da podnesem izvještaj o radu Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije od njegovog osnivanja do danas.

Prošlo je godinu dana kako je osnovan AVNOJ. Danas više nego ikada prije, a naročito kad osmotrimo unatrag tok i razvitak unutarne i spoljne vojne i političke situacije, možemo s punim pravom da utvrdimo činjenicu da je osnivanje AVNOJ-a bilo zaista prvi i najveći unutarnji politički događaj nakon kapitulacije stare Jugoslavije. (Aplauz).

Nove demokratske snage organizirane od Komunističke partije, koje su nikle u borbama naših ustanika, najrodoljubivijih i najslobodoljubivijih sinova i kćeri naroda Jugoslavije, povele su Narodno-oslobodilački pokret i na tom širokom putu našle su se zajedno s pripadnicima starih političkih građanskih stranaka i grupama istinskih boraca za demokratiju a protiv reakcije u staroj Jugoslaviji.

Taj potok političkog demokratskog strujanja iz stare Jugoslavije ulivao se, pod rukovodstvom Komunističke partije, u široku rijeku, da ne kažemo more, nove, snažne, istinske demokratije iskovane u Narodno-oslobodilačkoj borbi u svetom otadžbinskom ratu protiv fašizma.

Tako je AVNOJ već pri samom svom osnivanju i sastavu postao zaista predstavnik i nosilac svih tih demokratskih snaga, povezanih međusobno na liniji Narodno-oslobodilačke borbe, bez obzira na sve od prije postojeće razlike, naročito po pitanju nacije, vjere i političko-partijske pripadnosti.

AVNOJ nije osnovan da bi sastavljao memorandume, projekte i izdavao dekrete, a još manje da bi ove upućivao našim saveznicima i javnosti, kako bi ishodio priznanje, odobrenje i garancije za buduće uređenje Jugoslavije nakon dovršenog pobjedonosnog rata. Takovim papirnatim projektima- memorandumima i dekretima moraju da se služe

samo vlade, ili neki politički odbori u emigraciji, bez vojske i naroda, pa tako i izbjeglička jugoslavenska vlada i s njom zajedno voćstva starih političkih partija koja su ostala bez naroda i koja oćekuju svoj spas i povratak u zemlju, kao i uspostavu stare Jugoslavije, isključivo i jedino izvana, od podzemnih reakcionarnih klika, a iznutra pomoć petokolonaša i izdajnika Nedića, Ljotića, Draže Mihailovića i Rupnika. Demokratske snage predstavljene u AVNOJ-u, preuzimajući u svoje ruke kormilo Narodno-oslobodilaćke borbe, pozvale su sve Srbe, Hrvate, Slovence, Crnogorce i Makedonce kao i muslimane na ustanak i borbu protiv okupatora i njegovih slugu, a naroćito protiv ćetnika Draže Mihailovića, ministra jugoslavenske izbjeglićke vlade i zamjenika kralja Petra, — a za slobodu, pravdu i za narodnu vlast.

Tako je AVNOJ pri svom osnivanju mogao da dobije obilježe jednog najvišeg političkog tijela, koje je moglo da odgovara tadanjem razvoju unutarnje i spoljne političke situacije. Prema tome, AVNOJ je pri svom ostvarivanju postao mjerilo tadanje jakosti naše Narodno-oslobodilaćke borbe.

Prije osnivanja AVNOJ-a, Vrhovni štab, na ćelu sa svojim komandantom drugom Titom, predstavljao je isključivo ne samo borbenu jedinstvo naroda Jugoslavije, ne samo vojno, već i političko voćstvo. U vezi s tadanjim razvojem političkih i vojnih događaja morao se učiniti korak naprijed: ostvariti jedinstveno političko voćstvo Narodno-oslobodilaćke borbe za cijelu Jugoslaviju, koje će istodobno biti i nosilac vlasti na oslobodenoj teritoriji, a koje će omogućiti svima rodoljubima na cijeloj teritoriji Jugoslavije da se makar i u posljednjem momentu prikljuće borbi, i da pomognu tako ubrzati punu i konaćnu likvidaciju fašizma, ustaštva, ćetništva i petokolonaštva. (U z v i c i: »Tako je!« — Aplauz.)

Notorni su spoljni i unutarnji politički momenti koji su opredijelili osnivanje AVNOJ-a prije godinu dana: slom Hitlerove ofenzive na Istoćnoj fronti, prelaz Crvene armije u ofenzivu, iskrcavanje anglo-amerikanske vojske u Africi. Nije baš slučajno da je osnivajuća skupština AVNOJ-a sa svoje svećane sjednice pozdravila braniće Staljin-grada. Jer, staljingradski borci zatvorili su Hitleru put ne samo prema Moskvi i Baku-u već su porušili sve njegove planove za ofenzivu na Egipat, Siriju i Tursku te za spajanje s japanskim ćimperijalistima u Indiji. (U z v i c i: »Tako je!«)

Na terenu naše unutarnje političke situacije, odlućnu je ulogu odigrao ćinjenica razgolićavanja protunarodne reakcije. Izbjeglićka jugoslavenska vlada u Londonu identificirala se u potpunosti sa izdajom svoga ministra Draže Mihailovića. A ta izdaja bila je već tada dokumentovana. Nu, i naš tadanji vojni poćožaj odlućan je bio za ostvarivanje jednog vrhovnog političkog tijela. Ofenzivi naših saveznika pridružila se i naša Narodno-oslobodilaćka vojska. Trebalo je zadavati što jaće udarce neprijatelju kako bi morao da odrćava u Jugoslaviji

što veće kontingente svoje vojske, koje neće moći da upotrebi ni na Istočnoj fronti, a niti da ih prevaža iz Jugoslavije, odnosno sa Balkana za Afriku.

AVNOJ je uzeo na sebe svjesno naziv Antifašističkog vijeća da bi dokazao saveznicima i cijeloj našoj javnosti da pored Vrhovne komande iz našeg Narodno-oslobodilačkog pokreta a pomoću Narodno-oslobodilačke vojske može da nikne i da se ostvari i jedno vrhovno političko tijelo, koje će politički djelovati na satiranju fašizma.

AVNOJ je u svojoj Rezoluciji i Proglasu osudio izdajnički rad Draže Mihailovića i izdajničko politikantstvo jugoslavenske izbjegličke vlade, a ujedno podvukao značaj i ciljeve našeg Narodno-oslobodilačkog pokreta kao i liniju naše Narodno-oslobodilačke borbe.

Jedino na toj i po toj liniji radio je Izvršni odbor AVNOJ-a, od prvog dana osnivanja, kao istinski i pravi predstavnik Narodno-oslobodilačkog pokreta za cijelu Jugoslaviju i kao glavni nosilac i organizator narodne vlasti.

Od prvoga dana osnivanja, Izvršni odbor nastojao je da AVNOJ postane centar svih patriotskih i slobodoljubivih snaga Jugoslavije, kao i organizator političkih akcija u širokim narodnim masama, a u cilju mobilizacije svih narodnih snaga. AVNOJ postaje organom borbe naroda Jugoslavije za svoje nacionalno oslobođenje.

S druge strane, Izvršni odbor nastojao je da AVNOJ postane nosilac i organizator narodne vlasti, da postavi temelje istinske demokratije kakovu zahtijevaju široke narodne mase, a prije svega temelje onim principima na kojima će počivati i biti izgrađena buduća zajednica naših samostalnih i nezavisnih naroda. (Uz vici: »Tako je!« — Aplauz.)

Od prvoga dana Izvršni odbor svesrdno je pomagao svim raspoloživim i mogućim sredstvima našu Narodno-oslobodilačku vojsku i Partizanske odrede.

Jačanje jedinstva i bratstva naših naroda, ujedinjavanje svih snaga i prikupljanje svih materijalnih sredstava u službi svete domovinske borbe, a što tješnje i čvršće povezivanje pozadine s frontom za uspješnije vođenje rata, usmjeravali su svaki rad Izvršnog odbora od samoga početka.

Izvršni odbor se trudio da u smjernicama Rezolucije primljene na prvom skupštinskom zasjedanju AVNOJ-a udari odmah u početku temelje za svoj budući rad.

Izvršni odbor još za vrijeme svog mirnog bavljenja u Bihaću postavio je osnovna načela na području čitavog javnog, prosvjetnog, socijalnog, privrednog i vjerskog narodnog života. Razumije se da se pretežni dio njegove djelatnosti ticao svih onih aktuelnih pitanja od kojih zavisi privredno, kulturno i uopće političko priđizanje seljaka. U tom poslu povezo se rad Izvršnog odbora s radom ženskih i omladinskih organizacija.

Još u svom početku rada nailazio je Izvršni odbor i na poteškoće. Jedna od glavnih bila je što nije mogao u svome radu jednako i u isto vrijeme da obuhvati cijelu oslobođenu teritoriju.

Na zajedničkoj konferenciji pretstavnika narodno-oslobodilačkih odbora i pozadinskih vojnih vlasti sa oslobođene teritorije, održanoj u Bihaću, fiksirane su točno dužnosti jednih i drugih u pozadinskom radu. Zaključci doneseni na toj konferenciji imali su da posluže kao uputstvo za koordinirani rad svih narodno-oslobodilačkih odbora i svih vojnih pozadinskih vlasti na cijeloj oslobođenoj teritoriji.

Da bi se AVNOJ povezao sa narodno-oslobodilačkim odborima i da bi se bolje i jače povezala podjednako na cijeloj oslobođenoj teritoriji, narodna vlast pristupila je osnivanju okružnih, oblasnih i pokrajinskih narodno-oslobodilačkih odbora, te zemaljskih vijeća narodnog oslobođenja za pojedine jedinice. Još prije osnivanja AVNOJ-a postojala je Osvobodilna fronta slovenskoga naroda. Zbor Osvobodilne fronte, održan prvih dana mjeseca oktobra ove godine u Kočevju, izabrao je članove Izvršnog odbora i vijećnike za AVNOJ. Danas Osvobodilna fronta u potpunosti predstavlja Zemaljsko vijeće za Sloveniju. U mjesecu junu ove godine na Plitvičkim Jezerima konstituisano je Zemaljsko vijeće za Hrvatsku, a pred par dana u Mrkonjićgradu za Bosnu i Hercegovinu, zatim su osnovana vijeća za Crnu Goru i Boku, te Sandžak. Za Srbiju i Makedoniju očekujemo također uskoro osnivanje jednakih vijeća. Pored ovih zemaljskih vijeća imademo danas Pokrajinski narodno-oslobodilački odbor za Dalmaciju, oblasne odbore za Bosansku Krajinu i Istočnu Bosnu kao i okružne odbore u svim krajevima oslobođene teritorije.

U Jugoslaviji je osnivanje AVNOJ-a, kao i ostalih zemaljskih vijeća, od velike većine našeg naroda primljeno s razumijevanjem i odobravanjem. Široke narodne mase primile su AVNOJ kao pravu i jedinu svoju narodnu vlast za cijelu Jugoslaviju.

Izbjeglička jugoslavenska vlada nije utrošila ni jedne riječi za AVNOJ, kao niti prije za našu narodno-oslobodilačku vojsku i Partizanske odrede, kao ni za sav Narodno-oslobodilački pokret, podržavajući već tada Dražu Mihailovića kao jedinog svog političkog eksponenta za Jugoslaviju.

Sa svoje svečane skupštinske sjednice uputio je AVNOJ pozdravne telegrame našim saveznicima. U telegramu upućenom drugu Staljinu dali smo izraz zahvalnosti naroda Jugoslavije spram naroda SSSR-a zbog velike snage koju dobivamo kao saveznici SSSR-a. Ovu je zahvalnost Izvršni odbor stalno i neprestano naglašavao svuda i svagdje, ističući da kako god je stara Jugoslavija bila u neprijateljstvu spram SSSR-a sve do posljednjeg momenta, do dana izbijanja rata, pa je zbog toga i doživila takvu sramotnu aprilsku kapitulaciju, tako će buduća nova demokratska Jugoslavija smatrati za svoj osnovni politički princip najtješnji oslonac na veliki Sovjetski Savez, koji je jedini

kadar da zaštiti male narode od jarma ma kojeg bilo imperijalizma. Naglašavanjem trajnog i nerazdruživog bratstva u oružju između naroda Jugoslavije te naroda SSSR, skovanog u borbi, a kojeg nitko i nikada neće moći više da razdruži, podvučena je i od strane AVNOJ-a naša nova narodna politika koja odgovara željama, čuvstvima i potrebama našeg naroda.

Istodobno u svojim telegramima Ruzveltu i Čerču dali smo izraze pripravnosti naših naroda da će sudjelovati zajedno sa saveznicima u borbi protiv fašističkih zavojevača do potpunog njihovog uništenja, da će izdržati do kraja izvršavajući savjesno i svjesno sve obaveze u toj gigantskoj borbi protiv sila fašizma i reakcije. Toj obavezi ostao je Izvršni odbor uvijek u potpunosti vjeran i odan.

Još u Bihaću Izvršni odbor zaključio je raspisivanje Zajma narodnog oslobođenja u visini od 500 milijuna dinara. Da ovaj zajam ima i svoj veliki politički značaj ne treba posebno da naglašavam.

Usljed neprijateljske Četvrte ofenzive, krajem januara ove godine, pa onda Pete ofenzive, Izvršni odbor bio je stalno u pokretu i borbama zajedno sa jedinicama Narodno-oslobodilačke vojske. Izvršni odbor nakon što je ostavio Bihać nije mogao više da pokreće unutarnja politička pitanja. Kratko vrijeme mirnoga rada u Bihaću, iza toga pokret s vojskom, pa raspored članova Izvršnog odbora po vojnim jedinicama, pa na kraju gubitak i odsustvo dvije trećine članova Izvršnog odbora, onemogućile nam da donesemo izborni rad u definitivnoj redakciji, kako je to bilo predviđeno u prelaznim narednjima Rezolucije o organizaciji AVNOJ-a.

Nu, iako stalno u pokretu pred neprijateljskom ofenzivom, Izvršni odbor bio je stalno u kontaktu sa Vrhovnim štabom, pa je tako bio u mogućnosti da daje izjave za javnost i upućuje note saveznicima zajedno sa Vrhovnim komandantom.

Našoj narodnoj demokratskoj politici stalni su protivnici jugoslavenska izbjeglička vlada i voćstva svih starih političkih gradanskih stranaka i grupa. Međutim, o njima mi ne vodimo mnogo brige. Danas su ta voćstva, skupa sa svojom vladom, izgubljena za narod. Narodi i bivše pristaše tih stranaka gledaju u njima ne samo bjegunce, već i neprijatelje naroda. Zajedno sa bandom oko Nedića, Ljotića, Pavelića i Rupnika razgoličena je i velikosrpska izbjeglička klika a s njom zajedno i reakcionarna klika oko Maćeka.

Druga je činjenica posredi koja nas više zabrinjuje. To je podržavanje bivše stare Jugoslavije i starog protunarodnog jugoslavenskog rukovodstva kao i šovinističkog velikosrpstva, sa svima onim faktorima koji su za održavanje stare Jugoslavije neizbježivi, od strane one reakcionarne klike koja ne želi uništenje fašizma, nego je za kompromis s njime, i koja pokušava odugovlačenjem rata i odlaganjem drugog fronta utjecati na politiku Engleske i Amerike. Kralj i monarhija su ti faktori oko kojih se kupe sve reakcionarne klike svih nijansa,

koje spremaju i organiziraju agresiju nove demokratske Jugoslavije i demokratskih narodnih masa putem bratoubilačkog rata.

I dok se s te strane, otkuda i dolazi reakcija, čutke prelazi preko jedne poznate istine, koja je povežala sve narode Jugoslavije, da će sami, bez ikakvog uticaja ostvariti za sebe čista načela demokratije, dotle ipak danas doživjesmo da Radio-London citira izvještaje našeg Vrhovnog štaba o uspjesima naše Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda. I kako god smo izdržali prvašnje laži u pogledu uspjeha Narodno-oslobodilačke vojske, jer su ovi pripisivani Draži Mihailoviću, tako ćemo izdržati strpljivo i zakulisani rad reakcije i svih onih podzemnih sila kojima ne ide u račun nova, demokratska Jugoslavija, koja treba da bude uređena federativno, na principima čistog narodnog samoodređenja. Samo što će ovo vrijeme kraće da traje zahvaljujući nepobjedivoj Crvenoj armiji, na čelu sa maršalom Staljinom, i pomoći naših saveznika Engleske i Amerike. Pored našeg Narodno-oslobodilačkog pokreta i Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda, koji će umjeti da brane tekovine postignute u borbama, te političke svijesti naših naroda, podučit će reakciju i naši saveznici, a naročito bratski Sovjetski Savez i široke demokratske mase Engleske i Amerike.

U toku minule godine odigrali su se krupni vojnički i politički događaji kod nas i izvan naše zemlje. Ofenzivna snaga i premoć naših saveznika na kopnu i moru te u vazduhu, kako na Istoku, gdje Crvena armija potiskuje i zadaje teške udarce Hitlerovim razbojničkim bandama, tako i na Jugu, gdje su anglo-amerikanske armije prenijele ratnište u Italiju, a zatim veliki priliv novih snaga u našu Narodno-oslobodilačku vojsku i Partizanske odrede, veliki uspjesi naše Narodno-oslobodilačke vojske, naročito u Srbiji i Makedoniji, kapitulacija Italije, uništenje njenog fašizma — sve su to važni vojni događaji. A činjenica da izbjeglička jugoslavenska vlada u Kairu nije danas više partiska, koncentraciona, odnosno koaliciona, već činovnička i privremena; zatim ustanak i pokret u Hrvatskoj, ulazak Hrvatske seljačke stranke na liniju Narodno-oslobodilačke borbe, napuštanje pokvarene gospode i vode Mačeka, koji još danas stoji u rezervi prepuštajući sudbinu Hrvatske stranom uticaju, a do toga, do svršetka rata razbojnicima Paveliću i njegovim ustašama te okupatoru, i, na kraju, osnovana zemaljska vijeća za Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Boku te Sandžak — krupni su naši politički unutarnji događaji. Jedni i drugi, vojni i politički događaji, snažno su utjecali na opredjeljivanje naših naroda.

Njihovi zahtjevi i težnje danas su više nego jasni. Najsvjesniji politički naši borci još od prvog dana ustanka u Srbiji i Crnoj Gori znadu dobro za koga, zašto i protiv koga se bore. Ova politička svijest kroz minulu godinu dana zahvatila je široke narodne mase svuda i svagdje, po selima i gradovima na oslobođenoj i neoslobođenoj terito-

riji. Ova politička svijest danas je budna. Ona reagira protiv fašizma i domaće izdaje a usmjerena je ka svetoj našoj otadžbinskoj borbi.

Upravo ta politička svijest, iz koje izvire težnje i zahtjevi naših naroda dali su dinamiku našem Narodno-oslobodilačkom pokretu u minuloj godini. Intenzitet Narodno-oslobodilačke borbe i uspjesi, vojni i politički, probudili su savjest u masama nezavisno od stranog utjecaja. Ona putem jedinstvene volje ostvaruje naše narodno pravo. Narodne pravice dobijaju svakim danom sve više i jače svoj pravi sadržaj. Sve latentne sile ispoljavaju se u današnjem otadžbinskom ratu, pa tako i ova sila narodna sa svojim opravdanim prirodnim zahtjevima. U narodnim pravicama izraženi su svi zahtjevi i težnje naših naroda. Pravo je naroda da oni budu jedini nosioci i izvor svekolike vlasti u svojoj zemlji. Istinska, prava demokratija, kolji politička, toli ekonomska i socijalna, mora da se ostvari. Narodi će sami da kroje sebi sudbinu i zato je danas već jasno i nedvoumno jedno: naši narodi hoće da žive u jednoj federativno uređenoj demokratskoj zajednici. Narodi naši za ostvarenje ovog svog zahtjeva stvorili su sve pogodbe koje su za ovo potrebne. Pored ostvarenog narodnog prava imaju danas oni i sankciju za zaštitu toga prava. Narodno-oslobodilačka vojska branit će oružjem u ruci ovo stečeno pravo. (Aplauz).

Ovo pravo naših naroda je originalno. Ono je samo naše. Ono nije nastalo na osnovu kompromisa, ugovora, zasluga, trampe i darovanja, već samo na osnovu borbe i samo borbe za nacionalno oslobođenje. A, sa ovim u vezi, i na osnovu političke svijesti koja se rodila najprije u redovima boraca pa poslije u širokim masama.

Prema svemu izloženom, AVNOJ, kako je stvoren kao najviše opće međustranačko političko tijelo, zaostao je mnogo za događajima koji su se zbili u minuloj godini. AVNOJ, kakav je bio do danas, ne odgovara više ne samo suvremenim potrebama i težnjama naših naroda već ni stečenom narodnom pravu. AVNOJ, dakle, mora da izmijeni svoj karakter u pravcu pretvaranja u najviši zakonodavni organ državne vlasti, a Izvršni odbor AVNOJ-a mora izmijeniti svoj karakter u pravcu svog pretvaranja u najviši izvršni organ državne vlasti naše zemlje, u njenu vladu. Ovo su danas opći zahtjevi narodnih masa u čitavoj Jugoslaviji, svih njenih naroda koji s pravom nastoje da obezbijede plodove svoje teške i krvave oslobodilačke borbe.

Iz svega gore izloženog slijedi da odluke koje će danas AVNOJ po tim narodnim zahtjevima da donese neće nositi nikakovi konstitutivni, već samo jedan deklaratorni karakter.

Slijedi zatim još i to da narode Jugoslavije mogu da predstavljaju jedino AVNOJ i organi koji iz njega proizlaze, jer on je proizišao iz krvave oslobodilačke borbe naših naroda, pa je zato i najpozvaniji da bude nosilac suvereniteta i istinske narodne vlasti kako je to kazao Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije u svojoj poslanici

od novembra 1942 narodima Jugoslavije povodom nastupajućeg praznika Velike oktobarske socijalističke revolucije.

Sigurno je već danas, kao što je sigurna i naša pobjeda, da narodi Jugoslavije neće više biti iznenađeni kao 1918 godine, kad su im drugi kovali njihovu sudbinu. Narodi Jugoslavije svojim borbama i svojim žrtvama pridonijeli su za svoje nacionalno oslobođenje toliko kao rijetko koji narodi Evrope. U novoj Jugoslaviji zato slobodna i udružena federativna zajednica od Trsta do Crnog Mora bit će izgrađena samo i isključivo voljom i sporazumom svojih slobodnih i nezavisnih naroda. (Buran aplauz).

Prije nego završim, dužnost mi je da se sjetimo i naših mrtvih drugova.

Od dana Prvog zasjedanja u Bihaću pa do danas poginuli su i umrli od članova Izvršnog odbora: potpretsjednik Nurija Pozderac, dr Sima Milošević i Veselin Masleša, a od članova: Balaban Mile, Bjelajac Simo, Cerović Stojan, Gajić Vojin, Kovačević Boriša, Srdić Nikola, Vešović Mirko, Zrenjanin Žarko, Novaković Srdan, Bulajić L. Jovan, Burić Vlado. (U z v i c i: »Slava im!«).

Svi ovi mrtvi drugovi izabrani su u AVNOJ kao borci, i poginuli su kao borci. Neka mi je zato dopušteno da pored njih pomenem i sve ostale naše junake koji su poginuli u vremenu između Prvog i ovog zasjedanja.

Neka je slava svima zajedno! (U z v i c i: »Slava im!«).

A sada da pozdravimo naše žive borce, najmilije čedo naše Narodno-oslobodilačke borbe, našu hrabru i dičnu vojsku, naše partizane i borce, podoficire i oficire, političke komesare na čelu sa Vrhovnim komandantom drugom Titom. (Buran i dugotrajan aplauz).

Pri kraju, ja vas molim, drugovi vijećnici, da biste izvoljeli primiti ovaj moj izvještaj a ujedno odobriti cjelokupan rad Izvršnog odbora za minulu godinu. (Buran i dugotrajan aplauz).

Moša Pijade: Drugovi većnici, ja mislim da delim mišljenje svih vas kad predlažem da jednoglasno odobrimo rad Izvršnog odbora (aplauz) i ako predložim prost prelaz na dnevni red. (U z v i c i: »Prima se!« — Aplauz.)

Pretsednik: Meni ne ostaje drugo do da ovaj prijedlog druga Moše stavim pred vas. (U z v i c i: »Prima se!«).

Onda, prelazimo na dnevni red.

Na redu su pozdravi.

Dajem riječ drugu Aleksandru Rankoviću-Marku, koji će naše zasjedanje pozdraviti u ime Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije. (Buran aplauz).

Aleksandar Ranković-Marko (Srbija): Drugovi i braćo, pozdravljam vas u ime Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije. Pozdravlajući vas u ime Centralnog komiteta, istovremeno

vam predajem pozdrave i svih članova naše Partije, koji na frontu, u pozadini, u teškoj nelegalnosti neumorno rade da se dovrši veliko deo oslobodenja našeg naroda.

Kao što vam je poznato, naša Partija je bila surovo progonjena za vreme trajanja bivše Jugoslavije. Nijedan režim, nijedna vlada u tom pogledu nisu činili izuzetak. Slom Jugoslavije kao i najteži dani u istoriji našeg naroda, pod krvavom okupacijom Nemaca i Talijana, Mađara i Bugara, kad je naša Partija podigla narod na oružje, a nosioci tih režima stupili u službu krvnika naših naroda, — sve to je pokazalo da je borba koju su nenarodni režimi i voćstva bivših partija vodili protiv naše Partije ustvari bila i ostala osnovni oblik njihove borbe protiv naroda, protiv svega što je zaista demokratsko, napredno i nacionalno.

Ali, drugovi i braćo, ako su takvi bili stari režimi i partije — nisu svi ljudi tih partija bili nazadni i nevaljali. U drevi reakcionara i izdajica njihov glas se nije mogao čuti. Čuo se glas samo najsmelijih, onih koji su išli na robije i mučilišta bivše Jugoslavije. Narodno-oslobodilačka borba protiv okupatora, koja pored okupatora neizbežno uništava i sav onaj stari nenarodni aparat na koji se okupator oslonio, omogućila je i tim ljudima da kažu svoju reč i slobodno podignu svoj glas. Okupljanje svih patriotskih snaga u Jedinostveni narodno-oslobodilački front kao i zasedanje ovog pretstavnštva naroda Jugoslavije — najbolji su dokaz toga. Komunistička partija je dala sve svoje kadrove, svu svoju političku snagu i moralnu čvrstinu u borbi naroda Jugoslavije protiv okupatora. Krupni su gubici koje je naša Partija pretrpela u ovoj divovskoj borbi. U dosadašnjoj borbi palo je samo članova Partije preko 10 hiljada, članova Saveza komunističke omladine Jugoslavije oko 40 hiljada, a sam Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije izgubio je devet članova. Svojom krvlju komunisti su više nego iko zapečatili borbu za oslobodenje naših naroda, za njihovo bratstvo, ravnopravnost i budućnost. Ali ove žrtve, iako ogromne i dragocene, nisu bile uzaludne. Iskovalo se nesalomljivo bratstvo naroda Jugoslavije, bratstvo o kome su sanjali najveći umovi naše slavne prošlosti. Stvorena je istinska narodna vojska kadra da oslobodi naše narode i čuva tekovine njihove borbe i njihovu nezavisnost. Udareni su temelji jedne nove državne zajednice, narodne demokratske federativne Jugoslavije, zajednice u kojoj je otvoren pristup i braći Bugarima i koja treba da bude temelj budućeg bratstva i jedinstva svih naroda Balkana. Žrtve koje smo dali mi komunisti, koje su dali svi naši narodi i svi patrioti Jugoslavije — nisu bile i neće biti uzaludne. Na njihovim kostima diže se nov život slobodnih, nezavisnih naroda.

Na ovom visokom skupu pretstavnika svih naših naroda izjavljujem u ime Komunističke partije Jugoslavije i Saveza komunističke omladine Jugoslavije, da ćemo se mi komunisti i otsad, kao i dosad boriti sa svim žarom i samopregorom:

za isterivanje nemačkih zavojevača i njihovih satelita iz naše zemlje i uništenje svih onih i svega onoga što su krvavi okupatori stvorili i što ih je podržavalo u borbi protiv naših naroda (Buran aplauz);

za učvršćenje bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije, čiji ste vi najveličanstveniji i najčvršći izraz (Aplauz);

za narodnu demokratsku, federativnu Jugoslaviju i za narodnu demokratsku vlast. (Buran i dugotrajan aplauz).

Živelo Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, borbeni organ jedinstva i bratstva naroda Jugoslavije, njihovo vrhovno i jedino zakonodavno i političko predstavništvo! (Buran i dugotrajan aplauz).

Pretsednik: Imade riječ predstavnik našeg Vrhovnog štaba drug Arso Jovanović.

General-lajtnant Arso Jovanović (Crna Gora): Drugovi i drugarice, u ime Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije, pozdravljam vas uvjeren da će ovo vaše zasjedanje i odluke koje donesete na ovom zasjedanju biti krupan doprinos u daljem vođenju naše Narodno-oslobodilačke borbe. Od vašeg Prvog zasjedanja prošla je godina dana, a situacija se otada bitno izmijenila. Danas je, drugovi, očevidno da je pobjeda na našoj strani. Fašističkoj armiji na Istočnom frontu zadat je smrtni udarac. Crvena armija sigurno nastupa prema Zapadu. (Aplauz). Anglo-američke armije već su na pragu Evrope. Evropski narodi sve se više dižu u oslobodilačku borbu. Naša Narodno-oslobodilačka vojska porasla je u veliku armiju koja se sve više i više, svakim danom, naoružava modernim oružjem. Ona je u ofanzivi koja je urodila plodom na svim sektorima. (Aplauz). Oslobođen je znatan dio teritorije. Nije daleko dan, drugovi, kad će naša Armija osloboditi sve naše narode i svu teritoriju od Devdelije do starodrevnog slovenskog grada Trsta. (Buran aplauz).

Ne samo to, drugovi. Naša Armija je sposobna i biće sposobna da obezbijedi srećnu sutrašnjicu našim narodima. (Aplauz). Drugovi i drugarice, naša Armija, primajući u svoje redove sve što je rodoljubivo, pošteno i borbeno, izbacila je na površinu neizmjerne snage naših naroda koje su vijekovima bile latentne i koje su se ispoljile sada u ovom velikom oslobodilačkom ratu. Na taj način, ona je, drugovi, prvi put u istoriji naših naroda realno ujedinila sve narodne snage i povela narod u sveti oslobodilački rat. Kada je zaprijetila najveća opasnost našim narodima od strane tlačitelja, naša je vojska bila prva koja je ustala u odbranu naroda i domovine i povela borbu protiv okupatora i njegovih najamnika. Ona je prva digla zastavu Narodno-oslobodilačkog rata i pod tom zastavom, na čelu sa drugom Titom, naša Armija je stvorila borbeno jedinstvo naših naroda, jedinstvo kakvo naš narod nije imao u svojoj istoriji. (Aplauz). Razbijajući fašističku vojsku i držeći u

našoj zemlji stalno desetine neprijateljskih divizija, naša Narodno-oslobodilačka armija odigrala je i igra važnu strategisku ulogu. (Uz vici: »Tako je!«). Zahvaljujući operacijama naše Narodno-oslobodilačke vojske, položaj hitlerovaca na Balkanu uvijek je bio nesiguran i kritičan. Naša Narodno-oslobodilačka vojska je poluga Balkana i Srednje Evrope i ona je privlačna tačka za sve slobodoljubive narode svijeta. Ona je sada ujedinila u bratsku zajednicu sve narode Jugoslavije i predstavlja faktor od neizmjerne važnosti za konačni udarac po Hitlerovoj nemani, kojoj pretstoji smrt. (Buran aplauz).

Drugovi, mislim da tumačim želje cijele naše vojske kada kažem da će se ona boriti do naše potpune pobjede i da neće dopustiti da u našu zemlju uđu oni lopovi iz jugoslovenske izdajničke vlade koja se sada šunja negde po Bliškom Istoku. (Aplauz). Što se tiče samog kralja, koji se kompromitovao stojeći na čelu izdajničke vlade koja je vodila bratoubilački rat, mi i naša vojska nećemo dozvoliti da se on naturi našem narodu. (Aplauz). Mi ćemo našem narodu obezbijediti da on sam odluči o svojoj sudbini. A mi, naša vojska, omogućićemo da se sprovedu sve odluke vaše, AVNOJ-a i svih organizacija koje proizilaze iz njega.

Naš narod je u ovoj borbi prolio mnogo krvi, izgubio je mnogo dobara, i plodovi borbe pripadaju samo njemu. Za obezbjeđenje ovog stoji naša Armija sa svojim bajonetima. (Aplauz). U to ime, drugovi, ja kličem:

Da živi pravi narodni predstavnik AVNOJ! (Aplauz).

Da živi prvoborac i vođa naše vojske, Vrhovni komandant drug Tito! (Buran i dugotrajan aplauz).

Pretsednik: Imade riječ predstavnik hrabrog naroda slobodarske Srbije, drug Mijalko Todorović—Plavi. (Buran i dugotrajan aplauz).

Pukovnik Mijalko Todorović (Srbija): Drugovi i drugarice, braćo draga iz Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i ostalih krajeva Jugoslavije! Pozdravljam vas na ovom istoriskom skupu usred krvave borbe naših naroda — u ime naroda Srbije. (Uz vici: »Živela Srbija!«). Mi predstavnici Srbije, one Srbije koja je dvadeset godina u bivšoj Jugoslaviji bila centar reakcije, vedra čela i ponosno možemo to učiniti, jer smo mi — moja domovina Srbija — od kapitulacije Jugoslavije išli rame uz rame sa ostalim narodima za slobodu, za ravnopravnost, za bolju budućnost svih naroda Jugoslavije. (Aplauz).

Kad su porobljeni narodi Evrope zbunjeno stenjali pod fašističkom čizmom, kad je fašistička vojska prodirala napred na svima frontovima, onda se usred Srbije, u gordom Užicu, kovalo oslobodilačko oružje, onda je u čitavoj Evropi samo tamo postojala slobodna teritorija, oslobođena od najboljih srpskih sinova, od partizana. (Buran aplauz). Ta

borba naroda Srbije još nije prestala i zato smo mi, na ovom skupu večeras, ponosno mogli izići pred vas.

Dvadeset godina narod Srbije nije mogao da pokaže svoje pravice pred ostalom braćom. Međutim, prva puška protiv izdajnika, protiv velikosrpske bande, pukla je u Srbiji, a pukla je iz srpske ruke. (Aplauz). I, evo, dve i po godine baš srpski sinovi u prvom redu progone i tebe te izrode, te najveće neprijatelje svih pa i srpskog naroda. Nažalost, i dalje seju velikosrpski reacionari seme razdora. Danas se četnici, slugeranje i dželat velikosrpske gospode u Kairu pokazuju u pravoj svetlosti, ali ne kao sinovi srpskog naroda. Nemaju oni u krvi, u poreklu, ničeg zajedničkog sa Srbijom. (U z v i c i : »Tako je!«). Oni su se danas pretvorili u izdajničko pleme koje se ne može zalepiti za Srbiju, baš kao ni za jedan drugi narod u Jugoslaviji. Ta borba našeg naroda učinila je da se večeras ovako jedinstveno i bratski i iskreno sastanu predstavnici svih naših naroda. I još nešto. Borci iz Srbije, u svojim brigadama i bataljonima, borili su se gotovo u svim krajevima Jugoslavije: Crnoj Gori, Hercegovini, Dalmaciji i Bosni. Svuda su najbolji sinovi Srbije ostavili svoje kosti, žrtvujući se za slobodu i nezavisnost naroda Jugoslavije. Zato mi možemo večeras izaći vedra čela pred predstavnike naših bratskih naroda, zato mi, predstavnici Srbije, možemo biti ponosni što smo u tolikoj meri doprineli stvari oslobođenja naše zemlje. (Aplauz).

Drugovi i drugarice, zahvaljujući toj borbi koja se razvila u Srbiji i rasplamsala po čitavoj našoj zemlji, bilo je moguće iskovati jedinstvo naroda Jugoslavije i naroda Srbije. Narod Srbije, zajedno sa bratskim narodima čitave Jugoslavije, proslavio je svoje ime koje su izdajnici hteli da okaljaju. Ovo pokazuje da srpski narod i Srbija nemaju ničeg zajedničkog sa onima koji su pobegli iz zemlje, izdali narod i organizovali bračoubilački rat. (U z v i c i : »Tako je!«). To dokazuje da srpski narod neće više nikada dopustiti da se vrati ono staro i da se centar reakcije stabilizuje u njegovoj zemlji. On će zajedno sa svim narodima Jugoslavije stvoriti svoju novu otadžbinu, onakvu kakva bude odgovarala njegovim interesima. Sinovi Srbije obezbediće svom narodu da izabere poredak u svojoj slobodnoj zemlji kakav bude odgovarao njegovim interesima. Klika u Kairu koja se okupila oko kralja nada se da, ukoliko nema uporišta u drugim zemljama Jugoslavije, da ona tobože u Jugoslaviji ima za sobom Srbiju. To, drugovi, nije tačno. (Buran i dugotrajan aplauz). Evo, već dve i po godine Draža Mihailović nije uspeo da formira neku četničku vojsku u Srbiji. (U z v i c i : »Dole izdajnik!«). Ako se može govoriti o nekoj Dražinoj vojsci, može se govoriti samo o nemačkoj vojsci, o Nedićevoj, o bugarskoj izdajničkoj vojsci, može se govoriti o terorističkim trojkama koje se obrazuju tamo po Srbiji. Mi, baš zbog toga što smodasad pokazali svoju spremnost, možemo večeras obećati da će Srbija još žešće nastaviti da trebi ostatke terorističkih izdajničkih ostataka

po Srbiji — one krugove, koji su bili i koji su sada otvoreni ili prikri-
veni saveznici izdajničke velikosrpske vlade u Kairu. (Aplauz). Srbija
će žestoko nastaviti borbu protiv izdajnika, boreći se isto tako žestoko
i protiv okupatora. Mi smo sigurni da će u ovoj jedinstvenoj borbi,
kako dosad tako i otsada, i ostali naši narodi nastaviti žestoku borbu,
boreći se protiv okupatora, protiv takvih izdajničkih bandi u svojim
zemljama. (Aplauz). Ako se borimo tako, neće dugo proći a naša će
zemlja, naša zajednička domovina biti slobodna, biće slobodna jer na
njenom čelu stoji naš Tito, naš srpski, hrvatski, slovenački, crnogorski,
makedonski Tito, biće slobodna jer nju otsada predstavljaju najbolji
pretstavnici naroda Jugoslavije, a to je ovo Antifašističko veće narod-
nog oslobođenja Jugoslavije. (Buran i dugotrajan aplauz).

Pretsednik: Riječ ima drug dr Pavle Gregorić, koji će pozdraviti
naše zasjedanje u ime naroda Hrvatske, u ime Zemaljskog antifašistič-
kog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske. (Buran aplauz).

Dr Pavle Gregorić (Hrvatska): Drugovi i drugarice delegati
i delegatkinje Drugog zasjedanja AVNOJ-a, pozdravljam u ime
ZAVNOH-a ovo Drugo zasjedanje AVNOJ-a. Pozdravljajući vas, dru-
govi i drugarice, moram da se malo dotaknem naše prošlosti, onog što
se dogodilo u ovom velikom zbivanju, kratke prošlosti od godine dana.

Kad smo se prije godinu dana sastali u Bihacu da ustanovimo ovo
naše najviše političko predstavništvo naroda Jugoslavije u njegovoj
borbi za slobodu, mi smo imali iza sebe već ogromne uspjehe. Ali mi,
vijećnici iz Hrvatske, moramo priznati, tada nismo bili zadovoljni.
Zašto? Zato što mi na tadanjem zasjedanju nismo još mogli reći da su
hrvatske mase, u svojoj većini, već aktivne u našoj borbi. Vi dobro
znate, drugovi, svi se dobro sjećate kako je neprijatelj došao, kako su
naši tzv. pretstavnici naroda pripremali izdajstvo naroda. I narod je
ostao bez oružja, bez čega. I činilo se da je narod ostao i bez voćstva.
Ali, međutim, pokazalo se da su pobjegli oni koji su narod varali, koji
su na grbači naroda jahali punih 20 godina, pokazalo se, drugovi i dru-
garice, da ti ljudi nisu bili pretstavnici naroda, da su bili izdajnici koji
su u kritičnom trenutku pobjegli a narod ostavili. (Uzvici: »Dole
izdajnici!«). Kad se činilo da je narod bio uspavan, zamro, kad je izgled-
dalo da narod neće naći snage da se bori protiv strašne okupatorske
sile, koja je pokorila skoro čitavu Evropu, onda se, drugovi i drugarice,
desilo pravo čudo, čudo koje su izveli najbolji sinovi našeg naroda. Sve
partije, koje su dvadeset i tri godine sedele na grbači naroda, nisu bile
u stanju da preduzmu ma šta protiv okupatora. (Uzvici: »Tako
je!«). Od svih političkih partija jedino je Komunistička partija Hrvatske,
koja je stradala zajedno sa narodom i delila s njim zlo i dobro, pozvala
hrvatski narod u svetu oslobodilačku borbu protiv okupatora, u borbu
koja se i danas vodi. (Aplauz). Zaista, hrvatski narod, naročito hrvatska
omladina, sledio je ovom pozivu. Na poziv Komunističke partije pla-

nule su prve puške u hrvatskom narodu, počele su padati na fašističke vojnike.

U Lici, Baniji i Dalmaciji spontano se rasplamsao ustanak Srba kao odgovor na zverski teror Njemaca, ustaša i Italijana. Ali, hrvatski narod još se nije bio probudio i izgledalo je da je na čas zaspao duh Matije Gupca u hrvatskom narodu. I zaista, s jedne strane, fašistički neprijatelji htjeli su da uguše taj duh, a s druge strane, tzv. vode htjele su da ga uspravaju. Duh Matije Gupca zaista je dremao, ali nije zaspao. Prije godinu dana mi nismo mogli reći da se sav hrvatski narod digao — ali danas mi, Hrvati, možemo s ponosom da kažemo da je, osim u Lici, osim u Baniji, čitav dio Hrvatske, Slavonija i Podravina u ustanku. (Aplauz). Mi znamo i razlog zašto taj ustanak nije bio odmah, zašto nije bio mobiliziran narod kad su Komunistička partija Hrvatske i Komunistička partija Jugoslavije pozvale sav narod Hrvatske. Mi znamo koju politiku je vodilo vođstvo reakcionarnih klika oko dr Mačeka, mi znamo njegov izdajnički poziv hrvatskim masama da saraduju sa ustašama i Njemcima. (U z v i c i : »Dole izdajnik Maček!«). I mora se priznati da je taj izdajnički poziv imao svoje rezultate. Ali, takode moramo konstatovati da nije mogao uništiti borbeni duh Matije Gupca. Hrvatski narod konačno je uvidio da nije pravo na strani onih koji su mu rekli: »saraduj sa ustašama«, onih koji su mu poslije, pod krinkom nekih antifašističkih kriatica rekli: »još nije vrijeme za akciju«. Svima njima hrvatski narod okrenuo je leđa i pošao za onima koji su ga pozvali na borbu za slobodu. (Buran aplauz). Danas možemo reći da ogromna većina hrvatskog naroda aktivno sudjeluje u Narodno-oslobodilačkoj borbi. (Aplauz). Ne samo to, drugovi i drugarice, danas od tzv. Nezavisne Države Hrvatske nije ostalo ništa drugo do kobni simbol NDH i iza njega šaka koljaša i šaka bandita, plaćenika njemačkog imperijalizma. Ništa od nje nema. Vojska im se osipa i razbija. Njome tuđin komanduje. To je sve i razumljivo, jer sve više naši ljudi dolaze k nama, odlaze u Narodno-oslobodilačku vojsku. (Aplauz).

Ono što je hrvatski narod sa svojom srpskom braćom za ove dvije i po godine borbe učinio, drugovi, najveća je naša pobjeda, a to je da hrvatski narod nije podlegao demagogiji fašističkih okupatora i njihovih slugu ustaša, da se kolje sa svojom braćom Srbima, nego je odmah prokleo u sebi sve ono što su htjeli i Njemci — tajno — i njihove sluge, ustaše i četnici — javno — da urade, da zvjerstvima razdvoje naše narode. Takvim svojim paklenim radom oni su upravo protivno postigli. U borbi je skovano jako, čvrsto bratstvo i jedinstvo Hrvata, Srba i Slovenaca. (Buran aplauz). To je bio glavni uspjeh naše borbe, to su naše najveće pobjede. (Buran aplauz). U ovoj borbi, koja se nastavlja do konačne pobjede, hrvatski narod je iskovao i svoje vlastito jedinstvo, jedinstvo hrvatskog naroda koje je tako čvrsto da se može reći da je ono opet jedna od zaloga naše pobjede. (Aplauz). Ničeg danas nema hrvatski narod zajedničkog sa zavojevačima, sa NDH i

zlikovcima u Zagrebu. Hrvatski narod je zauvijek prekinuo sa tim krvolocima kao što su Pavelić i njegove ustaše, koji su se krvnički obračunavali sa bratskim srpskim narodom. (Uzvići: »Smrt ustašama!«). Danas vidimo uspostavljeno čvrsto bratstvo i jedinstvo hrvatskog, srpskog i slovenačkog naroda. Evo, ovih dana ste baš mogli čuti da se slovenačke brigade bore hrabro na teritoriji Hrvatske protiv okupatora, zajedno sa svojom hrvatskom i srpskom braćom. (Buran aplauz).

Drugovi i drugarice, ove činjenice pokazuju da se iskovało nerazorivo bratstvo i jedinstvo hrvatskog, srpskog i slovenačkog naroda kao i svih drugih naroda Jugoslavije. To je, drugovi, garancija naše pobjede i slobode. (Aplauz). Danas, na Drugom zasjedanju AVNOJ-a možemo mirno reći da je hrvatski narod u toku dvogodišnje borbe skovao takvo jedinstvo sa srpskim i drugim narodima Jugoslavije, što će biti presudan činilac za budući razvoj i prosperitet naših naroda, jer će se naša buduća država oslanjati na jedinstvo naših naroda, koje je omogućila naša herojska Narodno-oslobodilačka vojska pod svojim genijalnim vodom — drugom Titom. (Buran i dugotrajan aplauz).

Pozdravljam ovo Drugo historijsko zasjedanje AVNOJ-a i uvjeren sam da večeras izražavam volju i odluke svih hrvatskih rodoljuba, da će hrvatski narod cijeniti i braniti krvavo stečenu slobodu. (Aplauz).

Odluke koje će se večeras donijeti rezultat su velikih pobjeda nad hitlerovskom vojskom na svima frontovima, u prvom redu velikih pobjeda Crvene armije. (Buran aplauz).

Živio AVNOJ! (Buran i dugotrajan aplauz).

Živela naša Narodno-oslobodilačka vojska i naši partizanski odredi na čelu sa dragim našim drugom Titom! (Buran i dugotrajan aplauz).

Živje! naši veliki saveznici, u prvom redu naš najveći saveznik bratski nam Sovjetski Savez! (Buran i dugotrajan aplauz).

Pretsednik: Riječ imade drug Marko Vujačić, bivši senator i vijećnik iz Crne Gore, koji će pozdraviti naše zasjedanje u ime Antifašističkog vijeća naroda Crne Gore i Boke (Buran aplauz).

Marko Vujačić (Crna Gora): Drugovi i drugarice, braćo i sestre. Imam rijetku čast da vam donesem bratske pozdrave od Zemaljskog antifašističkog vijeća naroda Crne Gore i Boke. (Buran aplauz. — Uzvići: «Živeli!» — Aplauz). U ime crnogorskog naroda rekoh, koji je prvi od svih naroda Balkana digao pušku Mandušića i Mićunovića da se bori za svoju slobodu i nezavisnost. (Buran aplauz).

U prvom redu imam da pozdravim našeg legendarnog Vrhovnog komandanta druga Tita (buran aplauz), a preko njega svu našu herojsku i junačku Narodno-oslobodilačku vojsku i Partizanske odrede Jugoslavije (buran aplauz) koji su se hrabro borili skoro tri godine protiv Hitlerovih i Musolinijevih fašista i domaćih izdajica, Brankovića i liži-

sahana nedićevaca, mihailovićevaca, pavelićevaca i rupnikovaca. (U z-
vici: »Dođe izdajnici!« »Smrt izdajnicima!«). Pored toga, borila se
ona i protiv Madžara, Rumuna, Bugara i Arnauta. Ali najtežu borbu,
tri teške zime u snijegu i ledu, izdržala je naša vojska gola i bosa, glad-
na i žedna u nadi da će sačekati Crvenu armiju (buran aplauz) sa
kojom će se bratski zagrliti i konačno dotući fašističke zlikovce i nji-
nove pomagače, izdajice i izrode. Ta nada nas je održavala i krijepila,
ulijevala u nas energiju da sve prepreke savladamo i dodemo cilju
koji smo i postavili u početku ove naše teške trogodišnje borbe, ostva-
renju nove i srećnije federativne demokratske Jugoslavije. (Aplauz).

Na drugom mjestu pozdravljam AVNOJ koji je jedino pretstavi-
ničko zakonodavno tijelo, koje ima u budućnosti da sprovede sve ono
što je naša vojska krvlju skovala u stekla.

Pozdravljam vas u ime Crnogoraca koji su se prvi od svih naroda
Jugoslavije dohvatili svijetlog oružja u čuvenom Julskom ustanku,
onom velikom istoriskom događaju, kada su se Crnogorci digli protiv
Hitlerovih i Musolinijevih lešinara. (U z v i c i : »Živela Crna Gora!«).
Tada, braćo i drugovi, zajektaše naši džeferdari, zapucaše puške i mi-
tražeji po Durmitoru, Komu, Rumiji i Lovćenu. Tada se, braćo, diže
sve na oružje protiv fašista i njegovih slugu, a za slobodu i bolju
budućnost.

Pozdravljam vas u ime onog naroda koji se prvi od svih naroda
Jugoslavije digao na oružje i bio signal svima porobljenim narodima
da se dižu na oružje:

»Što se ne hće u lance vezati,
To se zbježi u ove planine,
Da ginemo i krv prolivamo,
Da junački amanet čuvamo —
Divno ime i svetu slobodu!« (Njegos).

Crna Gora i Boka digle su se, na poziv Komunističke partije i druga
Tita, u sveti oslobodilački boj, da krv prolijevamo, amanet čuvamo i
očuvamo lijepo naše ime. Ustao je narod Crne Gore i Boke, svrstao se
u borbene Titove redove i započeo neravnu borbu protiv dušmanina.
Rasplamsala se ljuta borba po nikad nepokorenim crnogorskim brdima.
Na sve strane grme puške osvetnice, odjekuje oslobodilački poklič i
borbeni zov; narod krvlju svojom brani slobodu. Danas, u ovoj velikoj
borbi, podmladeni crnogorski narod dao je najbolje svoje sinove, naj-
hrabrije i najsmelijie borce u Narodno-oslobodilačku vojsku. Oni pro-
nose slavu borbe i osvete ne samo po crnogorskim vrletima i plani-
nama, — njihova se puška čuje i po dičnoj Srbiji, ponosnoj Herceg-
Bosni, pitomoj Hrvatskoj i lijepoj Dalmaciji. (Aplauz). Crnogorci —
Titovi borci — nijesu osramotili svoje stare, koji u vijekovnoj borbi sa
tuđinom umješe i znadoše da sačuvaju slobodu, čast i obraz. Slavna
borbena tradicija naroda Crne Gore i Boke našla je puni trijumf u oslo-

bodilačkoj borbi naroda Jugoslavije. Čuvene istoriske bitke na Carevom Lazu, Vučjem Dolu, Fundini, Grahovcu i drugim bojnim poljima, krvavi bojevi i megdani crnogorskih vitezova, ljuti okršaji i podvizi opjevanih junaka, harambaša, uskoka i serdara, hajduka i vojvoda, koji su kroz vijekove stvarali i stvorili vitešku epopeju narodne borbe, koji su razvili i uzdignuli kult čojstva i junaštva — nijesu osramoćeni. (U z v i c i: «Živeli Crnogorci!»). Njihovi sinovi, njihova djeca, nadahnuta borbenom herojkom svojih starih, opet su na oružje, brane svojom vrelom krvlju svaku stopu naše zemlje. U borbi nećemo malaksati dok i posljednjega fašistu sa teritorije Jugoslavije ne uništimo.

»Neka bude borba neprestana;
Neka bude što biti ne može;
Oltar pravi na kamen krvavi.« (Njegoš).

Drugovi i drugarice, našu divnu zemlju upropastile su građanske partije, kruna i vojna klika. Od bogate zemlje napravili su za 20 godina prosjake i bednike, opljačkali je do gole duše. I to im je bilo malo, no su sve naše čestite borce i narodne ljude ubijali, zatvarali i mučili po zatvorima i koncentracionim logorima; državu su pretvorili u mučilište, u tamnicu naroda. To im je, drugovi, bilo malo, no su se spregli sa Hitlerom i Musolinijem, pa su prodali fašistima našu zemlju, našu čast, našu istoriju, našu slavu i veličinu; ponizili nas do skota, vojnički i moralno. Ko je to sve uradio? To nije narod, to su oni koji su se narodu popeli na grbaču, to su razne građanske stranke, to je raskralj, to je klika bijele ruke, generalitet i admiralitet, to su Korošćevi jezuiti, to su velikosrpske klike, to su bosanske age i begovi; to su, jednom riječi, lupeži, razbojnici, sve — sem ljudi. Narod se nije dao prodati, niti fašizmu robovati. Komunistička partija, koja je jedina ispravna i narodna, koja je slila svoju dušu sa narodnom dušom, sa njenim viteškim duhom, pozvala je sve u borbu; narod se digao; seljak i radnik i poštenu intelektualac svrstali su svoje redove pod Titovu komunističku zastavu na kojoj je pisalo »Smrt fašizmu — Sloboda narodu!«. (Buran aplauz).

Šta se dešava, drugovi? Oni koji izdadoše i prodadoše narod, siti, pijani, ludi i bijesni, oni koji odoše u izdaju i prokletstvo, to učiniše, a mi, drugovi, ostasmo da bez države, bez oružja, da bez odijela i ishrane, goli, bos, gladni i žedni, branimo i spasavamo našu domovinu, njeno ime, njenu čast i njenu slobodu. (U z v i c i: «Smrt izdajnicima!»).

Naš narod nikad nije pitao ko je Tito, od koga je rođa i poroda, no je pitao kuda nas vodi Tito. A Tito nas vodi onijem slavnim putevima kud nas je kroz istoriju vodio Karadorde, Njegoš, Štrosmajer, Gubac, Prešern, Mandušić, Mićunović, Hajduk-Stanko, Stanoje Glavaš, Čupić, Birčanin, Hajduk-Veljko i ostali naši slavni velikani; to je, drugovi i braćo moja, put ka borbi, put slavi i slobodi, put bratstvu i jedinstvu ne samo nas Južnih Slovena no jedinstvu svih Slovena, čije su granice od Jadrana do Japana. Ovo je prvi put u istoriji Slovena da

svojom borbom izvojuju slovensku slobodu i da više Sloveni ne budu šitna para za kursor velikih sila. Zraci te velike slobode su na pomolu Istoka i brzo će nas sve ogrijati. Sunce slobode ogrijaće i sve porobljene narode. (Aplauz).

Drugovi, naši narodi vide i znaju kud nas vodi Tito i zato je danas ustalo i malo i veliko pod njegov barjak; planina, brda i gudure, polja i ravnice ječe od plotuna na sve strane; puca puška osvjetnica koja nagovještava brzu slobodu porobljenim narodima. (Aplauz).

Na svojoj istoriskoj skupštini, 15 novembra u Kolašinu, sa grobova 700 mučenika koji padoše od Njemaca i četnika Draže Mihailovića, riješili smo da kralja i vladu zbrišemo (buran aplauz), koji su izdali i prodali narode Jugoslavije za jevtine pare. U nas Crnogoraca ima stara poslovice: »Ko razgađa, u nas ne pogada«. Ja pozivam cio narod da se ujedini i da ne da onim gulikožama i pljačkašima koji su 20 godina tlačili narod — a danas se skiću od Kaira do Londona, od Londona do Kaira, da se vrate natrag u zemlju. Oni se varaju ako misle da će se vratiti da ponovo sjednu na narodnu grbaču. Mi Crnogorci, oduvijek smo tjeerali iz svoje zemlje gulikože i pljačkaše. Vama je poznato da smo mi likvidirali dinastiju Petrovića jer smo u njoj vidjeli nenarodnu vladu, pa smo zbacili i ovu jer je opljačkala pare, odnijela bogatstvo i pobjegla. Oni danas spremaju falange potajne preko Draže Mihailovića i drugih, ali mi ćemo im doviknuti poput one narodne:

»Kad bijaše bojak biti:
De si, brate Kraljeviću Marko,
A kad staše plijen dijeliti:
»Odakle si, neznana delijo.«

Jer, oni niti su boj bili, no su izdali i pobjegli, niti će plijen dijeliti, niti mogu doći u Jugoslaviju, jer će ih naši bajoneti raznijeti kao što će raznijeti njemačku hitlerovsku tvrđavu.

Ja vas pozdravljam u ime slavne skupštine Crne Gore i Boke i potsjećam vas na još jednu našu zakletvu. Rekli smo: sve što je borbom stvoreno da održimo, da ne dozvolimo da se vrate izdajnici i da nam ugrabe ono za što smo mi krv potocima lili. Ako pokušaju da se vrate, tu je naša Narodno-oslobodilačka vojska i Partizanski odredi koji se bore za našu slobodu i našu budućnost. Jer, ne zaboravite, drugovi, da ima još jedno pitanje, a to je pitanje borbe u političkom smislu. Oni udaraju, eto ih po svim brdima i kolibama, na sve strane. Oni imaju svuda špijune, ali sve im je uzalud.

A mi, Crnogorci, imamo još jednu stvar. Kad nas je neko pitao koliko nas je, mi smo uvijek odgovorili: »Nas i Rusa 200 miliona«. Mi idemo tako daleko da ne samo što hoćemo stvoriti federativnu demokratsku Jugoslaviju, nego hoćemo da svi slovenski narodi dodu u jednu zajednicu i da svi budu uz svoju majčicu moćnu Rusiju. (Buran i dugotrajan aplauz). I da batalimo više sa ovim državama Balkana, koje su

kao čerge svaka sa po jednim krovom koje svaki vjetar nosi i koje svakom služe, no da imamo jednu državu — od Jadrana do Japana. (Buran i dugotrajan aplauz). Onda ćemo biti moćni i onda ćemo biti gromovnici, onda će od nas svako imati strah i trepet, i neće smeti ni da pomisli (a i kad pomisli da zadržti) akamoli da nam zlo učini. Ja ću završiti — a umoran sam i jedan petnaest dana, pa ne mogu više, te vas pozivam da gromko, zajedno, ali na nogama (svi ustaju) uzviknemo:

Da živi moćna Crvena armija i njen vrhovni komandant — drug Staljin, vođa i učitelj! Staljinu: Ura! Ura! Ura! Živio drug Staljin, (Buran i dugotrajan aplauz. — U z v i c i: »Ura! Ura! Ura!«)

Da žive naši moćni saveznici Engleska i Amerika! (U z v i c i: »Živeli!« — Aplauz.)

Da živi naša Narodno-oslobodilačka vojska i Partizanski odredi na čelu sa svojim proslavljenim komandantom drugom Titom! (Buran aplauz. — U z v i c i: »Živeli!« — Buran aplauz.)

Pretsednik: Imade riječ drug Đuro Pucar-Stari, vijećnik iz Bosne. (Aplauz).

Đuro Pucar-Stari (Bosna): Drugovi i drugarice, braćo! Ja vas pozdravljam u ime Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, pozdravljam vas u ime dragog naroda Bosne i Hercegovine, u ime njegove Narodno-oslobodilačke vojske. (Buran aplauz). Drugovi, ja vam ne mogu ovdje večeras izraziti koliko je velika čast, što mogu da kažem da je naša hrabra Narodno-oslobodilačka vojska omogućila svojim pobjedama da se baš na teritoriji Bosne i Hercegovine održi ovo Drugo, istorisko zasjedanje AVNOJ-a. Ovo je, drugovi, za Bosnu i Hercegovinu naročita čast. Za nas, Bosance i Hercegovce, neobična je čast da možemo kazati da je ne samo Prvo nego i Drugo zasjedanje AVNOJ-a održano baš na teritoriji Bosne. Ovu mogućnost jedino možemo zahvaliti hrabroj Narodno-oslobodilačkoj vojsci, ne samo Bosne i Bosanske Krajine već i boraca iz Srbije i ostalih bratskih zemalja Jugoslavije.

Drugovi i braćo, Bosna je zemlja koja je najraznorodnija i najkomplikovanija, zemlja u kojoj žive raznorodni narodi. U Bosni žive Srbi, žive Hrvati, žive muslimani i razne druge narodne manjine. Bosna je zemlja koja je stoljećima bila mučena i tlačena, počev od carstva osmanliškog preko Austro-Ugarske Monarhije pa sve do velikosrpske hegemonije. Bosna je podnijela teške godine. Bosna je takode za vrijeme ovog ustanka podnijela teške žrtve. Bosna je siromašna, ali je ponosna. (Aplauz). Ponosna je, drugovi, zato što je od prvih dana ustanka stupila u Narodno-oslobodilačku borbu, povelila je u zajednici sa ostalim bratskim narodima.

Bosna i Hercegovina, drugovi, stenjala je stoljećima pod raznim tuđinskim režimima. Ali danas u Bosni i Hercegovini, kao i u ostalim zemljama Jugoslavije, prenosi se i stvara nešto novo. Ono novo što

očekuju narodi Bosne i Hercegovine nije da opet bude »Bosna sirotica kleta«, kao što je bila dosad, nego da bude ravnopravna jedinica u slobodnoj i federativnoj Jugoslaviji. (Aplauz).

Drugovi i drugarice, ja ovdje na ovom mjestu mogu da tvrdim da će narodi Bosne i Hercegovine i ubuduće voditi borbu za oslobodenje ne samo Bosne i Hercegovine nego i ostalih naroda Jugoslavije. (U z v i c i: »Tako je!« — Aplauz.) Ja u to ime, drugovi, kličem:

Da živi Antifašističko vijeće narodnog oslobodenja Jugoslavije! (U z v i c i: »Živelo!« — Aplauz.)

Živjela naša hrabra i nepobjediva vojska i Vrhovni štab na čelu sa našim omiljenim vođom drugom Titom! (U z v i c i: »Živeo drug Tito!« — »Tito! — Tito! — Tito!« — Aplauz.)

Pretsednik: Riječ imade drug Josip Vidmar iz bratske Slovenije. (Aplauz).

Josip Vidmar (Slovenija): Drugovi i drugarice, sa velikom radošću vršim dužnost da u ime Osvobodilne fronte slovenačkog naroda ili, drugim rečima, u ime slovenačkog naroda, pozdravim Drugu skupštinu i zbor AVNOJ-a. Slovenački narod pozdravlja ovu skupštinu sa posebnom radošću, s osećanjem velikog ponosa i sreće, osećanjem koje će vam biti možda razumljivije tek posle kratkog razlaganja šta se u našim osećanjima skriva.

Drugovi, stara Jugoslavija svojim slomom doprinela je da se slovenački narod nađe sam, prepušten svojoj sudbini. Slovenački narod je bio ostavljen sam sebi i sam se suprotstavio dvama fašizmima u formi vellesila Italije i Nemačke. Dvadesetsedmog aprila 1941 bila je osnovana Osvobodilna fronta slovenačkog naroda (U z v i c i: »Živela!« — Aplauz.) Mesec dana kasnije, u Sloveniji je pukla prva partizanska puška. Od tada se slovenački narod, veliko i malo, bori možda na najtežem teritoriju Jugoslavije, stisnut između dva ogromna evropska fašizma, između Italije i Nemačke pa povrh toga i Mađarske. U tom boju je slovenački narod dva puta osvajao sam sebi prostranu teritoriju svoje zemlje i u trenutku italijanske kapitulacije razoružao na svome prostoru 6 italijanskih divizija. (Aplauz). O tom radu Slovenaca ne govorim zato da bi se njime hvalili, nego zato da bi time utemeljio nešto drugo. S tim delom slovenački narod je definitivno pribavio sebi pravicu da sam odlučuje sada i zauvek o svojoj sudbini. U čitavoj toj borbi slovenački narod bio je svestan da je takav njegov otpor u borbi protiv okupatora bio mogućan samo zbog ogromne pomoći koju mu je, na jednoj strani, davala junačka borba saveznika i na njihovom čelu velikog bratskog Sovjetskog Saveza pod vođstvom maršala Staljina. Skoro jednaku pomoć u borbi slovenačkog naroda dao je otpor bratskih naroda Jugoslavije i njihove Narodno-oslobodilačke vojske pod vođstvom našeg dragog, junačkog, legendarno-junačkog druga Tita. (Buran i dugotrajan aplauz). Svest o toj pomoći uvek nas je pratila, i prati nas

i danas kad se ta borba bliži svom kraju. Pravice koje smo mi u tim borbama prisvojili za sebe, te pravice mi nećemo zloupotrebiti. Već smo ih od prvog trenutka posvetili onome o čemu danas lako i jasno govorimo — jedinstvu i bratstvu jugoslovenskih naroda. Mi Slovenci bili smo bezbroj puta osuđivani u bivšoj Jugoslaviji da smo separatisti. Ali jedinstvo jugoslovenskog naroda bilo je nama uvek jedinstvo i bratstvo suverenih, ravnopravnih jugoslovenskih naroda. Takvo gledanje dobija danas, na ovom zboru, svoj konkretan državotvorni smisao.

Drugovi, mi smo Slovenci šiveli u sužanjstvu, podjarmljeni, ugnjetavani ogromnim nemačkim jarmom. Danas, večeras, slovenački narod posle 1300 godina nastupa prvi put kao jednakopravni, samostalni i suvereni narod, stvarajući državnu tvorevinu u zajednici sa bratskim narodima Jugoslavije. (Aplauz). Mislim da ćete lako razumeti ono osećanje ponosa i sreće koje kod nas, predstavnika slovenačkog naroda, na ovom divnom zboru, izaziva trenutak kad slovenački narod, prvi put sam, suvereno stvara svoju istoriju i svoju budućnost. Mogu vas uveriti da će slovenački narod tu svoju tvorevinu, koju danas ovde ostvaruje na taj način, da će tu svoju tvorevinu, našu zajedničku tvorevinu, braniti još bolje nego što je dosad, u ovoj Oslobođilačkoj borbi, branio svoju slobodu, braniće je do poslednje kapi krvi i do konačne pobede nad svim neprijateljima, unutrašnjim i spoljašnjim. (Buran aplauz).

Pretsednik: U ime Antifašističke fronte žena Jugoslavije govoriće drugarica Mitra Mitrović-Dilas. (Buran aplauz).

Mitra Mitrović-Dilas (S r b i j a): Drugovi i drugarice većnici! Govorim u ime Antifašističkog fronta žena Jugoslavije. To znači da ovom visokom predstavništvu predajem pozdrave stotine hiljada žena Jugoslavije, miliona antifašistkinja Jugoslavije, svega što je među ženama širom Jugoslavije pošteno i rodoljubivo, što voli svoju domovinu i svoju vojsku a mrzi okupatore i domaće izdajnike. (Aplauz).

Velika je čast govoriti danas u ime junačkih žena Jugoslavije. Za dve i po godine od nekih i prostih žena postale su one uporni i svesni borci.

Velika je čast govoriti u ime tih žena koje su znale odmah shvatiti borbeni poziv Komunističke partije, njenu politiku jedinstva i bratstva, koje su znale duboko sagledati u oslobodilačku misiju i ulogu Crvene armije i našeg zaštitnika Sovjetskog Saveza (aplauz), koje su znale duboko omrznuti sve domaće neprijatelje i fašiste i koje su znale najlepšim rečima svog borbenog naroda i svog nežnog plemenitog srca okriti slavu i veličinu svog voljenog druga Tita. (Buran aplauz).

Zajedno sa svojim narodom, žene Jugoslavije odolele su svim pokušajima neprijatelja, okupatora i izbegličke vlade, inostranih i domaćih fašista u zemlji, da razjedine bratstvo naroda Jugoslavije. Najlepši uspeh, najveličanstveniji uspeh, drugovi većnici, najsajniji uspeh naših

žena i jeste baš njihovo nerazorivo jedinstvo, jedinstvo svih žena Jugoslavije: Srbije, Crne Gore, Bosne, Makedonije, Vojvodine, Slovenačke i Hrvatske. To jedinstvo, jedinstvo naroda Jugoslavije, stvoreno u ognju borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika, žene Jugoslavije znaće pojačati i još bolje učvrstiti. Mi, svesne žene Jugoslavije — antifašistkinje, iskovale smo jedinstvo za bolju, srećniju budućnost naših naroda i naše zemlje, u kojoj će naše žene imati puna prava. (Aplauz). Mi smo ga iskovale da učinimo kraj svakoj mržnji među narodima Jugoslavije. Da ugasimo svako žarište bratoubilačkog rata i sutra da se ujedinito u novu demokratsku Jugoslaviju. (Aplauz). Ideja jedinstva, ideja koju je pronosio AVNOJ za ovu proteklu godinu, pod čijim se uticajem proširio narodni pokret i ustanovljen ZAVNOH i nacionalna veća ostalih naroda Jugoslavije, jeste garantija da ćemo uspeti, jeste dokaz da je AVNOJ, pod čijim će se rukovodstvom izgrađivati nova Jugoslavija, upravo ono predstavništvo koje garantuje u novoj Jugoslaviji ravnopravnost naroda. (Aplauz). A takva Jugoslavija i jeste danas naš najvažniji zahtev. Ostalim zahtevima, među kojima i zahtevu koji traže specijalno žene, svim tim zahtevima Antifašističko veće udarilo je čvrste temelje za pravilno rešenje. Zato je Antifašističko veće narodnog oslobođenja za narode Jugoslavije, a među njima i za žene Jugoslavije, garantija da će Jugoslavija, koja će se izgraditi pod njegovim rukovodstvom, biti doista zemlja najpunije demokratije. (Aplauz). Dve i po godine borbe, samopregorne i teške, uložile su žene Jugoslavije u to da sutra na čelu države stoje ljudi koji će hteti i umeti da izgrade za narode Jugoslavije srećnu i boju budućnost, koji se znati da narodima Jugoslavije izgrade onakvu sudbinu, kakvu narodi Jugoslavije budu želeli. Ti predstavnici danas, to ste vi, drugovi i drugarice većnici. U Antifašističko veće Jugoslavije upiru se svi pogledi, ulažu se sve snage naših naroda. Oslobođilačke snage svih naroda Jugoslavije daju se danas, kao i pre godinu dana, daju se vama na raspolaganje da raspolazete sa njima na dobro zemlje i naših naroda.

Zato vam žene Jugoslavije poručuju: budite čvrsti temelj o koji će se razbiti svaki pokušaj naših neprijatelja u zemlji i van nje da vrate staru Jugoslaviju — tamnicu naroda. (U z v i c i: »Tako je!« — Aplauz.) Baš ti neprijatelji, izbeglička vlada u Kairu sa svojim ministrom Dražom Mihailovićem, razne reakcionarne klike u zemlji, to su za žene Jugoslavije i za sve narode Jugoslavije krivci za mnogobrojne zločine učinjene nad narodima Jugoslavije, a žene traže da se nad njima izreče neumitna kazna: zabrana povratka u zemlju. (U z v i c i: »Tako je!« »Živela!«). Sve svoje snage čvrstog i svesnog borca daće žene Jugoslavije da vam pomognu u izgradnji nove, slobodne i demokratske Jugoslavije. (Aplauz). Sa istim onim žarom, drugovi i drugarice većnici, sa kojim su naše žene pomogle izgrađivanje svoje oslobođilačke armije, svoje Narodno-oslobođilačke vojske — da bi ona spasla narode Jugoslavije od propasti, da bi ona oslobađala i konačno oslobodila sve na-

rode Jugoslavije, sa istim tim žarom, sa istom tom snagom pomoći će AVNOJ-u da obezbedi narodna prava, ona prava koja je izvojevala Narodno-oslobodilačka armija, da ih proširi, da ih očuva od svih neprijatelja — političkih prevaranata i reakcionara u zemlji i inostranstvu. (Aplauz).

.....

Pretsednik: U ime SKOJ-a govoriće drug Mihailo Švabić. (Buran aplauz).

Mihailo Švabić (Srbiya): Drugovi i drugarice, pozdravljam vas u ime Saveza komunističke omladine Jugoslavije, koji je školovan od svoje velike Partije u ljubavi, u neograničenoj ljubavi prema slobodi svoje domovine. (Aplauz).

Od prvih dana, od prvog momenta kad je fašistička čizma zgazila našu zemlju, naš Savez je ustao i poveo svu ostalu omladinu u veliku oslobodilački rat, u Narodno-oslobodilačku borbu, i kroz dve i po godine dao nebrojene žrtve na oltar slobode naše domovine.

Drugovi, SKOJ, u surovom školuju rata, časno je položio ispit. SKOJ nije žalio nijednog momenta ni krvi ni žrtava, nije žalio truda da da sve što može, sve što ima, za pobjedu, za bolji život i srećniju budućnost mladog naraštaja Jugoslavije i svih naroda Jugoslavije. (Aplauz).

Savez komunističke omladine Jugoslavije bio je nosilac težnji, nosilac jedinstva i bratstva omladine Jugoslavije. Kroz čitavo ovo vreme Savez komunističke omladine Jugoslavije dao je mnogobrojne svoje članove u vojsku, mnogi njegovi članovi bore se na frontu i rade u pozadini. Mi, mladi antifašisti, na ovom skupu predstavnika naroda Jugoslavije zavetujemo se svom narodu da nećemo ispustiti puške iz ruku dok ne uništimo i poslednjeg okupatora i izdajicu naše zemlje. (Aplauz). Mi se zavetujemo da ćemo staviti sve sile na raspolaganje našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci, AVNOJ-u i Vrhovnom štabu. (Aplauz).

.....

Drugovi, moram da vam saopštim večeras jednu tužnu vest. Mi smo u ovom velikom našem Oslobodilačkom ratu izgubili mnogo svojih članova, ali nedavno smo imali teži od svih dosadašnjih gubitaka. Izgubili smo vođu omladine Jugoslavije, sekretara i rukovodioca omladinskog antifašističkog Saveza. On je položio svoj život na oltar slobode naših naroda. Drugovi, drug Ivo Ribar, naš voljeni sekretar, vodio je naš Savez punih sedam godina. U toku sedam godina, još u ilegalnim, teškim danima glavnjača i robijašnica, uspeo je da okupi omladinu, da je vaspita, očelichi i očvrstne i da u danima sloma bivše Jugoslavije stane na čelo naše omladine. Drug Ivo Ribar učio nas je da neizmerno volimo

slobodu naših naroda. Učio nas je isto tako da svim srcem svojim i dušom mrzimo neprijatelje, izdajnike, podle kukavice, koji su izdavali i zabijali nož u leđa svome narodu. Danas njega nema više među nama, ali mi se nad mrtvim telom vode naše omladine zaklinjemo da nećemo nikad i nigde skrenuti sa puta kojim su nas Partija i on vodili.

Slava Ivu-Lo'i Ribaru! (U z v i c i: »Slava mu!«)

Živeo AVNOJ! (U z v i c i: »Živeo!«)

Pretsednik: Prelazimo na drugu točku dnevnog reda: na biranje radnog pretsjedništva. Ima li ko kakvih prijedloga? (Moša Pijade: Molim za reč.) Imade riječ drug Moša Pijade.

Moša Pijade (Srbija): Predlažem da u radno pretsedništvo Drugog zasedanja Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije izaberemo drugove: dr Vojislava Kecmanovića, dr Pavla Gregorića, Ivana Milutinovića, Josipa Vidmara i Sulejmana Filipovića... (Buran aplauz).

Pretsednik: Prima li se ovaj prijedlog druga Moše Pijade? (U z v i c i: »Prima!« — Buran aplauz). Molim drugove iz radnog pretsjedništva da izvođe zauzeti svoja mjesta.

Pretsedavajući dr Vojislav Kecmanović (Bosna i Hercegovina): Zahvaljujem se na povjerenju koje je ukazano meni i drugovima članovima radnog pretsjedništva. (Aplauz).

Prelazimo na izbor Verifikacionog odbora i zapisničara. Ako mi dozvolite, ja bih predložio da se u Verifikacioni odbor izaberu drugovi: Frane Frol, vijećnik iz Hrvatske (buran aplauz), dr Marijan Brecelj, vijećnik iz Slovenije (aplauz), i drug Todor Vujasinović, vijećnik iz Bosne (aplauz).

Ima li kakvih primjedaba ili drugih prijedloga? (Nema). Prima li se ovaj prijedlog? (Prima).

Ima li ko kakvih prijedloga za zapisničare? (Niko se ne javlja). Ako mi dozvolite, ja bih predložio za zapisničare drugove: Šimu Balena, novinara iz Zagreba, vijećnika iz Hrvatske, i druga Osmana Karabegovića, vijećnika iz Bosne. (U z v i c i: »Prima se!« — Aplauz.)

Molim drugove zapisničare da zauzmu svoja mjesta. Molim druga Karabegovića da izvrši prozivku, a drugove vijećnike da svoja punomoćja predaju drugovima članovima Verifikacionog odbora.

Zapisničar Osman Karabegović (Bosna) vrši prozivku većnika.

(Prisutni većnici prilaze govornici i predaju svoja punomoćja.)

(Posle prozivke)

Pretsedavajući dr Vojislav Kecmanović: Prije nego što predemo na treću tačku dnevnog reda, pozivam članove Verifikacionog odbora da se povuku i da izvrše pregled punomoćja i pripreme izveštaj, pošto je u drugom dijelu naše sjednice izvještaj Verifikacionog odbora prva tačka dnevnog reda.

Prelazimo na pozdravne depeše. Predlažem da se sa ovog našeg historijskog zasjedanja upute pozdravni telegrami Maršalu Sovjetskog Saveza Josifu Visarionoviću Staljinu (Buran i dugotrajan aplauz. — Uzvici: »Živela Crvena armija!« »Živeli naši moćni saveznici!«), gospodinu Vinstonu Čerčilu, pretsjedniku vlade Velike Britanije (buran aplauz), gospodinu Franklinu Delano Ruzveltu, pretsjedniku Sjedinjenih Država Amerike (buran aplauz), Sveslavenskom komitetu u Moskvi (buran aplauz), našoj braći u Americi (buran aplauz), Vrhovnom štabu NOV i POJ (Buran i dugotrajan aplauz — U s k l i c i: »Živeo Vrhovni komandant drug Tito!« »Živela naša hrabra vojska!«), našoj braći zatočenicima koji se nalaze u fašističkim tamnicama i logorima i svoj našoj braći borcima sa neoslobodene teritorije. (Buran i dugotrajan aplauz).

Molim druga zapisničara Šimu Balena da izvoli pročitati prijedloge za ove pozdravne depeše.

Šime Balen (Hrvatska) (Čita):

VRHOVNOM KOMANDANTU CRVENE ARMIJE MARŠALU
SOVJETSKOG SAVEZA STALJINU.

Većnici Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, sakupljeni na svom istorijskom zasjedanju, upućuju Vam, genijalnom vojskovođi i Vrhovnom komandantu slavom ovenčane Crvene armije (buran aplauz), svoje plamene, borbene pozdrave. Mi znamo da bi borba naroda Jugoslavije protiv fašističkih varvara za slobodu i bolju budućnost bila bez izgleda da ona nije sastavni deo velikog oslobodilačkog rata slobodoljubivog čovečanstva, kome stoji na čelu bratski i moćni Sovjetski Savez (buran aplauz) sa svojom nepobedivom Crvenom armijom (buran aplauz). Stoga su narodi Jugoslavije ispunjeni ne samo divljenjem prema Crvenoj armiji, koja pod vašim mudrim rukovodstvom svakodnevno postiže veličanstvene pobjede, goneći Hitlerove horde na zapad, već i osećanjem duboke zahvalnosti za sve natčovečanske napore koje velika domovina socijalizma čini za slobodu čitavog čovečanstva.

U najtežim danima naše neravne borbe protiv krvožednog i podlog okupatora i njegovih pomagača, mi smo uvek gledali s nadom u slavnu sovjetsku domovinu, u herojsku Crvenu armiju, čije je junaštvo, upornost i samopregor nadahnjivalo borce naše Narodno-oslobodilačke voj-

ske na nove podvige. Tako i danas, kad stvaramo jedino zakonito političko predstavništvo Jugoslavije, kad udaramo temelj novoj, demokratskoj, federativnoj Jugoslaviji, mi s nadom gledamo u Sovjetski Savez i u Vas, družo Staljine (buran i dugotrajan aplauz), znajući da je Sovjetski Savez uvek bio istinski prijatelj svakog naroda koji se bori za svoju slobodu.

Živeo moćni i bratski Sovjetski Savez, koji nosi na svojim plećima najveći teret oslobodilačkog rata protiv fašizma! (Buran aplauz).

Živela nepobediva Crvena armija, osloboditeljica čovečanstva! (Buran aplauz).

Živeo vođa sovjetskih naroda Vrhovni komandant Crvene armije, genijalni vojskovođa Staljin! (Buran i dugotrajan aplauz).

GOSPODINU VINSTONU ČERČILU, PRETSJEDNIKU VLADE
VELIKE BRITANIJE

Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije sa svog Drugog plenarnog zasjedanja šalje Vama g. pretsjedniče, i preko Vas narodima Britanije svoje borbene pozdrave. Uspjesi koje su u borbi protiv Hitlerove tiranije imale oružane snage Velike Britanije približavaju kraj robovanju naših naroda, raduju naša srca i daju nam novog poleta u našoj borbi. Narodi Jugoslavije — kao i dosada — časno će izvršiti svoju dužnost u ovom ratu. Činjenica da se Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije razvilo u vrhovnog predstavnika suvereniteta naroda i države kao cjeline i konstituiralo u vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo Jugoslavije, onemogućuje djelovanje svih onih koji su slabili našu borbu u korist okupatora i učiniće da će borba naših naroda biti još žešća i čvršća i da će još više pridonijeti zajedničkoj savezničkoj stvari. (Buran aplauz).

GOSPODINU FRANKLINU RUZVELTU, PRETSJEDNIKU
SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije sa svog Drugog plenarnog zasjedanja šalje, g. pretsjedniče, Vama, narodima Sjedinjenih Američkih Država i Vašoj hrabroj armiji svoje pozdrave i želje za što većim uspjesima i što bržem lomljenju hitlerovske tiranije. U cilju pojačanja borbe naših naroda, naše se Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, kao predstavnik narodne borbe i narodne volje, konstituiralo u vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo Jugoslavije, i to će još više učvrstiti naše redove i učiniti da će i naš doprinos zajedničkoj savezničkoj stvari u borbi protiv Hitlera biti još veći. (Buran aplauz).

SVESLAVENSKOM KOMITETU, MOSKVA

Vijećnici Antifašističkog vijeća narodnog oslobodenja Jugoslavije, okupljeni na svom II zasjedanju, šalju bratske, borbene pozdrave Sveslovenskom komitetu. U borbi protiv zakletog neprijatelja čitavog čovječanstva, a naročito Slovenstva, protiv njemačkih fašističkih imperijalista, narodi naše zemlje ostali su vjerni velikom i bratskom ruskom narodu i stvari slovenske solidarnosti. Mi izražavamo svoju bratsku solidarnost Sveslovenskom komitetu za pomoć koju je ukazao našoj domovini, čija se djeca nesebično bore za pravednu stvar. Isto tako, mi se nadamo da će narodi Jugoslavije u vama imati vjernog prijatelja u borbi za učvršćenje tekovina svoje pobjede: ravnopravne, demokratske, federativne Jugoslavije, kolevke federativne zajednice svih južnoslovenskih naroda.

Živjela bratska solidarnost svih Slovena u borbi protiv njemačkog fašizma! (Buran aplauz).

Živeo Sveslovenski komitet! (Buran aplauz).

JUŽNOSLAVENSKOJ BRAĆI U AMERICI

Antifašističko vijeće narodnog oslobodenja Jugoslavije šalje vam pozdrav vašeg starog zavičaja. Vaš zavičaj pozdravlja vas kao svoje sinove, koje nikada nije zaboravljao i koji ga nisu zaboravili u najtežem času njegove historije. Pozdravlja vas riječima ljubavi, koja je dobila svoje veličanstveno ljudsko značenje u borbi za bratstvo i slobodu — riječima bratske zahvalnosti za pomoć koju ste pružili našim narodima u njihovoj neravnoj, natčovječanskoj oslobodilačkoj borbi protiv fašističkih osvajača i njihovih ustaških i četničkih najamnika.

Antifašističko vijeće narodnog oslobodenja Jugoslavije, koje je izabrano na poljima borbe za bratstvo i slobodu i koje je organ borbe za konačno i sveobuhvatno oslobodenje Južnih Slavena, sastalo se na oslobođenom dijelu našeg zajedničkog zavičaja da pregleda bilans naših dosadašnjih borbi i napora, i da donese sudbonosne odluke za naredne dane.

I ono vam poručuje: vaš stari zavičaj dao vam je pravo da se njime ponosite pred čitavim svijetom i daje vam riječ da će nastaviti još neumoljiviju, još viteškiiju borbu za bratstvo i slobodu. On vam poručuje da se uzda u vašu sve snažniju pomoć djelom i riječju, da računa na vašu složnu i bratsku podršku. Vaš stari zavičaj vjeruje da ćete mu ostati nepokolebljivo vjerni, da ćete zatvoriti izdajnička usta svima onima koji rade protiv njega, svima tamošnjim agentima fašizma i prodajnicima izdajničkoj kliki koju u zemlji pretstavlja Draža Mihailović.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu! (Buran aplauz).

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Pretstavnicí svih naroda Jugoslavije, okupljeni iz svih krajeva naše domovine na zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, šalju svoje borbene pozdrave junačkoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci i njenom Vrhovnom štabu. (Buran i dugotrajan aplauz). Zahvaljujući naporima i žrtvama svih naših naroda, junaštvu i upornosti naše slavne vojske, dalekovidosti i hrabrosti vode naših naroda, druga Tita, stvoreni su uslovi za izgradivanje nove, slobodne, demokratske federativne Jugoslavije. Kostri najboljih sinova i kćeri Jugoslavije uzidane su u temelje te nove bratske i ravnopravne zajednice, u kojoj će svi narodi Jugoslavije uživati plodove svoje pobjede. Mi smo čvrsto uvjereni da borci naše junačke vojske neće žaliti ni krvi ni žrtava u odbrani te velike tekovine svih naroda Jugoslavije. Mi uvjeravamo Vrhovni štab da će Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije učiniti sve da se u redove Narodno-oslobodilačke vojske uliju hiljade novih boraca, da se mobilize čitav naš narod radi pomoći našoj vojsci, radi ubrzanja konačne pobjede nad svim našim neprijateljima. Živjela Narodno-oslobodilačka vojska, ponos i uzdanica naroda Jugoslavije! (Buran i dugotrajan aplauz).

Živjeo Vrhovni štab NOV i POJ! (Buran i dugotrajan aplauz).

Živjeo drug Tito, vođa naših naroda i Vrhovni komandant NOV i POJ! (Buran i dugotrajan aplauz).

ZATOČENICIMA FASISTIČKIH TAMNICA I LOGORA! BORCIMA SA NEOSLOBODENE TERITORIJE!

Borcima za slobodu naše domovine, koji su pali u tamnice i koncentracione logore njemačkih zločinaca i njihovih ustaških i četničkih sudionika, borcima slobode sa neoslobodene teritorije šalju svoje borbene pozdrave i zahtjeve članovi Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije sa svoje Druge, istoriske skupštine, na koju su se sabrali da bi, u razmaku između dve bitke, napravili bilans svojih dosadašnjih borbi i doneli dalekosežne odluke za naredne dane.

Drugovi zatočenicima, borcima! Poručujemo vam: niste sami i niste ostavljeni i zaboravljeni! Naš narod ne zaboravlja borce, koji su dopali ropstva i muka, boreći se za bratstvo, slobodu i srećnu budućnost naroda! Herojska Oslobodilačka vojska našeg naroda približuje se ili već stoji pred vašim tamnicama.

Drugovi borci sa neoslobodene teritorije! Naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska približuje vam se svakog dana za po jedan grad, ili niz sela, položaja, planina i reka! Ona bije slavne bitke za oslobođenje slobodarske i izmučene Srbije. Ona je već oslobodila skoro svu Bosnu, veće dijelove Hrvatske, Slovenije i Crne Gore. Zastave se njene viju u slavnim bitkama po Vojvodini i Makedoniji. Ona ruši zadnje tamnice svih naših zemalja. Pohitajte joj u susret — svojim djelima,

pojačanim naporima, pojačanom borbom, pojačanim radom na ujedinjavanju narodnih snaga u borbi protiv njemačkih zlikovaca i njihovih četničkih i ustaških najamnika, u borbi za konačnu slobodu naših naroda, za njihovo bratstvo i njihovu sreću u slobodnoj, demokratskoj i federativnoj državi Južnih Slavena!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu! (Buran i dugotrajan aplauz).

Pretsedavajući dr Vojislav Kecmanović: Do ovog trenutka mi smo primili iz inostranstva i iz mnogih naših krajeva pozdravne telegrame i obavijesti o rasplamsavanju našeg Narodnog ustanka i uspjesima Narodno-oslobodilačke vojske, o narodnom slavlju koje se u mnogim našim selima na oslobođenoj teritoriji održava danas u čast ovog historijskog zasjedanja. U ovim depešama koje smo primili narod na današnjim proslavama daje obaveze i sakupio je znatnu količinu hrane za našu hrabru vojsku, dokazujući time svoju veliku privrženost Narodno-oslobodilačkoj vojsci i Partizanskim odredima, onim narodnim borcima koji se hrabro bore pod mudrim rukovodstvom našeg Vrhovnog komandanta druga Tita. (Aplauz).

Molim zapisničara Osmana Karabegovića da izvoli pročitati pozdravne depeše koje smo dobili iz inostranstva i iz zemlje.

Zapisničar Osman Karabegović (čita):

PLENUMU ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA
NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Drugovi delegati slavnih i junačkih naroda Jugoslavije!

Centralni komitet Komunističke partije Bugarske, u ime svih bugarskih patriota, šalje Vama, i preko Vas svim bratskim narodima Jugoslavije, plameni borbeni pozdrav želeći Vam pun uspeh u Vašoj velikoj misiji na izgradnji nove, zaista slobodne i demokratske Jugoslavije.

Bugarski narod zna kakve su ogromne teškoće savladali i savlađuju, koliko su nebrojenih i dragocenih žrtava dali i daju Vaši narodi u krvavoj borbi sa svirepim i podlim neprijateljem — nemačkim fašizmom i njegovim satelitima i agentima. Bugarski narod zna kakvu je sramnu i izdajničku ulogu u odnosu na bratske narode Jugoslavije igrala i igra nemačka agentura u Bugarskoj, na čelu sa nemačkom dinastijom.

Zverstva bugarskih fašista nimalo ne zaostaju za zverstvima nemačkih fašista, za zverstvima Paveličevih ustaša i četnika Draže Mihailovića. Bugarski fašistički banditi ne čine zverstva samo u Srbiji i Makedoniji; oni sa naročitom svirepošću besne u Bugarskoj i sistematski istrebljuju najsvesnije sinove bugarskog naroda. Oni su ubili i sada ubijaju stotine i hiljade bugarskih boraca za slobodu. Oni su

zverski ubili vodju slovenskih radnika, sekretara Komunističke partije Bugarske Antona Ivanova.

Ali krvavi teror Hitlerovih najamnika i izdajnika bugarskog naroda neće zaplašiti bugarske rodoljube, niti ih pokolebati u čvrstoj odluci da unište nemačku agenturu u Bugarskoj, da stvore novu, slobodnu, zaista demokratsku Bugarsku, da potpuno savladaju sve prepreke na putu ujedinjenja svih slovenskih naroda Balkana u slobodnu federaciju, u kojoj neće biti ni ugnjetenih ni ugnjetača.

Bugarski narod već je otpočeo oružanu borbu protiv okupatora i njegovih domaćih najamnika. U toku su žestoki bojevi u unutrašnjosti Bugarske, u Plovdivskom, Starozagorskom i Jambolskom rejonu. Nemci su počeli razoružavati bugarske vojnike, pošto ovi odbijaju da se bore protiv Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije. Bugarske vojne jedinice već prelaze na stranu Narodno-oslobodilačke armije.

Centralni komitet Komunističke partije Bugarske daje Vam reč, predstavnici i rukovodioci bratskih jugoslovenskih naroda, da će Komunistička partija Bugarske mobilisati sve svoje snage kako bi svrstala sve bugarske rodoljube u redove Domovinskog fronta, — da će svestrano pojačavati rad za najhitnije i konačno prekidanje zločinačkog i bratoubilačkog rata protiv susednih naroda, koji su organizovali Nemci i koji vode njihovi agenti u Bugarskoj: Kiril, Filov i Božilov. Ona će neustrašivo povesti bugarski narod u sveopštu oružanu borbu za izbacivanje Nemaca iz Bugarske, za svrgavanje Hitlerove agenture s vlasti, pa će bugarski narod, zajedno sa susednim narodima, slobodno reći svoju reč o uređenju nove, slobodne, demokratske Bugarske, o uređenju slobodnog saveza balkanskih naroda.

Garanciju uspeha naše zajedničke borbe i naših zajedničkih ideala jesu sjajne pobeđe slavne Crvene armije, koja tuče pobesnele fašističke horde i neprestano ih goni na zapad. Garancija su snažni zračni udarci savezničke avijacije po životnim centrima Nemačke i njenih satelita, garancija je — sve čvršći savez između SSSR-a, Engleske i Amerike. Garancija uspeha naše zajedničke borbe i naših zajedničkih ideala jeste herojska i nepobediva Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije, jeste oružana oslobodilačka borba bugarskog naroda, koja uzima sve silnijeg zamaha.

Živeli bratski jugoslovenski narodi, avangarda porobljenih slovenskih naroda!

Živela njihova slavna Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije!

Živeo Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije!

Živela bratska Komunistička partija Jugoslavije, inspirator i rukovodilac velike oslobodilačke borbe jugoslovenskih naroda!

Živeo heroj Južnih Slovena i voda naroda Jugoslavije, drug Tito!

Živeo jedinstvo Južnih Slovena!

Živeo voda bugarskog naroda, heroj i inspirator međunarodne borbe protiv fašizma, drug Georgi Dimitrov!

Živela slavna Crvena armija, spasilac čovečanstva od hitlerovske tiranije i ropstva!

Živeo vođa celog progresivnog čovečanstva i genijalni vojskovođa Crvene armije, drug Staljin!

Da živi i jača antihitlerovska koalicija slobodoljubivih naroda!
(Ap'auz).

**Centralni komitet
Komunističke partije Bugarske**

(Buran i dugotrajan aplauz).

**POZDRAV SVESLOVENSKOG KOMITETA
ANTIFAŠISTIČKOM VEĆU NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE**

Sveslovenski komitet na dan slavne godišnjice stvaranja Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije pozdravlja junačke narode Jugoslavije, koji su se ujedinili za nemilosrdnu borbu protiv najljućeg neprijatelja čovečanstva — hitlerizma.

Protekla godina bila je godina daljeg ujedinjavanja svih narodnih snaga Jugoslavije oko demokratskog programa Antifašističkog veća, godina upornih bojeva i sjajnih vojnih uspeha Narodno-oslobodilačke vojske. U ognju neprekidnih bitaka narodi Jugoslavije, pod vođstvom Veća, položili su tvrdi temelj bratskom prijateljstvu i jedinstvu Srba, Hrvata i Slovenaca. Antifašističko veće narodnog oslobođenja na čelu sa doktorom Ribarom stavilo je u pokret pod vrlo teškim uslovima svu narodnu energiju pokrenuvši je za izvršenje časnog zadatka: izbaciti iz zemlje nemačke osvajače i izvojevati slobodu i nacionalnu nezavisnost.

Osećajući svoju neminovnu propast, fašistički razbojnici još više besne, ali neće se imati kuda sakriti od pravednog narodnog suda. Nemilosrdno će biti kažnjeni i izdajice naroda i njihovi pomagači.

Crvena armija pobednički napreduje na zapad nanoseći teške udarce Hitlerovoj vojsci — vojsci razbojnika i ubojica. Ona nas približava danu pobeđe, danu oslobođenja porobljenih naroda.

Svojom požrtvovanom borbom narodi Jugoslavije ovenčali su svoje zastave neumrlom slavom, a svojom krvlju stekli poštovanje i ljubav svekolikog čovečanstva. Svi se slovenski narodi ponose Vašom borbom, Vašim poredama.

Živela junačka Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije!

Živelo Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije!

Smrt nemačkim osvajačima!

Moskva, 25 novembra 1946

Sveslovenski komitet

(Buran i dugotrajan aplauz).

PRETSEDNIŠTVU

ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Delegati Bosne i Hercegovine, sabrani na konferenciji za izbor Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, upućuju svoje pozdrave Antifašističkom veću narodnog oslobođenja Jugoslavije. Gledajući u njemu oličenje borbenog bratstva naših naroda i njihovog zakonitog političkog predstavištva, kako u zemlji tako i pred inostranstvom, obećavamo da ćemo svestrano pomoći AVNOJ-u u rešavanju krupnih zadataka koji će se pred njega postaviti u borbi za izgradnju bratske, ravnopravne federativne Jugoslavije.

Živelo borbeno bratstvo svih naroda Jugoslavije u borbi protiv fašističkog okupatora i njegovih pomagača! (Aplauz).

Živeća ravnopravna, demokratska, federativna Jugoslavija! (Aplauz).

Živelo Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije! (Aplauz).

**Pretsedništvo I konferencije delegata
Zemaljskog antifašističkog veća narodnog
oslobođenja Bosne i Hercegovine**

ANTIFAŠISTIČKOM VEĆU NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Sa prve sednice Inicijativnog odbora za izbor Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja za Sandžak, održane u Prijepolju — upućujemo Vam naš pozdrav, uvereni da će pod mudrim rukovodstvom našeg Vrhovnog štaba i Vašim, naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska izvojevali punu slobodu naše zemlje i na taj način omogućiti uspostavu prave narodne vlasti i pune demokratije.

Prvi put u svojoj istoriji narodu Sandžaka danas se pruža mogućnost da jedinstven kao celina sa svojim Zemaljskim većem stane uz bok ostalih naroda Jugoslavije u ovoj svetoj Narodno-oslobodilačkoj borbi.

Mi Sandžaklije dajemo obećanje i zavetujemo se da ćemo okupiti sve snage našeg Sandžaka i da ćemo se boriti do potpunog oslobođenja cele naše zemlje, borićemo se do potpune pobeđe nad okupatorom i drugim narodnim neprijateljima i izdajnicima.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Inicijativni odbor:

Sreten Vukosavljević, s. r.

profesor Univerziteta, bivši narodni poslanik
i državni potsekretar

protu Jevstatije Karamatijević, s. r.

verski referent proleTERSKE divizije NOV

Murat Efendija Šećeragić, s. r.

vrh. šerijatski sudija i komesar
Islamske verske zajednice za Makedoniju,
Sandžak i Crnu Goru

Mile Peruničić, s. r.

bivši nar. poslanik Demokratske partije

Dušan Ivović, s. r.

član Izvršnog odbora Zemljoradničke partije

Miloje Dobrašinović, s. r.

bivši direktor gimnazije

Voja Leković, s. r.

radnik

AVNOJ-u PRVOM NARODNOM PARLAMENTU

Iz oslobodene Čazme koja danas 29. XI. slavi svoju godišnjicu oslobodenja i godišnjicu osnutka AVNOJ-a, šaljemo vam iskrene pozdrave i želje da i u budućnosti vodite narode Jugoslavije sretnijem životu.

Narod mjesta Čazme

POZDRAV ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG OSLOBODENJA JUGOSLAVIJE

Sa proslave II zasjedanja AVNOJ-a, u selu Gutci, dana 29. XI. o. g. pozdravljamo junačko vodstvo ispaćenog naroda naše domovine i ovom prilikom, vodstvo kojem imademo zahvaliti, da možemo sada slaviti II zasjedanje AVNOJ-a u našem oslobodenom kraju. Iz zahvale prema NOB-u skupili smo sve što nam je bilo moguće, pa i zadnje zrno žita, viška. Tako smo predali NOV-u i POJ-u u posljednjoj kampanji 3225 kg hrane.

Nismo i nećemo sustati borbom dok krvavi i mrski fašizam posve ne zatremo i zato smo dali u našu vojsku sve sposobne sinove, borce, da i oni puškom u ruci oslobadaju našu milu domovinu i ruše fašističku trulu tvrđavu.

Živjelo Antifašističko vijeće narodnog oslobodenja Jugoslavije —
I narodni parlamenat!

U ime 55 prisutnih sela Gutci

Juraj Kucić, s. r.

Miko Delač, s. r.

Isto tako, pozdravnu depešu dobili smo sa narodne proslave u selu Haviđiću, potpisanu od Ivana i Vinka Haviđića, gde su 42 prisutna pri-

ložila za vojsku 500 kg hrane, a svi muškarci sposobni stupili su u odred. (Aplauz).

Zatim dobili smo i pozdrave sa proslave u selu Jerebiću, koje je sakupilo 1.604 kg hrane i dalo sve svoje sinove u naše redove. (Aplauz). Depešu su potpisali Marko i Mato Juratović.

Istodobno primili smo pozdravne depeše i iz sela Vukanovića, koje je priložilo 1.500 kg hrane, sa proslave u selu Lukavec koje je sakupilo 10.500 kg hrane (aplauz), iz sela Petraveca, koje je dalo 1.480 kg hrane.

Istodobno i drug Tito je primio pozdravni telegram sa narodnog zbora u selu Petravec, koji glasi (č i t a):

POZDRAV VRHOVNOM VOĐI I HEROJU MARŠALU
DRUGU JOSIPU BROZU-TITU

Sa proslave Drugog zasjedanja AVNOJ-a u selu Petravec dana 29. XI. o. g.

Pozdravljamo Te, heroju i vodu našeg napaćenog i nikad borbom klonulog naroda. Pozdravljamo Tebe, kojem smo duboko zahvalni, da možemo i ovu proslavu provesti u našem oslobođenom kraju.

Nismo i nećemo sustati borbom dok krvavi i mrski fašizam posve ne zatremo i zato smo dali u našu vojsku i zadnjeg sposobnog omladinca, da i on puškom u ruci doprinese oslobođenju naše domovine.

Živjela naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije!
Živio vođa naroda Jugoslavije maršal Josip Broz Tito!

Mnogobrojno prisutan narod sela Petravec

Stjepan Galović, s. r.

Juraj Galović, s. r.

Katica Petravić, s. r.

Stigli su i pozdravni telegrami drugu Titu iz sela Lukaveca, Vukanovića, Jerebića, Haviđića i Gutci u kojima se odaje drugu Titu duboka narodna zahvala. (Aplauz).

Pretsedavajući dr Vojislav Kecmanović: Pošto Verifikacioni odbor još nije završio rad, predlažem da rad za neki trenutak prekinemo i zato određujem kraći odmor.

(Posle odmora)

Pretsedavajući dr Vojislav Kecmanović: Nastavljamo rad. Dajem riječ izvjestiocu Verifikacionog odbora drugu Toši Vujasinoviću. (Aplauz).

Izvestilac Verifikacionog odbora Todor Vujasinović (Bosna)
(čita):

ZAPISNIK

Verifikacioni odbor nakon što je uzeo u razmatranje punomoći svih na današnjem zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije prisutnih vijećnika ustanovio je da su predane u redu punomoći delegata kako slijedi:

iz Hrvatske	37 od 78
iz Bosne i Hercegovine	46 od 53
iz Vojvodine	2 od 8
iz Srbije	24 od 53
iz Crne Gore sa Bokom	16 od 16
iz Slovenije	17 od 42
Ukupno	142 od 250 punomoći

Molim u ime Verifikacionog odbora da se ovaj izveštaj primi na znanje i molim predsednika da ga stavi na glasanje.

Todor Vujasinović, s. r.

Frane Frol, s. r.

Marijan Breclj, s. r.

Kao što vidite, na ovo naše zasjedanje nisu mogle stići delegacije iz Makedonije i Sandžaka. U Sandžaku, u Pljevljima, 21 i 22 novembra, osnovano je Antifašističko vijeće Sandžaka na kome je izabrano 11 delegata: Vukosavljević Sreten, Dobrašinović Miloje, Ivović Dušan, Jakić Velimir, Karamatijević Jevstatije, Knežević Nikica, Leković Voja, Mirković Joso, Peruničić Mile, Čuković Stevo i Hadžiismailović Muhamed. Međutim, oni zbog udaljenosti nisu mogli stići a mi još ništa pismeno nismo primili.

Pored toga, Makedonija treba da delegira 42 vijećnika. Mi smo međutim, primili preko radija samo da su izabrani u AVNOJ Dimitar Vlahov, Apostolski (Mitić) Mihailo, Naceva Mara, Andrejev-Ronkata Bane, Pop-Tomov Vlado, Andonov-Čento Metodija, Koliševski Lazar, ali izveštaj nije primljen do kraja.

Moj bi predlog bio da mi pored 142 podnesena punomoćja, verificiramo ne samo svih 250 mandata vijećnika koje su izabrala zemaljska antifašistička vijeća i Glavni štab Vojvodine, jer su oni zastupljeni ovlaštenjima, već da smatramo vijećnicima kako drugove iz Sandžaka, koji su uglavnom vijećnici od Prvog zasjedanja u Bihaću, tako i drugove iz Makedonije, a da ovlastimo novo Pretsjedništvo da verificira i ostala punomoćja makedonskih vijećnika kada bude stigao ovjeren spisak.

Prema tome, mi bismo pored 250 pismeno prijavljenih vijećnika imali danas da verificiramo još 11 mandata vijećnika iz Sandžaka i 7 mandata dosad prijavljenih vijećnika iz Makedonije, ukupno 268.

Pretsedavajući: Prima li se izvještaj Verifikacionog odbora koji nam je ovdje pismeno podnesen? (U z v i c i: »Prima!«).

Prima li se prijedlog koji je drug Vujasinović podnio da se verifikiraju i punomoćja 11 vijećnika iz Sandžaka i 7 iz Makedonije? (U z v i c i: »Prima!« — Aplauz.)

Izvestilac Verifikacionog odbora Todor Vujasinović (nastavlja da čita):

Josip Broz Tito,

Avšič Jakob-Jaka, Alargić Judita, Andonov Čento-Methodija (otsutan), Andrejev-Ronkata Bane (otsutan), Andrejević-Kun Đorđe, Apostolski (Mitić) Mihailo (otsutan), Augustinčić Antun, Babić Ante (otsutan), Babić Ljubo, Babović Spasenija, Bakarić dr Vladimir, Balaš Boris (otsutan), Balen Šime, Barbalić Ivan (otsutan), Bebler dr Aleš (otsutan), Bevk France, Begić Jure, Belinić Marko (otsutan), Belovuković Milan-Deva, Berus Anka (otsutna), Becele Franc, Biber Josip (otsutan), Bjeladinović dr Boško (otsutan), Bjelica ing Janko (otsutan), Božanić Andrija, Božičević Ivan (otsutan), Božović Nikola, Bolt Ivan (otsutan), Breclj dr Marijan, Brkić Dušan (otsutan), Brkić Hasan (otsutan), Brozina ing. Nikola, Brstina Dušan (otsutan), Bujanj Andrija, Buljan Vice, Butozan dr Vaso, Vavpetić dr Lado, Veinović Svetozar, Veselinov Jovan (otsutan), Vidmar Josip, Vidović Nikola, Vilfan dr Jože (otsutan), Vipotnik Albin (otsutan), Vlahov Dmitar (otsutan), Vrkljan Ante, Vujasinović Todor, Vujačić Marko, Vukić Sveto, Vukmanović Svetozar (otsutan), Vukosavljević Sreten (otsutan), Vušin Sava, Gaži Franjo (otsutan), Gizdić Drago (otsutan), Gluhić Omer (otsutan), Grbić Mihailo (otsutan), Grgurić dr Jakov (otsutan), Gregorić dr Pavle, Gržetić Maca, Grk Dušan (otsutan), Grković Radovan, Grujić Radovan (otsutan), Grulović Aćim (otsutan), Grulović Nikola (otsutan), Guberović Nikola (otsutan), Davidović Radivoj (otsutan), Danilović ing. Uglješa, Danilović Stanko (otsutan), Dapčević Peko, Dediđer Vladimir (otsutan), Detoni Marijan, Dimitrijević Milorad-Mikan (otsutan), Doobrašinović Miloje (otsutan), Došen Ilija, Draušnik Jurica (otsutan), Dugonjić Rato (otsutan), Đarić Ljuban, Đilas Milovan, Đorđević ing. Živa, Đukanović Pero, Đurić Ljubodrag (otsutan), Đurić Momčilo, Eraković Simo, Žanko dr Miloš (otsutan), Žigić Rade (otsutan), Žujović Sreten, Zemljak Jože (otsutan), Zečević Vlada, Zečević Stevo (otsutan), Zlatarić Branko, Zogović Radovan, Ivančić Marija (otsutna), Iveković dr Mladen (otsutan), Ivović Dušan (otsutan), Ilić Pavle, Jakac Božidar, Jakić Velimir (otsutan), Jakša dr Uroš, Jambrišak dr Milivoj, Jeras Josip, Jovanović Arso, Jovanović Živko (otsutan), Jovanović Isa (otsutan), Jovanović Radivoje-Bradonja, Jokić Špiran, Josipović Dušan (otsutan), Josipović Srboljub, Kavčić Stane (otsutan), Karabegović Osman, Karamatijević Jevstatije (otsutan), Kardelj Edvard, Kecmanović dr Vojislav, Kidrič Boris, Knežević Nikica (otsutan), Ko-

vačević Mitar, Koliševski Lazar (otsutan), Komadina Pero, Kosovac Vujo, Koharević dr Aleksandar, Kocbek Edvard, Krajačić Ivan (otsutan), Krajger Boris (otsutan), Kranželić Ivan, Kraus dr Herbert, Kržišnik dr Anton (otsutan), Krmelj Maks (otsutan), Krstajić Pero, Krstulović Vicko, Krce Pavao, Kršulj Mate (otsutan), Kukoč Ivica (otsutan), Kušenović Skender, Kurt Husnija, Lakuš Filip (otsutan), Leković Voja (otsutan), Leontić dr Ljubo, Leskošek Franc, Livada Dušan (otsutan), Lubej France, Lunaček dr Pavel, Ljujić Vojo (otsutan), Magovac Božidar, Majcen Sandi (otsutan), Maksumić Omer, Mališić Panto, Mandić dr Ante, Mandžić Pašaga (otsutan), Marić Ignjat, Marković Blažo, Marković Momčilo (otsutan), Markovski Venko (otsutan), Mastilović Novak, Maček Ivan (otsutan), Medan Savo (otsutan), Mijatović Cvijetin (otsutan), Mijušković Radovan (otsutan), Mikuž dr Metod, Mikulić Jure, Milojević Miloje, Milosavljević Milosav (otsutan), Milutinović Ivan, Miljanić dr Niko, Minić Miloš (otsutan), Mirković Joso (otsutan), Mitrović-Đilas Mitra, Mrazović-Cofek Karlo (otsutan), Mraz Franjo (otsutan), Mujkić Hadžimehmed, Mutapović ing. Dragoslav, Nazor Vladimir (otsutan), Naceva Mara (otsutna), Nedeljковиć dr Dušan, Nemeč Ivan (otsutan), Nešković dr Blagoje (otsutan), Nikoliš dr Gojko, Ninković Dmićar, Novak Ivan, Omanović Hamdija, Opačić-Čanica Stanko, Orović Savo (otsutan), Pavić Janko, Osmić Omer, Preka Aleksandar, Pejnović Kata, Penca Jože (otsutan), Perković Mile, Peruničić Mile (otsutan), Petrović Dušan-Sane (otsutan), Petrović ing. Nikola (otsutan), Petrović Srećko, Pijade Moša, Pabrić Edhem, Polić Zoran, Polović Marko, Popivoda Krsto, Popović Jovan (otsutan), Popović Koča, Popović Milentije (otsutan), Počuča Mile (otsutan), Prvčić Stjepan (otsutan), Pribićević dr Rade (otsutan), Pribišić Lazo, Pucar Đuro-Stari, Radović Jaksim, Radosavljević Dobrivoje (otsutan), Rakovac Joakim, Ranković Aleksandar, Redžić Enver, Ribar dr Ivan, Ribnikar Vladislav, Rodić Vojislav, Rozman Franc, Rumbak Ivan (otsutan), Rupena-Osočnik Mara (otsutna), Rus Josip, Savić Brano, Savić Pavle, Savić Savo, Svetek France (otsutan), Semič Stane-Daki (otsutan), Simonović Jagoš (otsutan), Smodlaka dr Josip (otsutan), Soldat Mitar, Sokol Vid, Sorić Mate, Sofijanić Ratko, Sremec dr Zlatan, Sremec Nada, Stambolić Petar (otsutan), Stante Peter (otsutan), Stević Luka, Stefanović Rista (otsutan), Stefanović Svetislav (otsutan), Stilinović Marijan (otsutan), Stržić Tomo, Subotić T. Mitar, Sudžuka Muhamed, Tiljak Đuro, Todorović Mijalko, Todorović Simo, Trbović Rade, Tudman Stjepan (otsutan), Čemerlić dr Asim, Čemerlić Hamdija, Čuković Stevo (otsutan), Urošević Sredoje, Fajfar Tone, Filipović Sulejman, Frol Frane, Hadžismailović Muhamed (otsutan), Hebrang Andrija (otsutan), Hodžić Mujo, Hribar Janez (otsutan), Humo Avdo, Cazi Josip, Cerovac Antun, Cetina Josip, Čalić Dušan, Čamo dr Edhem, Čolaković Rodoljub, Šalamon Stjepan (otsutan), Šašić Jevto, Šegrt Vlado (otsutan), Šilje-

gović Boško, Škare Stanko, Škerl Franc (otsutan), Škundrić Mihajlo, Slander Marinko Mica, Šnuderl dr Maks (otsutan).

Kao zamjenici vijećnika ovdje su prisutni drugovi:

Žarko Vranješević iz Mrkonjić Grada, Vid Nježić iz Prnjavora, Ante Kamenjašević iz Tuzle, Mišo Jokanović iz Sarajeva, Simo Radić iz Ljubinja, Ibrahim Sator iz Stoca, Đoko Pašajlić iz Nevesinja, Florijan Sučić iz Livna, Gojko Garčević iz Nikšića, Obrad Cimić iz Pišća, Mihailo Vicković iz Čeklića, Petar Leković iz Crmnice, Radonja Golubović iz Berana, Miloš Radović iz Morače, Đuro Špoljarić iz Hrvatske.

Zasjedanju prisustvuje kao predstavnik naših krajeva koji su bili pod Italijanima, kao vijećnik — predstavnik Hrvata iz Istre, dr Ante Mandić (aplauz), koji je član hrvatske delegacije.

Pretsedavajući: Želi li ko da govori povodom ovog izvještaja? (Niko se ne javlja).

Objavljujem da su primljeni izvještaj Verifikacionog odbora i predlog druga izvjestioca Toše Vujasinovića. Prema tome, verificirana su punomoćja svih sada pročitanih drugova vijećnika AVNOJ-a.

Drugovi i braćo, prelazimo na referat: Razvitak Narodno-oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije u vezi sa međunarodnim događajima, koji će podnijeti naš Vrhovni komandant drug Tito. (Buran i dugotrajan aplauz. — Svi većnici ustaju i skandiraju: »Tito—Tito—Tito!« — Buran i dugotrajan aplauz.)

Vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito: Drugovi vijećnici, naša Narodno-oslobodilačka borba može se podijeliti u četiri etape svog razvitka, i to:

Prvo, na kapitulaciju Jugoslavije i početak narodnog ustanka, koji je u svom začetku primio oblike formiranja mnogobrojnih partizanskih odreda za borbu protiv okupatora;

Drugo, prerastanje partizanskih odreda u regularne vojne jedinice, bataljone, brigade i divizije i stvaranje Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije;

Treće, prerastanje narodno-oslobodilačkih odbora u pravu narodnu vlast i stvaranje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije; i

Četvrto, na etapu u kojoj se sada nalazimo, a to je — pretvaranje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije iz općepartijskog tijela u najviše zakonodavno tijelo i stvaranje Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, kao privremene narodne vlade.

Prva etapa. — Uzroci onako brze kapitulacije Jugoslavije i porobljavanja naše zemlje od strane njemačkih, talijanskih, mađarskih i

bugarskih osvajača, danas su već sasvim jasni većini našeg naroda. Dvadesetogodišnje ugnjetavanje naroda Jugoslavije (kao što su Hrvati, Makedonci, Slovenci i drugi) od šake velikosrpskih hegemonista; dalje, nečuvana korupcija vladajućih krugova unutar zemlje i njihovo pove-zivanje u inostranstvu sa najreakcionarnijim krugovima — a naročito njemačkim i italijanskim — u cilju održanja na vlasti; zatim nečuvano izdajstvo i špijunaža u našoj vojsci, a naročito u generalštabu; — sve su to bili uzroci katastrofalnog i sramotnog poraza jugoslovenskih armija u ratu. Taj je poraz imao katastrofalne posljedice za narode Ju-goslavije. Kralj i vlada zajedno s grupom ljudi koji su bili odgovorni za takvu sudbinu naše zemlje, pobjegli su u inostranstvo. Jugoslavija je bila raskomadana i postala je plijenom takvih osvajačkih pljačkaša kakve ne poznaje historija. U zemlji je nastao nečuvan teror i istre-bljivanje ne samo najnaprednijih ljudi, nego istrebljivanje čitavog srp-skog stanovništva u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Vojvodini, slove-načkog stanovništva u Sloveniji itd. Njemački i talijanski osvajači do-veli su u Hrvatskoj na vlast krvave ustaške zvijeri, a u Srbiji najogav-nijeg izdajnika Nedića, pomoću kojih su počeli izvršivati svoj pakleni plan istrebljivanja Slovena na Balkanu. U toj teškoj, sa sigurnošću mogu reći najtežoj situaciji u historiji naših naroda, našla se jedna jedina organizacija u našoj zemlji, koja se dvadeset godina nalazila takoreći izvan zakona i bila proganjana od svih vlastodržaca u Jugo-slaviji, i koja je sada sve iskustvo i organizatorske sposobnosti, sve svoje oprobane borce stavila u službu svog porobljenog naroda. Jedino je Komunistička partija bila ta koja je poveala narod na oružani ustanak, koja nije klonula duhom, već je visoko digla zastavu oslobodilačke borbe, i koja je do danas u toj borbi, zajedno sa svojim narodom, istra-jala. (Burno odobravanje. — P o v i c i: »Živela Komunistička partija!«).

Počeli su se stvarati partizanski odredi, najprije u Srbiji, Bosni i Hercegovini, pa onda opći narodni ustanak u mjesecu julu u Crnoj Gori, zatim širenje partizanskih pokreta u Hrvatskoj, Sloveniji itd. Sve je to pokazalo da je naša zemlja, iako porobljena, ostala nepokorena i da su naši narodi spremni doprinijeti i najveće žrtve za svoje oslobodenje. Maleni, skoro govorući partizanski odredi počeli su brzo rasti i razvijati se u krupne jedinice, koje su otimala od neprijatelja oružje, zadavale neprijatelju sve jače i jače udarce i pokazale da se ne mogu uništiti upr-kos svim njemačkim, talijanskim i ostalim osvajačkim snagama, koje su bile upućivane u borbu za ugušivanje partizanskog pokreta u raznim krajevima zemlje. (Burno odobravanje. Aplauz).

Odolijevajući tako svim navalama neprijatelja i pretvarajući se sve više u krupne partizanske jedinice, odlukom Vrhovnog štaba, u jesen 1942 godine, partizanski odredi formirani su u regularne vojne jedinice, tj. stvorena je Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije. (Burno odobravanje. Aplauz).

Nastaje druga etapa u Narodno-oslobodilačkoj borbi. Stvorene su brigade, divizije, korpusi, oslobođena su čitava područja od neprijatelja i njihovih ustaških i četničkih slugu. Naša mlada Narodno-oslobodilačka vojska pokazala je odmah, na početku, da je sposobna da riješi i najteže zadatke. Oslobođeni su mnogobrojni gradovi, na primjer: Livno, Glamoč, Mrkonjić-Grad, Jajce, Ključ, Bihać, Krupa, Slunj itd. Stvaranjem Narodno-oslobodilačke vojske nastao je novi početak ustanka u krajevima gdje je do tada vladalo relativno zatišje.

U tom razdoblju Narodno-oslobodilačka borba dobija sve stabilniji oblik, a samim tim i povjerenje sve širih narodnih masa u svim krajevima Jugoslavije.

Narodno-oslobodilački odbori, koji su se do tada stvarali na oslobođenoj teritoriji, počeli su se stvarati i na poluoslobođenoj, pa čak i na okupiranoj teritoriji, jer je ta nova klica narodne vlasti u narodu postajala sve popularnija i narod se prema njoj odnosio sa sve većim povjerenjem. Dok su ispočetka narodno-oslobodilački odbori bili stvarani više kao pomoćni organi partizanskih odreda u vođenju oslobodilačkog rata, u vrijeme stvaranja Narodno-oslobodilačke vojske ti se odbori pretvaraju u jedinu i pravu narodnu vlast. (Aplauz). Pred njih su se sada postavljali i mnogi drugi zadaci, osim pomaganja partizanskih jedinica i Narodno-oslobodilačke vojske. Nastaje treća etapa, koja je nužno nametnula stvaranje jednog jedinstvenog općepartijskog narodnog tijela, koje će biti centralni organ i koje će ujediniti sve te i stvarati nove narodno-oslobodilačke odbore.

Sazvana je historijska skupština Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije u Bihaću. Na toj su skupštini donesene velike i važne odluke. Stvoren je prvi put, poslije okupacije naše zemlje, jedan centralni politički organ od predstavnika svih naroda Jugoslavije. Prvi put se sastalo jedno narodno predstavništvo, koje je poniklo iz samog naroda i to u najtežim časovima njegove historije, pred kojim je Vrhovni štab mogao da odgovara za svoj dotadašnji rad.

Stvaranje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije jeste jedna od najvećih tekovina naše Narodno-oslobodilačke borbe do tog vremena. Položeni su temelji na kojima se gradi jedno novo, pravednije uređenje u zemljama Jugoslavije, položeni su temelji na kojima se stvara istinsko bratstvo i ravnopravnost svih naroda Jugoslavije, temelji jedne prave, istinski demokratske, narodne vladavine. (Burno odobravanje. Aplauz). Stvaranjem Zemaljskog antifašističkog vijeća Hrvatske, a još prije toga stvaranjem slovenačke Osvobodilne fronte i njenog izvršnog organa, počeli su se sprovoditi u praksi principi ravnopravnosti naroda Jugoslavije, počele su se ostvarivati vjekovne težnje pojedinih naroda Jugoslavije da sami sobom upravljaju. (Odobrovanje. Aplauz).

U toku godine dana, otkako je osnovano Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, dogodile su se velike promjene ne

samo u našoj zemlji, već i u čitavom svijetu. Mi smo, naročito u toku ove godine dana, morali voditi teške i krvave borbe sa okupatorom. Pred našu Narodno-oslobodilačku vojsku bili su postavljeni veliki, ali časni zadaci. U razdoblju od šest mjeseci, od januara pa sve do mjeseca jula 1943 godine, mi smo prebrodili dvije velike neprijateljske ofanzive, četvrtu i petu, koje su bile preduzete s ciljem da unište našu Narodno-oslobodilačku vojsku i ponovo okupiraju našu oslobođenu teritoriju. To su bila teška iskušenja za našu Narodno-oslobodilačku vojsku. Izdržali smo ogromne napore, u kojima su sinovi naših naroda pokazali takva nečuvena junaštva i samoodricanja, sa kojima će se vjekovima ponositi pokoljenja naših naroda. Bez obzira na ogromnu brojčanu i tehničku nadmoćnost neprijatelja, on nije uspio da uništi jezgro naše Narodno-oslobodilačke vojske. (P o k l i c i : »Žive! naša vojska!«). Naprotiv, on je pretrpio ogromne gubitke, a mi smo tom teškom i krvavom borbom stekli pred čitavim naprednim svijetom velike simpatije i divljenje — s jedne strane, a s druge — prvi put su saveznici počeli priznavati našu Narodno-oslobodilačku vojsku time što su poslali u Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije svoju vojnu misiju. (Aplauz). U toku tih velikih borbi, naročito u toku Pete ofanzive, mi smo pretrpjeli teške gubitke. Paše su hiljade najboljih sinova naših naroda. Među njima nalaze se članovi Izvršnog odbora Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, Nurija Pozderac, Veselin Masleša, Sima Milošević i nekoliko članova AVNOJ-a. To su teški i nenadoknadivi gubici. Odajemo počast ovim slavnim sinovima našeg naroda, koji su dali svoje dragocjene živote za bolju i srećniju budućnost naroda Jugoslavije. (Prisutni ustaju i ćutanjem odaju počast palim borcima. — P o k l i c i : »Slava im!«).

Trebalo je prolići potoke dragocjene narodne krvi, trebalo je da deseci hiljada najboljih sinova naših naroda polože svoje živote u toku dvogodišnje nejednake borbe sa neprijateljem, da bi na kraju istina o stvarnom položaju u Jugoslaviji prokrcila sebi put pred svjetskom javnošću. Možda nikada ni jedan mali narod nije tako skupo došao do toga da uvjeri svjetsku javnost da je krv koja je prolivena u Jugoslaviji, njegova krv, a ne onih sramnih izdajnika čije poglavice uživaju gostoprinstvo u savezničkim zemljama.

Jedna nečuvena prevara čitave poštene svjetske javnosti raskrinkana je u periodu ove godine dana. Izdajnička londonska vlada preko dvije godine varala je čitavi svijet time što je govorila da borbu u Jugoslaviji vodi njen ministar Draža Mihailović. Da bi ironija bila još veća, četničke bande, na čelu sa tim ministrom-izdajnikom, vodile su kroz čitavo to vrijeme i još danas vode borbu protiv Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, na strani okupatora. Ali te pokvarenjake ništa nije smetalo da u isto vrijeme prikazuju uspjehe Narodno-oslobodilačke vojske kao svoje. (Povici negodovanja, komešanje među delegatima). Za vrijeće Četvrte ofanzive izdajnik Draža Mihailović

(Povici: »Dole izdajnici!«) napravio je sporazum sa Njemcima, Talijanima i ustašama da zajedno zadaju smrtni udarac našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Mnogobrojni dokumenti, koji su nam pali u ruke za vrijeme naše ofanzive protiv četnika Draže Mihailovića, jasno otkrivaju taj pakleni plan i nečuvenu izdaju tih narodnih izroda. Kao što je već našoj javnosti poznato, za vrijeme naših velikih i slavni borbi na rijeci Neretvi i kod Gornjeg Vakufa, Draža Mihailović je mobilizirao u Srbiji, Sandžaku, Crnoj Gori, Hercegovini i Istočnoj Bosni oko 18.000 ljudi i doveo ih na Neretvu, da bi nam tu zabilili nož u leđa. Naše slavom ovjenčane I, II, III i VII divizija i jedinice IX dalmatinske divizije razbile su na rijeci Neretvi ne samo Njemce, ustaše i Talijane, već su prešle i u odlučnu ofanzivu protiv četnika Draže Mihailovića, goneći ga od Neretve do Kolašina, gdje su mu zadale konačan udarac i likvidirale njegove četnike kao neku ozbiljnu vojničku snagu.

Sve su to činjenice koje izdajnička izbjegička londonska vlada nije mogla zataškavati pred svjetskom javnošću. Tako je prevara bila konačno otkrivena.

Usljed događaja izvan naše zemlje, tj. usljed pobjeda slavne Crvene armije na Istočnom frontu i razbijanja elitnih Hitlerovih armija (povici: »Živela nepobediva Crvena armija!«, »Živeo drug Staljin!«), stvoreni su bili uslovi za pobjede ostalih saveznika, Engleske, i Amerike u Africi, stvoreni su bili uslovi za iskrcavanje saveznika na Siciliji i na kraju u Italiji i za kapitulaciju glavnog Hitlerovog partnera, fašističke Italije. Ovdje moram da naglasim da je, kod izbacivanja Italije iz stroja, veliku ulogu odigrala i naša Narodno-oslobodilačka vojska, koja je u toku čitavog rata priklivala uz sebe 16—20 talijanskih divizija. Još do kapitulacije Italije, jedinice naše Narodno-oslobodilačke vojske, prešavši ponovo u ofanzivu poslije Pete ofanzive neprijatelja, oslobodile su skoro čitavu Istočnu Bosnu, veći dio Centralne Bosne i Bosansku Krajinu. (Burno odobravanje. Aplauz.)

Kapitulacijom Italije i razoružanjem deset talijanskih divizija u našoj zemlji, naša je Narodno-oslobodilačka vojska došla ne samo do velikog naoružanja, već je i sama narasla najmanje za 80.000 novih boraca i oslobodila nove velike predjele u Dalmaciji, Sloveniji itd. Na taj su način stvoreni uslovi za nove pobjedničke operacije jedinica Narodno-oslobodilačke vojske — s jedne strane, a s druge — naša Narodno-oslobodilačka vojska stekla je kod saveznika glas ozbiljnog vojničkog faktora, s kojim danas računaju ne samo saveznici kao sa svojim saveznikom, nego i fašistički osvajači kao s protivnikom koji veže uz sebe veliki broj njihovih divizija. (Burno odobravanje. Aplauz.) Poslije kapitulacije Italije, došlo je do nevidenog poleta narodnog ustanka u Sloveniji, Dalmaciji, pa i u ostaloj Hrvatskoj. Tako danas nema više ni jedne oblasti u Jugoslaviji gdje se nije rasplamsao plamen narodnog ustanka. (Aplauz.) Do 1 novembra ove godine oslobođeni su ogromni

novi prostori naše zemlje. Oslobođen je veliki dio Dalmacije sa ostrvima, veliki dio Hrvatskog Primorja, veliki dio Slovenije, Bosanske Krajine, čitava Istočna Bosna, veliki dio Centralne Bosne, čitav Sandžak, veliki dio Crne Gore i jedan dio Hercegovine.

Nekoliko naših divizija već je prešlo granicu između Sandžaka i Srbije. (Aplauz.) Počelo je ponovo oslobađanje srpskog naroda od njemačkih i bugarskih osvajača, Nedićeve vojske i četničkih bandi Draže Mihailovića. Jedna od vrlo značajnih činjenica jeste da su naše partizanske snage u Makedoniji u posljednje vrijeme, postigle znatne uspjehe i već po drugi put zauzele Kičevo, Debar i tako stvorile uslove za još jače razvijanje partizanskog pokreta u Makedoniji. (Aplauz.) Partizanski pokret u Makedoniji usko je povezan sa partizanskim pokretom u Albaniji i Grčkoj i u isto vrijeme javlja se kao ozbiljna podrška u razvijanju partizanskog pokreta i u samoj Bugarskoj. (Aplauz.)

Jedan od najljepših uspjeha našeg narodnog ustanka, uspjeh od velikog historijskog značaja, jeste oslobodenje Istre i Slovenačkog Primorja, poslije kapitulacije Italije. (Burno odobravanje. Aplauz.) Dvadesetogodišnje ropstvo slovenačkog i hrvatskog naroda nije moglo, uprkos svim naporima fašista, oduzeti našoj porobljenoj braći njihovo nacionalno obilježje i oslabiti njihove težnje za sjedinjenjem sa svojom braćom i ostalim narodima Jugoslavije.

Kao što se već iz naprijed izloženoga vidi, situacija se u Jugoslaviji i u svijetu, naročito posljednje godine, potpuno izmijenila. Zahvaljujući pobjedama Crvene armije, Hitlerova ratna mašina stoji pred katastrofom, a pobjeda nad ovim najvećim neprijateljem čovječanstva više nije daleko. U toku ove godine dana raspao se fašistički blok. Italija je izbačena iz stroja. Kod Hitlerovih satelita vlada još veća zabuna i raspadanje. Odnosi između saveznika — Sovjetskog Saveza, Engleske i Amerike, — postaju sve čvršći (aplauz), što je naročito došlo do izraza na Moskovskoj konferenciji pretstavnika triju velikih savezničkih sila. Sve ove činjenice imaju ogromno značenje i za našu Narodno-oslobodilačku borbu. Vjera u blisku pobjedu i konačno oslobodenje naših naroda ispod okupatorskog jarma zahvata sve šire slojeve naroda Jugoslavije, što se izražava u masovnom prilivu novih boraca u našu Narodno-oslobodilačku vojsku, što se izražava u pristupanju našoj Narodno-oslobodilačkoj borbi mnogih istaknutih političkih, kulturnih i javnih radnika u svima zemljama Jugoslavije. Sve to utiče, s druge strane, na sve brže raspadanje marionetskih državnih aparata Pavelića i Nedića, i na taj način na slabljenje okupatorskih pozicija u našoj zemlji. (Aplauz.)

Ali jedna stvar se nije izmijenila ni u toku posljednje godine dana, uprkos svim činjenicama koje smo naprijed naveli. To je politika izdajničke vlade koja se sada nalazi u Kairu i koja, nažalost, još uvijek važi pred našim saveznicima kao legitimni predstavnik naroda Jugoslavije.

Nemam namjeru da u ovom kratkom izvještaju ulazim podrobnije u to, zašto je to tako, zašto saveznici trpe tu vladu, koja nema nikakva oslonca u našem narodu, jer, preko svog ministra Draže Mihailovića, saraduje sa okupatorom već dvije i po godine protiv naše Narodno-oslobodilačke vojske, odnosno protiv naroda Jugoslavije; zašto trpe vladu koja je izrazito reakcionarna i velikosrpska, što se naročito vidi iz njena sastava, jer u njoj učestvuju takvi ljudi kao što je poznati šestojanuarac Pera Živković i drugi. Ali jedno mogu kazati: nema nijednog borca u Narodno-oslobodilačkoj vojsci i partizanskim odredima, koji ne bi osjetio bol u srcu, koji ne bi osjetio ogorčenje svaki put kada pomisli da ta vlada, koja ima na duši toliko zločina i kojoj je mjesto na listi ratnih krivaca, još uvijek sjedi i uživa gostoprimstvo kod naših saveznika. (Burno odobravanje. Aplauz.). Nama je vrlo dobro poznato da ta vlada čini sve što može da se na bi'o koji način prokrijumčari u našu zemlju (to isto vrijedi i za kralja) — prije no što narod rekne svoju odlučnu riječ o njihovoj sudbini. Mi znamo i to da postoje u inostranstvu izvjesni reakcionarni krugovi koji podupiru tu vladu i kralja u njihovim nastojanjima. Ali mi znamo i to da ogromna većina naprednih demokratskih elemenata u savezničkim zemljama iskreno želi da naš narod sam odluči o svojoj sudbini i stvori takvo državno uređenje, kakvo nađe za potrebno. (P o v i c i : »Tako je!« — Burno odobravanje. Aplauz.)

Nas su klevetali i još uvijek kleveću sa svih strana — ali po jedin-stvenom planu. Svi okupatori, njihovi kvistlinzi — prodane izdajice, ustaše, nedicevci, četnici Draže Mihailovića u zemlji i njihovi gospodari u inostranstvu — govorili su i govore da je naša Narodno-oslobodilačka borba u Jugoslaviji čisto komunistička stvar: boljševizacija zemlje, pokušaji komunista da uzmu vlast, ukidanje privatne svojine, uništenje crkve i vjere, uništenje kulture itd., itd. Ove su klevete stare i otrcane. One su potekle iz Gebelsove kuhinje i sada su postale glajhšaltovana hrana kojom Gebelsovi istomišljenici hrane stanovništvo »nove Evrope«, a pokušavaju je eksportirati i izvan Evrope. Ali u te laži malo ko još vjeruje, a najmanje narodi Jugoslavije. Naša borba za opstanak suviše je krvava i teška, mnogo i premnogo su naši narodi u toku ove tri godine prepatili da bi ih, takvim otrcanim klevetama, iko mogao skrenuti s puta ove velike i slavne borbe za nezavisnost, za bolju i srećniju budućnost. Prošla su ona vremena kada je šaka reakcionara pripisiva'la, ponekad sa uspjehom, komunistima Jugoslavije takve i slične stvari, da bi ih izolirala od naroda. Kroz ovu veliku oslobodilačku borbu narodi Jugoslavije uvjerali su se da su komunisti najvjerniji sinovi svog naroda, uvijek spremni na najveće žrtve za njegovu sreću. (Odobravanje. Aplauz. — P o v i c i : »Živela Komunistička partija!«)

U vezi sa svim tim, a naročito s razvitkom sveopćeg narodnog ustanka, u vezi s oslobodenjem sve većih teritorija, u vezi sa sve većim zadaćama koje se postavljaju pred naše narode i u vezi s razvojem događaja u inostranstvu, potrebno je blagovremeno poduzeti sve mjere

za dalje uspješno razvijanje Narodno-oslobodilačke borbe; potrebno je poduzeti sve mjere, da bi naši narodi osigurali sebi takvo državno uređenje, koje bi se zasnivalo na bratstvu i ravnopravnosti svih naroda Jugoslavije i koje bi garantiralo istinsku slobodu i demokratiju svim s'lojevima društva. (Burno odobravanje. P o v i c i : »Tako je!«). Kroz dvadeset i tri godine monarhije se potpuno kompromitirala kod naroda. Ona nije bila nosilac demokratskih načela, već diktature najreakcionarnije klīke. Monarhija nije bila spona za bratstvo naroda Jugoslavije i temelj za stvaranje snažne državne narodne zajednice. Monarhija je bila nosilac velikosrpske hegemonije i ugnjetavanja drugih naroda. (Burno odobravanje. P o v i c i : »Tako je!«). Pokojni kralj Aleksandar 1929 godine raspustio je parlamenat i uveo vojnu diktaturu. Uveo je režim terora i nasilja. Kralj Petar II postao je već od početka centar oko koga se okupljala sva ona reakcija koja je upropastila našu zemlju. Štaviše, on je sve vrijeme podržavao i još uvijek podržava najsramnijeg izdajnika Dražu Mihailovića i njegove vojvode. O tome ima na stotine i hiljade dokaza i to znaju svi naši narodi. U vezi s tim, samo republiškanski demokratski oblik vladavine može spriječiti da se našim narodima ne dese nikad više slične nesreće. (Dugotrajno burno odobravanje).

Takva je situacija u četvrtoj etapi razvitka naše Narodno-oslobodilačke borbe. I dosljedno tome, našem narodnom predstavništvu nameće se dužnost da preduzme sve potrebno i opravda povjerenje ogromne većine slobodoljubivih naroda Jugoslavije. U ovoj čitavoj etapi, u vezi s unutrašnjim i vanjskim događajima, nameće se potreba stvaranja takvih narodnih ogana, političkih i zakonodavnih, kao i izvršnih, koji iz njih proističu, a koji će biti kadri da savladaju sve teškoće u ovoj situaciji i koji će dostojno reprezentirati narode Jugoslavije — kako u samoj zemlji, tako i izvan nje, koji će biti sposobni spriječiti svaki pokušaj, došao on bilo s koje strane, koji bi išao za tim da onemogući ostvarenje težnji za koje je naš narod prolio toliko krvi u ovoj velikoj oslobodilačkoj borbi. Danas je potrebno da Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije postane zaista najviše zakonodavno i izvršno tijelo naroda Jugoslavije. Danas je već došlo vrijeme da se stvori jedan izvršni organ u formi jedne privredne vlade, koji će biti sposoban da rukovodi svim poslovima koje mora da vrši jedna prava narodna vlada. (Burno odobravanje. Delegati ustaju, sva se dvorana prolama od poklika i ap'auza).

Mi danas imamo Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, koje je stvoreno prije godinu dana. U tom Antifašističkom vijeću zastupljeni su svi narodi Jugoslavije. U njemu su zastupljeni svi s'lojevi društva. Prvi put u svojoj historiji naši narodi šalju u taj svoj organ pretstavnike koji su iznikli iz njihove sredine, koji oni slobodno biraju i u koje oni imaju zaista puno povjerenje.

Razumije se, tako krupan korak jednog naroda, kao što je stvaranje njegovog najvišeg izvršnog organa, u konkretnom slučaju stvaranje Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, može u prvom momentu naići i na eventualne smetnje i na nerazumijevanje, čak i kod naših saveznika u inostranstvu. A to naročito zbog toga što u inostranstvu postoji još neka tobožnja vlada. A i u toku ove dvije godine i devet mjeseci teške i krvave borbe za svoju slobodu i nezavisnost narodi Jugoslavije stekli su pravo da sami odlučuju o svojoj sudbini, a to pravo stoji potpuno u skladu s Atlantskom poveljom. (Burno odobravanje. Aplauz). Mi smo uvjereni da naši saveznici neće krivo shvatiti ovaj historijski korak naših naroda, već, naprotiv, da će saveznici i sami sve učiniti da našem narodu pruže moralnu i materijalnu pomoć i potporu i preko predstavništva koje je narod sam u zemlji izabrao. (Aplauz).

A sada nekoliko riječi o našoj slavnoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Mogu smjelo tvrditi da je stvaranje narodne vojske, pod onakvim uvjetima pod kakvim se stvarala naša, jedinstven primjer u historiji. Iz goručkih partizanskih odreda, bez ikakvih tvornica oružja i municije, bez magazina i raznih vojnih rezervi namirnica, bez ičije pomoći bilo s koje strane, stvorena je armija od blizu četvrt miliona, ali ne u mirnom periodu, već u periodu najstrašnije i najkrvavije borbe koju su ikad narodi Jugoslavije vodili. To je tekovina kojom se narodi Jugoslavije mogu ponositi i kojom će se ponositi buduća njihova pokoljenja. (Burno odobravanje. Aplauz.)

Stvaranje naše Narodno-oslobodilačke vojske, i pod takvim uvjetima, bilo je veoma težak posao. Mi nismo imali vojnih akademija i škola, mi nismo imali oficirskih kadrova. Sve se to stvaralo i radalo u procesu same borbe. Prvog maja 1943 godine Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije izdao je dekret o uvođenju oficirskih i podoficirskih činova u našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci. (Aplauz). Seljaci i radnici, studenti i ostala narodna inteligencija, koji su rasli i razvijali se u Narodno-oslobodilačkoj borbi, postali su oficiri naše narodne armije. To su najbolji sinovi naših naroda, koje su istakli iz svoje sredine sami borci. Takvim svojim oficirima i podoficirima mogu biti ponosni narodi Jugoslavije.

Ovo što mi sada ovdje vršimo krupan je događaj i u odnosu na inostranstvo, u odnosu na naše saveznike, jer time naši narodi, preko svog predstavništva, jasno i odlučno izvršavaju svoju volju. (Aplauz). Ali je potrebno napomenuti i to da su svi oni oficiri bivše jugoslovenske vojske koji su od samog početka stupili u naše redove, iako u malom broju, zauzeli dostojno mjesto u našoj vojsci. Razumije se da bi taj broj bio veći, da veliki broj jugoslovenskih oficira nije dopao njemačkog ropstva, čime im je onemogućeno da učestvuju u Narodno-oslobodilačkoj borbi. — Vrhovni štab unapredio je i proizveo preko 5.000 oficira. I ja, u ime Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i parti-

zanskih odreda Jugoslavije, ovdje molim ovo visoko narodno predstavništvo za potvrdu dekreta od 1 maja 1943 godine i dekreta od 1 novembra 1943 godine o proizvođenju i unapređenju oficira Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije. (Burno odobravanje. — Poklici: »Tako jel!«).

Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije donio je dekret o uvođenju ordena, i to: 1. — Ordena Narodnog heroja, 2. — Ordena partizanske zvijezde prvog stepena, 3. — Ordena partizanske zvijezde drugog stepena, 4. — Ordena partizanske zvijezde trećeg stepena, 5. — Ordena narodnog oslobodenja, 6. — Ordena za hrabrost, 7. — Medalje za hrabrost, 8. — Ordena bratstva i jedinstva. Ja molim visoko narodno predstavništvo da potvrdi dekret Vrhovnog štaba o uvođenju ordena u Narodno-oslobodilačkoj vojsci od 15 avgusta 1943 godine. (Aplauz).

Organizacija naše Narodno-oslobodilačke vojske još nije završena. Mi smo do danas formirali osam armiskih korpusa, koji imaju sav potreban vojnički i politički kadar. Ali priliv novih boraca je svakim danom sve veći. Stvaraju se nove brigade i divizije, stvaraju se i novi korpusi. Dosad je stvaranje naše Narodno-oslobodilačke vojske bilo uglavnom na dobrovoljnoj bazi. Ali otsada, pošto će naši narodi imati svoj izvršni organ — Nacionalni komitet oslobodenja Jugoslavije, dužnost tog izvršnog organa biće i to, da izda dekret o općoj vojnoj obavezi svih građana ove zemlje od 18 do 50 godina. (Burno odobravanje. — Poklici: »Tako jel!«). Razumije se, pri tome će i dalje ostati pravo svakog građanina da dobrovoljno stupi u našu vojsku i izvan ovog doba života. U isto vrijeme, Nacionalni komitet oslobodenja Jugoslavije moraće dati izjavu o svim onim vojnicima i oficirima koji bi se i nadalje nalazili na strani Njemaca, bilo u hrvatskoj vojsci ili u kojim drugim jedinicama.

U vezi s konferencijom triju velikih savezničkih sila u Moskvi postalo je aktuelno da se naše narodno predstavništvo izjasni o mnogim važnim pitanjima koja interesiraju naše narode, kao: a) pitanje ratnih zločinaca; b) pitanje brodova, ratnih i trgovačkih, koje je Italija pri okupaciji naše zemlje, oduzela našem narodu; v) pitanje naših interniraca u Italiji i drugim zemljama; g) pitanje opljačkane narodne imovine od strane talijanskih okupatora i vraćanje iste našem narodu. Sve su to važna i hitna pitanja, koja treba da se što prije riješe.

Kao što je naprijed spomenuto, u mjesecu maju 1943 godine došla je u Vrhovni štab delegacija engleske Vrhovne komande u Kairu. Već nekoliko dana prije toga spustila se jedna slična delegacija kod Glavnog štaba Hrvatske. Te su delegacije imale zadatak da uspostave kontakt s Narodno-oslobodilačkom vojskom Jugoslavije i da pripreme teren za dolazak jedne glavne delegacije pri Vrhovnom štabu Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije na čelu s jednim engleskim generalom. Vrhovni štab dao je pristanak da jedna takva

delegacija dode. I u mjesecu septembru ove godine u naš Štab došla je engleska vojna misija od nekoliko viših oficira na čelu sa brigadnim generalom Mak Leonom, koji je imao punomoć Vilsona, vrhovnog komandanta na Bliskom Istoku. (Aplauz). U akreditivnom pismu vrhovnog komandanta Vilsona navedena je svrha te delegacije, i to — uspostavljanje što tješnjih odnosa između naše Narodno-oslobodilačke vojske i engleskih snaga, organizacija slanja ratnog materijala našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci i koordinacija vojnih operacija. (Aplauz).

Saveznici su nam već od mjeseca jula počeli slati izvjestan ratni materijal pomoću aviona, ali u neznatnoj količini, što je bilo i razumljivo, pošto su avioni bili jedino sredstvo transporta. Oslobodenjem dalmatinske obale i otoka pružila se mogućnost primanja većih količina materijala za našu vojsku, i zaista, saveznici su nam poslali brodovima veću količinu ratnog materijala i namirnica. U izgledu je da ćemo morskim putem dobiti još veće količine ratnog materijala, koji nam je potreban za vođenje rata. Razumije se, nama je danas potrebno i teško savremeno naoružanje kao što su tenkovi i avioni. U tom pravcu Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije poduzeo je izvjesne korake kod saveznika. (Aplauz).

Pošto je Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije uspostavio kontakt sa saveznicima, oni se sve češće obraćaju njemu i u pitanjima koja nisu više čisto vojničke prirode, već su politička pitanja, koja spadaju u kompetenciju vlade. S druge strane, Vrhovni štab odnosno Vrhovni komandant takode je uputio saveznicima izvjesne zahtjeve i molbe koje u normalnim prilikama, pri postojanju vlade, spadaju u njenu kompetenciju. Vrhovni štab je već uputio u Italiju jednu delegaciju radi primanja ratnog materijala, radi organizacije i primanja naših zarobljenika i interniraca i njihovog repatriiranja u domovinu. Dalje je Vrhovni štab već postavio pred saveznike zahtjev da se vrate ratni i trgovački brodovi koje je Italija otela našem narodu. (Burno odobravanje). Takode je postavio pitanje naših interniraca i zarobljenika. Postavio je pitanje isporučivanja našoj vojsci teškog savremenog naoružanja — tenkova, avijacije i dr., kao i stvaranja pomorske i avionske baze u Italiji. U vezi sa svim tim, Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, uz pristanak engleske Vrhovne komande u Kairu, uputio je jednu svoju delegaciju, koja će tamo, na licu mjesta, pokušati da riješi sva ta pitanja.

Iz svega toga vidi se koliko je potrebno i važno formiranje privremene vlade koja bi mogla većinu tih pitanja rješavati i u inostranstvu istupiti kao jedini legitimni i pravi predstavnik naroda Jugoslavije.

Vrhovni štab je uspio uspostaviti kontakt sa saveznicima, to jest sa Engleskom i Amerikom, čiji se vojni predstavnici nalaze kod nas, dok se sada radi na tome da dodu i predstavnici Sovjetskog Saveza. (Burno odobravanje. — Poklici: »Živeo Sovjetski Savez!«). Želja

je svih naših naroda, kao i vojske, da se što prije uspostavi veza s ovom velikom bratskom državom, u koju narodi Jugoslavije imaju najveće povjerenje, kao u svog najvećeg zaštitnika.

Borba naših naroda i sjajni uspjesi koje su oni postigli na bojnopolju pomoću svoje slavne Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda stvorili su nam pred čitavim naprednim svijetom velike simpatije, stvorili su sve uvjete da naši narodi ostvare svoje težnje — slobodnu, istinski demokratsku federativnu Jugoslaviju. (Dugotrajno i burno odobravanje. Delegati ustaju. Ovacije drugu Titu. — **P o k l i c i :** »Živeo naš vođa drug Tito!«, »Živeo bratstvo svih naroda Jugoslavije!«, »Živela naša slavna vojska!«).

Pretsedavajući: Otvaram diskusiju o referatu druga Tita. Prvi se za riječ javio drug Magovac. Ima riječ drug Magovac. (Aplauz).

Božidar Magovac (H r v a t s k a): Visoki zборе! Drugovi Slovenci dolazeći na ovaj značajni skup doznali su da se u nekom kraju Žumberka širi letak u kome se govori kako ja ne bih smio govoriti ovdje među vama i kako ja uopće ne spadam u ovo društvo. Možda zato što su čuli da me je jedan Paveličev ministar nazvao smušenjakom. Mislim da njemu ne vrijedi odgovarati, a ja ću ovdje reći nekoliko riječi, pa vi prosudite da li sam smušenjak.

Druže Tito, ja u ime pristaša i Izvršnog odbora HSS izjavljujem ovdje da se svi mi slažemo s tvojim izlaganjem i da ćemo se boriti svim snagama da misli iz tvoga referata provedemo u život. Vi znate da sam došao iz onih strana gdje živi miran seljački svijet. Ja, iz svojih iskustava među tim svijetom, mogu da Vam kažem da je sve ove Vaše misli i političke stvari, koje ste izrazili u Vašem izvještaju, naš hrvatski svijet, naš hrvatski seljački narod, riješio i to, naravski, u korist Vama, baš u korist Vaših referata i Oslobodilačkog pokreta.

.....

Meni osobno je sasvim svejedno koliko će trajati ova naša velika borba dok ne dodemo do položaja u svijetu koji naši narodi zaslužuju svojom herojskom borbom i koje mi, kao pravo narodno predstavništvo na čelu Narodno-oslobodilačkog pokreta, zaslužujemo. Međutim, bilo bi isuviše smiješno tvrditi da hrvatski seljak ne želi Jugoslaviju. (Aplauz). Hrvatski narod zna da je Jugoslavija, i to federativna, demokratska Jugoslavija, bratska domovina naroda Jugoslavije. Naš blagopokojni učitelj Stjepan Radić, koji je u staroj Jugoslaviji upravo organizirao vojsku mira i koji je napeo luk protiv svojih protivnika prije dvadeset ljeta u Moskvi, bačen je u beogradskoj Skupštini pred četničko tane. Dvadeset godina poslije toga Vi ćete narodnim tanetom pravde uništiti četničke hulje i sa prave Narodne skupštine, 1944 godine, otići direktno u Moskvu.

Ja u to vjerujem, a hrvatski narod će to, kao i svi drugi narodi Jugoslavije, sigurno pozdraviti. Međutim, ako Vas ma ko iz Kaira ili sa drugih strana pita, a čini mi se da Vas pitaju, za neko ime HSS i ime ovog smušenjaka i ako Vas pitaju da li će trebati vodiča, onda im odgovorite: »poslužite se sami«.

.....

Živjela Narodno-oslobodilačka vojska, živeo drug Tito! (Aplauz).

Pretsedavajući: Za riječ se javio drug dr Ljubo Leontić, vijećnik iz Dalmacije.

Dr **Ljubo Leontić** (Hrvatska): Drugovi i drugarice, dopustite mi da dam izražaja bezgraničnom veselju i bezdanoj radosti u ime ostataka revolucionarne omladine iz predratnog vremena, iz Prvog svjetskog rata, u ime onih ostataka koji su ostali vjerni sebi, svojim drugovima i svome narodu, da dam izražaja bezgraničnoj svojoj radosti što danas vidim da se ostvaruje onaj san koji smo mi kroz maglu gledali. Ali, da se dadne izražaja osjećanju, treba — ko je pošten — da kaže punu istinu. Ostvarenje toga sna ne bi uslijedilo da nije rukovodstvo narodnog pokreta uzela u svoje ruke Komunistička partija. (Aplauz).

Ima, drugovi, puno razloga zbog kojih se Komunistička partija stavila na čelo Narodno-oslobodilačkog pokreta i pozvala narod u sveti, otadžbinski rat. To je bilo zbog toga što se Komunistička partija od uvijek borila za interese naroda i zemlje, što je narod imao u nju neograničeno povjerenje, što je ona bila sposobna da rukovodi Narodno-oslobodilačkim pokretom. Prvo, ona je imala realnu podlogu, a, drugo, imala je ona i moralni poziv za to. Realnu podlogu, jer je ona za razliku od nas, koji smo kroz maglu gledali, upoznala zakone društva i stvarnosti života; proučavala te zakone temeljito i tu stvarnost shvatala; njoj je bio jasan put koji vodi cilju koji će ona umeti ostvariti. A moralni razlog da baš ona bude legitimna, da bude izvršna, to je svima jasno i svakome poznato: prekaljena u teškoj borbi, jedino gonjena partija u Jugoslaviji; u tamnicama i glavnjačama, u tamnicama i stradanjima očeličila se ona i prekalila za ovu veliku borbu. I tako moralno formirana ona je našla odjek uz svakog poštenog iz svog naroda. (Aplauz). Danas je teško reći da li se narod i svi pošteni ljudi iz svih drugih stranaka mogu odvojiti od Komunističke partije. Jer, ona je stvorila čudo. Čudo za onog koji nije umio da upozna istinu. Zaista, može se reći da su dva svjetska čuda stvorena u našem vijeku. Jedno, ono što je Rusija stvorila u miru i ratu, a drugo svjetsko čudo je ono što je Tito sa Komunističkom partijom stvorio u okupiranoj Evropi. (Aplauz).

.....

Koristeći se iskustvom, onim moralnim razočarenjem koje su doživjeli drugovi heroja i mučenika, koje su pretrpjeli u Prvom svjetskom ratu i posle toga, ja mislim da neće biti deplasirano da sa ovog mjesta apeliram na jedno: nemojte da narod doživi slično razočarenje, a neće ga doživjeti ako ostanemo vjerni sebi i vjerni pokretačima ovog Narodno-oslobodilačkog pokreta koji je narodu povratio samopouzdanje i svijest u sebe same. (Aplauz).

.....

Naš Narodno-oslobodilački pokret i veliki Sovjetski Savez velike su garancije da će se ispuniti sve naše težnje. Garancija je u Komunističkoj partiji, garancija je u našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci.

Drugovi i drugarice, ja mislim da mogu reći da su i svi oni mrtvi heroji i mučenici iz revolucionarne omladine iz Prvog svjetskog rata, da su i oni danas sa nama, jer kao što je Drugi svjetski rat nastavak Prvog, i ovo je nastavak onog što su čestiti i pošteni omladinci u onom vremenu — kad nisu postojali uslovi za ostvarenje ovakvih djela — htjeli i željeli stvoriti, ali možda nisu znali, nisu bili svjesni puta i načina koji bi ih doveo do ostvarenja.

.....

Predsjedavajući: Dajem riječ drugu Borisu Kidriču, vijećniku iz Slovenije. (Aplauz).

Boris Kidrič (Slovenija): Drugovi i drugarice, ... mogao bih da napomenem samo ono što smo mi Slovenci doživjeli, da vam kažem o vlastitom iskustvu. Kao što vam je poznato, Osvobodilna fronta bila je stvorena 1941 godine, nekoćko sedmica posle sloma stare Jugoslavije. Na poziv Komunističke partije, uspjela je tada Osvobodilna fronta da organizuje većinu slovenačkih narodnih masa. Stvoreno je bilo takvo narodno jedinstvo kakvo nije bilo nikada u istoriji slovenačkog naroda. Ništa nije tada Osvobodilna fronta slovenačkog naroda preduzela protiv takozvane jugoslovenske vlade u jednostranstvu. Ništa se od nje nije drugo tražilo, nego da ta jugoslovenska vlada dopusti slovenačkom oslobodilačkom pokretu da se razvija onako kako traži interes slovenačkog naroda. Međutim, što je danas na osnovu dokumenata potpuno dokazano, iz Londona izdajnička, jugoslovenska izbeglička vlada otpočela je podržavati na sve načine unutrašnje neprijatelje slovenačkog naroda. Londonska jugoslovenska vlada dala je inicijativu za stvaranje Bele garde. Dala je direktivu da Bela garda nastupa zajedno s neprijateljem protiv Narodno-oslobodilačke vojske. (Uzvići: »Sramota!«). Da li je pomoć Beloj gardi koja je saradivala sa Italijanima u velikoj italijanskoj ofanzivi 1942 godine. I, najzad, uputila je na to da Bela garda počne oružanu borbu protiv slovenačkog naroda, protiv njegove

Osvobodilne fronte i njegove vojske. Sve je to dokumentima dokazano. Najvažniji je dokument veliki proces protiv zarobljenih belogardiskih i plavogardiskih oficira koji je bio obavljen u Kočevju dok je to bila oslobođena slovenačka teritorija, voden po svim pravilima koja traži jedan juridički dobro voden proces. Na tom procesu glavni optuženi, voda, bio je žandarmerijski poručnik Marijan Strniša. On je bukvalno izjavio da su sve one odluke u Londonu, davane preko radija, da treba podupirati partizane, bacane kao neki pesak u oči. Međutim, istovremeno, preko svojih tajnih radio-stanica iz Kaira i Londona oni su poručivali da se bore protiv partizana.

Druga činjenica: kad je Osvobodilna fronta slovenačkog naroda, a pre svega Komunistička partija Slovenije, 1942 godine, vodila političku borbu za raskrinkavanje Draže Mihailovića zbog onih sramnih dela koja je on vršio u Srbiji, pokušali su da nam zabodu nož u leđa s druge strane. »Plava garda« je klevetala Osvobodilnu frontu i Kompartiju Slovenije da su one protiv jugoslovenstva, zato što smo mi stajali na stanovištu da i slovenački narod, kao i svaki drugi narod ima pravo na samoodređenje. Oni su hteli da suprotstave naše stanovište na samoodređenje jugoslovenskoj koncepciji. Međutim, pokazalo se da su to baš oni isti koji su rušili Jugoslaviju, dok je Narodno-oslobodilačka vojska ona koja je pokazala da se ona jedino bori za narod, za pravo na samoodređenje, da se ona jedino bori, stvara i stvoriće novu bratsku Jugoslaviju. (Aplauz). Već ujesen 1941 godine, zauzela je Osvobodilna fronta u tom pogledu potpuno pravilno stanovište, koje ima za osnovicu svog programa izjašnjenje za samoodređenje i za novu bratsku zajednicu naroda Jugoslavije i ističe da narode Jugoslavije neminovno vezuje istoriska i u borbi izražena povezanost.

Verujte, drugovi, da smo se mi, slovenački delegati, na ovom putu ubedili još više i da smo ponositi, i da je bila još veća misao o tom kako je potrebno i kako je već postignuto jedinstvo svijiu naroda Jugoslavije.

U Slovenačkoj za vreme Narodnog ustanka zatalasao se snažan talas slovenskog patriotizma kakav još nije bio u slovenačkoj istoriji, zatalasao se talas, jaki talas jugoslovenskog patriotizma, koji će sada da se zažari još sa većim žarom, još sa većim plamenom.

Pretsedavajući: Ima riječ general-major drug Jakob Avšič. (Aplauz).

General-major Jakob Avšič (Slovenija): Drugovi i drugarice, kao i moj predgovornik drug Leontić, ja sam takođe pre rata pripadao onom delu omladine čiji je ideal bio lepša i bolja narodna budućnost. Ali, nažalost, posle rata, kako ja tako i ceo slovenački narod, duboko smo se razočarali, jer vodeći krugovi u bivšoj Jugoslaviji nisu bili spo-

sobni da donesu narodu lepši i bolji život. Ceo slovenački narod se razočarao, naročito u momentu kada je Jugoslavija tako brzo i tako sramotno propala. Propala je izdajstvom generala, naših bivših drugova, koji nisu bili sposobni da vode narod u rat i da se bore i dostojno održe ono što je narod godinama stvarao i plaćao svojim mukama kao zalogu svoje bolje buduće egzistencije. Posle te propasti mi smo, Slovenci, ostali na milost i nemilost neprijatelju. Neprijatelji, kako Hitler i Musolini, tako i Madari, upali su sa svih strana i počeli da pokazuju svoje znanje, kako će nas što pre i što bolje uništiti. Mi, Slovenci, baš smo prvi koji smo jasno videli da smo osuđeni na smrt. Izgledalo nam je kao da nam nema spasa. Položaj je zaista morao izgledati očajan. Nije bilo sile koja bi mogla ponovo dati veru narodu, koja bi

Ja sam mnogo puta bio svedok najgorih pojava koje su se odigravale u našoj vojsci. Često sam dolazio do zaključka da naši vojnički vođi i vodeći vojnički krugovi neće biti u stanju da zaštite i odbrane narodne interese, neće biti sposobni da se žrtvuju za narod. I to se stvarno dogodilo. Kad se nad našim narodom nadvila teška opasnost, oni su pobjegli a narod ostavili. Jedini koji su ostali sa narodom, kao što su i uvek bili sa narodom, to su bili komunisti, to je bila Komunistička partija. Iz komunista je sjajio žar borbe za bolju budućnost i borbu za novi život. I oni su uspeeli. Uspeeli su vrlo veštím načinom da podignu naše ljude, da ih okupe i da ih povedu u borbu koja je do danas imala tako veliki uspeh.

Slovenački narod je zbog raznih velikosrpskih režima i protivnarodne vladavine, izgubio bio poverenje u našu braću Srbe i Hrvate, ali je to poverenje, blagodareći Komunističkoj partiji i njenim načelima, ponovo postignuto. (Aplauz). I danas, drugovi, Slovenci su, kao što vidite, isto tako i bolji Jugosloveni nego što su bili ranije. (Aplauz). Oni nemaju nameru da od svega toga nešto za sebe profitiraju. Oni jedino žele sebi slobodu, no ne samo nacionalnu već slobodu socijalnu, moralnu, i narodnu u Jugoslaviji i da u svojoj zemlji zaraduju svoj hleb — dobijaju onu zaradu i postižu onu naknadu kakvu će sami biti u stanju da stvore. Uz to Slovenci žele da nađu sve partizane, sve drugove sa kojima će se boriti za istu stvar za koju se sada bore Slovenci. Borićemo se sa našim partizanima, drugovi. Ja vas uveravam da će oni, kako i dosad tako i otsada, dati sve od sebe, žrtvovaće se ako to bude potrebno, i ići napred.

Pretsedavajući: Riječ ima drug Pero Krstajić, sudija sa Cetinja i vijećnik Crne Gore. (Aplauz).

Pero Krstajić (Crna Gora): Drugovi i drugarice, historiska je nužnost da doživimo dan kada se prvi put uzdignemo svojom sviješću do sreće da u ovom istoriskom momentu, u slobodnom Jajcu, kao slobodni ljudi nastavimo pametnu saradnju svih naših naroda na dobro naše domovine, čije temelje postavljamo danas. Ovo naše istorisko zasjedanje je utoliko značajnije što ga održavamo kao slobodni ljudi na oslobođenoj teritoriji u Hitlerovoj evropskoj tvrđavi.

Temeljni princip naše državne zajednice jeste jedinstvo svih naših naroda. Jedinstvo, koje je bilo vjekovni ideal naših naroda, evo sad iskivano je u dvogodišnjoj borbi protiv fašističkih okupatora i njihovih slugu, koji mu na putu stoje.

Drugovi i drugarice, mi smo došli ovdje da izrazimo želju svih naših naroda, svih demokratskih naprednih narodnih snaga da se okupe u jednu državnu zajednicu i da tako ujedinjeni ostvare svoje istoriske zadatke, da se borimo za demokratski oblik društvenog i političkog života i da krčimo put svojoj budućnosti, budućnosti koja se razvija na ovim temeljnim principima koje nam je iznio drug Tito i za koju je proliveno more krvi naših naroda.

Drugovi i drugarice, mi delegati Crne Gore udostojeni smo od crnogorskog naroda da ovom domu izručimo pozdrave naroda naše lomne Gore Crne, a preko njega pozdrav svim našim narodima. Crna Gora, koja je za ostvarenje ove velike misli išla u svojoj istoriji kroz muke, smrt, bol i grč, krv i oganj, išla sve dok danas, kroz proces velike Narodno-oslobodilačke borbe, nije blisnuo zrak našeg istinskog nacionalnog ujedinjenja, koje, eto, utemeljujemo danas.

Decenijama je jedna ista misao napajala borbeni duh naših naroda i šumorila u dnu njihove duše istinu da su naši narodi iste krvi i istog porijekla i da moraju i u dobru i u zlu biti zajedno. Saznali su da ih je priroda spajala, a vještačka ruka razjedinjavala i da ih sadašnjost i budućnost vezuju. Samo ovakva misao i duboka nada da će jednog dana doći trenutak našeg nacionalnog oslobodenja i ujedinjenja održala nas je u životu i okupila u ovim teškim, istoriskim danima na zajedničku saradnju u ovom velikom istoriskom djelu.

Drugovi, savremenicima je izgledalo da ideja našeg nacionalnog oslobodenja i ujedinjenja u svom istoriskom razvitku nije nikada bila bliža životu nego 1918 godine, kada je dobila i državno-pravni oblik zajednice ujedinjenih naroda Slovenskog Juga. Nikada kao ovog dana narodna duša nije bila ispunjena ovim vjekovnim idealom.

Međutim, dokazalo se da, poslije 23 godine zajedničkog državnog života, nikada nije bila dalja od života nego što je 1941 godine, kada se vještačka državna tvorevina raspala jednim udarcem neprijatelja, kao kula od karata. Uzrok tome raspadu nalazi se u činjenici da je ta država bila tvorevina versajska, monarhistička, centralistička Jugoslavija, tvorevina Vidovanskog ustava.

Trebalo je da prođu vijekovi pa da dode neko ko je izrastao iz duše naroda i napojio se njegovom snagom da ovu ideju sprovede u djelo, i, eto, drugovi, po istoriskoj nužnosti to je Komunistička partija Jugoslavije na čelu sa drugom Titom, to je naše čedo, Narodno-oslobodilačka vojska, vojska koja je rođena u našem narodu, podizana njegovom rukom, napajana njegovim duhom, i vođena njegovim umom, koja u procesu Narodno-oslobodilačke borbe ispisuje danas najslavnije stranice istorije svoga naroda.

Drugovi, ovo što mi stvaramo danas jeste djelo jedne epohe, djelo jedne generacije, kojoj je istorija namijenila da ovo veliko djelo sprovede u život. I ono je istoriski primjer narodne snage i visoke svijesti.

Ovo veliko djelo ima svoj najtješnji oslonac na veliko preporođenu Rusiju. Na zemlju socijalizma, na Rusiju prekaljenu u krvi i ognju, na Rusiju koja neće nikada više biti caristička, već samo Lenjinova i Staljinova, Rusiju — slobodnu, jaku, onakvu kakvu su je njeni tvorci perom i umom predviđali. (Aplauz). To je danas ona Rusija koja je došla matoroj i izrođenoj Evropi, Rusija novog svijeta, novog čovjeka, novog carstva zemlje i duha. Uz takvu Rusiju je čitavo S'ovenstvo, uz takvu Rusiju je i njena najmilija, najljepša i najmlada sestra, demokratska federativna Jugoslavija. (Aplauz). Može se sa pravom reći da ovo što mi danas ostvarujemo Narodno-oslobodilačkom borbom jeste dio Velike oktobarske revolucije. A granice velike zemlje socijalizma prostiraće se preko našeg plavog Jadrana.

Crvenu armiju prva će u Evropi sresti naša narodna armija — Narodno-oslobodilačka vojska, koja je već danas moderno organizovana u centru Hitlerove evropske tvrdave.

Junski poziv iz Moskve značio je za nas Crnogorce poziv za boj, na ustanak, na borbu protiv fašizma. Mi smo se tome odazvali. Danas je već skoro čitava Crna Gora oslobodena, sem nekoliko gradova, u kojima su sabijeni okupator i njegovi pomagači i izdajice naših naroda. Poslije uništenja voda domaćih izdajnika na čelu sa Đukanovićem i Stanišićem u Ostrogu, oni očekuju da će ih postići ista sudbina kao i njihove gospodare, upravo ušao im je strah u kosti i sledila se krv u žilama.

Drugovi, danas nema više versajske Jugoslavije, nema je zato što je bila monarhistička, što je bila centralistička, što su njeni upravljači preko dvadeset godina trovali naš narodni i društveni organizam. Nema je zato što je imala kao svoj epilog najsravniju izdaju u licu Cvetković-Maček, što je njena uprava širom otvorila vrata fašizmu, otvorila vrata Hitlerovom »novom poretku«, i, naposljetku, nema je zato što je iskočila iz Scile Cvetković-Maček i uskočila u Haribdu Hitler-Musolini.

Okupacijom naše zemlje stvoreno je još teže stanje i narod se morao odlučiti za fašizam ili protiv njega. Put za fašizam značio je put u

smrt, put protiv fašizma značio je put u život, put u budućnost. Upravo, naš narod se nalazio u nužnoj odbrani pred zapetom puškom zlikovca, koju je već nekoliko godina ranije punio, i šta je bilo prirodnije nego razbojnika preduhitriti.

Ovaj put, iako trnovit, vodi slavi i pobjedi, i na ovom putu naši narodi istakli su borbenu parolu: »Smrt fašizmu — Sloboda narodu!« Ovom parolom naši narodi pronašli su svoju dušu, a u toku Narodno-oslobodilačke borbe prošli su kroz Njegošev zakon »Vrijeme je majstorsko rešet«. U znaku ovih velikih istorijskih djela jeste i 27 mart, kada su naši narodi uistini pronašli sami sebe i rekli: »Bolje rat nego pakt«. Na ovaj put izišlo je iz našeg naroda sve što je časno i pošteno, sve što je rodoljubivo, sve što je slobodoljubivo i sve što hoće demokratsku federativnu Jugoslaviju, kojoj, evo, u ovom istoriskom trenutku danas postavljamo temelje.

Odlučiti se za ovaj cilj značilo je za svaku grupu, kao i pojedince, iznijeti na žrtvenik slobode svoj život, život svoje porodice i sav imetak. Za ideju slobode treba sve da padne, jer je najpreče vršiti dužnost prema domovini. Sa ovakvim požrtvovanjem, samoprijegom i uvjerenjem u pobjedu naši narodi otpočeli su nejednaku i krvavu borbu za svoje oslobođenje protiv okupatora. To je u našoj zemlji bio prvi udarac fašizmu. Koliko će taj udarac biti jak zavisilo je od snage, svijesti i uma naših naroda. Najjači udarac okupatoru zadaće naše čedo, naša Narodno-oslobodilačka vojska pod rukovodstvom druga Tita. Pored ovoga, naši narodi imaju i svoju Partiju, koja je postavila odlučan zahtjev da se borba vodi za oslobođenje, za bolji i srećniji život u zajedničkoj državi. Ovo je bio apel na sve rodoljube bez obzira na vjerska i politička obilježja. Ovom apelu odazvale su se sve napredne narodne snage, visoko svijesne istoriske dužnosti prema domovini, koja zahtijeva najveću mržnju i borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika, a s druge strane dosljednost onom krupnom načelu: »Non bene pro toto libertas venditur auro« (Sloboda je skuplja nego sve blago ovoga svijeta), koje je urezano u svijesti naših naroda a ispisana na kapijama drevnih gradova pa i našeg Dubrovnika.

Drugovi i drugarice, kod nas u Crnoj Gori 13 jula otpočeta je nova epopeja, ispunjena podvizima heroja novoga doba. Epopeja koja će opjevati djela našeg naroda, i, ako se rodi drugi Njegoš, imaćemo drugi »Gorski vjenac«, kojim će se napajati buduća pokoljenja. U našoj borbi ponavljaju se likovi junaka iz »Gorskog vijenca.« Ustanak u Crnoj Gori utjerao je strah u kosti okupatoru i sledio mu krv u žilama. On je bio prinuden da ujesen 1941 pokuša pregovarati sa našim rukovodstvom u Crnoj Gori izašiljući svog delegata potpukovnika Gandinia na granicu naše oslobođene teritorije. Na sve predloge i pretnje okupatorskog delegata odgovarao je, u ime našeg rukovodstva, drug Peko Dapčević, poput Mićunovića:

»Drž, Ridžale, na ti ovaj fišek,
Ponesi ga na poklon veziru
I kaži mu da je to cijena
Koje drago glave crnogorske.«

Nasuprot ovoj nevidenoj i nečuvenoj borbi naših naroda pojavili su se izdajnici u zemlji i van nje. U zemlji u vidu četnika, ustaša i Rupnikovih domobrana. Ovi u zemlji, rame uz rame sa neprijateljem, vode borbu protiv Narodno-oslobodilačkog pokreta, oružajući se okupatorskim puškama, oblačeći se njihovim ruhom i hraneći se njihovim hlebom pod parolom: »S vjerom u Boga — za kralja i otadžbinu«, »Srbi na okup«, »Spremni za dom« i slično.

Tim putem izdajnici su uspjeli da oko sebe okupe ne samo ono što je reakcionarno i nazadno, nego, nažalost, i jedan broj činovništva iz državnog aparata, kao i veći broj nesvjesnih, koji ne znaju čemu to sve vodi.

Danas u našoj zemlji, na okupiranoj teritoriji, besni šovinizam i zločini Pavelića, Nedića i Mihailovića. Okupator je pomoću njih podijelio našu zemlju na razna područja, dajući im državni oblik i upravu po fašističkom sistemu. Oni misle da su naši narodi meko tijesto, koje se da lako mijesiti. Nasuprot tome, naši narodi Narodno-oslobodilačkom borbom pokazali su fašistima svoju snagu, moć i um, i nije daleko dan kada će fašisti uvidjeti da se više nikada neće naći u Jugoslaviji. (Aplauz).

Istina, fašisti danas u našoj zemlji ubijaju, pale i žare. Eto, kod nas u Crnoj Gori mnoga su sela popaljena, ljude su nam zvjerski i u najtežim mukama poubijali, ali:

»Ne pisnu Crnogorče mlado,
niti pisnu niti zubom škripnu!«

Drugovi i drugarice, pred idejom našeg nacionalnog ujedinjenja i oslobodenja danas se ispriječila ogromna i nesavladiva prepreka — udružena borba okupatora i domaćih izdajnika. Ali, za narod koji smatra da se sloboda ne može prodati ni za kakvo blago ovoga svijeta, odnosno sloboda ili smrt — sve je savladivo.

Danas je o našoj zemlji istina progovorila. Sve one fame koje na Zapadu kruže da borbu u zemlji protiv okupatora vode oružane četničke formacije Draže Mihailovića razbiće se o istinu: »Stvari govore, da ih ni čelični zubi ne mogu slomiti«, — kako to kaže jedan veliki narod. Na faktima razbiće se misao onih u Londonu o povratku kralja u zemlju, o tome da je izbjeglička vlada jedina i legitimna vlada i da ona danas pretstavlja našu zemlju. Činjenica je da su sve izbjegličke takozvane »jugoslovenske vlade« od početka do danas klevetale našu borbu, da su preko svojih agenata u zemlji, a u prvom redu preko svog »ministra« Draže Mihailovića sistematski prouzrokovale bratoubilački

rat u cilju ugušivanja narodnog ustanka i da su preko njega sklapale razne sporazume sa okupatorom. Ovo je sve radeno pod okriljem kralja Petra II, koji je davao povjerenje tim vladama i svom »ministru« Draži Mihailoviću, koga je, eto, proizveo i u čin armiskog generala. Ovo su tvrdoglave činjenice, koje govore samo istinu, koje će otvoriti oči Vašingtonu i Londonu i pokazati ko vodi borbu protiv okupatora, a ko saraduje sa njim. Otuda mi pozdravljamo savezničku misiju koja se nalazi među nama.

Naročito je istina progovorila dejstvom partizanske puške i bombe, koju je izradila radnička i sečjačka ruka u Užicu, koja je pukla iz partizanske ruke protiv okupatora i otkrila, kako u zemlji tako i na strani, ko je izdajnik, a ko borac u Jugoslaviji. Slobodarska je štampa progovorila da se pred vratima oslobođenja čuju koraci onih koji će da otkriju lice izdajnika, kako onih na strani, tako i onih u zemlji, bez obzira da li se oni zovu Mihailovići, Nedići, Ljotići, Pavelići ili Rupnici. Na ovom mjestu moramo da podvučemo još jedanput: ma šta se danas maštalo u Londonu, sve će se razbiti o našu stvarnost. Tako će takozvana izbjeglička »jugoslovenska vlada«, koja nema ni naroda, ni teritorije, niti vlasti, prestati da bitise, a naš Nacionalni komitet prerašće u pravu narodnu vladu, koju će jednoga dana pozdraviti sve napredne snage u svijetu, a naši veliki saveznici priznati je kao jedinu i legitimnu vladu demokratske federativne Jugoslavije.

Drugovi, danas Narodno-oslobodilački pokret, po nekoj neumitnoj pravdi i istoriskoj nužnosti poslije svake ofanzive izlazi sve jači i jači, i danas se po vojničkoj liniji pretvorio u narodnu armiju, a politički u Jedinostveni narodno-oslobodilački front, i mi, eto, danas na ovom istoriskom mjestu postavljamo temelje nove Jugoslavije, bratske zajednice naših naroda. Naša borba, već danas, prelazi okvire naše zemlje i privlači pažnju naših saveznika. Naša Narodno-oslobodilačka vojska za država na ovom području veći broj okupatorskih divizija i tako olakšava borbu viteškoj Crvenoj armiji i armijama naših velikih zapadnih saveznika.

Drugovi, istoriska je činjenica da smo mi jedini narod koji danas u Hitlerovoj evropskoj tvrđavi vodi oružanu borbu protiv fašističkog zavojevača i sprovodi u život ona načela koja su tekovina vjekovne borbe slobodoljubivog čovječanstva, dok, međutim, Hitlerovi okovi stežu okupiranu Evropu i fašizam nad priklonjenim glavama drugih naroda, ugušuje duh slobode i sprovodi u život Hitlerov »novi poredak«.

Drugovi, tvorcima bivše Jugoslavije pravo na zajedničku državu dokazivali su putem štampe, putem propagande, kroz razne odbore u Rimu, Ženevi, Parizu, Londonu i tako dalje. Međutim, mi to pravo dokazujemo i iskavamo procesom Narodno-oslobodilačke borbe. Bolje reći, mi hoćemo našu novu državu, demokratsku federativnu Jugoslaviju.

Odlukama koje ćemo danas donijeti, mi postavljamo temelje nove demokratske federativne Jugoslavije i tako otstranjujemo iz njenog

unutrašnjeg života centralizam, otstranjujemo sve nezdrave elemente kao posljedicu versajskih odluka, a oblik njene vladavine odrediće naši narodi po oslobođenju. U odlukama koje danas donosimo, stavljena je nadgrobna ploča reakciji i svim režimima stare Jugoslavije, i tako je jako zapečatila da se ona nikad neće povratiti. (Aplauz).

Ovih dana postavljamo temelje našoj državnoj zajednici. Temelji ove narodne države, po uvjerenju sviju nas, jeste jedinstvo svih naših naroda. Logično tome, čitava naša državna politika ima da se razvije na tim temeljnim principima. Naš Jedinstveni narodno-oslobodilački front, kao organ kroz koji političke naravi djeluju, ima da bude odraz tog višeg shvatanja.

Međutim, politički život predratne Jugoslavije razvijao se faktički u kontradikciji sa tim temeljnim principom. Ništa od starog stranačkog života ne smije se unijeti u našu novu državu jer tamo je psihološki uzrok svih sukoba i razdora za nesreću Jugoslavije.

Mi dolazimo kao novi ljudi u novu državu i moramo odbaciti staru stranačku ideologiju. Mi moramo da damo nove organe novoj državi. Mi moramo da stvaramo nov politički život, koji će biti u skladu sa novim životom naših naroda, i ne smijemo imati stare državne poglede na novu državu. Ovaj novi politički život ostvariće se kroz Narodno-oslobodilački front, front koji je najnacionalniji, najdemokratskiji i on mora biti najdržavotvorniji. Ovo utoliko pre što federativni sklop našeg državnog uređenja zahtijeva da postoji jedan politički front sa istim programom i istim ciljem, koji ima korijena u svim našim narodima i svim našim pokrajinama. Mi odlazimo u narod da sprovedemo načelo Narodno-oslobodilačkog fronta u život i da ga organizujemo po našim federalnim jedinicama. Ja sam siguran da će taj Narodno-oslobodilački front prerasti u jedinstveni front Jugoslavije. Mi treba da podemo po primjeru rukovodstva naše bratske Slovenije, koja je još odmah u početku organizovala Osvobodilnu frontu. Ja sam se oduševljavao kada su mi drugovi iz Slovenije prikazali već postignute rezultate kroz Osvobodilnu frontu kao političku organizaciju.

Drugovi, istoriske odluke koje ćemo donijeti danas upućuju nas i na to da narodno-oslobodilačke odbore reorganizujemo u tom smislu što će biti pravi organi državne vlasti. Ove odluke su revolucionarnog karaktera i one iz našeg državnog života otstranjuju čitav aparat predratne Jugoslavije i sprovode u život temelje naše narodne vlasti, koja će biti oživotvorena i kroz zemaljska antifašistička vijeća narodnog oslobođenja.

Drugovi i drugarice, mi moramo odavde poći u narod, da mu kažemo da je naše nacionalno ujedinjenje postalo stvarnost i da je ono došlo demokratskim putem. (Aplauz). Ono je protest protiv potčinjenosti naroda, protiv narodnog ugnjetavanja, ono je zapravo samoodređenje naroda. Mi moramo reći da će demokratija izgladiti razlike i mržnje koje je duga prošlost i heterogena kultura ostavila među našim

narodima. Narodno-oslobodilačka borba cementira naše narodno jedinstvo, kroz koje će naši narodi biti zajedno i u dobru i u zlu. Neće se više nikada desiti da jugoslovenska ruka prolijeva jugoslovensku krv. Mi, polazeći sa ovog mjesta u narod, moramo u njemu razvijati demokratski duh, koji je njemu svojstven, ojačati seljački i radnički elemenat i oboriti sve što je protiv slobode i jedinstva i što pretstavlja ropstvo.

Drugovi, mnogi i teški zadaci stoje pred nama. Naša je domovina ranjena. Nama treba ove rane liječiti. Budući da od nas očekuju da oprezno i bez odugovlačenja pripremimo i izgrađujemo organe narodne vlasti naše državne zgrade, i kroz te organe izvršimo punu mobilizaciju ljudstva i materijala za ubrzanje našeg oslobođenja, mi moramo mobilisati naš narod da što prije našu zemlju očistimo od fašizma, od reakcije koja se tu i tamo krije i očekuje nešto drugo.

Istovremeno je potrebno da što prije dosadašnje tekovine Narodno-oslobodilačke borbe, koje su stekle zaslužan glas i priznanje, kako kod nas u zemlji tako i kod naših saveznika, presadimo i u dušu onih koji kod očiju neće da vide, a kod ušiju neće da čuju, već su ostali po strani i u iščekivanju. Mislim na one koji mogu biti ravnopravni građani u našoj zemlji.

Drugovi, ja na ovom mjestu naročito podvlačim karakter odluke, koja proklamuje princip samoodređenja naroda. Dosledno tome, mi nećemo tražiti ništa što nije pravo, niti uistini što bi bilo tude, ali mi hoćemo da i ona braća koja nijesu danas pretstavljena na ovom istoriskom mjestu, a nalaze se van granica naše domovine, da imaju pravo da se slobodno odluče o svojoj sudbini. Oni su krvlju svojih najboljih sinova dokazali da hoće da budu s nama u zajedničkoj domovini, demokratskoj federativnoj Jugoslaviji.

Drugovi, završavajući svoju riječ, ja moram da učinim još jednu konstataciju: polazeći od činjenice da oslobodilački rat nije ništa drugo nego borba da se stvori mir, moram reći da ako se ikada čovječanstvo nalazilo na istoriskoj prekretnici, koja ima jasno i odlučno da odvoji novi svijet od starog svijeta, a svijetlost od mraka, zaista se na toj prekretnici nalazi danas. Postoje svi objektivni razlozi da se po završetku ovoga rata ostvari dugotrajan mir na načelu suverene jednakosti svih naroda, koja mora da čini temelj svake buduće međunarodne organizacije za održavanje mira i bezbjednosti u porodici naroda.

Naši narodi na ovoj istoriskoj prekretnici su pametno i odlučno odredili put za budućnost, na kome su dali najdragocjenije živote i stekli pravo ravnopravnog člana buduće organizacije Ujedinjenih nacija. Isto tako, ovim činom danas dokazali su da kako umiju sami da se bore isto tako umiju sami sobom i da upravljaju. (Aplauz). Mi ostvarujemo veliko djelo na principu bratstva i jedinstva naših naroda. U to ime kličem:

Neka živi demokratska federativna Jugoslavija! (Aplauz).

Neka živi Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije! (Aplauz).

Neka živi Komunistička partija Jugoslavije! (Aplauz).

Neka živi vod i Vrhovni komandant naše Narodno-oslobodilačke vojske — drug Tito! (Buran aplauz).

Pretsedavajući: Za riječ se prijavio pukovnik drug Sulejman Filipović. (Buran aplauz).

Sulejman Filipović (B o s n a): Drugovi i drugarice! Može li iko na današnji dan biti radosniji od nas Bosanaca, jer smo mi danas domaćini zastavnika i nosilaca slobode, može li iko biti veseliji od mene što sam se mogao osloboditi i doći u svoj oslobođeni rodni kraj na ovaj istorijski skup gdje se donose sudbonosne odluke, gdje se rješava o pitanju slobode naših naroda.

Vijekovima je naša domovina bila porobljena, vijekovima tudinju je pljačkao zavadajući vještački naš narod na osnovi vjerske razlike, a režimi stare Jugoslavije to su nastavili na svoj način služeći se raznim metodama. Bio bi grijeh ako bismo kazali ili to pripisivali jednoj nacionalnoj grupaciji. Isto tako, bio bi grijeh ako bismo tvrdili da su fašističke bande došle samo iz Njemačke, ili ako bi to pripisali samo političarima izraslim u srpskom narodu, ili da su to bili samo velikosrbi. Također bismo griješili ako bismo tvrdili da su izdajice samo među Hrvatima. Naprotiv i mi muslimani imamo svoje izdajnike. Ali niko od nas neće biti srećniji ako nam se pruži čast da ih mi sami stavimo pred narodni sud. Velikosrpske fašističke klike, pomagane od strane vođa Jugoslovenske muslimanske organizacije i vođa HSS, nisu nikada ništa učinile za zbliženje naših naroda. Radile su upravo obratno. (U z v i c i: »Tako je!«). A zašto? Samo zato da bi se lakše održali na ledima narodnim i da bi lakše pljačkali narode Jugoslavije. Takvu politiku platili su narodi Bosne i Hercegovine kao i ostali naši narodi patnjama i krvlju. Fašistički okupator, na temeljima koje su pripremili vlastodršci iz Beograda i Zagreba, žario je i palio sela i gradove i sisao našu krv ne štedeći ni staro ni mlado. Naša čast i naše svetinje oskrnavljene su izdajom starih političara i sramnom kapitulacijom nekih generala. To je bio dio harača koji je trebalo da plati naš narod za uređenje nove Hitlerove Evrope. Ali: »Stani malo, od Doboja Mujo, i mi konja za trku imamo!«. Nije prvi put u našoj istoriji da je slobodarski duh našeg naroda zaplamsao žarkom ljubavlju prema svojoj zemlji i za slobodu naroda. I ovog puta pojavi se četa mala, ali hrabra, sa zastavom na kojoj je napisano: bratstvo, jedinstvo i sloboda, četa čiji je pozdrav: »Smrt fašizmu!« Ta zastava je zastava Narodno-oslobodilačkog pokreta, Narodno-oslobodilačke vojske na čelu koje stoji najbolji i najhrabriji sin naše domovine, legendarni junak — drug Tito. (Buran aplauz).

Meni je naročita čast, i kao čovjeku i kao oficiru od karijere, što mogu istaći da ću sa ostalim borcima vjerno poslužiti svome narodu i takvom narodnom vodi kao što je drug Tito. (Buran aplauz). Njegovo

pravilno donošenje odluka i njihovo dosljedno sprovođenje u djelo ohrabruju nas i daju nam snage da istrajemo u neravnoj borbi protiv okupatora. Drug Tito poslužio je našem narodu kao zvijezda vodilja koja je pvela sve rodoljube pravim putem, putem ujedinjavanja i ravnopravnosti, putem koji vodi sreći jedinstvene Jugoslavije. (Aplauz). Naša Bosna i Hercegovina izražava veliku zahvalnost takvom narodnom vodi i ona će ga pomoći svom snagom. Bosna, koja je za vrijeme bivše Jugoslavije bila poprište vjerske i nacionalne mržnje, čiji su narodi bili ugnjetavani, kojoj su u ovom ratu dželatili ustaše i četnici naniželi toliko jada i sramote, — brzo je našla svoj put zajedno sa ostalim narodima Jugoslavije. Brzo su našli svoj put i muslimani Hercegovine koji su, među prvima svojim rezolucijama, još 1941 godine, osuđili zvjerstva i zločine nad srpskim narodom. Oni su među prvima, ma da mali broj, dali svoju braću među partizane, dali su ih u narodno-oslobodilačke redove. Prvih dana partizani se nigdje tako sigurno nisu osjećali kao u muslimanskim selima. Narod je osjećao da je pravda na njihovoj strani. (U z v i c i: »Tako je!«). U drugoj godini borbe bilo je već masovnijeg ulaženja muslimana u Narodno-oslobodilačku vojsku, a danas u redovima partizana nalaze se muslimanske brigade. Jedna od tih imala je sreću da oslobodi od okupatora i naš industrijski grad Vareš. Ima odreda formiranih gotovo sto posto od muslimana. Takve odrede imamo oko Tuzle kao i tamo gdje su ustaše na najbestijalniji i najzvjerski način zajednički ubijale Srbe i muslimane. Ti odredi danas vjerno služe ideji za koju se bore Narodno-oslobodilački pokret i Narodno-oslobodilačka vojska. Oni će ostati dosljedni, jer se bore pod zastavom na kojoj piše: bratstvo, ravnopravnost i sloboda. Oni su svjesni da samo u bratstvu i slobodi mogu biti ravnopravni. (Aplauz).

Muslimani žele cjelovitu Jugoslaviju. Muslimani Bosne i Hercegovine znali su kroz vijekove dizati svoj glas protiv sile i nepravde. Njihove izdajice koje su napustile narod u najsudbonosnijem času biće prve kojima će narod suditi. Muslimani Bosne i Hercegovine u svom programu imali su uvijek kao svoj cilj: obezbijediti sebi jednakopravnost sa ostalom braćom. Danas se to ostvaruje na nedvojbjen način i zato je ovaj dan najsvečaniji i najradosniji dan koji smo mi Bosanci, Srbi, Hrvati i Muslimani, dočekali sa ponosom u Tomaševića gradu Jajcu.

U ime svoje i u ime nas Bosanaca i Hercegovaca — Srba, Hrvata i Muslimana ja izjavljujem da u potpunosti usvajam referat druga Tita i pozdravljam ga:

Živio naš Vrhovni komandant drug Tito! (Buran i dugotrajan aplauz).

Živila slobodna Jugoslavija! (U z v i c i: »Živela!« — Buran aplauz).

Pretsedavajući: Drugovi i drugarice, dajem riječ drugu Novaku Maštiloviću, svešteniku i vijećniku iz Hercegovine. (Aplauz).

U ovoj našoj istoriskoj borbi važnu ulogu mogu da odigraju i narodni sveštenici. Zbog toga, kao pravoslavni sveštenik, apelujem sa ovoga mjesta na drugove i braću sveštenike svih vjeroispovjesti da se u ovim teškim i sudbonosnim danima nademo na strani svoga naroda. (Aplauz). Ja smatram da mi sveštenici treba u prvom redu da vodimo računa ne o mrtvoj, nego o živoj crkvi — o svome narodu. Šta ćemo onda i mi sveštenici, čemu onda i ono zdanje što ga zovemo crkvom, ako naš narod bude uništen? A neprijatelj je, vidite li, toliko nečovječan i krvoločan da bi nas sve uništio samo kad bi mogao. Zbog toga je sveta dužnost i nas sveštenika da svim svojim snagama pomognemo našem napaćenom narodu u njegovoj pravednoj borbi za slobodu. A baš mi sveštenici možemo mnogo pomoći na najvažnijem mjestu, na jačanju naših najglavnijih snaga — na širenju bratstva i jedinstva naših naroda.

Borba za bratstvo i jedinstvo naših naroda, za slobodu naše napaćene zemlje — tu je danas mjesto svakog rodoljubivog sveštenika, bez obzira kojoj vjeroispovijesti on pripadao . . .

Pre sedavajući: Dajem riječ drugu Luki Steviću, vijećniku iz podrinjskog sela Mojkovca, junaku iz minulih ratova i prvoborcu našeg Oslobođilačkog rata. (Aplauz).

Luka Stević (S r b i j a): Drugovi i drugarice većnici Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, govorim vam u ime hiljada i hiljada srpskih seljaka koji danas u okupiranoj Srbiji stenju i stradaju i od okupatora i od domaćih izdajnika koje predvodi narodni krvolok 'ali zato miljenik prokletog kralja, samozvani general Draža Mihailović. Težak je život nas srpskih seljaka. Težak je bio on oduvek, otkada se pamti, jer su sva naša gospoda uvek brinula kako će seljaku biti teže, kako će ga opljačkati i ogoliti i voditi na bojište za njihove račune i po volji dvorske kamarile. Devet godina smo mi sprski seljaci ratovali, devet godina sam proveo i ja u našoj slavnoj srpskoj vojsci, od kojih sam i ja šest godina bio u ratu. Borio sam se i ja u Balkanskom ratu pune dve godine, a zatim, iako se čestito nisam ni odomrio, potegao sam u Prvi svetski rat. Borili smo se ljuto, ne štedeći ni sebe, a još manje svoje neprijatelje koji su se bili ustremili na malenu Srbiju da je pokore i porobe, pošto nije bila u volji bečkom česaru. Četiri godine ratovao sam po mačvanskim rovovima, po šumadiskim planinama, povlačeći se preko kršne Albanije, vojevao na Solunskom frontu i doživljavao strašne okršaje na Kajmakčalanu, pa sam se ipak živ, ali sa malo drugova, ujesen 1918 vratio u svoj rodni kraj sa pobedonosnim srpskim trupama. Vratio sam se izmoren, izmožden, ali sa nesmanjenim zanosom i ljubavlju prema svojoj zemlji i svome narodu. Vratio sam se sa 11 odlikovanja, među kojima je bila »Karadorđeva zvezda«, koju mi je sam regent, prokleti Aleksandar, prišio na grudih. Moj polet,

moju snagu nisu mogle slomiti ni sve ratne patnje, ni ratna stradanja, ni tolike životne opasnosti u kojima sam bio, već ga je slomila stvarnost koja je nastala posle 1918 godine, posle takozvanog oslobođenja. I umesto slobode, pravde i bratstva, za što sam se borio zajedno sa stotinama hiljada svoje srpske seljačke i jugoslovenske braće, video sam na sve strane samo nasilje i pljačku naroda, žandarmski teror, krvave glavnjače i nepravdu, nepravdu naročito prema invalidima. Kad se rat svršio mi smo se ratnici vratili na svoja razorena i opustošena ognjišta, invalidi su se isto tako vratili domovima sa ranama koje su im još krvarile i curile, jer ih je država odbacila, prepustila ih same sebi i oni su davali i poslednju paru da bi se lečili. Država im čak ni veštačke noge nije dala, već su se mučili i zlopatili da bi se na njihovim mukama nesavesni lekari i špeku'anti-apotekari bogatili. Ratnici su se vratili osiromašeni, tako da su morali raditi tuđu zemlju, zemlju generala i trgovaca i bankara koji su uspeli da od seljaka za dugove oduzmu najplodniju zemlju u ravnicama, a nama sirotinji ostalo je da se povlačimo u brda, gde su nam se nekada dedovi od turskog zuluma krili. Dok smo mi tako živeli, Staka iz Lešnice, koja je za Prvog svetskog rata udala jedinicu za austriskog oficira, uživala je na ogromnom imanju na kome su grobovi naših očeva i dedova bili, a seljaci i ratnici radili su je na treći deo. Kakva je to pravda bila, sami vidite! Ja sam se borio protiv takve »pravde« i zato sam dobio 174 dana političkog zatvora, jer sam bio protiv kralja, a za republiku.

Jednom kad se u nas proslavljala pobjeda slavne, junačke srpske vojske, na tu svečanost došao je i kralj. Mi ratnici nismo mogli k njemu da pridemo i da mu kažemo što nas muči i kolika se nepravda čini prema narodu. Nismo mogli da mu pridemo od dvorske kamarile i od onih debelih bankara i derikoža, i ja sam se zato popeo na jedno drvo i odatle protestovao. Zamislite šta mi se dogodilo: umesto da me pozove dole i da pita šta je i kako je, pride mu jedan debeli general i reče mu nešto, a kralj se samo osmehnu, kao da me sažaljeva, jer mora da mu je onaj raportirao da sam ja lud. (U z v i c i: »Sramota!«). To me je sve ogorčilo, to me je odvelo u opoziciju prema svim tim dvorskim kamarilama i vladama. Kad je došlo ono najgore, kad je došao vrhunac svih nedela koja su vlastodršci na čelu sa kraljem počinili između 1918 i 1941 godine, kad je takozvana dvedesetsedmomartovska vlada na čelu sa kraljem onako kukavički pobegla u inostranstvo, onda mi je sve puklo pred očima, i ja, stari srpski ratnik, uvideo samo gde mi je mesto. Mesto mi je bilo među vama, drugovi, među partizanima, koji su se borili protiv okupatora. A kada je izdajnički kralj preko svog takozvanog ministra Draže Mihailovića i njegovih koljaša počeo da podupire okupatora i potpomaže bratoubilački rat, ja sam, drugovi, sa prezrenjem skinuo »Karađorđevu zvezdu« sa svojih ratničkih prsa.

Ja ovde na ovom velikom i veličanstvenom skupu svih naših naroda u ime izmučene i patriotske Srbije, javno, pred celim svetom, op-

tužujem četnike i koljaše Draže Mihailovića, jugoslovensku vladu u emigraciji i kralja Petra kao vinovnika svih muka i patnji koje proživljava srpski narod. Ja ih optužujem u ime miliona Srba koji nikada nisu bili za saradnju sa kojim okupatorom i neprijateljem, koji su uvek bili i borili se za krst časni i slobodu zlatnu i koji nikada nisu poklekli pred neprijateljem pa ma koliko on izgledao snažan i jak. Ja sam uveren u našu skorou pobjedu, u pobjedu pravične stvari i pobjedu jednog boljeg našeg uređenja, bolje pravde i boljeg života svih naroda. Živeli! (Aplauz).

Pretsedavajući: Ima riječ drug dr Milivoj Jambrišak, vijećnik iz Hrvatske. (Aplauz).

Dr Milivoj Jambrišak (H r v a t s k a): Drugovi i drugarice, mislim da ste vi poput mene stekli duboko uvjerenje da se danas u ovoj zgradi odigravaju u istoriji nepoznati događaji, možda najveći od postanka naših naroda, a ti događaji su osnovani na uspješnoj borbi naše Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda. I taj događaj se odigrava u momentu koji je za nas od neobično velike važnosti, kad se naša bratska ruska vojska približava granicama špilje fašističkih varvara. (U z v i c i: »Živela Crvena armija!«) Uvjeren sam, poslije referata našeg druga Tita, da se našem narodu prvi put dala pravilna formulacija njegovog državnog uređenja za njegov progres i srećniji život. (Aplauz). Mi, drugovi, moramo podvući da je Komunistička partija Jugoslavije organizirala narodni otpor u svim krajevima naše zemlje i da su, pružajući taj otpor i vodeći Narodno-oslobodilačku borbu, pali mnogi hrabri komunisti. (U z v i c i: »Slava im!«). Komunistička partija organizirala je otpor i povelu narodnu borbu u doba kad je izgledalo da se neće moći uspjeti, dok su Nedić i Pavelić, podupirani od Njemaca i Italijana, kojima se posle pridružio i Draža Mihailović, pokušavali da podriju borbu naše Narodno-oslobodilačke vojske. Izgledalo je da se neće moći stvoriti jedna moćna, velika država, nego neke male državice, koje ne bi bile sposobne niti da žive, akamoli da se same zaštite. Ali, blagodareći našoj Komunističkoj partiji, koja je pokrenula u našem narodu armiju za odbranu, ostvaruje se velika ideja koja danas pokreće cio svijet, i mi, nekomunisti, sa ovog mjesta hoćemo da toj Partiji i toj velikoj ideji odamo zahvalnost i da joj na taj način odamo najveće priznanje ako se u ovom momentu sjetimo, možda najvećeg živog čovjeka, Josifa Visarionovića Staljina! (Buran aplauz).

.....

Pretsedavajući: Riječ ima drug France Lubej, vijećnik iz Slovenije. (Aplauz).

France Lubej (S l o v e n i j a): Drugovi, sa referatom druga Tita u celosti se slažem i pozivam se na konstataciju u referatu da je Na-

rodno-oslobodilačka borba posle dve i po godine udružila sve narode Jugoslavije.

Rad bih da inapomenem, iz govora duga Vidmara i Kidriča, koje ste čuli, da se već za devet dana po slomu Jugoslavije ustanovila Osvobodilna fronta slovenskog naroda. Možda se neko od vas začudio što je to prvo stvoreno baš u Sloveniji, u kojoj je, kako se preko 20 godina govorilo, postojala velika suprotnost između klerikalaca i liberalaca. Slušali ste, isto tako, kako je pomoću slovenačkog naroda bila omogućena ona kobna svada između hrvatskog i srpskog naroda.

Govorim rado kao Slovenac, kao sokol i kao nacionalista. Kao sokol — kao član rukovodstva Slovenskog sokola, u toku 30 godina trudio sam se da postignem uspehe na osnovi Tirševih smernica o uzgoju naroda, ali u to vreme režimi su sprečavali rad pravih patriota. Onog patriotu koji je bio slab odvodili su među lopove, koji je bio jak stavljali su ga u glavnjaču. Tim hoću da kažem kako je bilo moguće da se slovenski narod, posle aprilskog sloma Jugoslavije, tako brzo snade, ujedini i ostvari Osvobodilnu frontu i zašto do ovakve politike dosad nije moglo uopšte da dođe, zašto ranije nije mogao dati dokaze za takvu političku zrelost. Istina je da su jezgro Osvobodilne fronte činile Komunistička partija, sokolska organizacija i hrišćanski socijalisti. Ipak oni su postojali i u Jugoslaviji. A u Jugoslaviji je bio život onakav kakvog smo poznavali. Posle sloma Jugoslavije nastalo je novo stanje. Hteo bih kazati da, posle sloma Jugoslavije, faktori koji su ranije u Jugoslaviji bili gonjeni pokazali su se najboljim patriotima, to jest, oni kojima je ranije odrican patriotizam na delu su ga posvedočili. I blagodareći tom faktoru koji se našao u slovenačkom narodu bili smo u stanju da okupimo slovenački narod i da svakome pravom nacionalisti priznamo pravo da učestvuje u Fronti, dakle, bili smo u stanju da se okupimo i da nas takve, u ovim teškim danima borbe naših naroda za opstanak, Komunistička partija Slovenije, kao jedino sposobna, predvodi i uči. Tako je Osvobodilna fronta bila ustanovljena i učinila da je slovenački narod izdržao borbu do poslednjih dana. To je njima uspelo, kao što rekoh, zato što je Komunistička partija njegovo jezgro. To je garantija da ćemo jedinstvo slovenačkog naroda učvrstiti (aplauz) i borbu izdržati do kraja. Kvizinacionalizam otkazao je na čitavoj liniji. Okupacija naših zemalja od strane fašizma bila je najteža proba za sve nacionaliste a ova dvogodišnja borba bila je naš novi Vidovdan, u kome se u pogledu patriotizma pokazalo »ko je vjera, a ko je nevjera«.

U toj borbi su kvazinacionalisti izbegli u London ili u redove izdajnika, Belu gardu, dok su dotle proganjani komunisti ostali i sa ostalim vernim sinovima naroda izgradili novi tip patriotizma, koji je sada predstavljen borbom partizanstva i borbom naših naroda Jugoslavije. (Aplauz). Naša Narodno-oslobodilačka vojska ruši sve one vlasti koje su predstavljale kvazinacionalizam, vlasti izdajstva, nedićevstva, londonske vlade.

Zasluga je Komunističke partije što je slovenački narod našao svoje pravo voćstvo. Komunistička partija Slovenije dala je ovom pokretu — Narodno-oslobodilačkoj borbi — svoje najveće, najbolje i najpožrtvovanije sinove, dala je svoje bogato iskustvo. I danas se vidi da nisu imali pravo oni koji su govorili da se slovenački narod neće moći združiti u Osvobodilnu frontu, čije je jezgro Komunistička partija. Svi su oni za ove dve i po godine rada Osvobodilne fronte i njenih uspjeha videli, sad je svima njima jasno, da narod podupire Osvobodilnu frontu i da je Osvobodilna fronta baš zato jaka što je njeno jezgro Komunistička partija. Slovenački narod zna da je putem Komunističke partije vezan sa pokretom borbe za oslobodenje svih naroda Jugoslavije, koju vodi drug Tito (aplauz) i zna da je putem Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije, putem Antifašističkog veća vezan takode sa svojim bratskim slovenskim narodima SSSR-a na čelu sa drugom Staljinom. (Aplauz). Jer, slovenački narod zna da su u toj borbi združeni svi narodi Jugoslavije i zna da je naša borba tesno povezana sa borbom Crvene armije. (Aplauz). Slovenački narod je odan drugu Titu i želi da se poveže najprisnije sa bratskim ruskim narodom. (Aplauz).

Neka živi drug Tito! (Buran aplauz). Živeo AVNOJ! (Buran aplauz).

Pretsedavajući: Dajem riječ predstavniku kršne Dalmacije, vijećniku Vice Buljanu iz Sinja. (Aplauz).

Vice Buljan (D a l m a c i j a): Drugovi i drugarice delegati, dragi i mili naš družo Tito! U ime borbenog naroda Dalmacije, boraca Dalmacije i delegata, isporučujem Vam žarke pozdrave sa željom da naš rad bude plodan i pozdravljam ovo naše Drugo zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobodenja Jugoslavije sa: Smrt fašizmu — Sloboda narodu! (Buran aplauz).

Revolucionarni duh i ljubav radničke klase i naroda Dalmacije za svoju nezavisnost još i prije ovoga rata opće je poznat.

Štrajkovi, demonstracije, borba protiv svih protunarodnih tipova u spodobi kralja i Mačeka i njima podređenih četnika i ustaša nije nikad mogla da pokoleba našu ljubav i povjerenje u rukovodstvo Komunističke partije naše zemlje, u Vas, naš mili i dragi družo Tito, u Crvenu armiju i Staljina, već, naprotiv, to povjerenje iz dana u dan je raslo, što se najbolje pokazalo već u 1941 godini, u borbenim odredima od prvog dana ustanka u Splitu, Sinju, Solinu, Šibeniku i ostalim dijelovima Dalmacije, koja se danas slobodno može da pohvali sa preko 50.000 boraca, muškaraca i žena, u svim borbenim jedinicama naše drage, porobljene, ali nikad nepokorene Jugoslavije. Štab dalmatinskih jedinica, IV operativna zona ranije, a sada Štab VIII korpusa, jeste oružano bratstvo i jedinstvo ne samo Dalmatinaca, već i svih boraca Jugoslavije, koji se u njem bore, jer su iz njegova sastava, kroz sve ofenzive od početka do danas bile popunjavane i druge jedinice kao

što su naša slavna I i II proleterska divizija i ostale. Za VIII korpus naš narod kaže da je jedan mali dio armije, koju isti zove »Jugoslavenska Titova armija«.

Bratstvo i jedinstvo Hrvata i Srba Hrvatske Dalmacije, kako u početku upada Hitlerovih horda u našu zemlju, tako do danas, bilo je za neprijatelja i njegove pomagače, ustaše i četnike, odmah uočljiva opasnost, vidjevši i neposrednu borbenu vezu ne samo gradova i sela cijele Dalmacije, već i u prvom redu najuži kontakt sa Srbima i muslimanima Like, Bosne i Hercegovine.

Koliko je narod cijele Dalmacije ozbiljno shvatio ovu borbu svojom, koju predvodi naša slavna Komunistička partija, najočitije govore ne samo vojne jedinice formirane od početka Oslobođilačkog rata do danas, već i formiranje narodnih odbora vlasti u gradovima i selima, koji su dokazali i dokazuju svojim djelovanjem šta hoće, da neće povratka na staro, te uporno, bez obzira na masovna ubijanja i palež sa strane okupatora, pomažu svoju vojsku dajući joj sinove i kćeri, vode brigu za ranjenike, kuće, hranu, konje, odjeću, obuću, čebad, sanitetski materijal i raskrinkavajući svakog pomagača okupatora bez obzira bio on ustaša, četnik ili tko drugi.

Dragi družo Tito! Drugovi, osim naših boraca i naš narod preko svojih narodno-oslobodilačkih odbora poručuje Vam da će oružje, u kome oskudijeva, za tući neprijatelja do konačne pobjede biti nabavljeno, oteto od neprijatelja i otsada kao i dosada i da će malo ljudi i žena sposobnih za borbu ostati kod kuće, pa ćemo na kraju rata i mi Dalmatinci moći, kao i ostali narodi Jugoslavije, ponosno da dignemo naše čelo, kao što bi mogli i naši saveznici ponosno dignuti svoje čelo, da održe svoju riječ otvaranjem druge fronte, koju narod uporno traži.

Nikad se Dalmatinci ne bi ovako junački borili kao ni ostali narodi Jugoslavije, kad ne bi imali opravdanog povjerenja u svoju Komunističku partiju, kad ne bi bili sigurni da će stući surlu krvniku Paveliću i Mačeku, kad ne bi bili uvjereni u ostvarenje svojih namjera ne samo u ratu, već i poslije rata, tj. da sva vlast bude za vječna vremena u rukama radnog naroda, na način kako mi to ovdje na ovom historijskom zasjedanju budemo svi skupa odlučili. (Buran aplauz). Znajući za to povjerenje, koje narod Dalmacije ima u naše rukovodstvo, u Vas družo Tito, mogu slobodno da kažem, da glasajući za odluke po nama ovdje donesene, izražavam mišljenje čitavog naroda Dalmacije i da ću glasati zajedno sa svima vama za dobro sviju nas. (Aplauz).

Neka živi oružano bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije! (»Živelo!«).

Neka živi naša mila Republika Jugoslavija! (»Živela!«).

Neka živi naš voljeni drug Tito! (Buran aplauz).

Smrt fašizmu! (Uzvići: »Sloboda narodu!«).

Pretsedavajući: Dajem riječ drugu Ročku Čolakoviću, publicisti i vijećniku iz Bijeljine. (Buran aplauz).

Rodoljub Čolaković (Bosna i Hercegovina): Drugovi, mi danas krunišemo napore naših naroda, naše slavne vojske, u teškoj borbi čije etape je drug Tito u svom referatu osvjetlio jarkom svjetlošću. Ako iko to Bosna i Hercegovina sa dubokom radošću pozdravlja riječi koje podvlače ne samo naše napore i velike uspjehe nego i otvaraju pred svim narodima naše zajedničke domovine, pa i Bosne i Hercegovine, svijetle perspektive. Tlo na kome zasjeda Antifašističko vijeće bilo je prije dvije i po godine poprište najžešćih borbi, bilo je tlo na kome je podli okupator raspirivao šovinističku mržnju, izazivao bratoubilačko klanje u našoj zemlji. Danas narodi Bosne i Hercegovine, svjedoci i žrtve tog klanja, mogu sa uvjerenošću da kažu: ona neće više biti poprište bratoubilačke borbe. Narodi Bosne i Hercegovine mogu sa uvjerenošću gledati u budućnost, znajući da se u borbi protiv fašističkih okupatora istovremeno sahranjuje njihova teška prošlost, odlazi u nepovrat ono što je narode Bosne i Hercegovine razdvajalo i omogućavalo tuđinu da pljačka njeno bogatstvo, dok je narod ove bogate zemlje tavorio u bijedi i neznanju.

Sve što je slobodarsko i patriotsko u Bosni i Hercegovini vodilo je dvije i po godine borbu na život i smrt ne samo protiv tuđinskih osvajača nego i protiv njihovih najamnika ustaša, koji su u ovoj zemlji počinili tolika zla, takve zločine kakve ona nije zapamtila, iako je njena istorija bila teška i strašna. Uskoro poslije ustaša javili su se kao sluge okupatora i četnički izdajnici Draže Mihailovića, koji su prolili mnogo nevine krvi. Skupim žrtvama platio je narod Bosne i Hercegovine tu izdaju. Ali on je danas ponosan što je odoljeo i svirepim fašističkim hordama i njihovim ustaško-četničkim slugama, što je osujetio njihove podle planove da ga unište u krvavoj kaljuzi bratoubilačke borbe. Nasuprot svima njima pobijedila je ideja bratstva i jedinstva, koju su visoko držali najbolji naši ljudi i oko nje okupili ogromnu većinu naroda Bosne i Hercegovine. Za zločine počinjene u ovoj zemlji mi, osim okupatora, optužujemo i takozvanu vladu u emigraciji. Pretstavnici Bosne i Hercegovine na ovom zasjedanju, u ime cijelog naroda, optužuju kliku koja je preko svog eksponenta Draže Mihailovića organizovala bratoubilački rat. Mi optužujemo za četničke zločine ne samo Dražu i njegove vojvode nego i onu kliku u Kairu sa Petrom II na čelu. Njih sa ovog mjesta optužuju narodi Bosne i Hercegovine i vele im: Nikad više u našu zemlju, osim na optuženičku klupu! (U z v i c i : »Tako je!« — Ap'auz.)

Bosna i Hercegovina pozdraviće referat druga Tita sa radošću i oduševljenjem. Narodi Bosne i Hercegovine, u zajedničkoj borbi sa ostalim narodima Jugoslavije, izvojevali su Bosni i Hercegovini slobodu i ravnopravnost. Bosna neće biti više ničija sluškinja, kao što je bila kroz vijekove. (Aplauz). Njena djeca neće biti ničiji najamnici. Njena djeca, slobodna i zbratimljena, izgrađivaće svoju zaista srećniju budućnost u slobodnoj, demokratskoj federativnoj Jugoslaviji. Stoga će re-

ferat druga Tita biti za sve narode Bosne i Hercegovine poklič da svoje snage napregnu još više, da svoje napore ustostroče, kako bi naša zemlja, od Trsta do Devdeliije, mogla biti što pre očišćena od fašističkih gadova, da bi što prije bili uništeni njihovi pomagači, ustaške i četničke slugе.

Neka živi naša Narodno-oslobodilačka vojska! (Uzvići: »Živela!« — Aplauz.)

Neka živi naš Vrhovni komandant i vod naših naroda drug Tito. (Uzvići: »Živeo!« — Buran aplauz.)

Neka živi borbeno jedinstvo svih naroda Jugoslavije! (Buran i dugotrajan aplauz).

Pretsedavajući: Dajem riječ dr Metodu Mikužu, svešteniku i vijećniku iz Slovenije. (Aplauz).

Dr Metod Mikuž (Slovenija):

(Opisao je borbu slovenačkog naroda za slobodu, borbu protiv nemačkih okupatora i domaćih izdajnika.)

... Među tim izdajnicima bilo je i nekih sveštenika. No, slovenački katolici nisu se dali zavesti. Oni su listom pristupili Osvobodilnoj fronti da se bore za slobodu.

Slovenački katolici su prahvatili ovu borbu iako je Vatikan u sprezi sa fašizmom. Slovenački katolici su nacionalisti, oni su pre svega patrioti i oni ne mogu da podnesu ropstvo Italijanima i Nemcima, oni su i kroz svoju istoriju uvek vodili borbu protiv italijanskih i nemačkih imperijalista.

Ceo slovenački narod je za svoju slobodnu zemlju, za život u zajednici sa Srbima, Hrvatima, Bosancima, Makedoncima i Crnogorcima, za novu i bolju federativnu Jugoslaviju u kojoj će svim narodima biti garantovana ravnopravnost i nacionalna individualnost, sva demokratska prava i slobode za nesmetani razvitak i svestrani napredak. (Aplauz).

I, družе Tito, ako jednom dođeš u Sloveniju — a slovenački te narod čeka — dočekaćemo te cvećem, nosićе te narod na rukama, svesan što si učinio za naš slovenački narod, koji je bio osuđen na smrt. (Aplauz).

Pretsedavajući: Ima riječ drug Radonja Golubović, advokat i vijećnik iz Crne Gore. (Aplauz).

Radonja Golubović (Crna Gora):

Pretsedavajući: Riječ ima drug Sreten Žujović (buran aplauz), član Vrhovnog štaba i vijećnik iz Srbije. (Aplauz).

Sreten Žujović—Crni (Srbija): Drugovi i drugarice, pre svega hoću da izjavim da se slažem i u potpunosti prihvatam referat druga Tita i sve postavke iznete u njemu.

Smatram za potrebno da istaknem da referat druga Tita, po suštini zahvaćenih pitanja, po mobilizacionom karakteru, po sintezi svih naših stremljenja, predstavlja istoriski datum u daljem toku događaja, u daljem toku naše borbe i dalje sudbine naših naroda. (Aplauz).

Drugovi, ovo veče, ovo Drugo zasjedanje AVNOJ-a predstavlja momenat kad se uistinu rešava sudbina naših naroda i naše zajedničke domovine Jugoslavije. Snagom naše vojske, snagom naših naroda, a naročito snagom svoga uma, drug Tito nas je doveo večeras do momenta kad možemo sa potpunom sigurnošću pogledati u budućnost našu i jasno videti sudbinu naših naroda. (Aplauz).

Ja nemam šta da govorim o osnovnoj postavci i cilju naše borbe. Oni su već tako i toliko poznati ne samo nama nego i onima iza granice, svima našim prijateljima i neprijateljima. Mislim da nije potrebno govoriti o ravnopravnosti, o slozi, o zajednici i međusobnoj ljubavi naših naroda. Uzbudljivi momenti borbe koji su se odigrali i razni drugi događaji učinili su da ja ne samo nazirem, nego i osećam i čvrsto sam ubeden da je to najsigurniji put razvitka naših naroda. (Uzvići: »Tako je!«). Može li se uporediti duh današnjeg našeg sastanka, može li se uporediti sa raspoloženjem jedne šačice birokrata i izdajnika koji sede u Kairu.

Ja u referatu druga Tita, drugovi, ne samo da nazirem, nego ja vidim veliku, veličanstvenu zgradu naše buduće domovine; vidim put kojim ćemo do te naše domovine doći. Taj put je jasan. To je put časti, i mi imamo samo da pođemo za rečima i da idemo pod rukovodstvom našeg druga Tita. Došlo je vreme kada je on uklonio i poslednju prepreku koja je još stajala na našem putu. Razne izdajničke vlade i razne klike, u toku dve i po godine naše teške Narodno-oslobodilačke borbe, pokušavale su da ometu naš Narodno-oslobodilački pokret i razore našu bratsku zajednicu. Naš narod se borio i bori odlučno protiv tih izdajničkih grupa sa kraljem, kao krunom reakcije, oko koga se skupio sav onaj šljam koji je protiv naroda i njegove borbe za slobodu. Naš narod će se postarati da te klike ne dođu više nikada u našu novu, srećnu zajednicu ravnopravnih naroda. (Uzvići: »Tako je!«). U bivšoj Jugoslaviji, drugovi, svi protivnarodni režimi oslanjali su se naročito na srpski narod, koji je, po njihovom mišljenju, trebalo da bude oružje i instrument za ugnjetavanje drugih naroda. Drug Avšič je dobro rekao da su drugi narodi, zbog zlodela velikosrpske reakcije, gledali u srpskom narodu svog neprijatelja. Danas, i u toku dve i po godine teške, krvave borbe, srpski narod nije prekidao borbu, jer, da je pre-

kinuo, ne bi okupator, pored svojih trupa i Nedićevih bandi, doveo još šest bugarskih divizija i belogardejsku bandu da drži u pokornosti srpski narod. Kroz tu borbu srpski narod nije štedeo svoje snage, svoju decu i svoju krv, nego i dalje stoji to da je srpski narod slobodarski narod, narod koji urne da gine za svoju slobodu. (Aplauz). A kad govorim o tome da mi danas možemo sa sigurnošću da gledamo u našu budućnost, ja pored ostalog mogu da kažem i ovo: kao što ste nekada bili u Beogradu i gledali beogradsku čaršiju i velikosrpsku gospodu, sutra ćemo, u slobodnoj Srbiji, Srbiji slobodne, bratske federativne demokratske Jugoslavije, gledati opet to mesto u koje bih želeo da dođe baš drug Tito i da tamo održimo treći i definitivni sastanak AVNOJ-a, na kome ćemo na kraju rešiti sva pitanja naše nove bratske zajednice...

.....

I baš monarhija je bila ta brana, taj veo koji je zaslepljivao zaostale mase, naročito seljaštvo, da ne vidi kroz taj veo veličinu bratstva, da ne vidi osnovne uslove za bratsku zajednicu naših zemalja i naših naroda, da ne vidi opravdanost prava svih naroda na ravnopravnost. I skidajući taj veo, razbijajući obmane, ništa nam više ne stoji na putu da možemo i prelomiti sve to i na kraju našeg zasedanja dati i formu i oblik našoj budućoj zajednici. Zato baš srpski narod oseća naročitu zahvalnost prema drugu Titu. (Aplauz). I ne samo da drugi narodi polažu svoje pravo na to, nego polaže i naš srpski narod, koji drugu Titu duguje zahvalnost zato što je na teritoriji Srbije počeo svoju borbu protiv okupatora i komandovao partizanskim odredima Srbije. (Buran aplauz).

.....

Pretsedavajući: Dajem riječ drugu Josipu Jerasu, profesoru i vijećniku iz Ljubljane, dobrovoljcu srpske vojske u Prvom svjetskom ratu. (Buran aplauz).

Josip Jeras (Slovenija): Drugovi i drugarice delegati, ja sam bio u Prvom svjetskom ratu kao slovenački dobrovoljac u srpskoj vojsci. Nas, tj. tadašnje jugoslovenske napredne, progresivne omladince pred Prvi svjetski rat vodili su u odlučnu borbu ideali da se razbije trula Austro-Ugarska Monarhija, te da se oslobode svi Južni Sloveni i ujedine sa Srbijom u jednu čvrstu, slobodnu, demokratsku državu. Posle pobeđe savezničkog oružja, godine 1918, za koju su dali srpska vojska, pa i jugoslovenski ratni dobrovoljci, svoj veliki doprinos, videli smo da su razni ratni liferanti, zabušanti i druge razne propalice iskoristili ideale vojnih dobrovoljaca i srpskih vojnika u svoje lične, egoističke svrhe — a ratnike su potisnuli ustranu.

Svi mi ratnici i ratni dobrovoljci bili smo prevareni u idealima za koje smo se borili. Narodno-oslobodilačka vojska jugoslavenskih na-

roda danas se bori za potpunu pobjedu istinske slobode i za konačnu pobjedu ideala ratnih dobrovoljaca iz Prvog svetskog rata. Toga smo svi mi slovenački ratni dobrovoljci iz Prvog svetskog rata sasvim svjesni, i potpuno pravilno razumemo sadašnje vreme, a time i svoju domovinsku dužnost. Kao predsjednik slovenačkih ratnih dobrovoljaca i kao njihov predstavnik na ovom skupu, sa zadovoljstvom mogu da kažem na ovom veličanstvenom zasjedanju da je nas 95% koji smo uključeni u Osvobodilnu frontu slovenskoga naroda. (Aplauz).

Kada ovo izjavljujem, smatram kao svoju prvu dužnost da s ovog mesta, u ime slovenačkih dobrovoljaca iz Prvog svetskog rata, koji smo dobrovoljci i u ovom oslobodilačkom ratu, izrečem počast svima drugovima koji su dosada dali svoje živote za naše oslobođenje u sadašnjem oslobodilačkom ratu. (U z v i c i : »Slava im!«). Svi ovi naši mili drugovi i ostale žrtve širom Jugoslavije biće i jesu nama svetao primer i ujedno potstrek u daljoj našoj borbi za slobodu.

Godine 1918, kada je bratska Rusija zmajovitom revolucijom koračala u novi, sveži, lepši život, tada smo mi Slovenci, Hrvati i Srbi težili da se združimo, da se ujediniamo.

Sadašnji oslobodilački rat udružuje sve jugoslovenske narode u moćnu zajednicu i svi prolivamo krv za istinsku slobodu, za slobodu svih naroda Jugoslavije. Zato nam je garantija naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska, koja je takode sastavljena od samih dobrovoljaca i koju vodi naš omiljeni komandant drug Tito u koga svi imamo potpuno poverenje. (Buran aplauz).

Pozdravljam drugarski ovo veličanstveno zasjedanje AVNOJ-a, pozdravljam našu junačku Narodno-oslobodilačku vojsku i Partizanske odrede Jugoslavije na čelu sa Vrhovnim komandantom drugom Titom. (Buran aplauz).

Predsedavajući: Ima riječ drug Hadžimehmed Mujkić, vjeroučitelj i vijećnik iz Kotor Varoši. (Aplauz).

Hadžimehmed Mujkić (B o s n a):

Ja kao musliman najoštrije osuđujem ustaške i četničke zločine koje počinise nad našim življem, naročito muslimanskim. Ja, eto, i sam svećenik, mislim da je dužnost svih svećenika da podu s narodom u borbu protiv neprijatelja i domaćih izdajnika, jer našem narodu nema drugog spasa do u slozi i bratstvu. Zato ja smatram da je dužnost svih nas da zbijamo svoje redove i da se borimo za pravo naroda.

Ja sam ponosan našim uspjehom, našim pobjedama nad Talijanima i Njemcima, a skori je dan kad će biti kraj i svim koljašima i ustašama, jer će ih naši hrabri borci dotući.

Ja pozdravljam referat našeg vode druga Tita (aplauz), koji je najveći zaštitnik ne samo muslimanskog življa, već i Srba i Hrvata od četničke i ustaške kame i od okupatora Talijana i Njemaca. (Aplauz).

Živio AVNOJ! (U z v i c i: »Živeo!« — Aplauz.)

Pretsedavajući: Dajem riječ drugu Edvardu Kocbeku, profesoru i vijećniku iz Slovenije.

Edvard Kocbek (Slovenija): Želim da izrazim samo jednu misao, drugovi, koja nam se nameće ako pogledamo dublje u referat druga Tita. Kad se divimo njegovom izlaganju — klanjamo se simbolu nove Jugoslavije. Taj simbol treba do kraja da shvatimo. Dok mi ove istoriske noći naporima svog političkog uma polažemo temelje nove državne zajednice Južnih Slovena, naši ostali drugovi u čitavoj zemlji vode borbu za slobodu naroda i bolju budućnost njihovu. Podudarnost ovih zajedničkih napora značajna je za našu oslobodilačku borbu. Veličina tog trenutka je u tome što južnoslovenski narodi, već u doba krvave borbe, mogu odlučivati o prvim oblicima svoje političke sudbine. A, drugovi i drugarice, gigantske napore za slobodu i socijalnu pravdu ne samo da možemo shvatiti kao istovremene nego ih možemo lokalizovati kao vanrednu kristalizaciju jednog određenog mesta u našem životnom prostoru. To određeno mesto predstavlja konkretna ličnost našeg druga Tita, divnog borca i političkog stvaraoca. Zbog toga je drug Tito simbol nove Jugoslavije. (Aplauz).

Ova nova Jugoslavija je zbog toga ujedinjena kao nikada dosad. Jedinstvo naših naroda je i ove noći naše osnovno raspoloženje. Svima je u srcu danas to čuvstvo, svima je u glavama ta misao. Naši narodi postali su suvereni i ravnopravni, jer su naučili međusobno poštovanje u zajedničkoj borbi. Što ja mogu danas ovde govoriti u ime slovenačkog naroda omogućila su nam dva dejstva: prvo, jedinstvo svih južnoslovenskih naroda, a drugo, jedinstvo samoga slovenačkog naroda. Slovenački narod je prvi među južnoslovenskim narodima ostvario svoje jedinstvo. Njegovo jedinstvo ne leži u tome što Oslobodilna fronta predstavlja osamnaest različitih partija i grupa, nego leži u tome što je slovenački narod danas skovao svoje jedinstvo u borbi. U vreme najtežeg iskušenja našli smo sami sebe i svoj nepatvoreni lik.

Kad je naša delegacija otišla na dugi put da se, drugovi i drugarice, s vama sastane, predstavljala je neobičnu sliku. U povorci iza partizana išli su radnik, seljak, pesnik, slikar, svećenik i drugi, kilometar za kilometrom, po danu i po noći. To je putovala jedinstvena delegacija na svetu, možda i u istoriji. S njima je putovao čitav narod, sva njegova prošlost, sva iskustva, svi njegovi sveti ciljevi, putovao je do kraja probuden njegov narodni genij. U mojim očima predstavila se ova naša povorka u posebnom svetlu. Ispred delegacije išla je svetla pojava kao u Blokovoj pesmi »Dvanaest«. Mi, slovenački katolici, imali smo na

tom putu osećaj da stupamo po pravilnom putu; taj osećaj imamo i ove istoriske noći.

Na temelju duhovnog zbliženja u Sloveniji danas je ostvareno jedinstvo koje nije koalicija stranaka nego iskrena saradnja živih ljudi koji spasavaju čovečanstvo. U Sloveniji saraduju ljudi svih slojeva i nazora, ljudi dvaju možda duhovno najrazličitijih nazora — komunisti i katolici. Drugovi i drugarice, teško je i zamisliti kakav ogroman značaj predstavlja dejstvo da u slovenačkom narodu, na granici Istoka i Zapada, katolici i komunisti zajedno spasavaju i oslobadaju narod. (Aplauz). U tome mi ne vidimo samo jemstvo za čvrstoću i stabilnost nove državne forme Jugoslavije nego i jemstvo za pravilno stvaranje nove Evrope uopšte. Mi slovenački katolici koji saradujemo u Osvobodilnoj fronti vidimo sve lepše perspektive za život naših naroda u budućnosti.

Čvrsto verujući u Jevandelje, srećni smo da danas s komunistima rešavamo sva politička, društvena i moralna pitanja čovečanstva. Odlučili smo da idemo s njima na tom putu do svih pravih, istinskih rešenja: do novog društva i novog čoveka. Slovenački hrišćanski socijalisti i s njima većina naroda postaće stubovi novog slovenskog društva, nosioci nove narodne politike, stvaraoci nove životne istine. (Aplauz).

U tom smislu mi slovenački katolici posebno se klanjamo duhu nove jedinstvene Jugoslavije, naše zajedničke države i domovine i simbolu te nove Jugoslavije, našem drugu Titu. (Buran aplauz).

Pretsedavajući: Poslednji govornik u diskusiji o referatu druga Tita biće drug dr Vlado Bakarić, vijećnik iz Hrvatske. (Aplauz).

Dr **Vladimir Bakarić** (Hrvatska): Vijećnici, nas vijećnike iz Hrvatske koji smo bili na Prvom zasjedanju AVNOJ-a veoma raduje da na ovo Drugo zasjedanje dolazimo u jednom drugom položaju. Na Prvom zasjedanju mi smo bili više predstavnici srpskog pokreta otpora u Hrvatskoj nego predstavnici Narodno-oslobodilačkog pokreta Hrvatske. Danas se ta situacija izmijenila. Danas hrvatske mase u čitavoj Hrvatskoj sudjeluju u Narodno-oslobodilačkom pokretu. Danas možemo kazati da i hrvatski narod dolazi u red onih naroda koji su svojom borbom u ovom ratu postigli pravo da sami odlučuju o svojoj sudbini. I ja kao predstavnik Narodno-oslobodilačkog pokreta Hrvatske mogu ovdje da kažem da je hrvatski narod pošao onim putem kojim su pošli svi narodi Jugoslavije, putem koji nam je ukazao drug Tito. (Aplauz). Hrvatski narod u svojoj borbi vidi jamstvo za bolju i sretniju budućnost. On nema nikakve veze sa NDH. Pogrešno je, drugovi, kad se misli da hrvatski narod ne voli Jugoslaviju. Naprotiv, on u demokratskoj federativnoj Jugoslaviji vidi svoju domovinu, svoju bratsku zajednicu sa ostalim narodima. U Hrvatskoj, kao i u ostalim zemljama, osnažio se Narodno-oslobodilački pokret.

Naš borbeni i oslobodilački pokret sa svojim novim organima narodne vlasti, narodno-oslobodilačkim odborima, želi da obuhvati sve patriote; mi hoćemo iskoristiti svakog čovjeka, ukloniti iz njega ono što ga je odvajalo od njegovog brata, razviti u njemu ono što je najplemenitije; uzdigli smo i žene — od žene kućanice do žene patriote, do žene borca; mi hoćemo da svaki patriota sudjeluje u izgrađivanju novog života. Narodno-oslobodilački odbori, organi borbenog jedinstva u Hrvatskoj, razvili su ove težnje. Novi ljudi osiguravaju novo, dalje razvijanje Narodno-oslobodilačkog pokreta u Hrvatskoj. Stranka koja je danas ovdje dala izjavu nije ona stara Hrvatska seljačka stranka, koja je bila instrument u rukama pokvarene gospode koja su je upotrebila posle razbijanja Jugoslavije za upropaštavanje hrvatskog naroda — koji su i bili krivi za brzi slom Jugoslavije. Danas se ta stranka obavezuje da neće dati pristupa u svoje redove onima koji nisu za Narodno-oslobodilačku borbu. Danas se u Hrvatskoj ne prosuduje više o pristajama stranke po stranačkim razgovorima, nego jedino po tome da li je taj čovjek patriota i u kolikoj mjeri sudjeluje u Narodno-oslobodilačkoj borbi. Ta stranka nema, niti sme imati, ničeg zajedničkog sa onim strankama kakve su ranije bile. S te strane se ne treba bojati da će se Hrvatska razvijati drugačije nego ostale zemlje, već će se hrvatski narod razvijati isto kao i ostali narodi Jugoslavije. Ovako će Hrvatska ući u novu Jugoslaviju, koja će odlukama koje treba da donesemo razvijati dalje sve pozitivne osobine naših naroda, koja će čuvati tekovine koje je naša Narodno-oslobodilačka borba do danas dala. Čuvajući te tekovine, Jugoslavija će postati jedno novo žarište, žarište potlačenih naroda u Evropi. Jugoslavija je do danas već baklja u koju gledaju potlačeni narodi Evrope, baklja koja je svijetlila svojom Oslobodilačkom borbom. Jugoslavija je među potlačenim narodima Evrope prva razvila barjak borbe, slobode i narodne ravnopravnosti i to pod rukovodstvom velikog muža naših naroda druga Tita. (Aplauz).

.....

Pretsedavajući: Drugovi i drugarice, time je lista govornika povodom referata našeg Vrhovnog komandanta druga Josipa Broza Tita iscrpna, i pošto više nema prijavljenih govornika, ja zaključujem ovu diskusiju i kao predsedavajući mogu konstatovati da su svi govornici jednodušno pozdravili referat druga Tita, jednodušno su ga pozdravili zato što su u njemu izražena opšta raspoloženja svih naroda Jugoslavije, bez obzira na nacionalnu, vjersku i partisku pripadnost. Prema vašem aplauzu i izjavama govornika, mogu samo konstatovati da je Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije jednodušno prihvatilo referat druga Tita. (Buran aplauz. — Svi većnici i narod koji ispunjava galeriju ustaju i ponovo prireduju burne i spontane ovacije Vrhovnom komandantu NOV i POJ Josipu Brozu Titu.)

Prelazimo na četvrtu tačku radnog dijela ove naše sjednice: Prijedlog deklaracije i donošenje odluka AVNOJ-a.

Drugovi i drugarice, imam osobitu čast i zadovoljstvo da ovom historijskom skupu svih naroda Jugoslavije predložim donošenje jedne deklaracije kojom ćemo prvo proglasiti AVNOJ u vrhovno zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo Jugoslavije, a zatim donijeti i niz drugih odluka. Dozvolite mi da vam pročitam prijedlog za deklaraciju. (Čita):

PREDLOG DEKLARACIJE

DRUGOG ZASEDANJA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE ODRŽANOG U JAJCU 29 NOVEMBRA 1943 GODINE

U toku dve i po godine neprekidne narodno-oslobodilačke borbe protiv okupatora i njegovih pomagača, narodi Jugoslavije postigli su krupne i odlučujuće uspehe kako u unutrašnje-političkom, tako i u spoljno-političkom pogledu. Posle svakog neprijateljskog pokušaja da razbije našu Narodno-oslobodilačku vojsku, naša se vojna sila povećavala, iznutra učvršćivala i vojnostručno podizala. Što se neprijatelj više trudio da uguši oslobodilački pokret naših naroda, to su se čvršće narodne mase zbijale u tom pokretu oko Vrhovnog štaba i proslavljenog narodnog vođe druga Tita, oko Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i oko nacionalnih političkih predstavnika pojedinih naroda Jugoslavije. Stalno se povećavala naša oslobođena teritorija, rasle su naše materijalne rezerve i povećavali izvori za snabdevanje za našu Narodno-oslobodilačku vojsku i stanovništvo.

Uporedo sa tim razvijali su se organi narodne vlasti i razni privredni i upravni organi u službi te vlasti.

Priznanje krupnih uspeha naše narodno-oslobodilačke borbe u inostranstvu s jedne strane, a s druge strane potpuno razotkrivanje izdajničke uloge izbegličke jugoslovenske »vlade« postavili su pred rukovodeće organe našeg Narodno-oslobodilačkog pokreta potpuno nove zadatke. Nastala je potreba da se svi ti uspesi sistematski učvrste i iskoriste za dalje uspešno vodenje naše narodno-oslobodilačke borbe.

U vezi s tim činjenicama Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, na svom Drugom zasedanju održanom 29 novembra 1943 godine

K O N S T A T U J E

I

1. Dve i po godine naše narodno-oslobodilačke borbe dokazale su čitavom svetu da su narodne mase Jugoslavije odlučno krenule putem oružanog otpora protiv okupatora, putem koji je našim narodima pokazala Komunistička partija Jugoslavije i kojim su zajedno sa njom išle

sve istinske rodoljubive snage i političke grupe naših naroda. Ogromna većina narodnih masa Jugoslavije svrstala se u narodno-oslobodilačke redove i aktivno poduprla svoju Narodno-oslobodilačku vojsku. Zajedno sa tim masama aktivno su učestvovali u narodno-oslobodilačkom pokretu i njegovim organima svi rodoljubivi poštenu funkcioneri iz svih političkih partija i grupa i domoljubivih organizacija. Sve to podjednako vredi za sve narode Jugoslavije. Svojom aktivnošću u Narodno-oslobodilačkom pokretu narodne mase Jugoslavije su otvoreno i glasno izrazile svoj protest protiv izdajnika, reakcionara i špekulanata u zemlji i inostranstvu, koji su se nasiljem i prevarom držali na vlasti u staroj Jugoslaviji, pa sada ponovo pokušavaju — opirući se na najreakcionarnije krugove — da se dočepaju vlasti pomoću izdaje, prevare i špekulacije. Ali svi ti pokušaji ne mogu sakriti činjenicu, da je u toku narodno-oslobodilačke borbe stvoren potpuno nov odnos političkih snaga u našoj zemlji, te da mora takođe i u njenoj upravi i državnom vođstvu taj novi odnos snaga biti na odgovarajući način izražen.

2. Jedan od najvažnijih izvora snaga naše narodno-oslobodilačke borbe jeste činjenica, da su jedinstveni Narodno-oslobodilački pokret naroda Jugoslavije i njegova Narodno-oslobodilačka vojska izrasli iz oslobodilačkih pokreta svih naših naroda. Narodima Jugoslavije za njihovu borbu protiv okupatora nisu bili potrebni prethodni sporazumi o ravnopravnosti itd. Oni su se latili oružja, počeli oslobadati svoju zemlju i time sebi ne samo stekli nego i osigurali pravo na samoodređenje, uključujući pravo na otcjepljenje ili ujedinjenje s drugim narodima. Sve snage koje učestvuju u Narodno-oslobodilačkom pokretu od prvog dana priznaju našim narodima sva ta prava. I baš zbog toga, narodi Jugoslavije još su se tešnje povezali u zajedničkoj borbi. Kroz dve i po godine herojske borbe protiv okupatora i njegovih pomagača u narodnim masama Jugoslavije skršeni su ostaci velikosrpske hegemonističke politike, razbijeni su pokušaji da se u naše narode ubaci međusobna mržnja i nesloga, a istovremeno su poraženi i ostaci reakcionarnog separatizma. Time su stvoreni ne samo materijalni i opštepolitički nego i svi moralni uslovi za stvaranje buduće bratske, demokratske, federativne zajednice naših naroda, nove Jugoslavije, izgrađene na ravnopravnosti njenih naroda. I zbog toga, upravo danas, kada stoje pred konačnim isterivanjem okupatora iz svoje zemlje, narodi Jugoslavije opravdano zahtevaju da se uspostavi takvo državno vođstvo, koje će i po svom sastavu i po svom programu biti jamstvo da će svim narodima Jugoslavije u federativnoj Jugoslaviji biti i stvarno osigurana istinska ravnopravnost.

3. Uspesi naše narodno-oslobodilačke borbe proneli su slavu naših naroda po čitavom svetu, razbili su lažne pretstave koje su posejali neprijatelji naših naroda i snažno učvrstili međunarodne političke pozicije Jugoslavije i njenih naroda. Veliki udeo naših naroda u opštoj borbi protiv fašističkih osvajača danas je već priznat od svih snaga antihitle-

rovskog bloka. Ali to nije dovoljno. Narodi Jugoslavije s pravom traže od Saveznika i svih svojih prijatelja da bude priznata ne samo njihova borba protiv okupatora, nego i njihova slobodna demokratska volja. Narodi Jugoslavije s pravom traže da bude ukinuta potpora koja se u inostranstvu donekle još daje izdajničkoj, izbegličkoj jugoslovenskoj »vladi« i kliki oko nje. U isto vreme narodi Jugoslavije s pravom zahtevaju da organi njihove narodne vlasti, iznikli iz dosadašnje borbe, budu u inostranstvu priznati i poštovani.

4. Dok su narodi Jugoslavije dve i po godine svojom krvlju natapali tlo svoje domovine, da bi je oslobodili od morskog osvajača, reakcionarna izbeglička klika u inostranstvu, koja se naziva »jugoslovenskom vladom«, uradila je sve što je mogla da bi istrigla oružje iz ruku naših naroda. Lažima i klevetama zavaravala je inostranstvo, pokušavala da skrije pravu volju naroda Jugoslavije, pokušavala da spreči svaku pomoć slobodoljubivih zemalja našim narodima. Lažima i klevetama pokušavala je da skrene naše narode sa puta borbenog jedinstva, bratske saradnje i sloge, sa puta stvaranja nove, bratske, njihove zajednice. Pomoću svojih agenata, u prvom redu Draže Mihailovića, ta je vlada sistematski organizovala bratoubilački rat u svima zemljama Jugoslavije u isto vreme dok je klevetnički za to bacala odgovornost na narodno-oslobodilački pokret. Ona nosi svu odgovornost za pokolje i zločine koje su vršili i još vrše četničke bande, koje službeno nose ime »Jugoslovenska vojska u otadžbini«. U isto vreme je radila na tome da zavadi narode Jugoslavije, da ih nahuška na međusobno klanje. U tom izdajničkom poslu takozvana vojska te »vlade« — četnici Mihailovića — na život i smrt se povezala sa okupatorima i postala najjače uporište fašističkih osvajača u borbi protiv naših naroda. Ta »vlada« bila je u procesu stalnog raspadanja. U sadašnjem njenom sastavu ostali su najzagrižljiviji velikosrpski elementi na čelu sa Dražom Mihailovićem i Petrom Živkovićem, iako on formalno nije član vlade. To je vlada otvorenog bratoubilačkog rata i šoviniističkog terora, vlada službe fašističkim okupatorima, vlada izrazito antidemokratska, koja svesno radi na razbijanju i cepanju Jugoslavije. Zbog toga narodi Jugoslavije sa pravom postavljaju zahtev da se takvoj jugoslovenskoj »vladi« u inostranstvu i formalno oduzme pravo da ih pretstavlja.

5. Uporedo sa vladom nosi odgovornost za izdajničku politiku, uperenu protiv osnovnih interesa naroda Jugoslavije, i reakcionarna protivnarodna monarhistička klika. U ime kralja Petra i monarhije, velikosrpske i druge reakcionarne klike organizovale su i vršile najpodlije zločine protiv vlastitih naroda. Kralj Petar je kroz dve i po godine zalagao sav svoj autoritet da bi podupro izdajnički zločinački rad izdajnika. Desio se jedinstven primer izdajstva u istoriji: kralj je vrhovni komandant izdajničkih četničkih bandi Mihailovića, koje su sastavni deo okupatorske vojske sa kojom se naši narodi biju na život i smrt. Pošto su propali svi protivnarodni poduhvati reakcionarnih izdajničkih eleme-

nata, kralj i monarhija ostali su poslednje utočište, centar svih protiv-narodnih snaga. Pod zastavom kralja i monarhije vrše se najgnusnija izdajstva i najstrašniji zločini protiv naših naroda. Potrebno je, prema tome, što narodi Jugoslavije traže, da se i u pogledu kralja i monarhije preduzmu mere koje odgovaraju njihovom odnosu prema narodno-oslobodilačkoj borbi.

II

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, u ime svih naroda Jugoslavije, koje ono pretstavlja kao njihovo vrhovno zakonodavno predstavničko telo, izražava topla osećanja prijateljstva, koja narodi Jugoslavije gaje prema narodima Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država, kao i osećanja divljenja i priznanja za herojsku borbu i slavne pobeđe Crvene armije na istočnom bojištu i savezničkih suvozemnih, pomorskih i vazduhoplovnih snaga, nad fašističkim osvajačem.

Narodi Jugoslavije cene sve znakove koji pokazuju da se u savezničkim zemljama danas sve pravilnije ocenjuje borba, koju naši narodi vode dve godine i uloga koja joj pripada u zajedničkoj borbi slobodoljubivih naroda protiv fašističke kuge.

Narodi Jugoslavije prihvatili su sa zahvalnošću prvu pomoć u ratnom materijalu, opremi i hrani, koja im je ukazana od strane saveznika. Oni sa radošću pozdravljaju uspostavljanje direktnih veza između Glavnog štaba savezničkih oružanih snaga Srednjeg Istoka i Vrhovnog štaba NOV i POJ, koje su omogućile početak bratske vojničke saradnje između snaga Narodno-oslobodilačke vojske i savezničkih oružanih snaga.

Narodi Jugoslavije sa radošću prahvataju i pozdravljaju odluke Moskovske konferencije predstavnika vlada SSSR-a, Velike Britanije i SAD, koje svima narodima osiguravaju pravo da sami po slobodno izraženoj volji reše pitanje svog unutrašnjeg državnog uređenja. Te odluke od najveće su važnosti i za narode Jugoslavije, koji su svojom upornom oslobodilačkom borbom pokazali svoju volju i spremnost da svoju zajedničku domovinu sami izgrade na novim temeljima istinske demokratije i ravnopravnosti naroda.

Narodi Jugoslavije će produžiti i još više pojačati svoju borbu za konačnu i punu pobeđu nad fašističkim osvajačima i odgovoriće svojoj dužnosti, koju osećaju prema zajedničkoj stvari za koju se bore svi slobodoljubivi narodi sveta. Zato oni očekuju da će njihovi naponi i prilog koji oni svojom borbom i žrtvama daju toj zajedničkoj stvari biti do kraja pravilno cenjeni, te da će savezničke vlade u interesu zajedničke stvari svojim daljim odlukama olakšati narodima Jugoslavije da do kralja ispune veliku dužnost koju su na sebe dragovoljno preuzeli.

III

S obzirom na sve te činjenice, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, kao najviše i jedino pravo predstavništvo volje svih naroda Jugoslavije

O D L U Č U J E :

1. da se Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije konstituiše u vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko telo Jugoslavije, kao vrhovni predstavnik suvereniteta naroda i države Jugoslavije kao celine i da se uspostavi Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije kao organ, sa svim obeležjima narodne vlade, preko kojega će Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije ostvarivati svoju izvršnu funkciju;

2. da se izdajničkoj, jugoslovenskoj izbegličkoj »vladi« oduzmu sva prava zakonite vlade Jugoslavije, a napose da predstavlja narode Jugoslavije ma gde i ma pred kim;

3. da se pregledaju svi međunarodni ugovori i obaveze koje su u inostranstvu u ime Jugoslavije sklopile izbegličke »vlade« u cilju njihovog poništenja ili ponovnog sklapanja, odnosno odobrenja i da se ne priznaju međunarodni ugovori i obaveze koje bi ubuduće u inostranstvu eventualno sklopila izbeglička takozvana »vlada«;

4. da se Jugoslavija izgradi na demokratskom federativnom principu kao državna zajednica ravnopravnih naroda;

5. da se svi ti zaključci formulišu u posebnim odlukama AVNOJ-a.

(Buran i dugotrajan aplauz. — Uzvici: »Živeo AVNOJ!« »Tito—Tito—Tito«. — Većnici ponovo priređuju burne ovacije Vrhovnom komandantu Josipu Brozu Titu.)

Pitam Vijeće da li se slaže sa prijedlogom deklaracije? (Buran aplauz. — Uzvici: »Slaže se!« — Buran aplauz.)

Na osnovu ovog jednodušnog aplauza konstatujem da je deklaracija Drugog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije primljena jednoglasno, aklamacijom.

Na temelju prve tačke naše deklaracije, predlažem da donesemo slijedeću Odluku o proglašenju AVNOJ-a vrhovnim zakonodavnim i izvršnim narodnim predstavničkim tijelom Jugoslavije i Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije kao privremenim organima vrhovne narodne vlasti u Jugoslaviji za vrijeme Narodno-oslobodilačkog rata. (Buran aplauz. — Uzvici: »Živeo AVNOJ!«). Ta bi odluka glasila (čita):

PREDLOG ODLUKE

O VRHOVNOM ZAKONODAVNOM I IZVRŠNOM NARODNOM PRETSTAVNIČKOM TELU JUGOSLAVIJE I NACIONALNOM KO- MITETU OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE KAO PRIVREMENIM ORGANIMA VRHOVNE NARODNE VLASTI U JUGOSLAVIJI ZA VREME NARODNO-OSLOBODILAČKOG RATA

1.

U skladu sa čvrstom voljom naroda Jugoslavije da se iz njihove sloge i jedinstva u borbi protiv okupatora izgradi nova, na nacionalnom bratstvu i ravnopravnosti zasnovana Jugoslavija kao zajednička domovina svih njenih naroda i blagodareći uspesima jedinstvene Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, koja je pod rukovodstvom Vrhovnog štaba u samoj borbi ujedinila sve narodno-oslobodilačke pokrete naroda Jugoslavije, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije razvilo se — u vreme oslobodilačkog rata — u vrhovnog pretstavnika suvereniteta naroda i države Jugoslavije kao celine.

2.

Odgovarajući toj činjenici i stepenu razvitka narodno-oslobodilačke borbe u Jugoslaviji, u skladu sa principima federativnog uređenja bratske, na demokratskoj osnovi i nacionalnoj ravnopravnosti izgrađene Jugoslavije, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije konstituise se u vrhovno zakonodavno i izvršno narodno pretstavničko telo Jugoslavije za vreme narodno-oslobodilačkog rata.

3.

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije bira svoje predsedništvo, koje se sastoji od predsednika, pet potpredsednika, dva sekretara i najmanje 40 članova.

4.

Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije pretstavnik je, u ime Veća, narodnog i državnog suvereniteta Jugoslavije i vrši sve njegove funkcije, zakonodavne i izvršne, u vremenu između zasedanja Veća, kome odgovara za svoj rad.

5.

Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije imenuje Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije.

6.

Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije jeste najviši izvršni i naredbodavni organ narodne vlasti u Jugoslaviji preko koga Antifa-

šističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije ostvaruje svoju izvršnu funkciju.

7.

Nacionalni komitet ima sva obeležja narodne vlade. Za svoj rad Nacionalni komitet odgovara Antifašističkom veću narodnog oslobođenja Jugoslavije.

8.

Nacionalni komitet sastoji se iz predsednika, tri potpredsednika i odgovarajućeg broja poverenika.

9.

Ova odluka stupa odmah na snagu.

(Buran aplauz. — U z v i c i: »Prima se!« — »Živeo AVNOJ!«)

Prima li plenum ovu odluku? (U z v i c i: »Prima!« — Aplauz.)

Isto tako, predlažem da donesemo Odluku o oduzimanju prava zakonite vlade Jugoslavije, takozvanoj jugslovenskoj vladi u inostranstvu i o zabrani povratka u zemlju kralju Petru II, takode u smislu naše deklaracije. (Buran i dugotrajan aplauz). Ja imam, drugovi i drugarice, spremljen prijedlog te odluke, pa molim da ga saslušate. (Č i t a):

P R E D L O G O D L U K E

O ODUZIMANJU PRAVA ZAKONITE VLADE JUGOSLAVIJE TAKOZVANOJ JUGOSLOVENSKOJ VLADI U INOSTRANSTVU I O ZABRANI POVRATKA U ZEMLJU KRALJU PETRU II KARAĐORĐEVIĆU

S obzirom na to da su se sve izbegličke takozvane »jugoslovenske vlade« za sve vreme teške oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije držale neprijateljski prema toj oslobodilačkoj borbi i prema Narodno-oslobodilačkom pokretu u zemlji;

s obzirom da su, zloupotrebljavajući gostoprimstvo savezničkih vlada, neprekidno proturale laži i klevete protiv Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, protiv organa narodne vlasti u oslobođenim delovima zemlje, kao i protiv organa Narodno-oslobodilačkog pokreta uopšte;

s obzirom da su preko svojih agenata u zemlji, a u prvom redu preko svog »ministra vojske, mornarice i vazduhoplovstva« i »načelnika Vrhovne komande« Draže Mihailovića, sistematski u zemlji organizovale bratoubilački rat u cilju ugušivanja narodnog ustanka; da su preko njega i preko njemu potčinjenih komandanata sklapale sporazume i

saveze sa nemačkim, italijanskim i bugarskim okupatorima i njihovim slugama Pavelićem, Nedićem i Rupnikom u cilju uništenja narodno-oslobodilačke vojne sile, idući dotle da je njihova takozvana »jugoslovenska vojska u otadžbini«, pod vrhovnom komandom Draže Mihailovića, za sve vreme vodila zajedničke operacije sa Nemačima, Italijanima i Bugarima, ustašama, Nedićevom »srpskom stražom« i slovenačkom »belom gardom« protiv narodno-oslobodilačkih snaga i protiv oslobođenih teritorija Jugoslavije, čime je istovremeno radila na štetu interesa zajedničke borbe saveznika;

s obzirom na to da su preko tih istih svojih agenata u zemlji i svoje takozvane »jugoslovenske vojske u otadžbini« organizovale sistematsko masovno istrebljivanje Muslimana, Hrvata i srpskih rodoljuba u cilju da fizičkim istrebljivanjem ovih stvore uslove za osnivanje Velike Srbije, čime su direktno pomogle Hitlerovu politiku istrebljenja naših naroda i navukle na sebe odgovornost za masovna zverstva i zločine počinjene nad našim narodima;

s obzirom na to da je kralj Petar II Karadorđević davao poverenje takvim »vladama« i njenom »ministru vojske, mornarice i vazduhoplovstva«, Draži Mihailoviću, koga je unapredio u armiskog generala i učinio ga načelnikom svoje Vrhovne komande, iako mu je bio poznat njihov izdajnički rad, da je davao unapređenja i odlikovanja izdajnicima i zločincima, koji su u službi okupatora krivi za mnogobrojne zločine i izdajstva protiv svog naroda; da je, s druge strane, ražalovao one oficire bivše jugoslovenske vojske koji su od prvog dana ustanka bili u redovima narodnih boraca i mnogi pali herojskom smrću; kao i s obzirom na to da su pod zastavom kralja i monarhije vršena i da se još uvek vrše gnusna izdajstva i strašni zločini protiv svih naroda Jugoslavije

Antifašističko veće narodnog oslobodenja Jugoslavije, izražavajući volju i težnju svih naroda Jugoslavije, donosi sledeću odluku:

1. Takozvanoj jugoslovenskoj vladi u inostranstvu oduzimaju se sva prava zakonite vlade Jugoslavije, a napose pravo da pred stranim državama zastupa narode Jugoslavije. To važi i za svaku drugu »vladu« koja bi ubuduće bila stvorena u zemlji ili izvan zemlje, a mimo volje naroda Jugoslavije, koja se danas izražava jedino u Antifašističkom veću narodnog oslobodenja Jugoslavije.

2. Kralju Petru II Karadorđeviću zabranjuje se povratak u zemlju, s tim da će pitanje kralja i monarhije rešiti sam narod svojom sopstvenom voljom posle oslobodenja čitave zemlje.

3. Nalaže se Pretsedništvu Antifašističkog veća narodnog oslobodenja Jugoslavije da u svrhu poništenja i ponovnog sklapanja, odnosno odobrenja, pregleda međunarodne ugovore i obaveze koje je u inostranstvu u ime Jugoslavije sklopila izbeglička »jugoslovenska vlada«.

4. Međunarodni ugovori i obaveze, koje bi ubuduće u inostranstvu sklopila u ime Jugoslavije ili njenih naroda izbeglička takozvana jugoslovenska vlada, neće se priznati.

5. Ova odluka stupa odmah na snagu.

(Svi većnici, građani i borci ustaju sa svojih mesta i dugo i oduševljeno aplaudiraju. Dvoranom se prolamaju uzvici: »Nećemo izbegličku vladu!«; »Nećemo izdajničkog kralja!«; »Živeo AVNOJ!«; »Živeo Tito!«; »Tito—Tito—Tito!«; »Živeo Nacionalni komitet, naša prva i prava narodna vlada!« — Buran aplauz.)

Pretsedavajući: Najzad, drugovi i drugarice vijećnici i vijećnice AVNOJ-a, vrhovnog zakonodavnog tijela naroda Jugoslavije, slobodan sam da predložim donošenje odluke o izgradnji nove Jugoslavije na federativnom principu, još jednu odluku u smislu tačke 5 deklaracije. Prijedlog te odluke sada će vam pročitati drug dr Pavle Gregorić.

Dr Pavle Gregorić (čita):

PREDLOG ODLUKE

O IZGRADNJI JUGOSLAVIJE NA FEDERATIVNOM PRINCIPU

Na osnovu prava svakog naroda na samoopredeljenje, uključujući pravo na otcpljenje ili na ujedinjenje sa drugim narodima, i u skladu sa istinskom voljom svih naroda Jugoslavije, osvedočenom u toku trogodišnje zajedničke narodno-oslobodilačke borbe, koja je skovala nerazdruživo bratstvo naroda Jugoslavije, Antifašističko veće narodnog oslobodenja Jugoslavije donosi sledeću

O D L U K U

1. Narodi Jugoslavije nikada nisu priznali i ne priznaju raskomadanje Jugoslavije sa strane fašističkih imperijalista i dokazali su u zajedničkoj oružanoj borbi svoju čvrstu volju da ostanu i dalje ujedinjeni u Jugoslaviji.

2. Da bi se ostvario princip suverenosti naroda Jugoslavije, da bi Jugoslavija predstavljala istinsku domovinu svih svojih naroda i da nikada više ne bi postala domenom bilo koje hegemonističke klike, Jugoslavija se izgrađuje i izgrađiće se na federativnom principu, koji će obezbediti punu ravnopravnost Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca i Crnogoraca, odnosno naroda Srbije, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine.

3. U skladu sa takvom federativnom izgradnjom Jugoslavije, koja se temelji na najpunijim demokratskim pravima, jeste činjenica da već sada, u vreme narodno-oslobodilačkog rata, osnovne organe narodne vlasti kod pojedinih naroda Jugoslavije predstavljaju narodno-oslobo-

dilački odbori i zemaljska antifašistička veća narodnog oslobođenja (Glavni narodno-oslobodilački odbor Srbije, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Hrvatske, Slovenački narodno-oslobodilački odbor, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Sandžaka, inicijativni organi za Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Makedonije) i da je Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko telo naroda Jugoslavije i vrhovni predstavnik suvereniteta naroda i države Jugoslavije kao celine.

4. Nacionalnim manjinama u Jugoslaviji obezbediće se sva nacionalna prava.

5. Ova odluka stupa odmah na snagu.

(Buran i dugotrajan aplauz. — Uzvici: »Živela nova Jugoslavija, država ravnopravnih naroda!« »Živeo bratstvo i jedinstvo!« — Buran aplauz.)

Predsedavajući: Imade riječ Pero Krstajić, sudija sa Cetinja i vijećnik iz Crne Gore.

Pero Krstajić (Crna Gora): Drugovi i drugarice, naša Narodno-oslobodilačka vojska, čedo naših naroda, pod rukovodstvom Vrhovnog štaba na čelu sa drugom Titom, ispisuje danas najslavnije stranice naše istorije. Ona svojom viteškom borbom u Hitlerovoj »evropskoj tvrđavi« zadaje najžešće udarce okupatorskoj vojsci. Ona predstavlja oružanu silu koja na našim bojištima zadržava veći broj neprijateljskih divizija i tako olakšava borbu savezničkih armija. Ona ide kroz smrt, kroz krv i oganj. Ona je već oslobodila veliki dio naše zemlje, u mnoge gradove sabila okupatora, utjerala mu strah u kosti i sledila krv u žilama. Ona čini da naša Oslobodilačka borba po svome značaju prelazi granice naše zemlje i privlači pažnju naših velikih saveznika.

Viteška borba koju naša Narodno-oslobodilačka vojska vodi jeste istoriski primjer narodne snage i visoke patriotske svijesti.

Ponosan sam što mi je pripala čast da ovom visokom domu predložim da donese odluku o priznanju i zahvalnosti Narodno-oslobodilačkoj vojsci za sve ono što je ona učinila za naše narode, za njihovu borbu protiv okupatora i naših izdajnika, i za našu bolju budućnost. (Aplauz). Uvjeren sam da će ovu našu odluku sa oduševljenjem primiti svi naši narodi. (Buran aplauz).

Predlog ove odluke glasi (č i t a):

PREDLOG ODLUKE
O PRIZNANJU I ZAHVALNOSTI
NARODNO-OSLOBODILAČKOJ VOJSCI

Drugo plenarno zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije izražava svoje priznanje i narodnu zahvalnost Vrhovnom štabu Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda za

IZGRADNJU I ORGANIZACIJU

naše narodne vojske i za

USPEŠNO RUKOVOĐENJE OPERACIJAMA

u borbi protiv neprijatelja našeg naroda. Narodno-oslobodilačka vojska je najveličanstvenija tekovina naše narodno-oslobodilačke borbe. Drugo plenarno zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije izražava duboku zahvalnost Vrhovnom štabu zbog njegovog obilnog i svestranog političkog rada na okupljanju svih patriotskih snaga naše zemlje, podizanju ugleda naše zemlje pred inostranstvom i radu oko izgradnje istinske, demokratske narodne vlasti.

Istovremeno Drugo plenarno zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije izražava najdublju zahvalnost i divljenje naših naroda Vrhovnom komandantu drugu Titu za njegov vojni i politički rad u borbi za oslobođenje naših naroda.

Drugo plenarno zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije s punim pravom veruje da će naše najviše vojničko rukovodstvo na čelu sa Vrhovnim komandantom drugom Titom i ubuduće voditi našu slavnu Narodno-oslobodilačku vojsku iz pobeđe u pobeđu, sve do konačnog isterivanja okupatora iz naše zemlje i uništenja svih njegovih pomagača.

(Buran i dugotrajan aplauz. — Uzvici: »Živela naša vojska!«
»Živeo Tito!«.)

Pretsedavajući: Prima li se ovaj prijedlog? (Buran aplauz. — Uzvici: »Prima!« — »Živela naša vojska!« — »Tito—Tito—Tito!« — Buran aplauz). Objavljujem da je odluka koju je predložio drug Krstajić primljena aklamacijom. (Moša Pijade: Molim za reč).

Pretsedavajući: Ima riječ drug Pijade.

Moša Pijade: Drugovi i drugarice, na osnovu tačke 1 deklaracije, koju smo malopre aklamacijom i sa neopisivim oduševljenjem usvojili, predlažem da AVNOJ donese posebnu odluku o ustanovljenju Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije kao privremene narodne vlade Jugoslavije u zemlji. (Buran i dugotrajan aplauz. — Uzvici: »Živeo Nacionalni komitet!«.)

Pretsedavajući: Hoće li ko da govori povodom ovog prijedloga? (Ne javlja se niko). Prima li se prijedlog druga Moše Pijade? (U z v i c i: »Prima!« — Aplauz. — M o š a P i j a d e: Ja ću onda pripremiti predlog odluke.)

Imade riječ drug Josip Vidmar.

Josip Vidmar (Slovenija): Drugovi i drugarice većnici AVNOJ-a, prvog narodnog parlamenta naroda Jugoslavije, u ime slovenačke delegacije slobodan sam podneti sledeći predlog:

Da bismo dali izraza sadašnjem stanju naše vojske, koja se iz malih partizanskih i diverzantskih odreda kroz teške borbe razvila u redovnu, disciplinovanu, moderno organizovanu i naoružanu, jedinstveno rukovodenu vojsku, da bismo samosvesno dokumentovali njeno sadašnje brojno i kvalitativno stanje, i da bi joj u isto vreme dali najviše priznanje za njena velika i slavna dela u našoj Oslobođilačkoj borbi predlažem, u ime slovenačke delegacije, da Predsedništvo AVNOJ-a donese odluku o dodeljivanju naziva maršala Jugoslavije Vrhovnom komandantu NOV i POJ, drugu Titu.

(Svi prisutni ustaju. Buran i dugotrajan aplauz. — Usklici: »Živeo maršal Tito!«. — Sva se dvorana, dupke puna, pro'ama od ovačija Josipu Brozu Titu koje traju više minuta. — Buran i dugotrajan aplauz se ponavlja nekoliko puta. — U z v i c i: »Živeo Tito!«).

Pretsedavajući: Hoće li ko da govori povodom ovog prijedloga? (Buran aplauz. — U z v i c i: »Prima se!«. — M o š a P i j a d e: Molim za reč.) Imade riječ drug Pijade.

Moša Pijade: Ja sam, drugovi i drugarice, kao što većina znate, bio već poodavno za to da u našoj Narodno-oslobođilačkoj vojsci uvedemo zvanje, čin maršala i da ga, u znak vojničkog i narodnog priznanja dodelimo njenom tvorcu, organizatoru i njenom Vrhovnom komandantu. Ali kad taj predlog onda nije prihvaćen, ja sam srećan da ga je danas AVNOJ, kao vrhovno zakonodavno i predstavničko telo naroda Jugoslavije, jednoglasno, aklamacijom i sa neopisivim oduševljenjem primio.

U vezi predloga druga Vidmara, slobodan sam da predložim da AVNOJ donese odmah ovu odluku (č i t a):

P R E D L O G O D L U K E

O UVOĐENJU NAZIVA MARŠALA JUGOSLAVIJE U NARODNO-OSLOBODILAČKOJ VOJSCI JUGOSLAVIJE

Da bi se istakle osobite sposobnosti u vojnom rukovodenju i da bi se nagradile naročite zasluge u rukovodenju Narodno-oslobođilačkom vojskom Jugoslavije i njenim operacijama, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije na svom Drugom zasedanju od 29 novembra, a na predlog slovenačke delegacije

ODLUČUJE:

1. U Narodno-oslobodilačkoj vojsci Jugoslavije uvodi se naziv »MARŠAL JUGOSLAVIJE«.

2. Taj naziv dodeljuje Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije.

3. Ova odluka stupa odmah na snagu.

(Buran i dugotrajan aplauz. — Uzvici: »Živeo naš Maršal!« »Živela Narodno-oslobodilačka vojska!« — Aplauz).

Predsedavajući: Prima li se ovaj prijedlog? (Uzvici: »Prima!« — Buran aplauz). Ima li ko protiv? (Nema). Objavljujem da je prijedlog druga Pijade primljen aklamacijom.

Moša Pijade (nastavlja): Ja imam još jedan predlog. (Glasovi: »Da čujemo«.)

Drugovi i drugarice, navršila se godina dana otkako smo u Bihaću osnovali Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije. Poznato vam je da je do tog vremena rukovođenje našom Narodno-oslobodilačkom borbom bilo usredsređeno u Vrhovnom štabu NOV i POJ. Od novembra meseca prošle godine, od osnivanja AVNOJ-a u Bihaću, tu brigu oko rukovođenja Narodnim ustankom i njegovim rasplamsavanjem po svim našim zemljama vodili su zajedno Vrhovni štab NOV i POJ i Izvršni odbor AVNOJ-a.

Danas, posle izveštaja koji nam je o radu Izvršnog odbora AVNOJ-a od Prvog do Drugog zasedanja podneo predsednik drug dr Ribar (buran aplauz), na osnovu jednodušnog odobravanja i raspoloženja ove skupštine, ja izražavam zahvalnost Izvršnom odboru za njegov pun samopregora patriotski rad i predložio sam, da bi zasedanje teklo što pravilnije, prost prelaz na dnevni red. Međutim, posle odluka koje smo ovde noćas doneli, predlažem da AVNOJ donese jednu odluku kojom ćemo odobriti i potvrditi sve odluke, naredbe i izjave Izvršnog odbora AVNOJ-a i Vrhovnog štaba NOV i POJ. (Buran aplauz. — Uzvici: »Prima se!«.) Predlog te odluke glasi (čita):

PREDLOG ODLUKE

O ODOBRAVANJU ODLUKA, NAREDABA I IZJAVA IZVRŠNOG ODBORA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE I VRHOVNOG ŠTABA NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije na svom Drugom zasedanju od 29 novembra donosi sledeću odluku:

1.

Odobrava se rad Izvršnog odbora Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije u periodu između Prvog i Drugog zasedanja Veća.

2.

Odobravaju se i potvrđuju sve odluke i naredbe koje je Vrhovni štab NOV i POJ objavio u toku svoga dosadašnjeg rada.

3.

Odobravaju se i potvrđuju sve zajedničke odluke i izjave Izvršnog odbora Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Pretsedavajući: Prima li se prijedlog ove odluke? (Prima).

Ovim je iscrpna i četvrta tačka dnevnog reda.

Prelazimo na tačku petu: Izbor Pretsjedništva AVNOJ-a.

Dajem riječ drugu Žujoviću, vijećniku iz Srbije, koji je podnio prijedlog liste za izbor novog Pretsjedništva.

Sreten Žujović-Crni (č i t a):

Pretsednik

Ribar dr Ivan, advokat iz Beograda i dosadašnji predsednik AVNOJ-a.

Potpredsednici:

Pijade Moša, novinar i slikar iz Beograda,

Augustinčić Antun, vajar iz Zagreba,

Rus Josip, sudija sa Bleda, član Izvršnog odbora Osvobodilne fronte,

Vujačić Marko, bivši senator, član Izvršnog odbora Saveza zemljoradnika, član ZAVNO Crne Gore i Boke,

Vlahov Dimitar, publicista iz Makedonije.

Sekretari:

Čolaković Rodoljub, publicista iz Bijeljine, član ZAVNO Bosne i Hercegovine,

Golubović Radonja, advokat iz Berana, član AVNOJ-a.

Članovi:

Broz Josip Tito, Vrhovni komandant Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije.

Babović Spasenija, iz Lazarevca, članica Centralnog odbora AFŽ-a,

Belovuković Milan-Deva, iz Mačve, major NOV Jugoslavije,
Butozan dr Vaso, iz Banje Luke, član ZAVNO Bosne i Hercegovine,
Grulović Nikola, iz Sremske Mitrovice, član Glavnog NOO-a za
Vojvodinu,

Karamatijević Jevstatije, prota iz Nove Varoši, verski referent II
Narodnooslobodilačke proleterske divizije i član ZAVNO Sandžaka,

Kecmanović dr Vojislav, iz Bijeljine, prvak SDS, predsednik
ZAVNO Bosne i Hercegovine,

Leković Voja, iz Nove Varoši,

Marković Momčilo, iz Požarevca, politkom. Glavnog štaba za
Srbiju,

Nešković dr Blagoje, lekar iz Kragujevca,

Opačić-Čanica Stanko, pukovnik NOV i član Sekretarijata
ZAVNOH-a,

Petrović Nikola, inženjer iz Novog Sada,

Popović Koča, književnik iz Beograda, general-major, komandant
I korpusa NOV Jugoslavije,

Pribićević dr Rade, iz Petrinje, član Izvršnog odbora SDS, član
Izvršnog odbora ZAVNOH-a,

Pucar Đuro-Stari, iz Bosanskog Grahova, potpredsednik ZAVNO
Bosne i Hercegovine,

Ranković Aleksandar, iz Beograda, član Vrhovnog štaba NOV i
POJ,

Ribnikar Vladislav, direktor »Politike« iz Beograda,

Stambolić Petar, inženjer agronomije iz Ivanjice, komandant Glav-
nog štaba Srbije,

Stević Luka, iz Mojkovca, major NOV Jugoslavije,

Vukosavljević Sreten, iz Prijepolja, vanredni profesor Beogradskog
univerziteta, član Izvršnog odbora SDS, bivši državni potsekretar Mi-
nistarstva unutrašnjih poslova,

Zečević Vlada, sveštenik iz Krupnja, član Vrhovnog štaba NOV i
POJ,

Žujović Sreten, iz Beograda, član Vrhovnog štaba NOV i POJ,

Bakarić dr Vladimir, iz Zagreba, bivši politkom Glavnog štaba
Hrvatske, član Izvršnog odbora ZAVNOH-a,

Vrkljan Ante, činovnik Okružnog ureda za osiguranje radnika i
bivši narodni poslanik HSS iz Sušaka,

Frol Frane, bivši odjelni pretstojnik iz Zagreba, član Izvršnog od-
bora HSS-a, član Izvršnog odbora ZAVNOH-a,

Gregorić dr Pavle, iz Zagreba, sekretar ZAVNOH-a,

Gržetić Maca, iz Zagreba, predsednica AFŽ Hrvatske, član
ZAVNOH-a,

- Hebrang Andrija**, iz Zagreba, potpredsednik ZAVNOH-a,
Krajačić Ivan, radnik iz Zagreba,
Krce Pavao, bivši narodni poslanik iz Sinja, član Izvršnog odbora HSS-a, član ZAVNOH-a,
Krstulović Vicko, iz Splita, major NOV Jugoslavije, član oblasnog NOO-a Dalmacije, član Izvršnog odbora ZAVNOH-a,
Lakuš Filip, iz Sesveta, bivši narodni poslanik HSS, potpredsednik ZAVNOH-a,
Leontić dr Ljubo, advokat iz Splita, član Izvršnog odbora SDS-a, član ZAVNOH-a,
Magovac Božidar, urednik »Slobodnog doma«, član Izvršnog odbora HSS-a, član Izvršnog odbora ZAVNOH-a,
Mandić dr Ante, iz Istre, bivši član Jugoslovenskog odbora u Londonu, član ZAVNOH-a,
Preka Aleksandar, iz Tuzle, bivši predsednik sreske organizacije HSS-a, potpredsednik ZAVNO Bosne i Hercegovine,
Smodlaka dr Josip, bivši opunomoćeni ministar iz Splita, član ZAVNOH-a,
Sremec dr Zlatan, iz Zagreba, član Izvršnog odbora HSS-a, član Sekretarijata ZAVNOH-a,
Avšič Jakob-Rade, iz Ljubljane, general-major NOV Jugoslavije, zamenik komandanta Glavnog štaba Slovenije,
Bevk France, književnik iz Gorice, predsednik NOO-a za Slovensko Primorje,
Fajfar Tone, sekretar Hrišćanskih sindikata,
Jeras Josip, profesor iz Ljubljane, predsednik Saveza slovenačkih ratnih dobrovoljaca, član plenuma Osvobodilne fronte,
Kardelj Edvard, publicista iz Ljubljane, potpredsednik Izvršnog odbora Osvobodilne fronte,
Kidrič Boris, publicista iz Slovenije, sekretar Izvršnog odbora Osvobodilne fronte,
Leskošek Franc, sindikalni sekretar iz Celja, član Izvršnog odbora Osvobodilne fronte,
Mikuž dr Metod, sveštenik iz Ljubljane, arhivar Ljubljanske biskupije,
Vidmar Josip, književnik iz Ljubljane, dramaturg Ljubljanskog pozorišta, predsednik Izvršnog odbora Osvobodilne fronte,
Karabegović Osman, iz Banje Luke, član Predsedništva ZAVNO Bosne i Hercegovine,
Kurt Husnija, profesor iz Mostara,
Sudžuka Muhamed, bivši podžupan iz Travnik,
Dilas Milovan, književnik iz Košašina, član Vrhovnog štaba NOV i POJ,
Miljanić dr Niko, profesor Beogradskog univerziteta, predsednik ZAVNO Crne Gore i Boke,

Andonov Metodija-Čento, iz Prilepa, bivši narodni poslanik Saveza zemljoradnika i član Glavnog štaba Makedonije,

Apostolski (Mitić) Mihailo, general-major NOV Jugoslavije, komandant Glavnog štaba Makedonije,

Pop-Tomov Vlado, javni radnik iz Makedonije.

(Buran aplauz. — Svi većnici ustaju i burno i dugotrajno aplaudiraju. — Uzvici: »Živeo Ribar!« »Ribar-Ribar-Ribar!«, »Tito-Tito-Tito!«. — Buran i dugotrajan aplauz.)

Pretsedavajući: Ima li, drugovi, ko kavih drugih prijedloga? (Nema). Ima li ko protiv podnesenih lista? (Nema). (Buran aplauz). Onda molim druga predsjednika dr Ivana Ribara da preuzme dalje rukovođenje sjednicom

(Pojavu dr Ivana Ribara za predsjedničkim stolom većnici, građani i borci pozdravljaju burnim i dugotrajnim aplauzom.)

Predsjednik AVNOJ-a dr Ivan Ribar: Drugovi i drugarice vijećnici AVNOJ-a, ja vam u prvom redu zahvaljujem u ime svoje i u ime svih svojih drugova na povjerenju koje ste nam ukazali.

Uvjeravam vas, drugovi i drugarice, da ćemo još većom snagom i energijom poraditi na tome da zaista ispunimo sve nade koje polazete ne samo vi kao narodno predstavništvo nego i narodi Jugoslavije. Mi vjerujemo da ćemo, uz narodno-oslobodilačku i poznatu socijalnu i demokratsku svijest našeg naroda i pod mudrim rukovodstvom našeg druga maršala Tita, pobijediti; da ćemo moći sve prepreke prebroditi i neprijatelje uništiti i doći do potpune naše pobjede, do potpunog našeg oslobodenja. (Aplauz). Mi smo danas čuli, drugovi i drugarice, uspjehe naše Narodno-oslobodilačke borbe iz referata druga Tita. Iz današnjih govora, drugovi i drugarice, mi smo čuli šta je sve mogla, kakva je sve čudesa izvršila naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska.

Pa gdje su ti uzroci naših uspjeha? Vi ste takode vidjeli, naročito prije mjesec dana, čuli smo preko moskovskog radija uvodnik moskovske »Pravde« u kome se, kad se govorilo o uzrocima pobjeda Crvene armije, između ostalog, kazalo i podvuklo da je genijalni vod i rukovoditelj Crvene armije maršal Staljin naročito istakao sposobnost komandanata da izvrše svaki zadatak i da se snađu u svakoj situaciji. On je isto tako podvukao požrtvovanost sovjetskih naroda u Otadžbinskom ratu. Po ugledu na Crvenu ariju i na sovjetu, probudila se ista energija i u naših naroda i pavela ih u sveti Otadžbinski rat. Zahvaljujući živoj djelatnosti Komunističke partije, naš pokret za oslobodenje pretvorio se u svenarodni pokret. (Aplauz). Danas se uspjesima naše vojske divi cio svijet. Mi možemo da kažemo slijedeće:

Generalni rukovodilac cjelokupne naše borbe, vojne i političke, jeste drug Josip Broz Tito;

Posvjedočena je sposobnost naših komandanata, koji su takođe umjeli da savladaju svaku prepreku i da se snađu u svakoj teškoj i najtežoj situaciji, koji su umjeli da izvrše svaki pa i najteži zadatak;

Posvjedočena je sposobnost i spremnost naših boraca na frontu kao i našeg naroda u pozadini i na neoslobodenoj teritoriji, posvjedočena je spremnost na svake žrtve koje se iziskuju od njih danas i koje će se iziskivati sutra.

Isto tako, djelatnost naše Komunističke partije urodila je sjajnim rezultatima, jer je ujedinila sve nacionalne napore naših naroda.

Tome, drugovi, hoću da dodam još i ovo.

Naša najtješnja veza, najprisnija saradnja, naš najuži savez sa Sovjetskom Unijom, sa bratskim ruskim narodom ulio je vjeru u punu pobjedu, naši borci su ponosni da mogu biti drugovi crvenoarmejcima, i, na kraju, materijalna pomoć naših saveznika Engleske i Amerike.

Eto, drugovi, to su uzroci naših pobjeda.

Samo, sada ne smijemo da se opijamo uspjesima naše borbe, ne smijemo nikako, jer to poručuje i sovjetskim narodima maršal Staljin, a i nama to poručuje naš maršal — drug Tito. Nema uspjeha i nema pobjede bez borbe. A borbe će biti — i to velikih borbi — iako smo blizu konačne pobjede. Treba još da ulažemo velike napore, da dajemo velike žrtve, sve svoje snage moramo založiti da dodemo do konačne pobjede.

Ja vjerujem, i mi svi skupa vjerujemo, da ćemo zaista napregnuti sve naše napore, da ćemo dati sve žrtve, da ćemo učiniti sve da se konačno oslobodimo i Hitlerovih bandita i domaćih izdajnika. (U z v i c i: »Tako je!«). Poziv druga Tita, koji nam je uputio večeras, neka bude poziv za čitavu našu domovinu, našu zajedničku majku. Taj poziv neka nam uvijek lebdi pred očima i napaja nas novom snagom i odlučnošću.

Drugovi i drugarice, mi ćemo s tim pozivom ići naprijed, a u toj našoj borbi bit će nam osnovna misao vodilja — oslobodenje naše domovine. Tu misao vodilju dala je Komunistička partija a za njom su slijedile sve patriotske snage naše zemlje. Ta će se misao ostvariti i naša će domovina biti oslobođena. (Aplauz).

Druga misao vodilja neka bude odluka da uništimo sve hitlerovske bandite, koji su se ogriješili na svetom tlu naše svete domovine, kao i sve ostale domaće izrode, počev od onih koji se nalaze u izbjeglištvu, pa sve do ovih četnika i ustaša. (U z v i c i: »Tako je!«). Moramo ih privesti zasluženoj kazni.

Drugovi i drugarice, ovo je historijska sjednica, ovo je historijsko zasjedanje, zaista historijsko zasjedanje. Ja mislim i vjerujem tvrdo, kao što i vi tvrdo vjerujete, da će ova historijska sjednica, ovo historijsko zasjedanje biti dosad neispisani primjer junaštva naše junačke Narodno-oslobodilačke vojske, da će on biti ispisan zlatnim slovima u

historiji naših naroda. Vi imate tu sreću, imate to zadovoljstvo, drugovi i drugarice, što ste članovi Vijeća koje donša ove velike historijske odluke. Od vas se Pretsjedništvo nada, odnosno Pretsjedništvo s pravom očekuje, da će AVNOJ, da će Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, prednjačiti, kao i danas, svuda i svagdje, i ispuniti očekivanja u svakoj situaciji i u svakoj borbi. To je naša sveta dužnost. To je zakon, najsvetiji domovinski zakon. To je zakon i za naš narod, ali za nas, pretstavnike naroda, prvi, najosnovniji i najsvetiji zakon. Uvijek, u svakoj prilici, pri svakom našem radu, pri svakoj našoj borbi, ovo treba da nam bude vrhovni zakon.

Mi vjerujemo, drugovi i drugarice, da ćemo zaista steći veliko priznanje naših naroda, da ćemo biti primjer ne samo radinosti nego i požrtvovanosti i vjernosti, kao što je i naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska primjer velike požrtvovanosti i velikog bratstva. Uoporedo, zajednički treba da radimo, jer samo tako doći ćemo brže do pobjede; zajednički ćemo prije ispuniti dug prema domovini, prema onima koji trpe od fašističkih nemani i domaćih izdajica. Kad ne bismo udvostručili, utrostručili, postostroučili naše snage, ne prezajući ni pred žrtvama, ni pred naporima, ni pred zaprekama, onda ne bismo mogli ostvariti ovaj naš osnovni, vrhovni i sveti zakon. A taj zakon treba da bude dužnost prema narodu i otadžbini.

Drugovi vijećnici i vjećnice, slobodna domovina neka bude osnovna misao: moramo što prije osloboditi naš narod. Domovinu moramo da oslobodimo što prije i sa što manje žrtava. Zločin bi bio prema onima koji trpe kad to ne bismo učinili. Ako zbijemo svoje redove, ako učinimo sve s naše strane što je potrebno, možemo da izvojimo ovu pobjedu.

Ja ovim završavam i još jednom vas pozdravljam, drugovi i drugarice.

Kad se poslije zasjedanja razidete, sem onih koji će ovdje ostati, vi svi ostali, drugovi i drugarice, morate da prionete na posao, svako na svom mjestu, svako na svojoj dužnosti, da ulazimo u narod, da s narodom zajedno širimo, krčimo puteve ka pobjedi, da se organiziramo, da se solidarišemo svi zajedno: Hrvati, Srbi, Slovenci, Makedonci, Crnogorci, muslimani — jer, budemo li zbili svoje redove, budemo li organizirali rad svaki na svom poslu, mi ćemo učiniti mnogo.

Naš Narodno-oslobodilački pokret mi ćemo još više proširiti i ojačati, tako da Narodno-oslobodilački pokret u našoj zemlji niko i nikada neće moći savladati, pa ma kako se neko zvaao, ma otkuda dolazio.

Neka živi naša nova demokratska federativna Jugoslavija! (Buran aplauz).

Neka živi naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska na čelu s njenim Vrhovnim komandantom drugom Josipom Brozom Titom! (Buran i dugotrajan aplauz).

Neka živi naša zajednička domovina Jugoslavija! (Buran i dugotrajan aplauz).

Neka živi hrvatska domovina, srpska, crnogorska, makedonska, neka živi Bosna i Hercegovina! (Buran i dugotrajan aplauz).

Pošto je vrijeme znatno podmaklo, a Pretsjedništvo AVNOJ-a treba da održi sjednicu i da vam predloži izvjesne odluke, to određujem odmor.

(Sednica je prekinuta 30 novembra u 2 časa).

(Nastavak sednice u 3,15 časova)

Pretsednik dr Ivan Ribar: Drugovi i drugarice vijećnici i vijećnice, prelazimo na šestu točku dnevnog reda: Prijedlozi odluka AVNOJ-a i Pretsjedništva AVNOJ-a.

Drugovi i drugarice, Pretsjedništvo AVNOJ-a je maloprije završilo svoju prvu sjednicu na kojoj je donijelo neke odluke. Te odluke, u ime Pretsjedništva, saopštiti će vam drug potpretsednik AVNOJ-a Moša Pijade. (Buran i dugotrajan aplauz).

Potpretsednik AVNOJ-a Moša Pijade: Drugovi i drugarice, Pretsedništvo AVNOJ-a na svojoj prvoj sednici, a na predlog slovenačke delegacije koji je AVNOJ-u saopštio drug Josip Vidmar i na osnovu koga smo doneli odluku o uvođenju zvanja Maršala Jugoslavije, donelo je sledeću odluku, s tim da se ona saopšti plenumu (čit a):

ODLUKA

PRETSEDNIŠTVA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE O DODELJIVANJU NAZIVA MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU-TITU

U cilju da oda zasluženno priznanje drugu Josipu Brozu-Titu, vrhovnom komandantu, za genijalno rukovodstvo operacijama Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije i za sposobnost i istrajnost koju je pokazao u njenom stvaranju i njenom vojničkom i političkom podizanju na njen sadašnji stepen, a na osnovu Odluke Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije od 29 novembra 1943 o uvođenju u Narodno-oslobodilačkoj vojsci naziva maršala Jugoslavije i prihvatajući predlog plenuma Drugog zasedanja Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije,

Pretsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije

REŠAVA

da se drugu JOSIPU BROZU-TITU, vrhovnom komandantu Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije dodeli naziv MARŠALA JUGOSLAVIJE.

Dne 30 novembra 1943 u Jajcu.

Pretsedništvo

Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije

Sekretar

Rodoljub Čolaković, s. r.

Pretsednik

dr Ivan Ribar, s. r.

(Svi većnici, građani i borci ustaju i burno aplaudiraju. Dvoranom se prolamaju usklici: »Živeo Maršal Jugoslavije Tito!« Skandiranje: »Tito-Tito-Tito!« — »Maršal Tito!«.)

(Pretsednik dr Ivan Ribar prilazi maršalu Titu, grli ga i ljubi. Dvoranom se razleže pesma: »Maršal-Tito, mi Ti se kunemo, da sa Tvoga puta ne skrenemo«. Dvorana se ponovo prolama od burnih aplauza i gromkih uzvika: »Hura drugu Titu!«, »Hura maršalu Titu!« — Oduševljeni većnici, narod i borci ponovo priređuju burne ovacije maršalu Titu, za koje vreme članovi Predsedništva AVNOJ-a čestitaju i ljube maršala Tita.)

Maršal Jugoslavije Josip Broz Tito: Drugovi i drugarice, ja moram ovdje da izrazim ne samo neobičnu radost, nego i ogromno zadovoljstvo koje me prožima kad pomislim da je ova borba, koju smo mi vodili i kojoj sam ja bio na čelu, donijela takve rezultate, koji se danas tako jednodušno priznaju. To je najveća čast ne samo za mene nego i za cijelu našu vojsku. Ovaj čin koji ste mi danas dali obavezuje me da ću učiniti sve što je u mojoj moći da to vaše povjerenje koje ste mi izrazili bude zaista opravdano. Uvjeravam vas da ću na čelu naše junačke, nepobjedive Narodno-oslobodilačke vojske ići od pobjede ka pobjedi i da će naši udarci biti još teži i još žešći nego što su bili dosad. Uvjeravam vas da ćemo učiniti sve da naš narod bude skoro slobodan, da skoro održimo još veličanstveniji zbor u našem Beogradu nego što je bio ovaj današnji.

Smrt fašizmu! (Uzvici: »Sloboda narodu!« — Buran i dugotrajan aplauz.)

Pretsednik dr Ivan Ribar: Imade riječ drug Moša Pijade.

Potpredsednik AVNOJ-a Moša Pijade: Drugovi i drugarice, Predsedništvo AVNOJ-a donelo je isto tako i odluku o imenovanju Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Ja ću vam sada tu odluku pročitati (čita):

Na osnovu odluke Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije o vrhovnom, zakonodavnom i izvršnom telu Jugoslavije i Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije kao privremenim organima vrhovne narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme Narodno-oslobodilačkog rata, Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije imenuje Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije u koji ulaze:

Predsednik i Poverenik za narodnu odbranu Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito,

Potpredsednik **Edvard Kardelj,**

Potpredsednik i Poverenik za informacije **Vladislav St. Ribnikar,**

Potpredsednik **Božidar Magovac,**

Poverenik za spoljne poslove **Dr Josip Smolaka,**

Poverenik za unutrašnje poslove **Vlada Zečević,**

Poverenik za prosvetu **Edvard Kocbek,**

Poverenik za narodnu privredu **Ivan Milutinović,**

Poverenik za finansije **Ing Dušan Serbec,**

Poverenik za saobraćaj **Sreten Žujović-Crni,**

Poverenik za narodno zdravlje **Dr Milivoj Jambrišak,**

Poverenik za ekonomsku obnovu **Todor Vujanović,**

Poverenik za socijalnu politiku **Dr Anton Kržišnik,**

Poverenik za sudstvo **Frane Frol,**

Poverenik za ishranu **Mile Peruničić,**

Poverenik za gradevine **Dr Rade Pribičević,**

Poverenik za šume i rude **Sulejman Filipović.**

(Buran i dugotrajan aplauz. — Svi većnici, građani i borci ustaju i ponovo burno i dugotrajno aplaudiraju.)

Predsednik: Prima li Vijeće ovu odluku Predsedništva AVNOJ-a?
(Uz vici: »Prima!« — Buran i dugotrajan aplauz. — Uz vici:
»Živeo Nacionalni komitet!« »Živela prva vlada!«).

Imade riječ drug Moša Pijade.

Moša Pijade: Drugovi i drugarice, plenum Osvobodilne fronte Slovenije doneo je odluku o priključenju Slovenačkog Primorja i svih anektiranih delova Slovenije slobodnoj Sloveniji u federativnoj Jugoslaviji, a Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Hrvatske donelo je odluku o priključenju Istre, Rijeke, Zadra i hrvatskih jadranskih otoka slobodnoj Hrvatskoj u federativnoj Jugoslaviji. Potrebno je da AVNOJ ove odluke potvrdi, zato predlažem da se donese sledeća odluka (čita):

U skladu sa davnom težnjom i borbenim naporima slovenačkog i hrvatskog naroda u zemljama podjarmljenim od talijanskih imperijalista, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije

P O T V R Ā U J E

1. Odluku Slovenačkog narodno-oslobodilačkog odbora (plenuma Osvobodilne fronte) o priključenju Slovenačkog primorja i svih anektiranih delova Slovenije slobodnoj Sloveniji u federativnoj Jugoslaviji.

2. Odluku Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Hrvatske o priključenju Istre, Rijeke, Zadra i anektiranih delova Hrvatske i hrvatskih jadranskih ostrva slobodnoj Hrvatskoj u federativnoj Jugoslaviji.

Ova odluka stupa na snagu odmah.

Pretsednik: Prima li se odluka koju je pročitao drug Moša Pijade? (»Prima!« — Buran i dugotrajan aplauz — U z v i c i : »Živela Istra!«, »Živela slobodna Slovenija!« — Buran i dugotrajan aplauz.)

Dajem ponovo riječ drugu Moši Pijade.

Potpredsednik AVNOJ-a Moša Pijade: Predsedništvo AVNOJ-a donelo je malopre odluku o obrazovanju Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača koja će raditi pri Nacionalnom komitetu. Ta odluka glasi (č i t a):

O D L U K A

O OBRAZOVANJU DRŽAVNE KOMISIJE ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA OKUPATORA I NJEGOVIH POMAGAČA

1.

U cilju utvrđivanja odgovornosti, pronalaženja i privođenja kazni svih lica odgovornih za zločine koje su u Jugoslaviji počinili i čine u toku rata okupatori i njihovi pomagači, obrazuju se pri Predsedništvu Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača.

2.

Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije imenovaće članove ove komisije i propisaće pravilnik o njenom radu.

3.

Ova odluka stupa odmah na snagu.

Pretsednik: Prima li se ova odluka? (Prima. — Buran aplauz.)

Ovim smo, drugovi i drugarice, završili jedno veliko djelo, zahvaljujući našoj hrabroj Narodno-oslobodilačkoj vojsci i njenom Vrhovnom komandantu maršalu Titu. (Buran i dugotrajan aplauz.)

Ovim je, drugovi i drugarice, Drugo zasjedanje AVNOJ-a zaključeno (Buran i dugotrajan aplauz. — Dvoranom se razleže pesma »Maršal-Tito, mi Ti se kunemo, da sa Tvoga puta ne skrenemo«. — Većnici, narod i borci ponovo priređuju spontane i oduševljene ovacije maršalu Titu. — Maršal Jugoslavije Josip Broz Tito: Doviđenja, drugovi, u Beogradu na Trećem zasjedanju! — Buran aplauz).

(Sednica je zaključena 30 novembra u 5 časova)

(Ispred Doma kulture vilo se razigrano kolo. Pojavu Maršala Tita, Pretsednika AVNOJ-a dr Ivana Ribara i članova Pretsedništva AVNOJ-a pred Domom narod je pozdravio spontanim ovacijama. Narodno veselje trajalo je čitav dan u celom gradu).

PRVA SEDNICA
PRETSEDNIŠTVA
ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE

(30 novembra 1943)

Prva sednica

(30 novembra 1943 godine)

Početak u 2 časa na pozornici Doma kulture u Jajcu.

Pretsedavao Predsednik AVNOJ-a dr **Ivan Ribar**.

Prisutni:

Potpredsednici AVNOJ-a: Moša Pijade, Antun Augustinčić, Josip Rus, Marko Vujačić.

Sekretari: Rodoljub Čolaković i Radonja Golubović.

Članovi: Josip Broz Tito, Babović Spasenija, Belovuković Milan-Deva, Butozan dr Vaso, Kecmanović dr Vojislav, Opačić Stanko-Čanica, Popović Koča, Pucar Đuro, Ranković Aleksandar, Ribnikar Vladislav, Stević Luka, Zečević Vlada, Žujović Sreten, Bakarić dr Vladimir, Frol Frane, Gregorić dr Pavle, Krstulović Vicko, Leontić dr Ljubo, Magovac Božidar, Preka Aleksandar, Vrkljan Ante, Avšič Jakob-Rade, Fajfar Tone, Jeras Josip, Kardelj Edvard, Kidrič Boris, Mikuž dr Metod, Vidmar Josip, Karabegović Osman, Krce Pavao, Sudužuka Muhamed, Kurt Husnija, Đilas Milovan, Mandić Ante i Sremec dr Zlatan.

Ostutni:

Potpredsednik Dimitar Vlahov.

Članovi: Grulović Nikola, Karamatijević Jevstatije, Leković Voja, Marković Momčilo, Nešković dr Blagoje, Petrović Nikola, Pribičević dr Rade, Stambolić Petar, Vukosavljević Sreten, Hebrang Andrija, Krajačić Ivan, Lakuš Filip, Nazor Vladimir, Smodlaka dr Josip, Bevk France, Leskošek Franc, Miljanić dr Niko, Andonov Metodija-Čento, Aposto'ski Mihailo, Pop-Tomov Vlado.

Predsednik dr Ivan Ribar: Otvaram prvu sjednicu Prefsjedništva Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije. Zapisnik ove sjednice vodit će sekretar drug Rodoljub Čolaković.

Za ovu našu prvu sjednicu predlažem slijedeći dnevni red:

1) Odlučivanje o prijedlogu slovenačke delegacije, podnesenom po Vidmaru Josipu na Drugom zasjedanju plenuma AVNOJ-a i odobrenom od samog plenuma, da se Josipu Brozu Titu dodijeli naziv maršala Jugoslavije.

2) Odlučivanje o imenovanju Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije.

3) Odlučivanje o priključenju Slovenačkog Primorja, Beneške Slovenije i svih anektiranih dijelova Slovenije slobodnoj Sloveniji u federativnoj Jugoslaviji, kao i o priključenju Istre i ostalih dijelova anektiranih od Hrvatske slobodnoj Hrvatskoj u federativnoj Jugoslaviji.

4) Odlučivanje o obrazovanju Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača.

Ima li kakvih prijedloga za izmjenu ili dopunu predloženog dnevnog reda? (Nema). Usvaja li se dnevni red kako sam ga predložio? (Usvaja).

Prelazimo na prvu točku dnevnog reda: Odlučivanje po prijedlogu slovenačke delegacije da se Josipu Brozu Titu, našem voljenom Vrhovnom komandantu, dodijeli naziv maršala Jugoslavije.

Imade riječ drug Josip Vidmar.

Josip Vidmar: Svi ste vi bili svjedoci sa kakvim je oduševljenjem plenum našeg Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, kao veran izraz raspoloženja svih naših naroda, primio predlog naše delegacije da se u našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci, a kao vidno priznanje za njenu ratnu sposobnost i istrajnost, za njeno vojničko, političko i organizaciono uzdizanje, uvede naziv maršala. Ja sam slobodan predložiti da se taj naziv dodeli našem drugu Titu. (Buran i dugotrajan aplauz).

Mi smo o tome diskutovali i sačinili predlog odluke koji sam slobodan da vam pročitam (č i t a):

U cilju da oda zasluženno priznanje drugu Josipu Brozu-Titu, Vrhovnom komandantu, za genijalno rukovodstvo operacijama Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije i za sposobnost i istrajnost koju je pokazao u njenom stvaranju i njenom vojničkom i političkom podizanju na njen sadašnji stepen, a na osnovu Odluke Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije od 29 novembra 1943 o uvođenju u Narodno-oslobodilačkoj vojsci naziva maršala Jugoslavije i prihvatajući predlog plenuma Drugog zasjedanja Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije

Pretsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije

R E Š A V A

da se drugu JOSIPU BROZU-TITU, Vrhovnom komandantu Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije dodeli naziv

MARŠALA JUGOSLAVIJE. (Buran i dugotrajan aplauz. Uzvici: »Živeo naš Maršal!«.)

Pretsednik: Čuli ste prijedlog druga Vidmara koji je on podnio u ime slovenačke delegacije, pa vas pitam: primete li ovaj prijedlog? (Uzvici: »Primamo!« — Buran aplauz).

Predlažem da se ova odluka saopći i plenumu (Uzvici: »Tako je!«).

Prelazimo na drugu točku dnevnog reda: Odlučivanje o imenovanju Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije.

Imade riječ drug Moša Pijade.

Moša Pijade: U smislu deklaracije i odluke o vrhovnom zakonodavnom i izvršnom narodnom predstavničkom telu Jugoslavije i Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije kao privremenim organima vrhovne narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme Oslobođilačkog rata, potrebno je da Predsedništvo AVNOJ-a imenuje Nacionalni komitet koji bi na osnovu deklaracije i odluke radio u toku rata kao privremena narodna vlada. Potrebu za osnivanjem Nacionalnog komiteta mi smo videli iz referata koji je na noćasšnjoj sednici podneo drug Tito. Sastavljajući listu članova Nacionalnog komiteta mi smo se konsultovali i u sporazumu sa svim delegacijama naših zemalja i pokrajina predlažem da se donese odluka o imenovanju članova Nacionalnog komiteta čija ću vam imena pročitati. Pri tome mi smo vodili računa da u Nacionalni komitet uđu takve ličnosti iz našeg Narodno-oslobođilačkog pokreta koje će moći odgovoriti teškim zadacima koji u danima Oslobođilačkog rata stoje pred jednim komitetom koji će imati da obavlja teške i odgovorne zadatke privremene narodne vlade. Predlog liste poverenika glasi (čita):

Pretsednik i Poverenik za narodnu odbranu Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito,

Potpredsednik **Edvard Kardelj,**

Potpredsednik i Poverenik za informacije **Vladislav St. Ribnikar,**

Potpredsednik **Božidar Magovac,**

Poverenik za spoljne poslove **Dr Josip Smodlaka,**

Poverenik za unutrašnje poslove **Vlada Zečević,**

Poverenik za prosvetu **Edvard Kocbek,**

Poverenik za narodnu privredu **Ivan Milutinović,**

Poverenik za finansije **Ing Dušan Serbec,**

Poverenik za saobraćaj **Sreten Žujović-Crni,**

Poverenik za narodno zdravlje **Dr Milivoj Jambrišak,**

Poverenik za ekonomsku obnovu **Todor Vujasinović,**

Poverenik za socijalnu politiku **Dr Anton Kržišnik,**

Poverenik za sudstvo **Frane Frol,**

Poverenik za ishranu **Mile Peruničić,**

Poverenik za građevine **Dr Rade Pribičević**,
Poverenik za šume i rude **Sulejman Filipović**.

(Buran aplauz).

Predsjednik: Drugovi, čuli ste prijedlog o imenovanju Nacionalnog komiteta. Ja prvo pitam drugove, da li imaju kakvih primjedama na prijedlog liste koju je pročitao drug Moša Pijade? (Niko se ne javlja). Onda pitam prima li se prijedlog odluke o imenovanju članova Nacionalnog komiteta? (Uzvici: Prima! — Buran aplauz). Ima li ko protiv? (Nema).

Prelazimo onda na treću točku dnevnoga reda: Odlučivanje o priključenju Slovenačkog Primorja, Beneške Slovenije i svih anektiranih dijelova Slovenije slobodnoj Sloveniji u federativnoj Jugoslaviji, kao i o priključenju Istre i ostalih dijelova anektiranih od Hrvatske slobodnoj Hrvatskoj u federativnoj Jugoslaviji. Riječ ima drug Ante Vrkljan.

Ante Vrkljan: Drugovi, naše Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske donijelo je na svome zasjedanju odluku o priključenju Istre, Rijeke, Zadra i hrvatskih otoka svojoj matici, slobodnoj domovini Hrvatskoj u federativnoj Jugoslaviji, dakle o priključenju onih krajeva Hrvatskoj koje su fašisti oteli od našeg naroda i koji su nepravednim međunarodnim ugovorima, koje je zaključila bivša Jugoslavija, otrgnuti od hrvatskog naroda. Ja predlažem da se ta odluka našeg Zemaljskog vijeća potvrdi ovdje na skupštini AVNOJ-a kao jedinog pravog i istinitog predstavnika svih naših naroda.

Boris Kidrič: Takvu odluku doneo je Plenum Oslobođilne fronte Slovenije o priključenju Slovenačkog Primorja i svih anektiranih dijelova Slovenije, pa predlažem da se donese zajednička odluka AVNOJ-a ne o priključenju ovih naših krajeva Sloveniji i Hrvatskoj nego odluka o potvrđivanju odluka zemaljskih antifašističkih veća, pošto su ta veća već donela odluku o priključenju anektiranih oblasti novoj Jugoslaviji.

Moša Pijade: Pošto smo i ranije o ovome bili obavješteni, mi smo o ovom pitanju diskutovali i našli smo da bi AVNOJ, i s obzirom na sadašnju spoljno-političku situaciju i na svoju novu funkciju, trebalo da donese odluku o potvrđivanju odluka zemaljskih veća. Ja sam već pripremio nacrt te odluke, koji ću vam sada pročitati (č i t a):

U skladu sa davnom težnjom i borbenim naporima slovenačkog i hrvatskog naroda u zemljama podjarmljenim od italijanskih imperijalista, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije

P O T V R Đ U J E

1. Odluku Slovenačkog narodnog oslobodilnog odbora (Plenuma Oslobođilne fronte) o priključenju Slovenačkog Primorja i svih anektiranih dijelova Slovenije slobodnoj Sloveniji u federativnoj Jugoslaviji;

2. Odluku Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Hrvatske o priključenju Istre, Rijeke, Zadra i anektiranih delova Hrvatske i hrvatskih jadranskih otoka slobodnoj Hrvatskoj u federativnoj Jugoslaviji;

3. Ova odluka stupa odmah na snagu.

Pretsednik: Prima li se prijedlog ove odluke? (Prima).

Prelazimo na točku četvrtu dnevnog reda: Odlučivanje o obrazovanju Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Imade riječ drug Moša Pijade.

Moša Pijade: Drugovi, vama je svima poznato da smo u deklaracijama koje smo noćas usvojili konstatovali da su širom naše zemlje okupatori — fašisti i domaći izdajnici svih boja (četnici, ustaše, belogardejci) počinili zločine kakve istorija ne pamti. Zato je potrebno da mi osnujemo, u skladu sa odlukama velikih saveznika i Atlantske povelje, Državnu komisiju za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Ta komisija će imati da se bavi rasvetljavanjem mnogih zločina i otkrivanjem pravih njihovih vinovnika i krivaca. Ta komisija će imati veliki i odgovorni zadatak. Odlukom koju sam spremio i koju ću sada pročitati predviđeno je da se ta državna komisija osnuje pri Nacionalnom komitetu, a da njene članove postavlja Nacionalni komitet koji će istovremeno propisati i pravila o njenom radu i poslovanju. Predlog ove odluke glasi (č i t a):

N A C R T

ODLUKE O OBRAZOVANJU KOMISIJE ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGAČA

1. U cilju utvrđivanja odgovornosti, pronalaženja i privođenja kazni svih lica odgovornih za zločine koje su u Jugoslaviji počinili i čine u toku rata okupatori i njihovi pomagači, obrazuje se pri Predsedništvu Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača.

2. Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije imenovaće članove ove komisije i propisaće pravilnik o njenom radu.

3. Ova odluka stupa odmah na snagu.

Pretsednik: Čuli ste prijedlog druga Moše. Da li se slažete sa ovim prijedlogom ili ima ko da stavi kakvu primjedbu? (Prima se bez primedaba).

Ovim smo, drugovi, iscrpili dnevni red koji smo na početku sjednice utvrdili. Da li ima ko kakvih pitanja ili kakvih drugih prijedloga za odlučivanje na ovoj našoj sjednici? (Niko se ne javlja). Prema tome, dnevni red je iscrpen.

Drugovi i drugarice, mi smo na ovoj našoj prvoj sjednici donijeli četiri veoma značajne odluke, pa zato smatram da je potrebno da se te odluke saopće pred cijelim plenumom našeg Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, te predlažem da Pretsjedništvo o tome donese odluku. (Prima se). Kad ste taj prijedlog primili, slobodan sam da predložim da izvijestilac Pretsjedništva o ovome pitanju bude potpretsjednik Pretsjedništva AVNOJ-a drug Moša Pijade koji će te odluke i pročitati. (Prima se).

Na ovaj način mi smo završili našu prvu sjednicu.

Molim za ovlašćenje da mogu sa drugom sekretarom — zapisničarem Rodoljubom Čolakovićem potpisati i ovjeriti zapisnik ove sjednice. Da li je Pretsjedništvo s tim suglasno? (Saglasno).

(Sednica je zaključena u 3 časa).

D N E V N I R E D

**II ZASEDANJA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE**

**II. Zasedanje Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja Jugoslavije
I. Svečani deo sednice**

1. Otvaranje — govori predsednik AVNOJ-a Dr. Ivan Ribar
2. Biranje radnog predsedništva,
verifikacioni odbor
i zapisničara
3. Pozdravne depeše

II. Radni deo sednice

1. Izveštaj verifikacionog odbora
2. Referat razvitak narodno oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije
u vezi sa međunarodnim događajima
Referent: Tito
3. Diskusija
4. Predlog deklaracije i odluka AVNOJ-a
5. Izbori predsedništva AVNOJ-a

III. Odmor

6. Predlozi odluke AVNOJ-a i predsedništva Avnoja
7. Pitanja i predlozi
8. Zaključenje zasedanja

LEGITIMACIJA

DELEGATA ZA II ZASEDANJE ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA
NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

ANTIFAŠISTIČKO VEĆE
NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSAVIJE
IZVRŠNI ODBOR

Broj sedišta D-III/48

LEGITIMACIJA

Dorđević Živa
iz Srbije
je opunomoćeni delegat iz Srbije
za drugo zasedanje AVNOJ-a
Dne 29 XI 1943

(M.P.)

Pretsednik
dr I. Ribar, s. r.

PROGLAS

AVNOJ-a NARODIMA JUGOSLAVIJE

NARODIMA JUGOSLAVIJE!

Prije godinu dana stvoreno je u Bihaću Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije kao općepartijsko, političko predstavništvo svih njezinih naroda. Time su politički učvršćene tekovine narodno-oslobodilačke borbe naših naroda, u prvom redu vojnički uspjesi naše Narodno-oslobodilačke vojske, čije je nepobjedivo oružje omogućilo narodima Jugoslavije da usred najtežeg od svih ratova, usred porobljene Evrope stvore takvo političko tijelo.

U jeku veličanstvenih pobjeda bratske i herojske Crvene armije, koja nezadrživo goni Hitlerove razbojničke horde na Zapad, u jeku napredovanja naših engleskih i američkih saveznika u Italiji, u jeku pobjeda naše slavne vojske u svim krajevima Jugoslavije, održano je Drugo zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije. To zasjedanje ući će u historiju naših naroda kao sjajan i slavan datum, jer je na njemu udaren temelj nove, ravnopravne, demokratske i federativne Jugoslavije. Na njemu je došlo do izražaja nerazorivo bratstvo naših naroda, iskovano u krvavoj borbi protiv surovih fašističkih zavojevača i njihovih podlih slugana, zapečaćeno krvlju naših najboljih sinova i kćeri koji padoše u borbi za čast, slobodu i bolju budućnost naše domovine.

Dok naši narodi idu smjelo putem časti i slobode kojim su ih poveli prije dvije i po godine najdalekovidniji i najhrabriji ljudi naše zemlje; dok naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska svakodnevno ispisuje svojim podvizima nove sjajne stranice naše historije i pronosi slavu naše domovine širom svijeta, dotle se takozvana jugoslavenska vlada u Kairu i Petar II. Karadorđević guše u blatu izdaje, hvatajući se, kao udavljenik za slamku, za razne reakcionarne i profašističke klike u Engleskoj i Americi; dotle njihov »ministar vojske« Draža Mihailović, po njihovoj naredbi, kao najamnik okupatora, vodi borbu protiv Narodno-oslobodilačke vojske, dotle reakcioneri sviju dlaka kuju planove kako da, poslije s'oma fašističke Njemačke, osiguraju svoje sebične protunarodne interese.

Istinski predstavnici naroda, koji svoj mandat nisu dobili izbornim smicalicama, već slobodno izraženom voljom naroda u okršaju narodno-

oslobodilačke borbe, donijeli su svoje odluke u duhu narodnog samoodređenja, svjesni da izvršuju tako volju naroda Jugoslavije, koji su pokazali ne samo da neće staro, već i šta hoće mjesto njega. Na ovom historijskom zasjedanju oni su oduzeli takozvanoj »jugoslavenskoj vladi« u inozemstvu prava zakonite vlade, jer se ona držala i drži neprijateljski prema veličanstvenoj borbi koju vode naši narodi, jer je ona, zlorabeći gostoprimstvo savezničkih zemalja, proturala laži i klevete o narodno-oslobodilačkom pokretu i našoj junačkoj vojsci, jer je ona, preko svog »ministra vojske« Draže Mihailovića, sklapala sporazume sa okupatorom i njegovim pomagačima u našoj zemlji, jer je ona kriva za bratoubilački rat koji je započeo Draža Mihailović. Isto tako, istinski pretstavnici naroda zabranili su povratak u zemlju Petru II. Karadorđeviću koji je pokrovitelj te sramne izdaje, koja je vršena i koja se vrši nad narodima Jugoslavije, koji je Dražu Mihailovića unapredio u čin armijskog generala, i odlikovao mnogo poznatih izdajnika i zlikovaca, a lišio čina one rodoljubive i poštene oficire bivše jugoslavenske vojske koji se bore u redovima Narodno-oslobodilačke vojske. Narodni pretstavnici iz sviju krajeva naše zemlje jednoglasno su proglasili Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije svojim vrhovnim zakonodavnim i izvršnim tijelom, a novostvoreni Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, na čelu s junačkim i mudrim vodom naših naroda, Maršalom Titom, kao svoj najviši izvršni organ, kao svoju zakonitu iako privremenu vladu, koja jedino ima pravo da govori u ime naše domovine, kako u njoj tako i pred inozemstvom.

Ove odluke potvrdile su krupne vojničke i političke uspjehe narodno-oslobodilačkog pokreta svih naroda Jugoslavije. One su jedina osnova na kojoj se može graditi dalje, razvijati naša borba za to, da podođe narodne borbe ne dograđe u svoje ruke stari ugnjetači, pljačkaši i reaktivneri, da se našim narodima osigura nacionalna ravnopravnost, demokratske slobode i dugotrajan mir, i da se tuđinskim zavojevateljima jednom za uvijek onemogući da dovode u pitanje nacionalni opstanak naroda Jugoslavije. To je ujedno jasan odgovor naših zbratimljenih naroda svim izrodima i izdajicama, političkim špekulantima i šćardžijama. To je dokaz da su naši narodi u ovoj surovoj borbi za opstanak ne samo tukli okupatora i njihove pomagače, već i učili. Onima koji se sada šuljaju k vlasti, kojima nije nimalo zazorno da radi toga služe zakletom našem neprijatelju — njemačkom fašizmu, naši narodi dovikuju: »Ne, nikada više!« — Nije to samo prazna izjava. Ona se oslanja na oružanu snagu naroda, na slavnu Narodno-oslobodilačku vojsku, ponos i vjernog čuvara ravnopravne, demokratske i federativne Jugoslavije. Ona se oslanja na Atlantsku povelju i odluke Moskovske konferencije, koje svakom narodu priznaju pravo da slobodno izabere oblik svog društvenog i državnog uređenja. U borbi protiv svih onih koji bi htjeli da nam ospore pravo samoodređenja koje smo platili potocima krvi i nečuvenim patnjama, narodi Jugoslavije

imaju i imat će na svojoj strani moćni i bratski Sovjetski Savez, kao i demokratske, slobodoljubive snage Engleske i Amerike.

NARODI JUGOSLAVIJE,

Svojom nadčovječnom borbom vi ste odbranili čast svoje domovine, podigli njezin ugled u svijetu, odbranili se od uništenja koje je bio spremao surovi i podli fašistički osvajač. Sve su to slavna djela zbog kojih se ponose podjednako junačka i slobodoljubiva djeca Srbije i Hrvatske, Slovenije i Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Makedonije, Vojvodine i Sandžaka. Blagodareći naporima i žrtvama, vi ste izvojevali pravo da sutra, kad sunce slobode obasja našu izmučenu, ali slavnu domovinu, budete kovači svoje sudbine, graditelji svoje srećne budućnosti.

Pobjeda je naša, sigurna i bliska. Raspada se omraženi Hitlerov »novi poredak« pod moćnim udarcima nepobjedive Crvene armije, pod udarcima engleskih i američkih kopnenih i zračnih snaga. Svaki dan jedinice naše slavne vojske oslobađaju nove gradove i sela naše zemlje. Ali pobjeda još nije izvojevana. Bio bi zločin prema našoj zemlji i onima koji još trpe od Hitlerovih razbojnika i njihovih slugu, ako ne bismo požurili sa istjerivanjem okupatora i uništenjem njegovih pomagača. Za ovo su potrebni pojačani naponi, samoprijegor i nove žrtve. Treba pokrenuti sve žive narodne snage, sve one koji vole ovu zemlju, a još stoje po strani. Neka nam u svetoj oslobodilačkoj borbi bude misao vodilja: što prije osloboditi domovinu našim vlastitim snagama. Svi oni koji osuduju izdajničke bande koje se kupe oko Draže Mihailovića, Nedića, Ljotića, Pavelića i Rupnika, koji mrze okupatora, koji u svojoj neprobuđenoj savjesti priželjkuju Hitlerov poraz, moraju da stupe još danas u naše redove. Posljednji je čas za sve one, koji su dosad sjedili u zapečku da se trgnu i da ustaju u borbu, jer takav stav pasivnog iščekivanja danas graniči sa izdajom. Samo u borbenim redovima narodno-oslobodilačkog pokreta dokazuje se vjernost narodu i ljubav prema svojoj zemlji.

Na našem putu bit će još mnogo teškoća, i žrtava, ali nam nikakva žrtva ne smije biti teška u borbi za ostvarenje velikog djela kome je već udaren temelj. Svi na veliki narodni posao, bez obzira na narodnost, vjeru i političko uvjerenje.

Stvarajmo nove divizije i korpuse Narodno-oslobodilačke vojske. Učvršćujmo narodno-oslobodilačku vlast i dižimo njen autoritet. Snažimo borbenu bratstvo naših naroda, zalag bolju budućnost naše zemlje. Zbijmo još tješnje svoje redove oko Antifašističkog vijeća i Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije.

Živjelo borbenu jedinstvo svih naroda Jugoslavije!

Živjela slavna Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije!

Živjela slobodna, demokratska, federativna Jugoslavija!

Živjelo Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije,
jedino zakonodavno i izvršno tijelo Jugoslavije!

Živio Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, jedini zakoniti
pretstavnik Jugoslavije u zemlji i pred inozemstvom!

Živio vođa naših naroda, junački i mudri Vrhovni komandant naše
slavne vojske, Maršal Jugoslavije, drug Tito!

Živjeli naši saveznici: Sovjetski Savez, Engleska i Amerika!

30. novembar 1943.

PREZIDIJUM
ANTIFASISTIČKOG VIJEĆA
NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE

KONFERENCIJA

DELEGATA ČLANOVA AVNOJ-A IZ HRVATSKE SA DRUGOM TITOM

Poslije Drugog zasjedanja AVNOJ-a drug Tito je održao posebne konferencije sa svakom delegacijom, pa i sa delegatima iz Hrvatske. Interesujući se za događaje i probleme Hrvatske drug Tito je između ostaloga, rekao sljedeće:

Ja sam u svom referatu naglasio, da će Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije izdati dekret o općoj vojnoj obavezi svih građana ove zemlje od 18 do 50 godina. Isto tako, moraće se dati jedna izjava o svim onim vojnicima i oficirima, koji bi se i dalje nalazili na strani Njemaca, bilo u hrvatskoj vojsci bilo u kojim drugim jedinicama.

Drug Tito je zatim rekao:

Poznato mi je stanje u Hrvatskoj. Situacija u Hrvatskoj je takova da se domobranstvo bori protiv naše vojske, doduše loše, ali se ipak bori. Sa domobranstvom stanoviti reakcionarci iz Mačekove klike vode špekulaciju. Sramota je voditi takovu politiku, jer ovo su historijski dani, u svijetu se odigrava džinovska borba, koja je obuhvatila čitav svijet. Zato nema nikakvog opravdanja ostati u domobranstvu. Moraćemo domobrane odsada smatrati otvorenim izdajcima, nešto slično četnicima, jer su na strani okupatora i želi se da budu rezerva reakciji. Tim više nema mjesta špekulaciji jer se rat ne vodi za stranačke interese već za čistu, pravu slavensku Hrvatsku.

Govoreći o položaju i zadacima u Hrvatskoj, drug Tito je naglasio:

Za Hrvatsku je preko potrebna jednodušnost i sloga, sloga unutar naših redova. Ako tko zbog ličnih interesa unosi smutnju treba ga ukloniti. Ne trebamo nepoštenih pa makar nam i koristili. Danas nema razloga za nepovjerenje prema nama komunistima. Oni koji misle da komunisti u ovoj borbi imaju neke posebne interese, da špekuliraju, moraju znati da komunisti ne mogu ginuti za neke sitne i špekulantske stvari. Komunisti se ne smiju gledati kroz prizmu sektaša. Nigdje ne stoji da se mora početi od 1917 god., borba se počela voditi od 1941. U prah i pepeo padaju teorije o nasilju i krvi revolucije. Razumljivo

je da je u SSSR bilo krvavo, bilo je barikada, ali tamo se tada rušio srednjovjekovni mrak. Naprotiv priključenje Estonije, Litve, Letonije i Bjelorusije primjeri su gdje su dobrovoljci radnici, seljaci, srednji slojevi, inteligencija pristupili SSSR-u, jer su tamo vidjeli život sreće i blagostanja. Fakat da SSSR nosi glavni teret rata i da će glavni udarac Njemačkoj zadati Crvena armija, garantuju i našem narodu da će moći u slobodi slobodno da uredi svoju domovinu i zemlju kako on to želi. U omjeru prema džinovskim naporima Crvene armije saveznici i mi sa našim borbama činimo srazmjerno malo.

U Narodno-oslobodilačkoj borbi Hrvatska igra važnu ulogu, jer su Hrvati i Hrvatska bili nosioci borbe protiv velikosrpske reakcije. Ali, Hrvatska i Hrvati mogu odigrati još značajniju ulogu ukoliko se jedinstveni Hrvati ujedine u jedinstvenoj borbi svih Hrvata i Srba na teritoriji Hrvatske, u borbi za slobodnu, demokratsku, federalnu Hrvatsku u sklopu slobodne, demokratske, federativne Jugoslavije. Baš zbog toga potrebno je likvidirati unutarnje neprijatelje, jer su oni opasniji od okupatora.

— Naša Narodno-oslobodilačka borba prošla je kroz najveće teškoće i kroz najveće ofenzive. Ofenziva ukoliko ju i poduzme neprijatelj ne može više imati onih razmjera, koje su imale ranije ofenzive. Borba koju naši narodi vode je posljednji boj. U toj borbi moramo samo biti uporni, jer upornost je jača od tenkova i aviona.

Zatim je drug Tito iznio niz primjera upornosti koju je on sprovodio prilikom velikih neprijateljskih ofenziva na naš centralni oslobođeni teritorij i prilikom raskrinkavanja izbjegličke jugoslavenske vlade u Londonu. Ta upornost danas žnje plodove.

Govoreći o zvjerstvima, koje okupator vrši, drug Tito je rekao da će se ako se s tim zvjerstvima nastavi sa strane NOV-a poduzeti represalije i kao što okupator vješa nevini narod po telegrafštangama, da će isto tako biti i vješani i njemački oficiri, koji izvršavaju gnusne zločine i nasilja.

U pogledu ratnih zarobljenika i interniraca koji se nalaze u Italiji, drug Tito je rekao da su emisari jugoslavenske izbjegličke vlade pokušavali iste pridobiti za stvar te vlade, ali da su ratni zarobljenici i internirci izjavili da žele da se bore pod Vrhovnim zapovjedništvom naše Narodno-oslobodilačke vojske.

Sada se radi na tome, da im se omogući povratak u domovinu i stupanje u redove naše Narodne armije.

U vezi sa zahtjevom AVNOJ-a da se našoj NOV izade u susret u pitanju liferovanja ratnog materijala, drug Tito je rekao da će se ratni materijal dobijati od saveznika u velikim količinama, samo da je potrebno osigurati istovar i prijem robe. U pogledu aviona, da se od

saveznika traže avionske baze u Italiji, da su jugoslavenski piloti koji su ranije uspjeli pobjeći iz Jugoslavije prilikom sloma poslali izjavu priznanja Vrhovnog štaba i svoju želju da se pod rukovodstvom Vrhovnog štaba sa avionima koje budu primili bore u svojoj domovini.

Gledajući na razvoj događaja Tito je rekao:

Ma kako velika opasnost prijetila ne trebamo se ničega bojati kada je narod svjestan da se bori za sebe. Svjest kod naroda treba postići upornim dokazivanjem, upornost je jača od tenkova i aviona.

Tu je Tito spomenuo primjer upornosti pri prodoru istine u svjetskoj javnosti o nama gdje smo vrlo naporno tek poslije 2 godine prodrli.

N A C R T

STATUTA AVNOJ-A

I. Ustrojstvo narodne vlasti

Član 1. Kao najviše predstavničko telo naroda Jugoslavije AVNOJ je vrhovni organ narodne zakonodavne i izvršne vlasti i vrhovni predstavnik suvereniteta naroda i države Jugoslavije kao celine za vreme narodnooslobodilačkog rata.

Član 2. AVNOJ deluje preko svojih plenarnih zasedanja, preko svog (Prezidiuma i svog) Predsedništva, kao i preko NKOJ kao svog izvršnog organa za celu državnu zajednicu, preko zemaljskih AVNO-a kao najviših zakonodavnih i izvršnih organa narodne vlasti pojedinih zemalja i pokrajina i preko narodno-oslobodilačkih odbora kao osnovnih organa narodne vlasti u svima zemljama Jugoslavije.

Član 3. Zakonodavnu vlast vrši AVNOJ neposredno na svojim plenarnim zasedanjima ili preko svog (Prezidiuma) Predsedništva u vremenu između svojih zasedanja.

II. Dužnosti AVNOJ-a

Član 4. U nadležnost AVNOJ-a spada:

a) donošenje odluka sa zakonskom snagom za Jugoslaviju kao celinu;

b) potvrđivanje ili ukidanje odluka, rešenja ili naredaba koje između zasedanja AVNOJ-a donosi (Prezidium) Predsedništvo AVNOJ-a, ili NKOJ ili pojedini poverenici NKOJ;

c) Ukidanje odluka, rešenja ili naredaba Zemaljskih veća ili njihovih izvršnih organa u slučaju da ne odgovaraju duhu odluka donetih za celu državnu zajednicu;

d) pitanja rata i mira;

e) ratifikacija ugovora sa drugim državama;

f) regulisanje odnosa i rešavanje sporova između pojedinih sa-veznih zemalja i autonomnih pokrajina i regulisanje odnosa i rešavanje sporova njihovih zemaljskih organa vlasti prema vrhovnim organima vlasti Jugoslavije kao celine;

- g) vršenje prava amnestije i pomilovanja u okviru cele države;
- h) biranje (Prezidiuma) Predsedništva AVNOJ-a.

III. Dužnosti (Prezidiuma) Predsedništva

Član 5. Predsedništvo (Prezidium) AVNOJ-a bira se na punom zasedanju AVNOJ-a i sastoji se od predsednika, šest (zamenika predsednika) potpredsednika i dva sekretara (koji sačinjavaju Predsedništvo Prezidiuma) i najmanje 40 članova (Prezidiuma) Predsedništva.

Član 6. (Prezidium) Predsedništvo odgovara za svoj rad punom zasedanju AVNOJ-a.

Član 7. Pored vršenja, u vremenu između zasedanja AVNOJ-a, svih u čl. 4 pobrojanih njegovih funkcija, osim samog biranja (Prezidiuma) Predsedništva, (Prezidium) Predsedništvo:

- a) predstavlja AVNOJ prema vani;
- b) saziva i otvara zasedanja AVNOJ-a, rukovodi njegovim radom, sprema dnevni red za zasedanje, sprovodi zaključke AVNOJ-a Nacionalnom Komitetu;
- c) raspušta Veće i raspisuje nove izbore;
- d) imenuje Nac. Komitet Oslobođenja Jugoslavije;
- e) podeljuje odlikovanja i počasti;
- f) postavlja i opoziva opunomoćene predstavnike pri stranim državama;
- g) prima akreditivna i opozivna pisma predstavnika stranih država;
- h) sprovodi opštenarodni referendum po svojoj inicijativi ili na predlog jednog od zemaljskih veća;
- i) objavljuje na jezicima svih saveznih jedinica zakone koje je donelo puno zasedanje AVNOJ-a ili samo Predsedništvo (Prezidium), s potpisima predsednika i sekretara Predsedništva (Prezidiuma).

Član 8. U posebne dužnosti Prezidiuma spada:

- a) pripremanje izbornog reda za Ustavotvornu skupštinu;
- b) priprema nacрта ustava za Demokratsku Federativnu Jugoslaviju;
- c) utvrđivanje osnovnih načela zakonodavstva u opšte u cilju jačanja ravnopravnosti naroda, bližeg povezivanja federativnih jedinica i učvršćenja demokratije.

IV. Poslovanje AVNOJ-a

Član 9. Zasedanje AVNOJ-a saziva (Prezidium) Predsedništvo po mogućnosti dva puta godišnje.

Vanredna zasedanja saziva (Prezidium) Predsedništvo kad to nade za potrebno po vlastitoj inicijativi ili na zahtev jednog od zemaljskih veća.

Svako zasjedanje otvara se saopštenjem dnevnog reda od strane (Prezidiuma) Predsedništva. Dok se usvojeni dnevni red ne iscrpe, zasjedanje, kako redovno tako i vanredno, ne može se prekidati ni odlagati, osim u slučaju jače sile.

Član 10. Za rukovođenje zasjedanjem Veća za sve vreme jednog zasjedanja bira zasjedanje odmah po otvaranju zasjedanja šest pretседavajućih i dva zapisničara.

Svaki od većnika koji želi da govori na sednici prijavljuje se pretседniku. U slučaju potrebe pretседnik ili jedan ili više većnika predlažu zaključenje liste govornika.

Vreme govora u debati određuje zasjedanje na predlog pretседnika ili većnika.

Zapisničari vode zapisnik zasjedanja i pomažu pretседavajućem u tehničkom otpravljanju sedničkih poslova.

Član 11. Odmah iza izbora pretседavajućih i zapisničara zasjedanje bira mandatnu komisiju koja proverava punomoći većnika. Ova se komisija sastoji od najmanje 6 članova i ona bira iz svoje sredine pretседavajućeg i zapisničara komisije. Čim obavi pregled punomoći i sastavi zapisnik, komisija ga iznosi pred zasjedanje. Na predlog mandatne komisije zasjedanje odlučuje o priznanju ili nepriznanju punomoći za svakog većnika.

Mandatna komisija je stalna za sve vrijeme punomoćstva AVNOJ-a.

Član 12. Svaki od vijećnika ima pravo da stavlja pitanja i predloge sa obrazloženjem.

Dužnost je svakog vijećnika da prisustvuje svim sjednicama i da prihvati i izvrši povjereni mu posao.

Nedolaženje na sjednice Vijeća bez opravdanih razloga, nesavjesno vršenje dužnosti kao i ogriješenje o čast narodnog zastupnika, povlače za sobom gubitak mandata na predlog mandatne komisije.

Član 13. Za otpravljanje poslova na zasjedanju biraju se iz redova vijećnika stalne ili privremene komisije.

Pored mandatne komisije stalne su: finansijska komisija i zakonodavna komisija.

Član 14. Predloge pojedinih vijećnika, ako se odnose na pitanja za koja postoji stalna ili privremena komisija, može zasjedanje uputiti na prethodno razmatranje nadležnoj komisiji.

Svaka komisija bira iz svoje sredine pretsjedatelja i zapisničara.

Član 15. Puno zasjedanje AVNOJ-a sposobno je za rad i donošenje odluka ako zasjedanju prisustvuje najmanje polovina ovjerenih vijećnika. Sve odluke AVNOJ-a punovažne su kad su izglasane natpolovičnom većinom glasova prisutnih vijećnika.

U slučaju jednake podjele glasova smatra se da je predmet o kome se glasa, odbijen.

Glasa se lično ili preko punomoćstva, dizanjem ruku, ustajanjem, poimenično, te tajno listićima.

O načinu glasanja odlučuje pretsjedatelj.

Član 16. Odluke punog zasjedanja AVNOJ-a imaju snagu zakona za cijelu Jugoslaviju i postaju odmah izvršne.

Njih je Prezidium dužan uvesti po redu u popis odluka i objaviti odmah s potpisom pretsjednika i sekretara.

V. Poslovanje Prezidiuma

Član 17. Prezidium AVNOJ-a dužan je biti stalno na okupu bar sa polovinom svojih članova kako bi bio sposoban za donošenje odluka. Pri glasanju odlučuje natpolovična većina prisutnih članova. U slučajevima jednake podjele glasova smatra se da je predmet o kome je glasano odbijen.

Sjednice Prezidiuma saziva Pretsjedništvo koje sprema dnevni red i rukovodi sjednicama. Pretsjedništvo je dužno članove Prezidiuma blagovremeno obavjestiti o dnevnom redu i dostaviti im potrebne materijale radi blagovremenog proučavanja.

Član 18. Po potrebi Pretsjedništvo može sazivati zajedničke sjednice Prezidiuma sa Nacionalnim Komitetom ili pozvati na sjednice rukovodioce raznih komisija Vijeća ili pojedine državne potsekretare.

Član 19. Zapisnike sjednica Prezidiuma vodi drug sekretar. Zapisnik prošle sjednice ovjerava se i potpisuje na početku naredne sjednice.

Član 20. Dužnost je svakog pojedinog člana Prezidiuma da prisustvuje sjednicama, da učestvuje u pretresanju predmeta i izvrši povjereni mu posao. Nedolaženje na sjednice bez opravdanih razloga i nesavjesno vršenje dužnosti povlači za sobom gubitak članstva u Prezidiumu.

Član 21. Prezidium je dužan pripremiti izvještaj o svome radu za naredno zasjedanje AVNOJ-a kome polaže računa o svome radu. Posebno je Prezidium dužan podnijeti zasjedanju AVNOJ-a na naknadno odobrenje sve odluke sa zakonskom snagom koje je doneo u vremenu između dva zasjedanja AVNOJ-a.

Član 22. Ovaj poslovnik stupa odmah na snagu.

I Z V E Š T A J I

GLAVNOG NARODNO-OSLOBODILAČKOG ODBORA VOJVODINE AVNOJ-U

ANTIFAŠISTIČKOM VEĆU NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Učestvujući u slavnoj borbi za oslobodeñje od fašističkog varvarstva i u stvaranju nove, narodne države, Vojvodina je s oduševljenjem primila i usvojila vaše istorijske odluke.

Sa svoje prve sednice, Glavni narodno-oslobodilački odbor Vojvodine pozdravlja vaše odluke i nastojace svim snagama da se one oživotvore i u Vojvodini. U ime naroda Vojvodine, koji su mnogo prepatili od nemačko-madarskih okupatora i njihovih ustaško-nedićevsko-četničkih slugu, ali koji su ustali u nepoštednu borbu protiv njih, izražavamo vam priznanje za dosadašnji rad na učvršćenju borbenog bratstva naših naroda, koje će se rascvetati još više po okončanju rata, kao i za već postignute rezultate u radu na veličanstvenoj izgradnji budućeg zajedničkog doma svih naših naroda — naše nove, narodne države.

Vaše odluke o pretvaranju AVNOJ-a u vrhovno zakonodavno i izvršno telo kao i o stvaranju prve naše narodne vlade, Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, primljene su u Vojvodini s oduševljenjem; u načelu federativnog i demokratskog uređenja Jugoslavije oni su videli jedinu garantiju za svoju budućnost, a vaša odluka o oduzimanju prava zakonite vlade takozvanoj jugoslovenskoj vladi u inostranstvu odgovara opštoj želji naših naroda, koji proklinju sve izdajnike i na svome tlu vode nemilosrdnu borbu do istrebljenja protiv njih.

Glavni narodno-oslobodilački odbor Vojvodine smatraće da je ispunio svoju dužnost ako načela, koja je proglasio AVNOJ, u potpunosti sprovede u narodnosno veoma složenoj i po okupatoru nasilno rasparčanoj Vojvodini.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

12 marta 1944

Za Glavni
narodno-oslobodilački odbor Vojvodine
Nikola Grulović, s. r.

POZIV SVIMA DEMOKRATSKIM RODOLJUBIMA

Izdržali smo najkrvaviju reakciju fašističkih okupatora i njihovih otvorenih kao i prikrivenih pomagača, domaćih izdajica. Svi nasilni pokušaji neprijatelja da nas razdvoje, da nas istrebljuju sami ili preko oružanih slugu novostvorenih izdajničkih vlada na području Jugoslavije i nenarodne vlade u inostranstvu, urodili su drugim plodom: u svima našim pokrajinama podigli su se oslobodilački ustanci, iz njih su nikli naši dični partizanski odredi i Narodno-oslobodilačka vojska, a na političkom polju razvio se borbeni antifašistički opštenarodni pokret.

Ova zajednička narodno-oslobodilačka borba, kojoj na čelu stoje odlični prvoborci maršal Josip Broz-Tito i dr Ivan Ribar, stavlja nam u izgled konačno oslobođenje, uz moćnu podršku i zaštitu bratske Sovjetske Rusije i uz pomoć savezničke Engleske i Amerike.

Naša borba protiv fašističkih neljudi sviju vrsta, koja je teška ali slavna, približuje se konačnoj odluci. Dospelo je krajnje vreme da svi čestiti sinovi i kćeri naroda punom merom učestvuju u ovoj presudnoj borbi, da svi damo od sebe sve što možemo, da time i sami izvojujemo pravo na slobodu i na častan život u svojoj demokratskoj, narodnoj državi.

Rukovoden ovim časnim ciljem, pristupio sam otvoreno i bez ograde narodno-oslobodilačkom pokretu, spreman da opštem dobru doprinesem sve što mi je u moći. Sa istom pobudom obraćam se svojim ranijim političkim saradnicima i jednomišljenicima i potsećam ih da smo se i pre ovoga rata, u Samostalnoj demokratskoj stranci, u Seljačko-demokratskoj koaliciji, u Bloku narodnog sporazuma i u Vojvođanskom pokretu — uvek istinski zalagali i borili za narodnu slobodu i za socijalnu pravdu. Dosledno našem političkom stavu u prošlosti, nalazim ne samo da nam je sada mesto u narodno-oslobodilačkom pokretu, nego da treba i da prednjačimo primerom. Zato pozivam svoje ranije političke pristalice da i oni, ukoliko to do sada već nisu učinili, što pre pridu zajedničkoj borbi, kao što su nam to primerom pokazali naši odlični politički prvaci dr Rade Pribićević, dr Vojislav Kecmanović, Sreten Vukosavljević, dr Ljubo Leontić i mnogi drugi.

Naročito se obraćam na čestite i napredne rodoljube Vojvodine, bez obzira na njihovu političku pripadnost, koji su zbog neobaveštenosti dosad ostali po strani, i pozivam ih da se u ovom poslednjem času odlučno opredele za opštu narodno-oslobodilačku borbu, jer je to jedini pokret koji nam sprema časnu sutrašnjicu.

Setimo se neprebrojivih, ničim neopravdanih žrtava istrebljivog srpskog naroda, koje traže pravednu odmazdu, setimo se svih teških žrtava na našem slovenskom jugu: učinimo, dakle, krajnji napor

za uspeh započete opšte oslobodilačke borbe do krajnje pobede — odužimo se svome narodu i svojoj časti.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Februara 1944

Aleksandar Šević, s. r.

posednik iz Rume, član I. O. Samostalne
demokratske stranke i član Glavnog NOO
Vojvodine

GLAVNI NARODNO-OSLOBODILAČKI
ODBOR VOJVODINE

ANTIFAŠISTIČKOM VEĆU NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Dragi drugovi,

Glavni narodno-oslobodilački odbor Vojvodine, koji je krajem oktobra prošle godine formiran kao inicijativni odbor sa tri člana, konstituisan je i provizorno popunjen 10 marta o. g. i održao svoju prvu radnu sednicu. Odbor je i dosad istupao javnim deklaracijama, cirkularnim pismima, uputstvima nižim NOO-ima i povezivao se s Komunističkom partijom, Glavnim štabom i svim antifašističkim organizacijama radi što punije saradnje na mobilizaciji i na sprovođenju kampanje za pomoć vojsci, — no tek sada su podeljeni sektori rada i otsada će delovati kao centralno rukovodstvo u Vojvodini. Prva tri člana Glavnog NOO su mesecima bila na tri razne strane, jedan se još nije vratio iz Bačke. Boravak na terenu je svakako koristio nižim odborima, ali je onemogućavao funkcionisanje Odbora kao rukovodećeg centra.

U Glavni NOO Vojvodine ušlo je sada pet članova, s tim da se izvršni odbor popuni što pre pogodnim ličnostima raznih narodnosti, a da se stvori i širi odbor. Zasad još za to ima prilično smetnji. Pored ostalog, vrlo mali broj ranijih političkih radnika, pripadnika demokratskih partija, učestvuje u narodno-oslobodilačkom pokretu, i relativno mali broj javnih radnika i inteligenata uopšte. Ranije političke stranke ili se ne osećaju, ili se osećaju kao negativna pojava, zbog svoje veze s okupatorima. Razume se, utoliko je veći uticaj i popularnost Komunističke partije, koja je bila i ostala jedini pobornik narodne slobode i demokratije, a čiji članovi, svojim organizatorskim sposobnostima i svojom avangardnom aktivnošću od početka do danas pružaju najdragoceniju pomoć kako našim vojnim jedinicama, tako antifašističkim organizacijama i NOO-ima kao organima narodne borbe i narodne vlasti. Tako da u Vojvodini imamo pojavu da svi oni koji se ističu u

borbi protiv okupatora i izdajnika imaju težnju da postanu komunisti. A zbog nedovoljne teoretske izgrađenosti učesnika u masovnom pokretu, javljala su se izvesna skretanja s linije narodno-oslobodilačke borbe, koja su, međutim, skoro svugde ispravljena. Svakako da pred nama još stoji zadatak da okupimo sve one nekompromitovane elemente koji su dosad bili pasivni, i da prodremo jače u gradove.

Pretsednik provizorno popunjenog Glavnog NOO Vojvodine je Nikola Grulović, sekretar Jovan Popović, a članovi: Aleksandar Šević, posednik iz Rume, član IO SDS, Luka Mrkšić, dosadašnji sekretar ONOO-a za Istočni Srem, i dr Slavko Kuzmanović, pravnik iz Novog Sada.

Dužnosti su ovako podeljene: privreda, Aleksandar Šević; snabdevanje vojske, Luka Mrkšić; upravno-sudski poslovi, dr Slavko Kuzmanović i kultuno-prosvetni rad sa političkom propagandom, Jovan Popović. Za ostale sektore predviđena su pogodna lica.

Opšte stanje u oblastima Vojvodine

Stanje u tri oblasti Vojvodine veoma je različito, ne samo zato što su one, pri rasparčavanju Jugoslavije, podeljene između Hortia, Pavelića i banatskih Švaba, nego što se i narodno-oslobodilačka borba u njima različito razvijala. U Banatu tek u poslednje vreme oživljuje pokret koji je na samom početku krvavo ugušen, a na mesto najboljih prvoboraca, mahom izginulih, tek posle duže pauze stupaju sasvim novi kadrovi. U Bačkoj, gde je mađarski teror besprimerno besneo, sve do skora nije bilo masovnijeg organizovanog otpora. I za Banat i za Bačku-Baranju sada Srem predstavlja privlačni centar, a za sve tri oblasti zajedno — Bosna, u čijem istočnom delu operiše XVI Vojvodanska divizija. U Sremu pak, gde se ustanak počeo razgarati u leto 1942, on se razvijao tako da danas, iako u njemu nema stvarno slobodne teritorije, imamo opštenarodni otpor, dobro organizovanu pozadinu fronta koja je i sama neka vrsta fronta, i već prilično razvijenu narodnu vlast.

Ima i u Sremu srezova gde se pokret, zbog jakih neprijateljskih uporišta i zbog pretežnosti nemačkih i ustaških elemenata, teško razvijao i nije pokazao velike rezultate (Karlovački i Županjski srez), sem toga su neki delovi Zapadnog Srema tek prošle jeseni preuzeti od Slavonaca, te ranije nesigurno postavljene NOO-i i masovne organizacije tek sada hvataju čvršći koren. A upravo u dva od tri sreza Zapadnog Srema najviše su složeni i narodnosni odnosi. U srezovima Zapadnog Srema je jedan deo Hrvata bio zahvaćen ustaškim pokretom, od koga sve više otpadaju, no veći deo je bio pod uticajem izdajničke klike oko Mačeka, koji se još oseća. Još uvek ima koševljivaca, koji doduše dezerтираju iz Pavelićeve vojske ali još ne prilaze narodno-oslobodilačkoj vojsci. Ipak, sve veći broj Hrvata prilazi našoj vojsci, ranije slavons-

skim a sada vojvodanskim jedinicama. Radi ometanja borbenog zbliženja Hrvata i Srba u tim krajevima javljaju se, uz potporu ustaša, grupe Draže Mihailovića, koje su bez veze sa masama. Možemo reći da Draža Mihailović u celom Sremu nema nikakvog uticaja, naprotiv, nailazi na jednodušnu mržnju i otpor. Napominjemo samo slučaj Kupinova, gde su sami seljaci, uz pomoć male partizanske grupe, likvidirali jednu četničku »brigadu« koja se, u jeku nemačko-ustaško-belogardejske ofanzive, prebacila preko Save. U Bačkoj su se dražinovski i »kralju odani« elementi, ustvari nesamostalne klike, potpuno javno povezale s mađarskim okupatorima, a isto tako u Banatu s nemačkim vlastima i Nedićem, tako da se njihov uticaj svodi na okupatorski teror, no ipak još uspevaju da donekle pasiviziraju jedan deo masa. Odluke s drugog zasedanja AVNOJ-a, stvaranje Nacionalnog komiteta, kao i međunarodna afirmacija političkih tekovina naše borbe mnogo su oslabili uticaj izbegličke vlade. Mnogo je u tim oblastima postignuto postavljanjem rada NOO-a na solidnije osnove, a i uticajem naše štampe koja dopire već gotovo svugde. Karakteristična je pojava da je u Banatu pretrpela potpuni krah Neđićeva mobilizacija uz podršku dražinovskih elemenata. Dolazilo je do fizičkog otpora, a veliki deo nasilno obučениh pobegao je. Povećava se priliv novih boraca u naše odrede i brigade i iz Banata i iz Bačke. Stvaranje kanala za prebacivanje i vezu, kao i njihovo obezbeđenje, teško je, a često se, provaljeni, moraju obnavljati.

Specifičnost NOO-a u tri oblasti Vojvodine

Narodno-oslobodilački odbori u Banatu i Bačkoj tek hvataju čvršćega korena. Samo u malom broju mesta oni su organizaciono izgrađeni. Još nema reči o tome da oni mogu predstavljati narodnu vlast, iako se nastoji da se oni već sada osposobljavaju za to, pogotovu što se u Bačkoj očekuju promene koje treba pravilno iskoristiti. Zasad se rad NOO-a u tim potpuno okupiranim oblastima svodi na mobilizaciju i pomoć borcima, na skrivanje progonjenih, na skupljanje priloga i rasturanje narodno-oslobodilačke štampe, a ponegde još i na pomoć partizanskim porodicama. U Banatu radi 17 MNOO-a, sreskih ni okružnih još nema. Iz Bačke još nemamo tačan broj, postavljen je jedan ONOO. U Sremu, međutim, od 172 mesta 127 imaju MNOO, i to Istočni Srem ima 92 MNOO-a u 107 mesta. Ti NOO-i sve se više osposobljavaju da stvarno vrše narodnu vlast. U celom Sremu ima oko 70 mesta koja se nazivaju »oslobodenim«, iz kojih je proterana fašistička vlast a narod u potpunosti ignoriše sva okupatorska i ustaška naredjenja. MNOO-i postoje i u 4 grada, u Zemunu, Rumi, St. Pazovi i Irigu, iako su to jaka neprijateljska uporišta. NOO zemunski bio je vrlo aktivan u mobilizaciji i snabdevanju vojske gradskim artiklima. Dva ONOO-a obuhvataju radom čitav Srem, u svakom srezu ima

SNOO, sem što je u Županijskom slab, a u Karlovačkom tek obnovljen posle pogibije ranijih članova.

Broj »oslobođenih« mesta varira uvek za nekoliko, jer fašisti pokušavaju silom da uspostave svoju vlast. U sva ta mesta fašisti vrše povremene upade, s blokadama ili bez njih, uvek s velikim snagama, uz primenu terora. To im je jedini način da dodu do namirnica a i do radne snage, ukoliko nekoga uhvate. Bilo je i u celom Sremu nekoliko opsežnih akcija »čišćenja«. Tim prilikama padale su dragocene žrtve, odvođeni su mnogi u logore ili na rad u Nemačku a neki kao taoci streljani. Narod se pred svim tim nasrtajima skriva i jednodušno opire, i posle prve depresije rad brzo oživi. U Zemunu su ustaško-nemačke vlasti nameravale da sprovedu raciju kao u Zagrebu, ali je nisu sproveli. Činjenica je da je ustaški policijski aparat u Sremu, čak i uz pomoć Gestapoa, slabiji od mađarskog policijskog aparata u Bačkoj (gde stalno ima i velikih garnizona) i petokolonskog u Banatu (gde su garnizoni mali), no odlučnije je to što je u Sremu izdajstvo skoro likvidirano, a u Banatu i Bačkoj se sada tek pristupa drastičnijem suzbijanju te raširene pojave.

Popaljena i raseljena sela, briga o postradalima

Na okupiranoj teritoriji ima veliki broj potpuno popaljenih i delimično istrebljenih sela, no NOO-i još ne mogu preuzimati brigu o postradalima i izbeglicama. No ima i u Sremu sela koja su fašisti popalili, opljačkali ili raselili, oko 10. NOO-i, uz pomoć pozadinskih vojnih vlasti i naših jedinica, pobrinuli su se za postradale, a uz pomoć AFŽ-a i USAOJ-a zbrinjavaju sve one kojima je pomoć potrebna. Tu spadaju, sem partizanskih porodica, pogorelaca i izbeglica, još i brojni invalidi, ranjenici i bolesnici. »Bolnice« su razmeštene po kućama, i ima čitavih bolničkih sela, koja i hrane i brane svoje ranjene ili bolesne borce. NOO-i su naselili izbeglice na novim naseljima, ali to nije bilo uvek moguće, jer su ponekad sami fašisti vršili preseljavanje. Tako su okupatorske vlasti izvršile »razmenu« između 4 sela, t.j. grupisali Švabe u Putincima i Vognju, a Srbe sabili u Grabovcima i Obrežu. Opaža se tendencija okupatora da nemački živalj koncentriše blizu pruge i jačih uporišta. Već je doseljen jedan broj švapskih porodica iz Bosne i Slavonije, i mogu se očekivati dalji pokušaji preseljavanja. U nekim selima Švabe nisu htele da prime Švabe iz drugih sela, koji su se ograđivali o svoje Srbe, niti davale da presele »njihove« Srbe — jer hoće da imaju »alibi«. U jedno od najomrznutijih sela, Krčedin, doseljeno je 40 porodica iz Slavonije, koje među starosedeočima-Švabama šire protest protiv Hitlera. — Naši NOO-i i anti-fašističke organizacije nastoje da iz fašističkih uporišta izvuku sve koje mogu, a o nesposobnima za borbu vode brigu.

Snabdevanje vojske i mobilizacija

NOO-i Srema s relativno zadovoljavajućim uspehom zbrinjavaju tu pozadinu, pored toga što dobrovoljnim narodnim priozima izdržavaju šest vojvodanskih brigada u Bosni a dva sremska i jedan bački odred na svojoj teritoriji. Sem snabdevanja vojske, NOO-i Srema obavljaju i posao oko mobilizacije (u dva sreza je stopostotno uspela, dok u ostalim još nije potpuno sprovedena), a sem toga i oko snabdevanja, smeštaja i prebacivanja regruta iz Srema, Banata i Bačke, uz pomoć pozadinskih vojnih vlasti. To prebacivanje je složeno, dugotrajno i ponekad opasno, naročito za vreme akcija »čišćenja« ili prolaza neprijateljske vojske.

Priloženi brojevi prikaz pokazuje koliko narodnih priloga su NOO-i Srema, u saradnji s antifašističkim organizacijama, predali XVI Diviziji u toku 1943 i januaru 1944. No sem toga naš narod i neposredno pomaže jedinice na terenu, ponekad i brigade, regrute i političke radnike, davanjem stana, hrane i odeće kao i mnogim uslugama. O tim neposrednim darovima naroda nema statistike.

Privreda

U Banatu, Bačkoj i Baranji ne može se još pristupiti organizovanju privrednog života, pa se čak ne mogu iz ovih krajeva dobiti ni podaci. NOO-i tu uglavnom rade na tome da narod ne daje ništa uzurpatorskim vlastima, da sabotira naredbe, da ne trguje s fašistima, da ne ide na prisilni rad nego u našu vojsku. U prošloj godini izvršeno je i u Banatu i u Bačkoj nekoliko sabotaža koje su nanele tešku štetu nemačkoj ratnoj privredi. I u Sremu je prošle godine sistematski uništavano sve što bi palo u ruke neprijatelju, no još više je radeno na spasavanju hrane za narod i za vojsku. Pošto su vršalice radile samo pod fašističkim nadzorom, neke su uništene, no mnogo češće su otete ispod fašističke kontrole a hrana skrivana. NOO-i upravljaju napuštenim, petokolonaškim i crkvenim imanjima (samo manastir Šišatovac ima 500 jutara), uz pomoć AFŽ-a i USAOJ-a obraduju imanja partizanskih porodica i postradalih, organizuju obrađivanje zemlje, razmenu dobara, zanatstvo, ponegde i meljavu, preradu kože i suncokretovog semenja. S obzirom na novu direktivu, u vezi s perspektivom na brzu pobedu, ove godine će se organizovati puno zasejavanje obrađive zemlje. To je politički moguće, sem u neprijateljskim uporištima, samo se pokazuje znatan nedostatak ljudske i stočne radne snage, kao i činjenica da će teško biti obraditi atare nasilno raseljenih sela. Mnogo će zavisiti i od vojničke situacije, naime neće li veće neprijateljske snage, koje se povremeno nastanjuju u oslobođenim selima (kao upravo sada u dva čitava sreza) ometati rad. Uzevši u obzir te okolnosti i tu oskudicu u radnoj snazi, NOO-i su inače sposobni da organizuju obradu čitave zemlje, uz pomoć radnih jedinica USAOJ-a i AFŽ-a. Za ovogodišnju poljoprivrednu kampanju moraće se tražiti i saradnja vojske,

kako u pogledu ljudske radne snage i stoke za vuču, tako i u pogledu obezbeđenja radova, za slučaj neprijateljskih pokušaja ometanja.

Trgovina se na oslobodenoj teritoriji nalazi pod kontrolom NOO-a, ubedivanjem se suzbija izvoženje iz sela na tržište, no zbog prilične jednoobraznosti proizvoda pojedinih krajeva međusobna razmena ne zadovoljava potrebe, a veza s Bosnom teška je. U vezi s dozvolom ograničene prodaje kukuruza i alkohola pojavili su se slučajevi šverca, koji se mora suzbijati.

Upravna služba

NOO-i funkcionišu kao narodna vlast ne samo po »oslobodenim« sremskim selima, nego i po nekim mestima u kojima formalno ili poluefektivno još postoji fašistička vlast. U nekim mestima, naime, fašistička opština postoji samo formalno, bez ikakvog uticaja, ili čak podložna odredbama NOO-a, no ima i mesta u kojima pored zvanične opštine postoji i žandarmerijska stanica ili manji garnizon, a ipak NOO-i vrše narodnu vlast. Od prošle jeseni po NOO-ima Srema ustrojava se uredna administracija s knjigovodstvom, a to se postavilo, u ograničenoj meri, i pred NOO-ima okupiranih oblasti. Ipak još izveštaji nižih odbora višima nisu uredni ni potpuni.

Sudovi obrazovani pri NOO-ima uspešno rešavaju sporove među seljacima, narod Srema uopšte se ne obraća fašističkim sudovima. U Banatu, Bačkoj i Baranji narod još oseća strahopoštovanje prema »vlasti«, i još treba nastojati da uzurpatorsku vlast ne smatra vlašću prema kojoj treba biti »lojalan«.

Glavni NOO Vojvodine štampao je formulare za popisivanje ratnih zločinaca, a naloženo je i sastavljanje spiskova lica oteranih u logore i na rad, kao i opljačkane narodne imovine. Ti se spiskovi u celoj Vojvodini popunjavaju. Kad budemo imali podatke i pregled, dostavićemo vam.

Borbu protiv izdajnika i petokolonaša vode ne samo organi narodne vlasti u saradnji s pozadinskim vojnim vlastima ili jedinicama, nego i sam narod spontano. U Sremu je čitav niz narodnih neprijatelja, među njima i važni ustaški, četnički ili gestapovske funkcioneri (Volf, Romeč, Kolar itd.) pohvatan i likvidiran zahvaljujući inicijativi antifašista iz pozadine. Opaža se da je nekoliko uspešno izvršenih presuda nad izdajnicima u Banatu i Bačkoj povećalo pouzdanje narodnih masa u snagu našeg pokreta i uverilo ih da fašistička vlast nije svemoćna.

Kulturno-prosvetni rad

Pokret se u Sremu razvija toliko u širinu, da ga rad naših organa narodne vlasti i masovnih organizacija ponekad i ne obuhvata u potpunosti. Kadrovi su mladi i još neiskusni, iako vrlo požrtvovani i poletni. Kulturno-prosvetni rad u masama još je na nedovoljnom nivou,

i zato što su rukovodioci tim radom nedovoljno obrazovani i što za širi kulturno-prosvetni rad, sem antifašističke literature, ima vrlo malo materijala. Najveće je interesovanje za aktuelne probleme, a najveća ambicija da se pođe na teorijski kurs. Da bi NOO-i mogli rukovoditi kulturno-prosvetnim životom na terenu, upravo sada se u Sremu stvaraju KPO-i, koji treba da usklade i organizuju saradnju pojedinih organizacija na tom polju. Stvaranje tih KPO-a, koji se postepeno snalaze, već dovodi do rezultata, jer je ranije vladala izvesna težnja za »nezavisnošću« koja je remetila jedinstvenost našega pokreta. U narodnim masama probudila se velika žed za prosvetom. Sa mnogo volje pripremaju se i pohađaju kulturno-prosvetne priredbe, sa pevačkim i recitativnim horovima, diletantskim grupama itd. Radi se na stvaranju pokretnih biblioteka sa donekle stručnim rukovodiocima, kao i na organizovanju predavanja s putujućim predavačima. Saobraćaj je, doduše, prilično težak zbog ispresecanosti Srema drumovima i prugama s fašističkom stražom. Analfabetški tečajevi održavaju se po većini mesta. Broj nepismenih je, doduše, relativno mali, ali je mnogo veći broj polupismenih, naročito među ženama, koje pokazuju veliku volju za učenjem. Drže se produžne škole za pionire. Pod upravom NOO-a radi u zemunskom srezu 6 škola, a čine se pokušaji da škole prorade i u drugim srezovima. Oseća se nedostatak stručnog osoblja, jer se mali deo inteligencije odazvao, a i uslovi za školski rad su teški zbog čestih upada neprijateljskih jedinica. Navodimo primer jedne škole u rumškom srezu, koja je prestala da radi: fašisti su iznenadnim upadom zatekli decu u školi, uhapsili učitelja i batinama silili decu da odadu bolnicu i partizane. Deca su pokazala jednodušan otpor, fašisti su odustali od ispitivanja, ali škola nije mogla da nastavi rad.

Štampa

Potreba za čitanjem naše štampe postala je već nasušna potreba naših masa, samo dok narod Srema čita samo našu štampu, u Banatu, Bačkoj i Baranji ona mora da parira i uticaj fašističke štampe, kojoj narod ne veruje ali se ipak njome donekle infiltrira. Sem pokrajinskih listova (»Slobodna Vojvodina«, »Naša borba«, »Glas omladine«, »Vojvodanka u borbi«) izlazi i oblasni list za Srem »Istina«, a izlazio je, naknadno obustavljeni, list Zapadnog Srema »Nedeljni pregled«, kao i »džepne novine« po raznim mestima, koje su obustavljene i pretvorene u zidne novine. Pored toga izlaze i neki listovi vojnih jedinica. Ta štampa se čita i proraduje u čitalačkim grupama, po organizacijama i na konferencijama. Kada su se dva naša pokrajinska lista pojavila prvi put štampana, a ne umnožena na geštetneru, to je imalo ogroman efekat naročito u Banatu i Bačkoj, gde su prvi put videli štampane naše listove, i to je delovalo kao demonstracija snage našeg pokreta. U poslednje vreme je stiglo i nešto centralne štampe. Sem dobijenih brošura, i kod nas je štampano nekoliko brošura.

Rad na okupljanju antifašista svih narodnosti

Još uvek je pretežno srpski živalj aktivan u našoj borbi, iako se hrvatski antifašisti sve više zblizuju sa srpskim. Ipak se dešavaju pojave, kao na pr. u Slankamenu, da u istom selu Srbi imaju svoj NOO a Hrvati svoj, jer još uvek nemaju potpuno poverenje jedni u druge, iako su prišli istom pokretu. Slovaci u Sremu većim delom učestvuju u n.-o. pokretu, iako manjim u vojsci. U Zapadnom Sremu prilaze Rusini, čak i nešto Madara. Najslabije se pridružuju Nemci, iako i kod njih ima diferencija, ima sela koja su »neutralna« ili plašljivo »blagonaklona«, a ima ih koja su skroz zlikovačka gnezda. I u mešovitim selima se nejednako drže, ali uglavnom ih je mali broj aktivno prišao borbi protiv fašizma. U Bačkoj, zacemento zbog nedostataka u radu, bilo je slučajeva da su Slovaci i Bunjevci svoje antifašističko raspoženje pokazivali odvojeno, a da srpski antifašisti s njima nisu našli kontakta. Sada se mnogo više nastoji da se stvori jedinstveni front svih antifašista, kao i da se prodre u gradove, koji su, naročito u Banatu, bili dugo van domašaja pokreta. Uvereni smo da će pojačani rad na okupljanju antifašista svih narodnosti i na privlačenju dosad pasivnih rodoljuba iz gradova pokazati rezultate, i da ćemo i u naš Glavni NOO moći da uzmemo istaknutije pretstavnike raznih narodnosti i društvene odnosno političke pripadnosti.

Konferencije i mitinzi

Odluke NOO-a i direktive viših rukovodstava redovno se diskutuju i prihvataju na mesnim konferencijama, na kojima učestvuje veliki deo stanovništva svih doba i oba spola. Mitinzima se proslavljaju svi veliki događaji i datumi po poluoslobodenim selima, a užim konferencijama po neoslobodenim. Odluke AVNOJ-a sa drugog zasjedanja primljene su u celoj Vojvodini s oduševljenjem, a u Sremu proslavljene vrlo svečanim mitinzima, na kojima su te odluke protumačene, a koji su se pretvarali u manifestacije.

Savetovanja

Pretsednik Glavnog NOO prisustvovao je na savetovanju ONOO za Istočni Srem, a takva savetovanja održaće se i s ONOO-ima ostalih krajeva. Jedan član odbora, dr Kuzmanović, bio je na terenu u Bačkoj, odakle treba da se vrati. Zbog njegovog zakašnjenja podaci o Bačkoj su oskudniji. U Banatu još nije formiran nijedan ONOO, ali radi iz dana u dan više odbora. U Banatu se već može videti početak novog poleta. Moraćemo nastojati da se NOO-i u Bačkoj više učvrste i osposobe, jer se baš tamo mogu uskoro očekivati promene koje nas ne smeju iznenaditi.

Uvereni smo da ćemo vam sledeći izveštaj moći sastaviti na osnovu više podataka iz svih oblasti Vojvodine, i da će donde i u našoj pokrajini opšti stupanj više odgovarati događajima u celoj Jugoslaviji i u svetu.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

12 marta 1944

S drugarskim pozdravom
Glavni narodno-oslobodilački odbor Vojvodine

Sekretar
Jovan Popović, s. r.

Pretsednik
Nikola Grulović, s. r.

P R E G L E D

STANJA PRIHODA I RASHODA NOO-A U VOJVODINI OD I. 1943 DO I. 1944

P r i h o d i

Red. broj	Od koga	Dinara
1	Od dobrovoljnog priloga preko NOO-a za Ist. Srem	17,788.100.—
2	Od arende za napuštenu zemlju NOO-a za Ist. Srem	1,467.236.—
3	Od SNOO-a	580.627.—
4	Od priloga preko AFŽ-a za Ist. Srem	2,213.589.50
5	Od priloga preko USAOJ-a za Ist. Srem	623.917.—
6	Od priloga NOO-a za Zap. Srem	1,717.767.—
7	Od priloga preko AFŽ-a za Zap. Srem	141.419.—
8	Od priloga preko USAOJ-a za Zap. Srem	84.380.—
Svega		24,617.036.50

R a s h o d i

Red. broj	Za čega	Dinara
1	Za nabavke robe, lekova i dr. za NOV i POV	1,795.996.—
2	U gotovu NOV-u i POV-u	17,614.889.—
3	Za troškove MNOO-a	550.054.—
4	Za troškove SNOO-a	431.913.—
5	Za troškove ONOO-a	55.202.—
6	Za ratom postrada'e i pogorelce	1,147.230.—
7	Za opravku javnih bunara, pojila i dr.	174.620.—
	Saldo za izravnanje	1,865.132.50
Svega		24,617.036.50

Sekretar

Jovan Popović, s. r.

Za NOF

Luka Mrkšić, s. r.

Pretsednik

Nikola Grulović, s. r.

O D L U K E

NACIONALNOG KOMITETA OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Na svom poslednjem sastanku Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije odlučio je postaviti zahtjev saveznicima da bude predstavljen u savjetodavnom evropskom odboru kao i u savezničkoj sredozemnoj komisiji.

Na istom sastanku Komitet je odlučio postaviti zahtjev isporuke ratnog materijala na temelju zakona o zajmu i najmu za uspješno vodenje borbe protiv zajedničkog neprijatelja.

U P U T S T V O

NACIONALNOG KOMITETA OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE O ORGANIZACIJI PROSVETE

NACIONALNI KOMITET OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE

Povereništvo za prosvetu

13 maja 1944 g.

ORGANIZACIJA PROSVETE

Nova će se Jugoslavija kao federativna jedinica izgraditi na federativnom načelu koje u duhu prava na samoodređenje tim narodima priznaje pravo na vlastitu narodnu kulturu i pravo na određivanje vlastitog narodnog odgoja. Tako narodi Jugoslavije već danas ostvaruju svoju narodnu prosvetu i u opsegu svoje narodne vlasti izgrađuju i svoj vlastiti resor narodne prosvete, u čijem će se opsegu samostalno rešavati nacionalna prosveta, odgojna i kulturna pitanja. Zadatak pak državnog povereništva za prosvetu, sastoji se danas u tome, da prosvetnim odelenjima kod pojedinih Izvršnih odbora ili Predsedništava narodno-oslobodilačkih veća, međusobno povezuju njihova različita iskustva i daje njima inicijativu i opšte smernice za izgradnju prosvetne organizacije i prosvetne delatnosti.

U tom smislu šaljemo vam danas sledeće upute:

1. Prosvetna organizacija

Izgradnjom oslobodilačkih pokreta kod pojedinih naroda u organiziranu narodnu vlast, prerastanjem AVNOJ-a iz opštopartijskog tela u vrhovno zakonodavno izvršno predstavništvo naroda Jugoslavije, stvaranjem Nacionalnog komiteta, najvišeg izvršnog i naredbodavnog organa narodne vlasti, a napose proglašenjem federativne Jugoslavije, naši narodi ulaze u novu fazu izgradnje državne zajednice i stvaranja narodne prosvetne organizacije. U toj fazi težište prosvetne delatnosti jeste u Mesnim i Opštinskim narodno-oslobodilačkim odborima, koje predstavljaju osnovne jedinice novog narodnog državnog života, a

težište prosvetne organizacije jeste u Izvršnim odborima ili predsedništvima Zemaljskih veća koja rukovode narodno-oslobodilačkim pokretima.

Kod Izvršnih odbora ili Predsedništava zemaljskih veća potrebno je osnovati odeljenja koja odgovaraju Povereništvima kod Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. To znači da će morati kod svakog Zemaljskog veća biti i odeljenje za prosvetu koje će rukovoditi celokupnim prosvetnim radom na području Zemaljskog veća.

Odeljenje za prosvetu pri Zemaljskom veću imaće 4 oteka:

a) Otek za opšte narodno prosvetovanje (koji vodi brigu za analfabetske tečajeve, narodne univerzite, priredbe i popularnu štampu);

b) Otek za škole (koji se brine za osnovne škole, sve ostale škole, srednje školske tečajeve, snabdevanje škola, tečajeve za nastavnike, nastavni plan i program);

v) Otek za kulturu (koji narodu pruža književna dela, umetnička i naučna, potstiče kulturnu inicijativu u narodu, organizira domove kulture, organizira književnike, umetnike i naučnike);

g) Otek za prosvetnu administraciju i personal (koji vodi podatke o školama, tečajevima, tečajcima, nastavnicima i svim ostalim prosvetnim kadrovima).

Ova odeljenja kod Zemaljskih veća i njihove oteke vode stručna lica čiji je broj određen razgranatošću prosvetnog posla.

Kod odeljenja za prosvetu pri Zemaljskim većima može se po potrebi ostvariti još savetodavni organ koji će konferencijama, studijama i predlozima pomoći rešavanju principijelnih praktičnih pitanja, koja se postavljaju kod pojedinih naših naroda. Osim toga biće potrebno da se obrazuju i posebne komisije za obradu konkretnih planova i programa te za izdavanje udžbenika.

Odeljenje za prosvetu kod Okružnih narodno-oslobodilačkih odbora imaće uglavnom istu strukturu kao odeljenje kod Zemaljskog veća i iste oteke, ali u manjem opsegu, to znači u opsegu svojih stvarnih potreba. Ovo odeljenje i njegove oteke takode vode stručna lica koja saraduju sa prosvetnim odbornikom kod Okružnog narodno-oslobodilačkog odbora.

Odeljenje za prosvetu kod Sreskih narodno-oslobodilačkih odbora organiziraće se u širem opsegu jedino u slučaju da srez predstavlja veću teritorijalnu jedinicu, inače zadovoljiće se sa četiri stručna lica, koja izvršuju zadatke pojedinih oteka i sa prosvetnim odbornikom u Sreskom narodno-oslobodilačkom odboru.

U Mesnim i Opštinskim narodno-oslobodilačkim odborima briga za prosvetni rad pada na najširi krug naroda. Radi toga je potrebno kod svih osnovnih Narodno-oslobodilačkih odbora organizovati na-

rodno-prosvetne odbore u koje treba pozvati pored pretstavnika NOO još i pretstavnike roditelja, nastavnika, omladinskih, kulturnih i ostalih antifašističkih organizacija. Ovi prosvetni odbori dužni su da se kao celina staraju za sav prosvetni rad i da što tešnje povezuju školu i tečajevе sa narodom. Prosvetni rad mora postati zajednička briga svih nosioca nove političke svesti i vlasti na terenu. Narodno-prosvetni odbor bira iz svoje sredine rukovodioca koji vodi i kontrolišе prosvetni rad po svim granama i na čitavom sektoru svog Narodno-oslobodilačkog odbora.

2. Prosvetna delatnost

Naša prosvetna delatnost danas ima tri različita i određena oblika:

- a) Opšte narodno prosvetno obrazovanje;
- b) Školsko prosvetno obrazovanje;
- v) Kulturna delatnost; (književnost, umetnost i nauka).

Opšte narodno prosvetno obrazovanje: Sva tri oblika prosvetnog rada dolaze u obzir uvek i svuda. Prosvetna delatnost osnovnih prosvetnih jedinica Mesnih i Opštinskih NOO mora obuhvatiti sva tri oblika prosvetnog obrazovanja. Među njima oblik opšte-narodnog prosvetnog obrazovanja postao je najvažnija grana prosvetne delatnosti. Zadatak Narodno-prosvetnog odbora pri NOO-ima jeste da prosvetnim radom obuhvati čitavu svoju teritoriju i nastoji da celokupnom narodu svoga kraja pruži elemente narodne prosvete. To će se moći, pre svega, da izvrši analfabetskim tečajevima koji imaju zadatak da smanje procenat nepismenih ljudi u narodu. Ovi tečajevi su do sada izvršili u nekim krajevima veliki uticaj. Od posebne važnosti mogu biti večernji političko-prosvetni tečajevi za odrasle, koji treba da pruže narodu osnovne stvarne i sistematske naobrazbe. U nekim krajevima ovi tečajevi mogu dobiti oblik starog narodnog univerziteta. Uopšte se postavlja pitanje popularizacije nauke i sistematskog društveno-političkog odgoja. Narodno-prosvetni odbori dužni su da prema potrebama svoje teritorije vode brigu i za stručne tečajevе koji osposobljavaju pojedince u raznim granama delatnosti. Ukratko Narodno-prosvetni odbori moraju učiniti sve što je moguće da se organizuje opšte obrazovanje i stvore takvi uslovi da se svako može obrazovati.

Školsko prosvetno obrazovanje: Što se redovnog školskog prosvetnog obrazovanja tiče, zadatak čitave prosvetne organizacije jeste da danas svim silama oživljava i ustanovljava osnovne škole, te organizuje obavezno pohađanje istih.

Kod osnivanja osnovnih škola ne treba se pridržavati dosadašnjih školskih područja, nego treba osnivati osnovne škole po mogućnosti i tamo gde ih pre nije bilo. Neka nam bude pravilo: što više osnovnih

škola. Ako nema dovoljan broj nastavnika ili ako deca ne mogu pohađati školu u udaljenim mestima neka se sprovede sistem periodičnih osnovnih škola, gde nastavnici određenim redom obilaze nekoliko puta nedeljno sva sela svog područja. Iskustva pokazuje da i ovakav sistem može doneti vrlo lepe rezultate. Takva se sela mnogo više brinu za školske prostorije i njihovu spremu, a i nastavnici se tako mnogo tešnje povezuju sa narodom.

Tamo gde nema školskih zgrada ili su razrušene, neka se obični seljački domovi upotrebljavaju kao učionice ili neka se izrade posebne školske barake koje mogu služiti ujedno kao domovi kulture.

Sa posebnom pažnjom treba pristupiti pitanju nastavnika, jer svuda oskudevamo u nastavnicima za osnovne škole, moramo dopustiti privremeno poučavanje od strane lica koja nemaju običnu stručnu spremu ili imaju tek minimalnu kvalifikaciju, ali koja pokazuju jaku volju i smisao za školski rad. U tom pogledu moramo regrutovati nastavnike iz redova sposobnih ljudi i obrazovati ih na dva načina: prvo, preko stalnih nedeljnih stručnih sastanaka na kojima se prorađuje program za buduću nedelju i preko stalnih pismenih stručnih uputstava, a drugo, preko sistematskih nastavničkih tečajeva, na kojima se proučavaju svi predmeti koji se predaju u osnovnim školama, osnove metodike i školske administracije, razvitak narodno-oslobodilačkog pokreta te organizacija narodne vlasti i prosvete. Pored podizanja novog kadra važno je prevsapitavanje starog kadra koje treba da se vrši posebnim tečajevima. Osim toga priličan broj učitelja mogao bi se povući sa raznih drugih sektora rada natrag u osnovne škole. Nastavnicima treba dati potstrebka da se u opsegu pojedinih naroda organizuju stručne zajednice i udruženja, koja bi svojom inicijativom mogla mnogo da doprinesu oživljavanju narodne prosvete, a ujedno i vlastitom političkom i stručnom usavršavanju. Ali je zato na drugoj strani potrebno nastavnicima osigurati stan i hranu i snabdeti ih životnim potrebama. Ovo je dužnost Narodno-oslobodilačkih odbora, a na prosvetnim odelenjima pri Zemaljskim većima, Okružnim te Sreskim Narodno-oslobodilačkim odborima, jer će da kontroliraju ovu materijalnu brigu za nastavnike.

Zadatak današnjih osnovnih škola ostaje da deci daju osnovno znanje. Ali je sasvim razumljivo da će svaki pravi i rodoljubivi nastavnik pomoću tog osnovnog znanja znati da podigne u deci opštepozitivno raspoloženje za oslobodilačku borbu. Potrebe narodne borbe traže da se oduševljenje za ciljeve narodnog oslobođenja izražavaju u glavnim crtama nastavnog plana i programa u privremenim udžbenicima, osobito u bukvarima. Predratne udžbenike treba cenzurisati, a sve one koje je uveo okupator ili njegovi pomagači ukidati, te nastojati da se što pre napišu i izdadu udžbenici u duhu nove države. U tom smislu potrebno je ostvarivati i tešnju saradnju omladinskih organi-

zacija sa školom i radom nastavnika. Omladinski listovi moraju podupirati nastojanja škole i služiti kao pomoćni udžbenici.

Tamo, gde to prilike zahtevaju, postaviće se pitanje obnavljanja građanskih škola i gimnazija. Prosvetna odeljenja pri Zemaljskim većima pripremiće sve potrebno, da se to, pre ili kasnije, solidno izvrši. Ali danas se može pitanje srednje školskog obrazovanja rešiti drukčije i bolje. Pošto ima na terenu kao i u vojsci veliki broj mladih ljudi iz naroda, koji žele produbiti svoje elementarno znanje i koji se mogu u specijalnim granama usavršavati tek posle produbljenog elementarnog znanja, potrebno je da se kod zemaljskih prosvetnih odeljenja što pre organizuju stalni srednje školski tečajevi koji bi u nekoliko meseci, pod dobrim metodičnim vođstvom pružili skraćeno srednje obrazovanje i time položili osnovu za formiranje različitih i preko potrebnih organizatora novog javnog života, organizatora koji će nam uskoro trebati u svim granama državne izgradnje. Obraćamo pažnju Zemaljskim prosvetnim odeljenjima na veliku potrebu i mogućnosti rešenja srednješkolskog obrazovanja.

Narodno-oslobodilački pokret, koji je izgrađen na najdemokratskijim načelima bori se za poštovanje slobode savesti i verskog ubedenja. Radi toga stoji na stanovištu da se roditelji sami i individualno izjasne da li žele da njihova deca uče veronauku ili ne. Narodno-oslobodilački odbori dužni su, da onoj deci koja jave da žele učiti, omoguće versku obuku i da im stave u tu svrhu na raspoloženje školske prostorije i druge potrebštine.

Kulturna delatnost: Zadaća svih prosvetnih faktora jeste, da zajedno sa školskim i opštim obrazovanjem pružaju narodu kulturna dobra u književnom kulturnom i umetničkom obliku, i to tako, da bude težnje ne samo za kulturnim primanjem, već i za kulturnim stvaranjem. Raznim priredbama u Domovima kulture treba narod upoznati sa pravim umetničkim delima: pozorišnim, muzičkim komadima, umetničkim igrama, književnim recitacijama i izložbama likovnih umetnosti.

Posebним tečajevima treba odgajati rukovodioce Domova kulture, a opštim umetničkim tečajevima davati osnovne pojmove iz književnosti i umetnosti nadarenim pojedincima. I omladinski pevački horovi, te pozorišne grupe, razvijaju se u vrlo zahvalne grane narodne kulturne delatnosti. Prosvetna odeljenja pri Zemaljskim većima neka nastoje da se organizuje književni, umetnički i naučni život oko novih centralnih ognjišta, (kulturna centrala, centralno pozorište, naučni institut, književna i umetnička revija), gde bi se mogli u planskom radu udružiti književnici, umetnici i naučnici, kako bi mogli svoje radove već danas davati oslobodilačkoj borbi i narodnom prosvetivanju (književnim zbornicima i antologijama, umetničkim mapama, motivima Narodno-oslobodilačke borbe, pesmaricama i kompozicijama).

Na kraju izražavamo želju da bi se između prosvetnih radnika na terenu i onih u vojsci ostvarila najtešnja saradnja. Prosvetna delatnost svih triju navedenih oblika neka bude pomoć prosvetnim institucijama u vojsci, a vojska neka učestvuje u svim tečajevima, školama i prosvetnim priredbama koje organizuje teren, tako da će se stalno susretati, dopunjavati i međusobno usavršavati i borci sa puškom, jer svima jednako lebde pred očima ciljevi narodnog oslobođenja.

(M. P.)

Poverenik za narodnu prosvetu

Edvard Kocbek, s. r.

U P U T S T V O

POVERENIŠTVA ZA EKONOMSKU OBNOVU NKOJ-a O RADU ORGANA NARODNE VLASTI NA OBNOVI

NACIONALNI KOMITET
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Povereništvo
za ekonomsku obnovu

ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE NARODNOG OSLOBOĐENJA BOSNE I HERCEGOVINE

U prilogu dostavljamo vam Uputstvo za rad koje treba da posluži vašim organima za rad na obnovi. Molimo vas da ovo Uputstvo uručite te da im naredite da nama u što kraćem roku dostave rezultate dosadašnjeg rada.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

27. IV. 1944.

(M. P.)

Povernik za ekonomsku obnovu
Todor Vujasinović, s. r.

NACIONALNI KOMITET
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Povereništvo
za ekonomsku obnovu

UPUTSTVO ZA RAD

I.

1) **Uvod.** — Rat svojim rušilačkim dejstvom, koji je okupator nametnuo našim narodima, uneo je strahovitu pustoš razarajući i same osnove naše privrede. Naši narodi, u svojoj oslobodilačkoj borbi, često su prinudeni da razaraju saobraćaj i mnoga važna privredna preduzeća, kako bi sprečili neprijatelja da ih koristi kao sretstva za produženje svoje vladavine i odlaganje svoga sloma.

Rat i dalje besni nesmanjenom žestinom i nije uopšte moguće predvideti koliku će meru dostići pustošenje naše privrede pre konačnog oslobodenja zemlje. Ali već danas se može sa sigurnošću reći, da će za obnovu privrednog života Jugoslavije biti potrebni udruženi napori svih naših naroda, uz puno korišćenje brze i pravedne naknade štete koja će biti nametnuta okupatorskim državama i njihovim pomagačima. Isto tako biće potrebno koristiti međunarodna sretstva, predviđena za ove svrhe, te naći način za privlašćenje potrebne pomoći kako savezničkih zemalja, tako i naših iseljenika. Jasno je, da će za ekonomsku obnovu naše zemlje biti potrebna ogromna materijalna sretstva. Međutim, ne treba zaboraviti, da će se pred sličnim problemom, ma da u nešto manjoj meri, nalaziti gotovo sve evropske zemlje. Radi toga se ne smemo previše pouzdati i osloniti na pomoć iz inostranstva. Taj razlog, kao i potreba da se što manje finansijski vezemo za inostranstvo, stavljaju pred nas zadatak, da problem ekonomske obnove nastojimo rešiti u što većoj meri našim unutrašnjim sretstvima i snagama. Rezultat uspeha zavisiće od toga, u kolikoj ćemo meri uspeti da koristimo te snage i sretstva.

Obnova naše privrede biće moguća i efikasna, ukoliko bude izvedena po nekom opštem planu, koji će ujediniti napore svih naroda Jugoslavije i koristiti privredne izvore i bogatstva svih zemalja naše Savezne države. Radi toga rad na ekonomskoj obnovi zemlje mora biti centralizovan u Povereništvu za ekonomsku obnovu Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije.

II.

Zadatak Povereništva. — Zadatak Povereništva za ekonomsku obnovu je sledeći:

1. Organizovati rad Povereništva, kao i rad organa za ekonomsku obnovu pri Zemaljskim većima.
2. Koordinirati saradnju ostalih povereništava po pitanju proučavanja i stvaranja opšteg plana i obnove njegove realizacije.
3. Organizovati prikupljanje potrebnog materijala i podataka za rad povereništva.
4. Izraditi opšti plan obnove na temelju prikupljenih i proučenih materijala i podataka.
5. Organizovati evidenciju sretstava i kadrova potrebnih za ekonomsku obnovu. Organizovati njihovu raspodelu.
6. Organizovati kontrolu rada do najnižih instanca po pitanju održanja linije plana.

III.

Etapa rada na obnovi. — Ma da su radovi na obnovi delimično neophodni već u toku rata, ipak je ekonomska obnova zemlje uglavnom posleratni problem. Radi toga rad na ekonomskoj obnovi zemlje izvodiće se u dve etape: ratna etapa i posleratna etapa.

Ratna etapa. — Ratno stanje neminovno ograničava mogućnosti rada na ekonomskoj obnovi. Ono sužuje obim i ne dozvoljava definitivne forme. Radi toga u ovoj etapi dolaze u obzir uglavnom radovi, koji neposredno i nužno služe potrebama vojske, te idu za tim da obezbede najnužnije, minimum potreba stanovništva. To je moment koji se prvenstveno uzima u obzir kod procene, koje radove moramo uzeti u posao u ovoj etapi. Ratni uslovi onemogućuju stvaranje jednog opšteg plana obnove za ovu etapu. Ali i u najograničenijim uslovima, potreban je izvestan plan. Radi toga radovi na obnovi u ovoj etapi izvodiće se u okviru užih planova, predviđenih u obimu uslova zemaljskih teritorija ili oslobođenih sektora.

U pogledu obnove industrije, dolaze u obzir samo naročito važna preduzeća, koja odgovaraju pomenutim uslovima. Njihova se obnova vrši prebacivanjem alata, strojeva ili delova iz preduzeća koja ne rade, ili su u tom času manje potrebni. Isto važi i po pitanju dodeljivanja radne snage.

Što se tiče obnove porušenih i popaljenih sela i gradova, te pojedinih imanja, dolaze u obzir na prvo mesto radovi na obnavljanju kuća nezbrinutih porodica izginulih boraca, invalida i interniranih, te nezbrinutih porodica vojnika i pozadinskih radnika. U ovom periodu treba omogućiti i pomoći ličnu inicijativu uopšte jer ona u ovoj etapi naročito dolazi u obzir.

Radi velike oskudice sretstava proizvodnje i potrošnje potrebno je planski predvideti njihovu raspodelu i snabdevanje njima. Ovo naravno kako za civilno stanovništvo, tako i za preduzeća koja rade. Naročitu pažnju posvetiti sirovinama i pogonskom materijalu, koje nadležnim putem blokirati. Već u ovoj etapi moraju biti izvršene izvesne pripreme i radovi za sledeću, posleratnu etapu obnove. Prikupljanje i sredjivanje materijala i podataka potrebnih za rad u drugoj etapi, treba da bude dovršeno, ukoliko to i kako to prilike budu dozvoljavale, već pre završetka rata.

Posleratna etapa. — Glavni rad na ekonomskoj obnovi zemlje biće izvršen u ovoj etapi. Ogromne potrebe stanovništva i sami uslovi rada na obnovi nameću potrebu što hitnijeg oživljavanja svih grana našeg privrednog života. Radi toga plan rada i njegova organizacija moraju biti u svakom pogledu primerni. Tim planom mora biti obuhvaćen sav ekonomski život, sve privredne grane, kako na teritoriji bivše Jugoslavije, tako i u svim onim krajevima koji joj po završetku rata imaju biti priključeni. Cilj plana jeste:

1. Obnoviti i osposobiti sve grane naše privrede za maksimalnu proizvodnju pri najracionalnijim uslovima rada.

2. Organizovati produkciju naše privrede tako da u što većoj meri i što kraćem roku mogne da zadovolji najnužnije i najhitnije potrebe stanovništva.

3. Ustanoviti potrebe u sirovinama, pogonskom materijalu, alatu, strojevima i instalacijama i drugim potrebama. Regulisati njihovu raspodelu.

4. Organizovati raspored i korišćenje kvalifikovane i nekvalifikovane radne snage.

5. Organizovati korišćenje i raspored izrađenih i nabavljenih predmeta potrošnje.

Izrada takvog plana zahteva organizovano prikupljanje, izučavanje i sređivanje materijala po celom nizu pitanja našeg privrednog života, vodeći pri tome računa o pravima i interesima našeg čoveka i države kao celine. Taj rad treba da dađe što jasniju sliku o stanju našeg privrednog života do rata, o njegovom korišćenju od strane okupatora, za vreme rata, te o daljim mogućnostima razvoja našeg ekonomskog života.

Kao što je već rečeno, takav plan moći će da bude definitivno izrađen tek po završetku rata, ali njegovi osnovni elementi i okvir moraju biti gotovi već pre završetka rata.

IV.

Prikupljanje podataka od strane našeg ekonomskog života. — Jedan od važnih zadataka ovog Povereništva i njegovih organa pri Zemaljskim većima, sastoji se u prikupljanju podataka i materijala koji treba da dadu što jasniju sliku o stanju našeg privrednog života do rata i u toku rata, te da posluži kao osnovni materijal za izradu plana obnove.

Ti podaci treba da obuhvate sledeće momente:

1) Podaci o stanju ekonomskog života i privrede, o prirodnim bogatstvima zemlje, o privrednom kapacitetu.

2. Podaci o privredi i veličini štete, materijal o razorenosti pojedinih grana privrede, o korišćenju preduzeća od strane okupatora u toku rata. Materijal za pravdanje zahteva na naknadu štete.

3. Podaci o vlasniku — kapitalu.

4. Podaci o uzroku štete i počinitelju.

5. Podaci o potrebnom materijalu, sirovinama i finansijskim sredstvima neophodnim za obnovu i oživljavanje ekonomskog života.

6. Podaci o kolonizaciji i dekolonizaciji, o promenama nastalim uništavanjem ili selenjem stanovništva u toku rata, podaci o kolonizira-

nim strancima pre ili u toku rata. Materijal o zemljišnom posedu u vezi sa ovim.

A) Podaci o stanju privrednog života pre rata. — Podaci se kupe za sve grane privrede bez obzira da li su razorene ili rade. Što se tiče većih privrednih preduzeća, podaci se kupe za svako preduzeće napose. Podaci o sitnoj domaćoj privredi kupe se globalno za srezove. Podatke kupiti sledećim redom:

1. Vlasništvo — kapital

- a) Ime vlasnika ili akcionara
- b) Poreklo i učešće kapitala, da li učestvuje i u drugim preduzećima i u kojim
- c) Državljanstvo
- d) Karakteristični podaci o njegovim odnosima prema našem narodu.

Kod prikupljanja ovih podataka treba voditi računa o tom da su stari bilansi koje su preduzeća predlagala državni nesigurni. Treba voditi računa da je priličan deo velikih preduzeća bio u rukama nemačkog, italijanskog i mađarskog kapitala. Važno je utvrditi učešće stranog kapitala u našoj privredi.

2. Stanje preduzeća:

- a) Veličina i opseg preduzeća
- b) Stanje inventara
- c) Instalacije, podaci o strojevima i njihovom poreklu
- d) Pogonska snaga, dalekovodi, podaci o pogonskim strojevima
- e) Podaci o načinu rada.

Ove podatke prikupiti tako da daju materijal za eventualne opravke preduzeća, kao i zamenu istrošenog materijala ukoliko je preduzeće radilo za okupatora. Podatke prikupiti tako da služe za kalkulaciju rada u obnovljenoj produkciji.

3. Kapacitet preduzeća. — Minimalna, normalna i maksimalna mogućnost produkcije.

4. Predmet produkcije

- a) Vrste produkata koje preduzeće proizvodi
- b) Utvrditi u kojima se produktima postiže najracionalnija proizvodnja
- c) Ispitati mogućnosti preorijentacije preduzeća za izradu potrebnijih predmeta.

5. Potrebe u sirovinama i pogonskom materijalu

- a) Količina potrebnih sirovina i pogonskih materijala
- b) Odakle su vršili nabavke, način snabdevanja.

6. Broj radnika i stručnog osoblja

A) potreban broj radnika i stručnog osoblja
b) Da li je potreba preduzeća bila u radnoj snazi podmirena pre rata

c) Sastav radništva (koliko stranaca i podatke o njima).

7. Podaci o obrtnom kapitalu

- a) Za nabavke
- b) Zadržavanje preduzeća
- c) za plate i nadnice.

8. Prodaja

- a) Količina produkata za prodaju u zemlji
- b) Količina produkata za izvoz
- c) Način prodaje.

Treba prikupiti podatke i za takva preduzeća i poslove koji su bili projektovani ali usled rata ili drugih razloga nisu bili dovršeni ili nisu počinjali sa radom.

B) Prikupljanje podataka o šteti. — Ove podatke prikupljati o svim oštećenim granama privrede, vodeći računa da ti podaci imaju da služe:

- 1) Za utvrđivanje potreba u materijalu nužnom za obnovu
- 2) Za utvrđivanje veličine štete radi postavljanja potražnje za naknadu
- 3) Za utvrđivanje počinitelja i uzroka štete radi postavljanja potražnje za naknadu.

Podatke klasirati:

- 1. Podaci o preduzećima potpuno porušenim
- 2. Podaci o preduzećima delimično porušenim ili oštećenim.

Podatke kupiti kao pod A) od 1—8, vodeći računa da odgovaraju gornjim primedbama. Naročitu pažnju obratiti na eventualne promene u vlasništvu, pošto su mnoga preduzeća po slomu bivše Jugoslavije prešla u ruke nemačkog, italijanskog i mađarskog kapitala. Osim toga postoji mogućnost da ti stranci pokušaju da se izvuku na taj način što će svoje akcije prenositi na naše ili savezničke državljane. Pri utvrđivanju štete treba voditi računa o šteti koju su preduzeća imala u toku rata usled zastoja, izradenosti strojeva i slično.

Po kojim granama privrede i kako prikupljati podatke

1. Podatke kupiti po sledećim privrednim granama:

a) industrija

- I. elektrocentrale i dalekovodi
- II. rudarstvo; uglj, železo, lake kovine itd.
- III. teška industrija; visoke peći, Martinove peći, topionice, železare, teška kovinska industrija itd.
- IV. laka industrija; alat, radne mašine, železničke radionice, brodogradilišta, avionska i automobilska industrija
- V. hemijska industrija i solare
- VI. nafta i rafinerije
- VII. industrija građevinskog materijala; fabrike cementa, ciglane, krečane, keramika, kamenolom
- VIII. tekstilna industrija
- IX. kožarska industrija i industrija obuće
- X. drvarska industrija; pilane, suva destilacija drveta, celuloza
- XI. industrija životnih namirnica
- XII. razne industrije
 - b) poljoprivreda, stočarstvo, voćarstvo
 - c) šumarstvo
 - d) ribarstvo i lov
 - e) promet — saobraćaj — pošta
 - f) ishrana stanovništva
 - g) obnova gradova i sela

2. Za prikupljanje materijala i podataka po gore navedenim granama privrede Povereništvo na prvom mestu mobilise svoj aparat. Osim toga nadležnim putem koristi saradnju organa ostalih Povereništava, te vojnih i pozadinskih vlasti. Podaci se prikupljaju kako za oslobođenu tako i za neoslobođenu teritoriju. U tu svrhu treba putem naših veza vrbovati stručna lica na neoslobođenoj teritoriji dajući im konkretne zadatke.

Ovi podaci moraju da budu tako odabrani da bi mogli da posluže kao materijal prilikom međunarodnih razgovora.

3. Izvori za prikupljanje podataka. — Najbolji izvor za prikupljanje podataka je samo preduzeće i direktan kontakt sa rukovodećim ličnostima i radništvom. Takav posao može se obavljati direktno preko naših organa ili putem pozadinskih vlasti. Osim toga postoji i statistička literatura, bilanci, izveštaji koji su redovno ili povremeno izda-

vani te koji mogu da dadu dovoljno materijala u ovom pogledu. Takvu literaturu i dokumenta potrebno je organizovano prikupljati. Navodimo najpoznatije radove:

Jugoslovenski Lojd, godišta 1938—39, 1940—41, (Hrvatski Lojd)
Lakatoš—Desnić, Industrija Bosne i Hercegovine
Lakatoš—Desnić, Industrija Dalmacije
Statistika rudarstva ministarstva šuma i ruda
Statistika poljoprivrede Jugoslavije ministarstva poljoprivrede
Izveštaji Ind.-trg. komora Beograd, Sarajevo, Zagreb, Skoplje,
N. Sad, Osijek, Ljubljana
Rudarski zbornik
Trgovinski glasnik, Beograd
Rudarski vesnik
Narodno blagostanje
Grašević, Industrija Srbije i C. Gore, Rudarstvo u Srbiji
Kompas Jugoslavije, Kompas NDH

Povereništvo će vršiti razmenu dokumenta i posredovati u razmeni materijala, literature i iskustva. Radi toga mora da bude obaveštavano o rezultatima rada.

VI.

Podaci o izvorima sirovina i drugih sretstava proizvodnje i potrošnje

Rat je uneo ogroman poremećaj u proizvodnju, kako u našoj zemlji tako i u ostalim zemljama. Preorijentacija privrede u ratne svrhe, njena preopterećenost i iskorišćenost, uticala je na smanjivanje produkcione potencijala. Privredni odnosi su u tolikoj meri poremećeni da će trebati duže vremena da bi se vratili u normalno stanje. Mnogi artikli koji su do rata dolazili u obzir za izvoz kod nas i u drugim zemljama, postali su pravi problem. Sirovine su u tolikoj meri iscrpljene da će nabavka naročito onih koje su nužne za najosnovnije potrebe stanovništva, biti veoma teška i zahtevati veoma duge rokove. Slično je i po pitanju nabavke sitnog alata, radnih mašina, te transportnih sretstava. Radi toga podaci o potrebama sirovina i drugih sretstava proizvodnje i potrošnje, moraju da budu naročito prikupljeni i detaljni, da bi se mogle što sigurnije utvrditi njihove potrebne količine i planski organizovati njihova raspodela. Njihovo prikupljanje vršiti na sledeći način:

1. Povaditi i zasebno srediti podatke prikupljene pod IV/A i B, ovo učiniti za sve industrijske grane predviđene pod V, i to za sledeće:
 - a) sirovine, prvenstveno pamuk, vuna, koža, sirova guma itd.
 - b) sitni alat, čekići, klješta, lopate, krampe itd.

- c) radne mašine i mašinske instalacije
- d) pogonski materijal, gorivo, nafta, mašinsko ulje.

Za sve gornje potrebe utvrditi:

- a) kolika je potreba pri normalnoj produkciji
- b) kolike su zalihe sada
- c) kolike su potrebe za obnovu i oživljavanje preduzeća. Količine predvideti za duže radne rokove, a za rede predmete bar jednu godinu.

Podatke kupiti i odvojeno za ono što se može dobiti u zemlji od onog što se mora uvoziti.

Po pitanju sretstava za potrošnju podatke prikupljati globalno (odeća, obuća, hrana).

VII.

Osnovne linije obnove. — Pri postavljanju plana naše ekonomske obnove, osnovna linija je ta, da naš privredni život oživimo i osposobimo tako da u što kraćem roku mogne vratiti i našeg čoveka normalnom životu i dati mu mogućnosti da osigura povoljnije uslove razvoja u skorijoj budućnosti. Ostvarenje te linije nameće niz problema koji moraju da budu što pre proučeni. Jedinstveni plan obnove i njegovi detalji treba da idu za tim da ovo što budemo obnavljali, radimo tako da bude zaista uzorno. Realizacija plana zavisi ukoliko ćemo planski postaviti redosled rada. Većika potražnja sretstava za potrošnju, u kojima toliko oskudeva naš čovek, je tolika da zahteva najhitnije rešenje. Ono što se prvenstveno nameće, jeste da našem čoveku što pre obezbedimo stan, odeću, obuću i hranu. To su uostalom predmeti i potrebe koje će se morati raditi u najmasovnijem obimu. Tako, naprimer:

1) Obnova gradova i sela zahteva duži rad. Radi toga potrebno je već sada pripremiti planove koji bi urbanistički i arhitektonski rešili ovo pitanje. Kao materijal za takve planove treba pripremiti i proučirati izvesne detalje, napr. idealne modele seoskih i gradskih kuća, koji bi odgovarali uslovima svakog pojedinog kraja. Proučirati uslove izgradnje ušorenih sela u krajevima gde toga do sad nije bilo. Masovnost obnove traži ogromne količine materijala. Njegove količine i hitnost obnove nameću potrebu normalizacije izgradnje građevinskog materijala. Treba stručno ispitati uslove za normalizaciju izrade crepa, cigle, drvarskih radova, prozora, vrata, bravarskih radova itd.

Svođeci sve na što manji broj modela i formi.

2. Pošto će gradnja kuća zahtevati duži rok, nameće se potreba hitnog rešenja stanbenog pitanja. U tu svrhu treba proučiti i pripremiti izradu pokretnih baraka, koje bi to pitanje privremeno rešile.

3. Proučiti uslove izrade najnužnijeg kućnog nameštaja i domaćićkog pribora.

4. Potrebno je predvideti način rešenja pitanja zemljišnog poseda i unutarnje kolonizacije, ukoliko ona zasiže u delo obnove. Prostudirati podatke o kolonizaciji i dekolonizaciji koja je vršena pod okupatorskom vlašću. Prikupiti podatke u posedima na kojima su do rata i u toku rata bili kolonizirani Nemci, Mađari, Italijani, prikupiti podatke o njihovom držanju prema našem narodu do rata i u toku rata. Proučiti mogućnost naseljavanja naših ljudi na njihova napuštena imanja. Proučiti pitanje obnove sela u pasivnim krajevima, te eventualno potrebu njihova obnavljanja na pogodnijim terenima.

5. Problem snabdevanja odećom i obućom usled svoje obimnosti nameće takode potrebu normalizacije. Proučiti to pitanje, te pripremiti predloge svodeći fabrikaciju na određeni broj modela.

6. Treba ispitati mogućnosti preorijentiranja izvesnog dela industrije za izradu nužnijih i normaliziranih predmeta potrošnje. Pripremiti i potrebne projekte.

7. Najosetljivija tačka obnove i uspostave normalnog privrednog života biće pitanje prometa — saobraćaja. Rušenje pojedinih železničkih linija i objekata, vršeno je u takvoj meri da će obnova na pojedinih linijama trajati mesece i godine. Vozni park je gotovo potpuno upropašćen. Slično je stanje u rečnom i pomorskom saobraćaju, a nije mnogo bolje i sa drumovima. Međutim, bez obnove saobraćaja nemoguće je zamisliti obnovu privrede, a naročito industrije. Radi toga, pitanje obnove saobraćaja zahteva prednost. Materijal za njegovu obnovu treba odmah pripremiti i to na način kao što smo predvideli i za ostale grane privrede, izostavljajući ono što se na saobraćaj ne odnosi. Pri tome vodeći računa o sledećem:

a) Predvideti i pripremiti najhitniju obnovu puteva, jer je ona moguća u najkraćem roku. Voditi računa da njihova obnova odgovara teretno-automobilskom saobraćaju.

b) Predvideti stvaranje voznih parkova, ispitati mogućnost nabavke teretnih automobila, mogućnost fabrikacije automobila i opravanih radionica, pitanje mobilizacije privatnih auto prometa.

c) Ispitati stanje fabrika lokomotiva, železničkih radionica, brodogradilišta, te njihove obnove i korišćenja. Ispitati mogućnost nabavke sa strane.

d) Utvrditi potrebe sitnog alata za opravke saobraćaja.

e) Utvrditi štetu koju je naš saobraćaj pretrpeo okupacijom.

f) Prikupiti podatke o saobraćaju u krajevima koji treba da budu priključeni Jugoslaviji, podatke o većim lukama (Trst, Pula, Rijeka, Zadar i ostalim primorskim i dalmatinskim većim lukama), prikupiti podatke o parobrodskim preduzećima na toj teritoriji.

VIII.

Kadrovi za obnovu. — Problem obnove zahteva ne samo mobilizaciju i korišćenje prirodnih bogatstava zemlje i njene privrede, već takođe i plansku mobilizaciju kadrova, tj. ljudske radne snage, te njeno pravilno korišćenje. Ne sme se zaboraviti da je već u bivšoj Jugoslaviji problem stručne radne snage bio veoma akutan. Taj problem je ratom još više produbljen. Radi toga moramo predvideti najracionalnije korišćenje radne snage, a naročito kvalifikovane. Broj radnika kvalifikovanih i rukovodećeg osob'lja manjkaće gotovo u svim granama privrede, naročito u južnim krajevima. Radi toga moramo već sad nastojati da utvrdimo potrebe u radnoj snazi u raznim granama privrede i većim privrednim preduzećima. Moramo već sad prikupiti podatke, sređivati preglede koji će dati što tačniji uvid u stanje toga pitanja u svim granama privrede, u svim krajevima zemlje. Naročitu pažnju obratiti da se na temelju tih podataka može utvrditi u kojim ćemo vrstama stručne radne snage naročito oskudevati, da bi tako mogli predvideti način rešenja toga pitanja. Možemo očekivati da će završetak rata izazvati veći poremećaj u radu usled kretanja stanovništva naročito gradskog. Radi toga potrebno je ispitati način kako da omogućimo rad bar najvažnijih grana industrije. Već sad moramo pokušati da predvidimo rukovodeće stručne kadrove i planski pripremimo njihov raspored. Potrebno je predvideti razne mere koje će pobuditi interes i obezbediti povoljne uslove života pri preduzećima. U tu svrhu:

1) Ispitati stanbene uslove pri preduzećima, te ukoliko je potrebno pripremiti njihovo plansko rešenje. Za prvi čas predvideti gradnju pokretnih baraka.

2) Ispitati uslove ishrane i snabdevanja i predvideti mere kako da budu pravilno rešeni.

3) Ispitati problem radničkih nadnica, naći načina da bude rešen prema radnim uslovima i da zadovolji osnovne potrebe radnika. Voditi računa o njihovom relativnom ujednačavanju da ne bi postale razlog menjanja preduzeća. Potrebno je izvršiti moralnu mobilizaciju kadrova, za obnovu zemlje. U tu svrhu proučiti stvaranje propagandne službe koja bi imala zadatak da moralno pripremi masu i obezbedi pomoć i saradnju masa, pobudjujući natecanje i samoinicijativu.

Već sad, putem naših veza moramo stupiti u dodir sa svim onim stručnim licima, koja momentalno žive i rade na neoslobodenoj teritoriji, a koja bi došla u obzir pri radu na obnovi ili rukovodstvu privrednih preduzeća. Takvim davati konkretne zadatke u vezi sa njihovom budućom namenom.

Prikupljati podatke o stručnim licima koja se nalaze u vojsci ili pozadini. Pripremiti pregled i voditi evidenciju o njima.

IX.

Organizacija radnog tela povereništva za ekonomsku obnovu. —

Organizaciju radnog tela Povereništva i njegovih organa pri Zemaljskim većima ne možemo pri današnjim uslovima utvrditi u definitivnoj formi. Ona će se razvijati paralelno sa razvojem ostalih uslova rada. Zasad, Povereništvo je centralni organ koji radi preko svojih oteka pri Zemaljskim većima, te organizuje rad putem referata po važnijim pitanjima i problemima zemaljske obnove. Dok taj razvoj poslova ne bude zahtevao, na ovim referatima radiće manji broj stručnih lica.

Pri Zemaljskim većima formira se Otek za obnovu, čijim radom rukovodi načelnik oteka a koga bira predsedništvo Zemaljskog veća. Otek organizuje svoj rad, za prvo vreme, slično Povereništvu. Kako Povereništvo za ekonomsku obnovu, usled svoga zadatka ima opšteg zemaljski karakter, to neposredno rukovodi radom i ima pravo kontrole do najnižih instanca.

X.

Mere za očuvanje privrednih preduzeća. — U sporazumu sa resornim Povereništvima ili Osecima pri Zemaljskim većima, treba odmah preduzeti potrebne mere za očuvanje preduzeća, kako onih koja rade, tako i onih koja ne rade. Pripremiti stručno onesposobljavanje preduzeća u slučaju da bi mogla da padnu u ruke neprijatelju. Treba naći načina da već u ovoj etapi stavimo pod izvesnu kontrolu što više preduzeća koja se nalaze na neoslobodenoj teritoriji. To činiti bilo povezujući se sa pojedinim stručnim licima, bilo stvarajući borbene organizacije unutar takvih preduzeća, sa zadatkom da prema uputstvima vrše sabotazu ili dostavljaju podatke potrebne za rad ovog Povereništva. Osim toga njihova bi zadaća bila da po završetku rata ili pri povlačenju okupatora spreče uništavanje preduzeća te omogućće njegovo što brže korišćenje.

XI.

Odnosi sa međunarodnim faktorima i institucijama za posleratnu obnovu

Jugoslovenska izbeglička vlada stupila je u vezu sa raznim savezničkim faktorima i institucijama čiji su zadaci da rešavaju problem posleratne pomoći i obnove u zemljama postradalim u ratu. Moramo odmah naći načina da preko savezničkih vlada dobijemo podatke o sadržaju, obimu i obavezama tih odnosa.

U P U T S T V O

POVERENIŠTVA ZA ŠUME I RUDE NKOJ-a

NACIONALNI KOMITET
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Povjereništvo
za šume i rude

Br. Or. I
10 maja 1944

IZVRŠNOM ODBORU ZAVNO CRNE GORE I BOKE

Organizacija i uputstvo za rad

I

Nije potrebno naglašavati od kako velike važnosti i koju ekonomsku vrijednost predstavljaju za našu privredu šume i rude. Upravo radi toga moramo hitno organizovati mjere i preduzeti izvjesne radove, koji će omogućiti dalje čuvanje naših šuma i pripremiti potreban materijal, koji treba da posluži za organizovanje budućeg gospodarenja našim šumama i rudama.

Rat je unio veliki poremećaj u naše šumsko i rudarsko gospodarenje. On i dalje ograničava uslove za šire organizovane poslove. Ali već sada možemo i moramo pristupiti svima onim radovima, koji se mogu već sada u toku rata početi, poslovima kojima će se pripremiti sve što je potrebno, za temelje naše buduće organizacije, našeg šumskog i rudarskog gospodarenja.

Ne sputavajući inicijative naših organa pri Zemaljskim Vijećima, Povjereništvo za šume i rude daje slijedeća prva kratka uputstva za rad:

II

Organizacija radnog aparata. Pri svim Zemaljskim Vijećima (Izvršnim odborima) potrebno je odmah formirati Odjeljenje za šume i rude čiji se zadatak sastoji u slijedećem:

1. da organizuje prikupljanje podataka prema niže datim uputstvima;
2. da organizuje aparat za čuvanje i podizanje šuma uključujući i privatne šume;
3. da organizuje pravilno gospodarenje našim šumama za vrijeme rata;
4. da pripremi plan za buduću poslijeratnu eksploataciju i gospodarenje našim šumama i rudama.

U cilju što efikasnijeg rešenja ovog zadatka, Odjeljenje stvara potreban broj Otsjeka, prema prirodi pojedinih stručnih problema. Odmah na početku treba predvidjeti odvajanje poslovanja sa šumama od poslovanja sa rudama.

Praktično izvođenje zadataka zahtijeva formiranje nižeg stručnog aparata, koji se organizuje kao samostalno stručno tijelo. U tu svrhu Odjeljenje formira:

1. pri Okružnim n. o. odborima okružne otsjeke za šume i rude na čelu sa šefom (rukovodiocem) otsjeka;
2. pri sreskim n. o. odborima sreske uprave za šume i rude na čelu sa šefom (rukovodiocem) uprave;
3. pri opštinskom n. o. odboru, jedan od članova n. o. o. imenuje se opštinskim povjerenikom a Izvršni odbor Zemaljskih Vijeća postavlja čuvare šuma (lugare). Povjerenik odgovara odboru a čuvar šuma je potčinjen šefu sreske šumske uprave.

Obim i veličina ovih organa zavisi od konkretnih uslova. U krajevima, na primjer, koji nijesu u tolikoj mjeri pošumljeni, ne moraju se u prvo vrijeme formirati sreske (kotarske) uprave za šume i rude. Ovaj stručni aparat formirati i razvijati tamo gdje je potreba i gdje to objektivni uslovi zahtijevaju.

III

Konkretne zadaće. Kao što smo rekli, ratne prilike u kojima se nalazimo, ograničavaju mogućnost rada ovog Povjereništva. Ali izvjesni poslovi moraju biti odmah započeti. Tako napr. potrebno je odmah pristupiti prikupljanju podataka o stanju naših šuma i ruda, na temelju kojih će se moći planski predvidjeti mjere i način poslijeratnog korišćenja i unapređenja (racionalnog gospodarenja) ovih naših privrednih grana.

Osim toga potrebno je preduzeti potrebne mjere za čuvanje: koliko je moguće racionalnije korišćenje naših šuma u toku rata. U tu svrhu dajemo slijedeće zadatke i upute:

Prikupljanje podataka. Potrebno je hitno pristupiti svestranom prikupljanju podataka o stanju našeg šumskog i rudarskog privrednog bogatstva i njegovu korišćenju kako prije rata, tako i u toku. Podaci

moraju biti tako prikupljeni da daju što realniju sliku o mogućnostima daljeg korišćenja i razvoja naše šumske i rudarske privrede. Oni treba da obuhvate slijedeće:

A. Šume

1. vlasništvo — kapital

- a) državne šume
- b) šume imovinskih opština
- v) privatne šume
- g) šume koje su ostale bez vlasnika
- d) šume — vlasništvo narodnih neprijatelja.

Ovi podaci treba da daju sliku o vlasniku, njegovu državljanstvu, vremenu od kad je vlasnik, ako se radi o strancu, o njegovu držanju prema okupatoru i n. o. borbi. Obratiti pažnju na prikupljanje materijala o šumama koje su ostale bez vlasnika dekolonizacijom, depopularizacijom i sl. Podaci o privatnim šumama treba da daju sliku o opštem imovnom stanju vlasnika.

2. Podaci o pošumljenoj površini, te količini u hektarima:

- a) podaci o stanju do rata
- b) podaci o šteti i korišćenju u toku rata
- v) podaci o raspoloživim količinama za eksploataciju do rata
- g) mogućnosti raspoloživih količina za eksploataciju poslije rata.

3. Podaci o eksploataciji prije rata i u toku rata:

- a) podaci o preduzeću, pojedincu, koncesiji
- b) podaci o količini u m^3 i mjestu eksploatacije
- v) podaci o tome u šta je drvo preradeno
- g) podaci o količinama koje su podmirivale domaće tržište
- d) podaci o količinama koje su preostajale za izvoz i kuda su izvožene.

Ove podatke dati za vrijeme do rata i u toku rata.

4. Podaci o drvnoj industriji (pilane, fabrike celuloze, suva destilacija, drvno-hemijska industrija, tanin, terpentini itd.). Ove podatke prikupiti da služe za kalkulaciju količina potrebnih za rad industrije i izvoz poslije rata.

5. Podaci o šteti, njenom uzroku, počinitelju u toku rata:

- a) šteta nastala eksploatacijom u korist okupatora i njegovih slugu
- b) šteta nastala uslijed sječe šume oko utvrđenih položaja, pruga, puteva
- v) šteta nastala uslijed neracionalne i neorganizovane sječe od strane stanovništva
- g) šteta nastala uslijed nemogućnosti odbrane od šumskih štetočina (kukac, zarazne bolesti itd.)
- d) šteta nastala uslijed nemogućnosti eksploatacije.

B. Rude

1. Vlasništvo — kapital:

- a) državni rudnici
- b) privatni rudnici, podaci o vlasniku i akcionerima, njihovo državljanstvo, odnos prema okupatoru i nar. oslob. borbi.

2. Podaci o privrednom kapacitetu do rata i u toku rata:

- a) bogatstvo nalazišta u tonama
- b) količina eksploatacane rude u tonama
- v) količina rude korišćene u zemlji i način korišćenja
- g) količina rude koja je izvožena i kuda
- d) podaci o stanju rudničkih instalacija i mogućnosti njihovog korišćenja poslije završetka rata.

3. Podaci o šteti nastaloj u toku rata, njenom uzroku i počinitelju:

- a) šteta nastala eksploatacijom od strane okupatora i njegovih slugu, količina i vrijednost iskorišćene rude, izradenost ili oštećenost strojeva i instalacija itd.

- b) šteta nastala djelimičnim ili potpunim rušenjem rudnika i njegovih instalacija itd.

- v) šteta nastala us'ed zastoja

- g) podaci o mogućnosti osposobljavanja za rad porušenih i oštećenih instalacija i rudnika (šta je sve potrebno)

- d) podaci o eventualnim mogućnostima buduće eksploatacije.

V. Podaci o dosad preduzetim organizacionim mjerama

1. Da li je i kako je dosad organizovana šumska i rudarska služba od strane Zemaljskih Vijeća i nižih ustanova?

2. Da li je i kako je vršena zaštita naših šuma i šta je učinjeno u tom pogledu?

G. Podaci o organizaciji šumskih i rudarskih institucija za vrijeme bivše Jugoslavije i pod okupacijom

1. Podaci o organizaciji i načinu rada banovinskih, okružnih i sreskih institucija (šum. i rud. direkcija, uprava itd.)

2. Podaci o osoblju rukovodećem i stručnom: inženjerima, tehničarima, kancelariskom stručnom osoblju, šumarima, lugarima.

Ove podatke kupiti kako za one koji su radili u pomenutim institucijama za vrijeme biv. Jugoslavije, tako i za vrijeme okupacije za one koji su na oslobodenoj teritoriji, kao i za one koji su na neoslobodenoj teritoriji. U podacima navesti gdje se i na kakvom poslu nalaze.

V

Mjere za čuvanje i racionalno korišćenje šuma. Konstatovano je da u pogorelim krajevima seljaci sijeku potrebnu gradu obično u neposrednoj blizini sela i puteva. Tako su na izvjesnim mjestima izvršena prava pustošenja naših šuma. Jasno je da moramo omogućiti seljaku pogorelcu da obnovi svoj dom, ali je potrebno da se organizovano i korisno reguliše i sprovede dodjeljivanje i sječa šume. S druge strane dešava se da seljaci koji stanuju na nekontrolisanoj teritoriji ili u blizini neoslobodjenih gradova vrše gorosječe i krijumčare drvo na neoslobodenu teritoriju. Radi sprečavanja gornjeg Odjeljenje će putem svojih nižih organa preduzeti slijedeće mjere i opunomoćiti svoje izvršne organe da:

1. vrše plansko i racionalno dodjeljivanje drveta za gradu i gorivo,
2. sprečavaju samovoljnu sječu i onemogućavaju snabdijevanje neoslobodene teritorije,
3. organizuju čišćenje i čuvanje šuma od šumskih štetočina (kukac, zarazne bolesti).

O ovim mjerama Odjeljenje će nadležnim putem obavijestiti seljake i upoznati ih sa organizovanjem šumarske službe, te im saopštiti da će dodjeljivanje sječe — za gradu i gorivo — vršiti organi postavljeni od strane Zemaljskih odjeljenja za šume i rude.

Drvo za gorivo i gradu dodjeljivaće se tako da se gorivo drvo dodjeljuje prema broju ognjišta i glava a drugo za gradu prema potrebi obnove popaljenih ili uništenih zgrada.

Ovo dodjeljivanje drva za potrebe stanovništva vršiće šef sreske uprave po procjeni narodno-oslobodilačkih vlasti besplatno ili uz naplatu. Uobičajena i stečena prava pojedinih domaćinstava imaju se poštovati. Zloupotrebe strogo progoniti.

VI

Kadrovi. O pravilnom izboru kadrova zavisi da li će biti pravilno postavljena organizacija službe ovog Povjereništva, Zemaljskih odjeljenja i ostalog radnog aparata. Radi toga, na izbor kadrova, a naročito rukovodećih potrebno je obratiti naročitu pažnju. Tako napr. za načelnike (rukovodioce) odjeljenja pri Zemaljskim vijećima potrebno je postaviti stručna lica (šumske ili rudarske inženjere). To isto važi i za rukovodioce okružnih ostsjeka a po mogućnosti i za ostalo rukovodeće osoblje nižih instancija. Razumije se da na rukovodeća mjesta ne mogu biti postavljeni ljudi koji su radili za okupatora.

Odjeljenja pri Zemaljskim Vijećima, naročito u krajevima gdje šume i rude igraju važniju gospodarsku ulogu, moraju posvetiti naročitu pažnju pri biranju i privlačenju stručnih kadrova, kojima će povjeriti organizaciju i praktično izvođenje rada. Radi toga valja posvetiti

pažnju prikupljanju podataka o šumskim i rudarskim stručnjacima koji su ranije radili na ovim poslovima. Potrebno je naći načina za organizovanje stručnih škola i tečajeva za osposobljavanje stručnog osoblja, a naročito čuvara šuma.

VII

Izmjena iskustava i predlozi. Radi što efikasnijeg i što uspješnijeg rada na organizovanju i sprovođenju službe potrebna će biti što češća izmjena materijala i iskustava postignutih u radu pojedinih Zemaljskih odjeljenja i njihovih nižih organa. Radi toga treba dostaviti sav takav materijal kao i eventualne predloge i primjedbe ovom Povjereništvu radi proučavanja. To činiti i ubuduće.

Najzad, radi odgoja naroda, preporučuje se da se putem štampe, brošura i predavanja ukazuje na važnost čuvanja i gajenja šuma kao opštenarodnog dobra.

VIII

Zaključak. Ova kratka uputstva za rad imaju privremeni karakter i ni u kom slučaju ne idu za tim da ograniče inicijativu odgovornih organa našeg organizacionog aparata ukoliko se ta inicijativa ne kosi sa linijom i interesima narodno-oslobodilačkog pokreta. Povjereništvo će slati konkretna uputstva na svakom važnijem pitanju koje spada u djelokrug rada Povjereništva. Zasad je potrebno da Zemaljska Vijeća preko svojih Izvršnih odbora pristupe odmah primjeni ovih uputstava ukoliko to nijesu već djelimično učinili.

Povjerenik za šume i rude
Sulejman Filipović, s. r.

PREDLOG

NKOJ-a ZA FORMIRANJE NARODNIH SUDOVA

NACIONALNI KOMITET
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE
Povjereništvo za sudstvo
19. V. 1944
narodnih sudova
Prijedlog za formiranje

ZEMALJSKOM ANTIFAŠISTIČKOM VIJEĆU
NARODNOG OSLOBOĐENJA SANDŽAKA

ZAVNO Crne Gore i Bosne

ZAVNO Hrvatske

ZAVNO Bosne i Hercegovine

Slovenskem narodno-osvobodilnem svetu

I. Građanske sporove i krivične predmete (ukoliko ih nisu rješavali vojni sudovi), koji nisu trpjeli odlaganja, rješavali su do sada Narodno-oslobodilački odbori. Razumljivo je, da se razvila takva praksa, jer nije bilo nikakvog drugog autoriteta, pred koji bi se mogli iznijeti, a njihovo je bezodvlačno rješavanje zahtijevao dnevni život.

Ovakvo se rješavanje sporova nije protivilo funkciji Narodno-oslobodilačkih odbora, jer su ovi kao narodna vlast predstavljali njeno jedinstvo, jedinstvo vlasti.

Danas su se Narodno-oslobodilački odbori afirmirali kao narodna vlast kroz čitavu našu zemlju (usprkos nestabilnosti njihovog funkcioniranja u pojedinim mjestima, pa i krajevima, zbog okupatorove aktivnosti). Oni su se i razvili do izvjesnog stupnja.

Taj razvoj narodnih civilnih organa vlasti traži, da se i u vršenju sudske vlasti ide korak dalje. Vršenje sudske (jurisdikcione) vlasti treba odvajati od izvršne vlasti (užeg izvršnog tijela NOO). To su različite funkcije, različita je i odgovornost njihovih nosilaca, pa ih

valja i odvajati. Odvajanje sudske vlasti od političke može nam samo koristiti, jer jača ugled i jedne i druge.

II. Iz tih razloga predlažemo, da Zemaljska vijeća pristupe osnivanju narodnih sudova, koji će za vrijeme trajanja rata vršiti sudsku vlast kao samostalni organi sudske vlasti, gdje god za to već postoje uslovi.

Takvi će sudovi suditi u svim građanskim sporovima, rješenja kojih zainteresirane stranke traže, u svim vanparničnim stvarima, koje ne trpe odlaganja, i u svim krivičnim predmetima, koji ne potpadaju pod kompetenciju vojnih ratnih sudova, a također ne trpe odlaganja.

Formirati treba narodne sudove za općinu, srez (kotar) i okrug.

Općinski narodni sudovi sude u predmetima sasvim male vrijednosti, da se izbjegne neekspeditivnost, dok granice kompetencije sreskih (kotarskih) i okružnih narodnih sudova treba odrediti prema lokalnim prilikama.

Sudove više od okružnih ne treba formirati, jer ni u jednoj zemlji ne postoje sada uslovi za takav sud (ni po teritoriju, ni po sporovima). U eventualnom slučaju izvanredne takve potrebe mogao bi se formirati izvanredni sud za taj slučaj.

Svi sudovi trebaju biti izborni. Držimo, da općinski sud treba birati sam narod direktno, a sreski (kotarski) i okružni odgovarajuća skupština narodnih predstavnika (plenum NOO). Na koje se vrijeme biraju sudovi treba da ocijene zemaljska vijeća.

Sudovi za svoje odluke ne odgovaraju Narodno-oslobodilačkom odboru pa ni skupštini (plenum). Dužni su suditi zakonito. Protiv njihovih odluka treba dopustiti pravni lijek. No za prvo vrijeme, a zbog kontrole naroda nad sudovanjem, ne treba kruto postaviti vrijeme, na koje se sudovi biraju. (Time se, naravno, ne isključuje odgovornost sudaca u slučaju malae fidel).

Dužnost je svakog građanina, da se primi funkcije suca, ako bude izabran. Jednako je dužnost svakoga, da svjedoči, vještači itd.

Suđenje treba biti porotno, gdje god to prilike dopuštaju (osim možda kod sitnih predmeta).

Za kazneno (krivično) sudovanje treba postaviti javne tužioce kod svakog suda i okrivljenom dopustiti ili postaviti branioca, te se držati akuzatornog načela.

Sve rasprave trebaju u pravilu biti javne.

Kako se sudovi vjerovatno neće sastojati od stručnih lica, trebalo bi, da svaki sud ima sekretara pravnika (suca, advokata itd.), koji će proučiti predmet, tehnički pripremiti raspravu, referirati, kod glasanja imati savjetodavni glas i izrađivati nacрте sudskih odluka. No kod okružnih i sreskih sudova trebalo bi težiti, da bar jedan član suda bude stručno lice.

Sve bi civilne vlasti trebalo pozvati, da pomažu izvršavanje sudskih odluka.

III. Radi što veće jednoobraznosti u radu sudova predložimo, da Vijeće postavi Privremeni sudski savjet (pri Vijeću) od stručnih lica (barem većina), koji bi Savjet rješavao žalbe protiv odluka okružnih narodnih sudova (tj. potvrđivao ili ukidao njihove odluke, bez prava donošenja odluke u samoj stvari) i tumačio kako treba da se danas, u toku rata, ostvaruje pravni poredak (možda nekim plenarnim rješenjima). Sve to strogo u granicama onoga što je najnužnije i što ne trpi odlaganja.

Predložimo nadalje, da Zemaljska vijeća osnuju svoja sudska odjeljenja, koja će pomagati sudove, pratiti njihov rad, a mogu i postavljati javne tužioce i sekretare sudova (konzultirajući Privremeni sudski savjet).

Ova bi se odjeljenja trebala brinuti, da sudovi pravilno tumače odluke Zemaljskih vijeća kao zakonodavnih tijela (ukoliko takvih bude) i po potrebi tražiti autentična tumačenja Pretsjedništva. Ona bi trebala kontrolirati rad javnih tužilaca i sekretara sudova.

IV. Molimo, da nas izvještavate o vašim odlukama u pogledu organizacije sudstva i o njegovom razvoju.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Za Povjerenika sudstva,
Potpretsjednik

PRETSEDNIŠTVO
ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE

Pretsednik

Dr Ivan Ribar

Potpretsednici:

Moša Pijade

Josip Rus

Antun Augustinčić

Dmitar Vlahov

Marko Vujačić

Sekretari:

Rodoljub Čolaković

Radonja Golubović

Članovi:

Broz Josip Tito, Babović Spasenija, Belovuković Milan-Deva, Butozan dr Vaso, Grulović Nikola, Karamatijević Jevstatije, Kecmanović dr Vojislav, Leković Voja, Marković Momčilo, Nešković dr Blagoje, Opačić Stanko-Ćanica, Petrović Nikola, Popović Koča, Pribičević dr Rade, Pucar Đuro-Stari, Ranković Aleksandar, Ribnikar Vladislav, Stambolić Petar, Stević Luka, Vukosavljević Sreten, Zečević Vlada, Žujović Sreten, Bakarić dr Vladimir, Vrkljan Ante, Frol Frane, Gregorić dr Pavle, Gržetić Maca, Hebrang Andrija, Krajačić Ivan, Krce Pavao, Krstulović Vicko, Lakuš Filip, Leontić dr Ljubo, Magovac Božidar, Mandić dr Ante, Nazor Vladimir, Preka Aleksandar, Smodlaka dr Josip, Sremec dr Zlatan, Avšič Jakob-Rade, Bevk France, Fajfar Tone, Jeras Josip, Kardelj Edvard, Kidrič Boris, Leskošek Franc, Mikuž dr Metod, Vidmar Josip, Karabegović Osman, Kurt Husnija, Sudžuka Muhamed, Dilas Milovan, Miljanić dr Niko, Andonov Metodija-Čento, Apostolski Mihailo, Pop-Tomov Vlado

VEĆNICI NA II ZASEDANJU AVNOJ-a

Josip Broz Tito	Vidović Nikola	Eraković Simo
Avšič Jakob	Vilfan dr Jože	Zanko dr Miloš
Alargić Judita	Vipotnik Albin	Žigić Rađe
Andonov Metodija-	Vlahov Dmitar	Zujović Sreten
Čento	Vrkljan Ante	
Andrejev-Ronkata Bane	Vujasinović Todor	Zemljak Jože
Andrejević-Kun Đorđe	Vujačić Marko	Zečević Vlada
Apostolski-Mitić	Vukić Sveto	Zečević Stevo
Mihailo	Vukmanović Svetozar	Zlatarić Branko
Augustinić Antun	Vukosavljević Sreten	Zogović Radovan
	Vulin Sava	
Babić Ante	Gaži Franjo	Ivančić Marija
Babić Ljubo	Gizdić Drago	Iveković dr Mladen
Babović Spasenija	Gluhić Omer	Ivović Dušan
Bakarić dr Vladimir	Grbić Mihailo	Ilić Pavle
Balaš Boris	Grgurić dr Jakov	
Balen Šime	Gregorić dr Pavle	Jakac Božidar
Barbalić Ivan	Gržetić Maca	Jakić Velimir
Bebler dr Aleš	Grk Dušan	Jakša dr Uroš
Bevk France	Grković Radovan	Jambrišak dr Milivoj
Begić Jure	Grujić Radovan	Jeras Josip
Belinić Marko	Grulović Aćim	Jovanović Arso
Belovuković Milan-Deva	Grulović Nikola	Jovanović Živko
Berus Anka	Guberović Nikola	Jovanović Isa
Becele Franc		Jovanović Radivoje-
Biber Josip	Davidović Radivoj	Bradonja
Bjeladinović dr Boško	Danilović ing. Uglješa	Jokić Špiran
Bjelica ing. Janko	Danišević Stanko	Josipović Dušan
Božanić Andrija	Dapčević Peko	Josipović Srboljub
Božićević Ivan	Dedijer Vladimir	
Božović Nikola	Detoni Marijan	Kavčić Stane
Bolt Ivan	Dimitrijević Milorad-	Karabegović Osman
Brecelj dr Marijan	Mikan	Karamatijević Jevsta-
Brkić Dušan	Dobrašinović Miloje	tije
Brkić Hasan	Došen Ilija	Kardelj Edvard
Brozina ing. Nikola	Draušnik Jurica	Kecmanović dr Vojislav
Brstina Dušan	Dugonjić Rato	Kidrić Boris
Bubanj Andrija		Knežević Nikica
Buljan Vice		Kovačević Mitar
Butozan dr Vaso		Koliševski Lazar
	Đarić Ljuban	Komadina Pero
Vavpetić dr Lado	Dilas Milovan	Kosovac Vujo
Veinović Svetozar	Đorđević ing. Živa	Koharević dr Alek-
Veselinov Jovan	Đukanović Pero	sandar
Vidmar Josip	Đurić Ljubodrag	Kocbek Edvard
	Đurić Momčilo	

Krajačić Ivan
Krajger Boris
Kranželić Ivan
Kraus dr Herbert
Kržišnik dr Anton
Krmelj Maks
Krstajić Pero
Krstulović Vicko
Kree Pavao
Krsulj Mate
Kukoč Ivica
Kulenović Skender
Kurt Husniža

Lakuš Filip
Leković Voja
Leontić dr Ljubo
Leskošek Franc
Livada Dušan
Lubej France
Lunaček dr Pavel

Ljujić Vojo

Magovac Božidar
Majcen Sandi
Maksumić Omer
Mališić Panto
Mandić dr Ante
Mandžić Pašaga
Marić Ignjat
Marković Blažo
Marković Momčilo
Markovski Venko
Mastilović Novak
Maček Ivan
Medan Savo
Mijatović Cvijetin
Mijušković Radovan
Mikuž dr Metod
Mikulić Jure
Milojević Miloje
Milosavljević Milosav
Milutinović Ivan
Miljanić dr Niko
Minić Miloš
Mirković Joso
Mitrović-Dilas Mitra
Mrazović-Cofek Karlo
Mraz Franjo
Mujkić Hadžimehmed
Mutapović ing. Dragoslav

Nazor Vladimir
Naceva Mara
Nedeljković dr Dušan

Nemec Ivan
Nešković dr Blagoje
Nikolić dr Gojko
Ninković D Mitar
Novak Ivan

Omanović Hamdija
Opačić-Canica Stanko
Orović Savo
Osmić Omer

Pavić Janko
Pejnović Kata
Penca Jože
Perković Mile
Peruničić Mile
Petrović Dušan-Šane
Petrović ing. Nikola
Petronić Srećko
Pijade Moša
Pobrić Edhem
Polić Zoran
Polović Marko
Popivoda Krsto
Popović Jovan
Popović Koča
Popović Milentije
Počuča Mile
Prvčić Stjepan
Preka Aleksandar
Pribićević dr Rade
Pribišić Lazo
Pucar Đuro-Stari

Radović Joksim
Radosavljević Dobrivoje
Rakovac Joakim
Ranković Aleksandar
Redžić Enver
Ribar dr Ivan
Ribnikar Vladislav
Rodić Vojislav
Rozman Franc
Rumbak Ivan
Rupena-Osolnik Mara
Rus Josip

Savić Brano
Savić Pavle
Savić Savo
Svetek France
Semić Stane-Daki
Simonović Jagoš
Smodlaka dr Josip
Sokol Vid
Soldat Mitar

Sorić Mate
Sofijanić Ratko
Sremec dr Zlatan
Sremec Nada
Stambolić Petar
Stante Peter
Stević Luka
Stefanović Rista
Stefanović Svetislav
Stiljinović Marijan
Strižić Tomo
Subotić T. Mitar
Sudžuka Muhamed

Tiljak Đuro
Todorović Mijalko
Todorović Simo
Trbović Rade
Tuđman Stjepan

Cemerlić dr Asim
Cemerlić Hamdija
Čuković Stevo

Urošević Sredoje

Fajfar Tone
Filipović Sulejman
Frol Frane

Hadžiismailović
Muhamed
Hebrang Andrija
Hodžić Mujo
Hribar Janez
Humo Avdo

Cazi Josip
Cеровac Antun
Cetina Josip

Čalić Dušan
Čamo dr Edhem
Čolaković Rodoljub

Salamon Stjepan
Sašić Jevto
Segrt Vlado
Šiljegović Boško
Škare Stanko
Škerlj Franc
Skundrić Mihailo
Slander Marinko Mica
Snuderl dr Maks

ZAMENICI VEČNIKA NA II ZASEDANJU AVNOJ-a

IZ HRVATSKE

Katić Adam
 Spoljarić Duro
 Komar Slavko
 Biočić Franjo
 Marušić Simun
 Skunc Luka
 Sučić Martin
 Banak Franjo
 Magašić Moro
 Sali Dragutin
 Zlatić dr Sava
 Polak dr Milan
 Zarković dr Gruzica
 Kufirin Milka
 Janjić Vlado
 Bolt Ivan
 Sekul Blaž
 Zastavniković Marica
 Božičević Ivan
 Mutak Vlado
 Jergović Ivan
 Vojaček Josip
 Blažević **Jakov**

Jakša dr Uroš
 Antolković Josip
 Grahovac Buđe
 Jerković Mate
 Kuzmić Ivan
 Sikirica Nikola
 Pajić Neva
 Kovačić Ljubica
 Radić Marijan
 Oreščanin Bogdan
 Zmajić Josip
 Kopitar Marija
 Winter dr Franko
 Biber Antun
 Berus Anka
 Holjevac Vječeslav
 Tijardović Ivo
 Balaš Boris
 Rapajić Bogoljub
 Došen Miško
 Zalac Tomo
 Bjelajac Stanko
 Skubić Ivan

Budicin Giusepe
 Jakšić Mate
 Kovačević Gojko
 Rupčić Nina
 Šremf Franjo
 Guberović Nikola
 Mikan Lovro
 Matetić Vlado
 Lukić Simo
 Rumbak Ivan
 Jelaš Tomo
 Bego Antun
 Borojević Jovan
 Vukelić Sava
 Kranželić Ivan
 Ilić Miljka
 Borić Franjo
 Knežević Pero
 Pavić Janko
 Jovanić Đoko
 Detoni Marjan
 Jukić Jure

IZ SLOVENIJE

Ambrožič Miroslav
 Avbelj Viktor
 Babić Vlado
 Belušček Tone
 dr Brilej Jože
 dr Černej Darko
 Černe Franc
 Dvojmoč Tone
 Jordan Marija
 Kimovec Franc
 Kralj Jože
 Krivic Vlado
 Kveder Dušan
 Lampret Jože

Maček Polde
 Novak Franc
 dr Novak Franc
 Očepek Angela
 Osolnik Bogdan
 Pirjevec Dušan
 Polak Bojan
 Popit Franc
 Repič Viktor
 Rupena Zora
 Sluga Jože
 Stanovnik Janez
 dr Stante Jernej
 Stopar Viktor

Šentjure Lidija
 Tomšič Mira
 Turnher Edmund
 Vrhovec Lojze
 Zihert Boris
 Zeleznik Tine
 Tomšič Vida
 Dekval Ciril
 Jerman Janez
 Klančar Tone
 Klarič Jože
 Knez Silas
 Plavšič Štefan
 Taurer Franc

IZ BOSNE I HERCEGOVINE

Boško Simatović
 Pejo Stanišljević
 Zarko Bućma
 Lazić Lazo
 Branko Čopić

Simo Šević
 Zarko Vranješević
 Đurađ Bojinović
 Džemal Mahmut Čehaić
 Adem Hercegovac

Milan Bursać
 Miloš Kecman
 Mihailo Popović
 Dujo Ivezić
 Hadžiismanović Smajil

Hotić Mesud
Pero Radiša
Mustafa Porobić
Tolo Niko
Jovo Rosić
Mehmed Pehlivanović
Nikola Mandić
Abdulah Pjanić
Muhidin Begić
Jovo Mitrašević

Ante Kamenjašević
Mujbeg Rustembegović
Ignjat Radojčić
Milan Pantić
Matija Knežević
Grujo Novaković
Enver Mešković
Mišo Jokanović
Obren Starović
Božo Vukoje

Simo Radić
Ibrahim Šator
Vaso Miskin
Đoka Pašajlić
Ivica Bubaš
Nenad Vasić
Fazlija Alikalfić
Nikola Draganić

IZ CRNE GORE I BOKE

Ivan Vujošević
Jakša Brajović
Gojko Garčević
Obrad Cimić

Miloš Radović
Radonja Golubović
Mirko Krđžić
Mihailo Vicković

Petar Leković
Mirko Matković
Mato Petrović

UMRLI ILI POGINULI VEĆNICI AVNOJ-a

(između Drugog i Trećeg zasedanja)

Vid Sokol
Ivan Milutinović
Joakim Rakovac

Dr Milivoj Jambrišak
Omer Osmić
Tomo Stružić

Franc Becele
Franc Rozman
Hadžimehmed Mujkić

НАПОМЕНЕ

ПРВО ЗАСЕДАЊЕ АВНОЈ-А У БИХАЋУ

СВЕЧАНА СЕДНИЦА (26 НОВЕМБРА 1942). При сређивању материјала ове седнице користили смо, пре свега, оригиналан позив са дневним редом који је са списком првих већника био умножен на шаширографу. Позив на заседање упутио је Врховни командант НОВ и ПОЈ Јосип Броз Тито, који је као иницијатор и сазивач од почетка третиран као члан АВНОЈ-а, али не ни као претставник Хрватске, нити и једне друге југословенске земље, већ као претставник свих народа Југославије. Зато друга Тита не налазимо као већника ни у једном списку већника који су вођени по земљама и покрајинама.

Ток седнице, поздравни телеграми и говори приређени су према „Народном ослобођењу“ бр. 1 од 1 децембра 1942 год., органу АВНОЈ-а (изашла су свега три броја) и „Дневнику“ — Први део — Вл. Дедијера. Реферат друга Тита дат је према књизи: Ј. Броз Тито: I Борба народа Југославије, 1941—1945, издање „Културе“, 1947 год.

ПРВА РАДНА СЕДНИЦА (27 НОВЕМБРА 1942) приређена је по „Народном ослобођењу“ бр. 1 од 1-XII-1942 год. и по „Борби“ бр. 29 од 6-XII-1942 год. Говори су дати према изводима објављеним у бр. 1 „Народног ослобођења“ и другим листовима, „Дневнику“ Вл. Дедијера, рукописима другова др И. Рибара, М. Перуничкића, Владимира Дедијера, Р. Мијушковића. Своје говоре Павао Крце, Лука Стевић и Вицко Крстуловић допунили су и тако повезали поједине делове раније објављене у „Дневнику“, „Народном ослобођењу“ и другим листовима и публикацијама који су излазили у току Ослободилачке борбе.

Резолуција о оснивању АВНОЈ-а дата је према књизи „Пет година народне државе“, издање „Културе“, 1951 год. Резолуција о организацији АВНОЈ-а досад је једино објављена у бр. 1 „Народног ослобођења“, тако да је, иако врло значајна, остала скоро незапажена. Остали документи унесени су у ову књигу према оригиналима који се налазе у архиви Историског одељења Савеза комуниста Југославије и Савеза комуниста Хрватске.

При сређивању материјала Првог заседања АВНОЈ-а корисно су послужили и материјали које нам је ставио на располагање друг др Леон Гершковић.

Списак чланова АВНОЈ-а редигован је према оригиналном списку и подацима којима је располагао друг Миле Перуничкић. Списак већника из Словеније није био познат на сам дан заседања, али је ускоро затим Извршни одбор Ослободилне fronte Словеније одредио своје претставнике у АВНОЈ. То питање развијало се овако:

За време офанзиве на Рогу уништена је радиовеза између Словеније и Врховног штаба преко Деда. Због тога, па и због саме офанзиве, словеначка делегација није учествовала на II заседању АВНОЈ-а у Бихаћу. Чланови ИОФ прву вест о оснивању АВНОЈ-а сазнали су од друга Кидрича тек 11 децембра 1942 године (Коцбек, „Товаришија“, стр. 279) кога је о томе из Љубљане обавестио друг Кардељ.

Када је друг Кардељ, 12 децембра 1942 године, изишао из Љубљане, ИОФ је одржао седницу на којој се говорило о значају оснивања АВНОЈ-а, и после које је издат овај коминике:

„Из техничких разлога претставници „Ослободилне fronte“ нису могли да присуствују Уставотворној скупштини Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије, која се одржавала у босанском граду Бихаћу 26 и 27 новембра ове године. Међутим, без обзира на то, Извршни одбор ОФ у целости сагласан је са општим смерницама ове скупштине те ће скоро одредити своје делегате за Извршни одбор Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије као и за његово претседништво.

Уставотворна скупштина Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије претставља врло важну прекретницу у животу и сажињу народа Југославије. Ова скупштина значи резултат скоро 20-месечне заједничке политичке и оружане борбе народа Југославије против заједничког непријатеља, фашистичког окупатора и његових помагача у самој Југославији, усташа, четника Драже Михаиловића, недићевца, словеначке беле гарде и свакојаких националних издајца. У тој заједничкој борби народи Југославије изабацили су из својих редова све оне противнародне реакционарне елементе који су више него 20 година својом противнародном политиком онемогућавали сваку истинску сарадњу тих народа на бази једнакоправности и самоодлучивања. Крмило судбине народа Југославије узеле су у своје руке демократичне народне снаге, што је омогућило да је у стародревном Бихаћу одржана уставотворна скупштина будућег јединства и сажиња југословенских народа, саграђеног на бази самоодлучивања и једнакоправности. У борби сковано јединство југословенских народа, на начелима саграђено сажиње свих народа тако је чврсто да их никаква сила неће више моћи раздружити. У Бихаћу су зацртане основне линије нове демократичне Југославије, народне Југославије, домовине слободних и једнакоправних народа.

У ту нову Југославију словеначки народ неће ступити као године 1918, као народ без заслуга и права, као народ коме су други кovali његову судбину и устав. Словеначки народ својом борбом и својим жртвама допринео је заједничком ослобођењу толико као ретко који народ у Европи. У новој Југославији биће зато слободна и уједињена Словенија. Од Трста до Шиља, од Купе до Целовца улазиће свим оним правима, која ће јој омогућавати да ће на њеном тлу господарити једино словеначки народ сам.

Када Извршни одбор ОФ изражава тиме своју сагласност са одлукама Уставотворне скупштине Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије, шаље истовремено у име словеначког народа пламени поздрав братском српском, хрватском, црногорском и македонском народу као и муслиманском становништву Југославије, и то у првом реду са жељом да наша велика заједничка борба против заједничког непријатеља донесе скорашњу победу, која ће омогућити срећнију будућност у љубави до слободе тако великим народима Југославије. Истовремено Извршни одбор ОФ поздравља и наш заједнички Врховни штаб Народно-ослободилачке војске Југославије, који је правилним вођењем оружане борбе народа Југославије омогућио да се је Уставотворна скупштина Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије могла вршити на слободној југословенској територији. Ова прва скупштина слободног претставништва народа Југославије остаће забележена у њиховој јуначкој историји као једно од најдалекосежних дела.

Живела слободна демократска Југославија, заједница сложних једнакоправних југословенских народа!

Живела слободна и уједињена Словенија, у којој ће одлучити слободан словеначки народ!

Живела велика победа слободољубивих народа са Савезом Совјетских Социјалистичких Република, Великом Британијом и Америком на челу!

Живео непобедиви Савез Совјетских Социјалистичких Република, велики заштитник словеначког и свих народа Југославије!

Смрт фашизму — Слобода народу!

Извршни одбор Ослободилне фронте словеначког народа.“

На тој седници предложен је за пленум АВНОЈ-а целокупан ИООФ, и то: Едвард Коцбек, као потпретседник, а за чланове пленума АВНОЈ-а другови: Едвард Кардељ, Борис Кидрич, Франц Лескошек, Јосип Видмар, Франце Лубеј, Јосип Рус и Тоне Фајфар (Коцбек, „Товаришија“, стр. 281). Тај предлог друг Кардељ је доставио писмом, 14 децембра 1942 године, другу Титу у Бихаћ.

У међувремену успостављена је у Доломитима радиовеза преко Деда. Дана 11 јануара 1943 године преко радија стигао је позив Претседништва АВНОЈ-а да Едвард Коцбек и Јосип Рус одмах крену за Бихаћ (Коцбек, „Товаришија“, стр. 308). Пре њиховог поласка одржана је, 14 јануара 1943 године, седница ИООФ, на којој су у ИООФ кооптирани Зоран Полич и Маријан Брецељ. Дана 17 јануара 1943 год. другови Коцбек, Рус и Иван Мачек кренули су на пут. Међутим, они нису стигли до Бихаћа, пошто су на путу, у Долењској, сазнали за IV непријатељску офанзиву и 29 јануара одлучили да се врате у Долomite.

После тога предложено је, писмом од 16 јануара 1943 године, које је друг Едвард Кардељ упутио другу Титу, да у Извршни одбор АВНОЈ-а у име ИООФ уђу другови Едвард Коцбек као потпретседник и Едвард Кардељ. У погледу осталих чланова друг Кардељ је нагласио да ће њихова имена јавити друг Кидрич — Петер у посебном писму, које, међутим, није сачувано.

Због тога није познато да ли су били за пленум АВНОЈ-а предложени и другови Брецељ и Полич.

Према казивању др Ивана Рибара и Мила Перунчића, Извршни одбор АВНОЈ-а је негде крајем децембра 1942 или почетком јануара 1943 године, када је стигао први предлог из Словеније, а у смислу одлуке донесене на предлог Верификационог одбора на Првом заседању АВНОЈ-а у Бихаћу, верификовао избор делегираних већника из Словеније, и то: Едварда Коцбека, Јосипа Руса, Едварда Кардеља, Бориса Кидрича, Франца Лескошека, Јосипа Видмара, Франца Лубеја и Тона Фајфара. За потпретседника Извршног одбора (место трећег потпретседника било је још на Првом заседању у Бихаћу резервисано за претставника Словеније) изабран је проф. Едвард Коцбек. Међутим, о предлогу Извршног одбора Ослободилне фронте Словеније да се Јосип Рус кооптира за члана Извршног одбора АВНОЈ-а није ништа друго одлучено до то да се он преко Врховног штаба позове да одмах дође у Бихаћ.

Исто тако, Извршни одбор АВНОЈ-а није решавао ни о избору Едварда Кардеља, по предлогу од 16 јануара 1943, јер је тада Извршни одбор АВНОЈ-а због IV непријатељске офанзиве био већ напустио Бихаћ и није се у то доба уопште ни састајао. Отада па све до Другог заседања АВНОЈ-а у Јајцу није било никаквих промена ни у Извршном одбору ни у пленуму АВНОЈ-а.

На страни 59—63 дат је текст прогласа који је АВНОЈ упутио народима Југославије. После закљученог заседања, проглас су потписали:

Претседник: **Рибар др Иван**, адвокат, бивши претседник Уставотворне скупштине;

Потпретседници: **Поздерац Нурија**, бивши сенатор из Цазина, члан Главног одбора ЈМО; **Савић Павле**, професор Универзитета из Београда;

Чланови Извршног одбора: **Перунчић Миле** из Маоча (Санџак), бивши народни посланик Демократске странке, заменик команданта III пролетерске бригаде; **Милутиновић Иван**, приватни чиновник из Пипера, члан Врховног штаба; **Милошевић др Симо**, професор Универзитета из Београда; **поп Зечевић Влада**, свештеник из Крупња, члан Врховног штаба; **Ивековић др Младен**,

секретар Обртничке коморе из Загребa; **Маслеша Веселин**, публициста из Бањалуке.

Чланови Већа: **Бакарић др Владимир**, адвокатски приправник из Загребa, политички комесар НОВ и ПО Хрватске; **Балабан Миле**, земљорадник из Петровца, бивши посланик Савеза земљорадника; **Бален Шиме**, новинар из Загребa и политички комесар V НО бригаде Хрватске; **Беловуковић Милан-Дева**, земљорадник из Мачве; **Бјелајац Симо**, претседник НОО из Руђишке; **Брстина Душан**, марински наредник из Невесиња; **Будајић др Јован**, лекар из Вилуса; **Бурић Видо**, сељак и поппретседник општине из Чева; **Церовић Стојан**, професор из Никшића; **Чагоровић Буро**, земљорадник из Даниловграда; **Чолаковић Родољуб**, новинар из Бијељине, члан Главног штаба НОВ и ПО за Босну и Херцеговину; **Дедијер Владимир**, новинар из Београда; **Добрашиновић Милоје**, професор и Бијелог Поља; **Драушник Јурица**, претседник општине Брапче крај Загребa, начелник штаба покупско-жумберачког одреда; **Дуговић Ратимир**, дипломирани правник из Сарајева; **Гајић Војин**, земљорадник из Аранђеловца; **Гарић Манојло**, земљорадник из Праче; **Грегорић др Павле**, лекар из Загребa; **Груловић Никола**, приватни чиновник из Сремске Митровице; **Хебранг Андрија**, приватни чиновник из Загребa; **Хумо Авдо**, књижевник из Мостара; **Карабеговић Осман**, студент медицине, политички комесар I босанског корпуса; **Караматијевић прота Јевстатије**, претседник НОО из Нове Вароши; **Комненић Петар**, професор из Бањана, командант бихаћко-цазинског подручја; **Ковачевић Борислав (Бориша)**, професор из Дувна; **Крце Павао**, тежак из Сибња, бивши народни посланик ХСС; **Крстајић Миро**, капетан у пензији са Жабљака; **Крстуловић Вишко**, радник из Сплита, командант IV оперативне зоне Хрватске; **Лекић Маријан**, учитељ из Андријевице; **Љумовић Божо**, приватни чиновник из Подгорнице; **Марковић Блажо**, свештеник и судија Црквеног суда са Цетиња, верски референт I пролетерске НОУ бригаде; **Мијушковић Радован**, адвокат са Уба; **Мирковић Јосо**, трговац из Пљеваља; **Николиш др Гојко**, лекар, референт санитета при Врховном штабу; **Новаковић Срдан**, капетан у пензији из Пипера; **Опашић Станко-Ђаница**, командант кордунашке групе Партизанских одреда Хрватске; **Осмић Омер**, земљорадник из Прозора; **Павићевић Марко**, радник из Ваљева; **Павићевић Ђоко**, капетан у пензији из Горњег Поља; **Павловић Ристан**, учитељ из Пљеваља; **Пејновић Ката**, сељанка из Лике, претседница АФЖ за Лику; **Перовић Ристо**, потпуковник из Бјелопавлића; **Петровић Срећко**, земљорадник из Дражевца; **Пијаде Моша**, академски сликар и новинар из Београда; **Поповић Јован**, књижевник из Велике Жикинде; **Поповић Коча**, књижевник из Београда, командант I пролетерске НОУ дивизије; **Поповић Милентије**, инжењер из Београда, полит. комесар Официрске школе Врховног штаба; **Луцар Буро**, радник из Грахова; **Савић Брано**, правник из Власенице; **Симоновић Јагош**, протојереј из Колашина, верски референт IV црногорске бригаде; **Срдић Никола**, земљорадник из Јелашиница; **Стамболић Петар**, студент агрономије из Ужича, члан Главног штаба НОВ и ПО за Србију; **Стевић Лука**, земљорадник из Мојковца у Рафевини; **Флоријан Сучић**, бивши претседник градске организације ХСС из Ливна; **Тиљак Буро**, академски сликар из Загребa; **Вениновић Светозар**, земљорадник из Блатне; **Вешовић Мирко**, адвокат из Андријевице; **Вујаковић Тодор**, приватни чиновник из Тузле; **Златарић Бранко**, чиновник Господарске слуге из Загребa; **Зрењанин Жарко**, учитељ из Вршца.

Проглас није потписао друг Тито, а омашком је изостављено име Душана Ивовића, већника из Санцака.

ДРУГО ЗАСЕДАЊЕ АВНОЈ-А У ЈАЈЦУ

СЕДНИЦА ОД 29 И 30 НОВЕМБРА 1943 ГОД. приређена је по стенографским белешкама и по „Вјеснику”, органу Јединствене народноослободилачке фронте Хрватске, бр. 32 од 19 децембра 1943. По рукопису репортаже Шиме Балена („Хисториско заседање АВНОЈ-а у Јајцу“) дат је ред говорника, пошто записник седнице није сачуван. Реферати др И. Рибара и Јосипа Броза Тита и

говори Марка Вујачића, Пера Крстајића, Новака Мاستиловића и Вице Буљана дати су према рукописима а остали говори према скраћеним стенографским белешкама, пошто комплетне белешке нису сачуване. Михаило Швабић скренуо нам је пажњу на то да му се чини да је на Другом заседању говорио и Стојан Бјелајац, или у име СКОЈ-а или у име УСАОЈ-а. Међутим, при раду на овој књизи нигде у материјалима које смо користили нисмо наишли на то. — Текстовни одлука дати су према брошури „Одлуке Другог заседања АВНОЈ-а“, коју је 1944 год. издао АВНОЈ, и према „Службеном листу ДФЈ“, бр. 1 од 1-11-1945 год.

Списак чланова АВНОЈ-а приређен је према оригиналном извештају Верификационог одбора на II заседању, извештају друга Мила Перуничкића, секретара АВНОЈ-а, на III заседању АВНОЈ-а у Београду (Стен. белешке III заседања АВНОЈ-а и Привремене народне скупштине, стр. 5, 6 и 7) и према списковима из архиве Историског одјела Савеза комуниста Хрватске.

На II заседању у Јајцу, према извештају Верификационог одбора, АВНОЈ је имао 250 већника, без већника из Македоније и Санџака; према В. Дедијеру („Ј. Б. Тито“, стр. 382) 208 већника, а према чланку „Борба народа поробљене Југославије“ (Тито: „Борба народа Југославије“ I, издање „Култура“, 1947, стр. 212) „на пленуму је судјеловало 240 делегата из свих крајева наше земље“. Према оригиналним списковима из тих дана тешко је утврдити стварно стање. Судећи по документима и по саставу Претседништва АВНОЈ-а, изабраног историске ноћи између 29 и 30 новембра 1943 год., АВНОЈ је имао више већника него што говори и један и други извор, јер да нису били верификовани мандати већника из Санџака и Македоније не би они могли бити изабрани у Претседништво АВНОЈ-а. Утврђивање стварног стања отежавало је и то што је међу учесницима било и заменика, па су верификовани мандати и оних већника уместо којих су заседању присуствовали њихови (изабрани) заменици. Тако, у списак већника унесени су и Душан Јосиповић, Омер Глухић и др. Асим Темерлић, чија су пуномоћја као већника верификована, мада су на заседању ЗАВНОБИХ-а у Мркоњић Граду изабрани за заменике а не за већнике АВНОЈ-а. Како је до тога дошло, нисмо могли утврдити. — На основу списка који је на Другом заседању сачињен и који је прочитао друг Т. Вујасиновић, АВНОЈ-у је дотада било пријављено укупно 269 већника, зато што извештај из Македоније није примљен до краја, иначе би их било још више. Није извесно да је заседању присуствовало само 142 већника, јер је ту било и заменика који су пуноправно одлучивали на основу својих уверења или овлашћења отсутних већника. Већници и чланови Претседништва АВНОЈ-а могли су овластити друге чланове да у име њих гласају. То је у ратним приликама било неопходно да би се могао обезбедити кворум за решавање. Та пракса је трајала скоро све до краја 1945 године. Према томе, на Другом заседању гласало је увек више од 142, јер су присуствовали и заменици, а и извесни већници имали су по два и три пуномоћја отсутних чланова АВНОЈ-а.

Већници Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије на Другом заседању бирани су, према развоју ратних операција и приликама у појединим земљама, покрајинама и областима, или на скупштинама земаљских антифашистичких већа, или су их бирали извршни одбори односно претседништва земаљских антифашистичких већа из редова већника земаљских већа, кад није било могућности да се састану пленуми, или главни народно-ослободилачки одбори у споразуму са главним штабом или их је одређивао главни штаб Народно-ослободилачке војске земље или покрајине.

Већнике из Србије одредио је Главни народно-ослободилачки одбор Србије на предлоге штабова српских дивизија. (Антифашистичко веће Србије, због прилика које су у 1943 владале у Србији, није могло бити формирано; оно је образовано тек после ослобођења Београда). Штабови су те предлоге доставили Извршном одбору АВНОЈ-а после претходног консултовања бораца. (Забележено по казивању Михаила Борђевића, судије Савезног врховног суда). Заседање Велике антифашистичке скупштине народног ослобођења Србије одржано

је 11 и 12 новембра 1944 године у Београду, када су потврђени дотадашњи већници и изабрани нови.

Већнике из Хрватске одредило је Претседништво Земаљског антифашистичког већа народног ослобођења Хрватске после скупштине која је одржана на Плитвичким Језерима, 13 и 14 јуна 1943 године.

Већнике и њихове заменике из Словеније одредио је Извршни одбор Освободилне фронте Словеније (доцније Словенски народно-ослободилачки свет).

Већници и њихови заменици за Босну и Херцеговину изабрани су на Првом заседању Земаљског антифашистичког већа народног ослобођења Босне и Херцеговине која је одржана 26 и 27 новембра 1943 године у Мркоњић Граду.

Већници и њихови заменици из Црне Горе и Боке изабрани су на првој скупштини Земаљског антифашистичког већа народног ослобођења Црне Горе и Боке у Колашину, 14 и 15 новембра 1943 год. Тада је изабрано 11 већника и толико заменика, али је Извршни одбор Земаљског антифашистичког већа народног ослобођења Црне Горе и Боке тај број пред Друго заседање у Јајцу повећао на 16 већника, колико је тада било предвиђено да у АВНОЈ-у треба да буде претставника Црне Горе и Боке.

Већнике из Македоније делегирао је Главни штаб Народно-ослободилачке војске и Партизанских одреда Македоније, у споразуму са Иницијативним одбором за оснивање Земаљског антифашистичког већа Македоније, које се као Антифашистичко собрание народног ослобођења Македоније састало на своје прво заседање тек 2 августа 1944 године.

Већнике из Војводине делегирао је Главни штаб за Војводину пошто Војводина у то доба, осим народно-ослободилачких одбора, није имала друге органе устаничке власти.

Већници из Санџака изабрани су на Првом заседању Земаљског антифашистичког већа народног ослобођења Санџака које је одржано 20 новембра 1944 године у Пријепољу.

Под каквим је условима радио Верификациони одбор на Другом заседању у Јајцу, најбоље се види по томе што је у извештај унесено да из Босне и Херцеговине присуствују 46 од 53 изабрана већника, док је Босна и Херцеговина имала 57 изабраних већника, само су имена последња четири већника била на следећој страни, што није убрзани примећено.

Поред тога, у току 1944 и 1945 године АВНОЈ је проширен већницима из оних федералних јединица и покрајина које дотле нису имале онолико већника колико им је сразмерно становништву припадало. Тако је АВНОЈ на дан 24 фебруара 1945 год. имао 332, а уочи Трећег заседања укупно 368 већника. (Види „Законодавни рад Претседништва АВНОЈ-а и Претседништва Привремене народне скупштине ДФЈ“, стр. 58, и „Треће заседање АВНОЈ-а и Привремене народне скупштине“, стр. белешке, стр. 11). Међутим, ни ово се стање не слаже са извештајем о верификованим мандатима на Другом заседању АВНОЈ-а, пошто је из списка (исто, стр. 6) такође омашком изостављено име већника инж. Живе Ђорђевића. Др Љубо Леонтић је престао бити члан АВНОЈ-а именовањем за амбасадора у Лондону, а др Анте Мандић именовањем за намесника. др Ника Миљанића, Милована Ђиласа (по пуномоћју проте Јагоша Симонића из Колашина), Пека Дапчевића, Крста Попивоцу, Радована Зоговића, Станка Даниловића делегирао је у АВНОЈ Претседништво Антифашистичког већа народног ослобођења Црне Горе и Боке. Мухамед Сузука и Божидар Маговац престао је бити чланови АВНОЈ-а између Другог и Трећег заседања, а Иво-Лола Рибар је погинуо уочи самог Другог заседања, као већник из Србије. Ваља напоменути да је било и других омашки, што је и разумљиво ако се има у виду да су тих дана широм земље вођене крваве борбе са бројним окупаторским трупама и четничким и усташким одредима и да су се већници на путу за Јајце не само пробивали кроз борбу већ су и сами учествовали у окршајима. Тако је, уочи самог заседања, кад је др Рибар спремао говор, стигла вест да је у

последњим борбама погинуо и већник Светозар Веиновић. Међутим, друг Веиновић је срећно стигао жив на заседање. О том др Рибар није био обавештен. Тако се догодило да је др Рибар приликом комеморисања смрти већника АВНОЈ-а прочитао и Светозара Веиновића, који је, стојећи у дну сале, аутоматски, при читању свог имена рекао: „Слава му!“. Наравно, Верификациони одбор је благовремено био обавештен и пуномоћје Веиновића било је верификовано. Том приликом др Рибар није комеморисао смрт свог сина Иве-Лоле Рибара, већника из Србије, већ је то учинио Михаило Швабић.

Осим тога, у попис већника, који је извршен на самом Другом заседању у Јајцу, нису била унесена имена умрлих чланова АВНОЈ-а, а извршени су они заменици који су у своје време били изабрани, као што је то био случај у Хрватској, Босни и Херцеговини и Црној Гори. Отуда и настају ове незнатне разлике у броју чланова АВНОЈ-а у периоду између Првог и Другог и између Другог и Трећег заседања. По списку који је овде унесен, а после претходних проверавања, АВНОЈ је на Другом заседању стварно имао 268 чланова.

У извештају др Рибара при редиговању је изостављено име већника Светозара Веиновића.

Телеграми су дати по оригиналима који се налазе у архиви Историског одељења Савеза комуниста Хрватске и тексту из „Напријед“ бр. 32 од 8 децембра 1943 године.

При сређивању материјала усвојених на седницама тешкоћу је претстављало и то што нису сачувани сви подаци о томе ко су били предлагачи појединих одлука на Другом заседању АВНОЈ-а у Јајцу, изузев др Војислава Кеџмановића, Моше Пијаде и Пера Крстајића, јер су документи о њиховим предлозима сачувани. Зато се морало прибећи консултовању великог броја живих учесника историске скупштине у Јајцу и на основу њихових казивања и проверавања тих исказа унесена су имена предлагача. Нарочито је спорно питање било ко је од већника предложио листу избора Претседништва АВНОЈ-а. Највећи број тадашњих већника мисли да је то учинио Сретен Жујовић, па је тако и унесено.

НАПОМЕНЕ УЗ ПРИЛОГЕ

ПРВО ЗАСЕДАЊЕ АВНОЈ-А У БИХАЋУ

ПОЗИВ НА ЗАСЕДАЊЕ. Овакви позиви упућени су свим већницима за Прво заседање. Позив другу Чагоровићу био је приказан на Изложби о постанку, развоју и делатности народних одбора која је била приређена 1950 године у Београду, а затим и у другим републичким центрима. Оригинал овог позива, који је изгледа једино сачуван, у то доба налазио се у архиви СНО-а у Даниловграду; овај докуменат се налази у Историском одељењу Савеза комуниста Југославије.

ПРОЈЕКТ РЕЗОЛУЦИЈЕ доносимо према фотокопији оригинала који се налази у архиви Историског одељења Савеза комуниста Хрватске.

РАСПИС О ОСНИВАЊУ ЗДРАВСТВЕНОГ ОТСЕКА дат је према фотокопији оригинала који се налази у архиви Историског одељења Савеза комуниста Хрватске.

ИЗВЕШТАЈИ УПРАВНОГ, ПРИВРЕДНО-ФИНАНСИСКОГ, ВЕРСКОГ, ПРОПАГАНДНОГ, СОЦИЈАЛНО-ЗДРАВСТВЕНОГ И ПРОСВЕТНОГ ОТСЕКА дати су према оригиналним документима који се налазе у архиви Историског одељења Савеза комуниста Југославије.

СТАТУТ НАРОДНОГ УНИВЕРЗИТЕТА дат је према оригиналу који се налази у архиви Историског одељења Савеза комуниста Југославије.

УПУТСТВА ЗА РАД У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА дата су према документу који се налази у архиви Савеза комуниста Југославије. Нажалост, остале документе који се спомињу у извештају Просветног отсека нисмо могли пронаћи у архивама које смо имали на располагању.

ПИСМО ИВАНА МИЛУТИНОВИЋА ЗАВНОХ-у дато је према фотокопији оригинала који се налази у архиви Историског одељења Савеза комуниста Хрватске.

РАСПИС О ОДЛУКАМА ИЗВРШНОГ ОДБОРА АВНОЈ-а на седници од 28 децембра 1942 год. који је био упућен свим општинским народно-ослободилачким одборима на ослобођеној територији, дат је према оригиналу који се налази у архиви Историског одељења Савеза комуниста Југославије.

НАЦРТ ОДЛУКЕ О МЕСНИМ ОРГАНИМА НАРОДНЕ ВЛАСТИ дат је према оригиналу који се налази у архиви Историског одељења Савеза комуниста Југославије. Овај нацрт одлуке, који је према казивању др И. Рибара поднео Миле Перунчић, Извршни одбор АВНОЈ-а није прихватио, јер се сматрало да још треба радити по Наредби Врховног штаба Народноослободилачке партизанске и добровољачке војске Југославије од септембра 1942 године. Међутим,

Извршни одбор одлучио је да се по прописима од септембра месеца распишу избори за народноослободилачке одборе који су тада спроведени у Босанској Крајини, Кордуну и Лици.

УРЕДБА О ЗАЈМУ НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА (са образложењем и позивом на упис зајма дата је према оригиналној обвезници и оригиналима који се налазе у архиви Историског одељења Савеза комуниста Југославије.

ИЗЈАВА ВРХОВНОГ ШТАБА И АВНОЈ-а дата је према летку који је издат 8. II. 1943 године. Летак се налази у архиви Историског одељења Савеза комуниста Југославије.

НОТА ВРХОВНОГ ШТАБА И ИЗВРШНОГ ОДБОРА АВНОЈ-а САВЕЗНИЧКИМ ВЛАДАМА дата је према документу који се чува у архиви Историског одељења Савеза комуниста Југославије и према књизи „Документи о развоју народне власти“ од др Л. Гершковића, стр. 143.

КОНФЕРЕНЦИЈА претставника СНОО и команди подручја од 15-1-1943 год. дата је према „Народном ослобођењу“ од 25 јануара 1943 год. Први референт на овој конференцији био је друг Моша Пијаде који је имао партизанско име Чика Јанко; у то време а и доцније све акте друг Пијаде, као шеф отсека Врховног штаба за војне власти у позадини, потписивао је са „Чика Јанко“, или само „Јанко“.

ПРОГЛАС АВНОЈ-а ПОВОДОМ IV НЕПРИЈАТЕЉСКЕ ОФАНЗИВЕ дат је према примерку летка који је сачувао друг М. Пијаде.

ПРОТЕСТНА ИЗЈАВА ВРХОВНОГ ШТАБА И АВНОЈ-а — Ову изјаву дали су 18 октобра 1943 год. Врховни штаб НОВ и ПОЈ и Извршни одбор АВНОЈ-а кад се сазнало да су западни савезници предали избегличкој влади четири бомбардера типа „Либератор“. Изјава у целости није сачувана. Објавили смо само део који је сачувао Вл. Дедијер. У свом другом (сажетом издању) „Дневника“, стр. 615, Вл. Дедијер је, поред текста који смо овде донели, забележио и ово: „У овој изјави исто тако се покреће питање нашег оружја и морнарице које је Италија запленила после пада Југославије 1941, па се тражи да се све то преда нашој војсци, „која је једини правни наследник југослаvensке војске и која се бори против заједничког непријатеља свих слободољубивих народа“.

ДРУГО ЗАСЕДАЊЕ АВНОЈ-А У ЈАЈЦУ

ДНЕВНИ РЕД дат је према фотокопији оригинала који је својина инж. Живе Ђорђевића. Сви већници примили су уз легитимацију и овај дневни ред заседања.

ЛЕГИТИМАЦИЈА је дата према фотокопији оригинала који чува инж. Жива Ђорђевић. Оригиналу легитимацију има и др Херберт Краус.

ПРОГЛАС АВНОЈ-а од 30 новембра 1943 год. дат је према летку који се налази у архиви Историског одељења Савеза комуниста Југославије.

НАЦРТ СТАТУТА АВНОЈ-а је унесен у ову књигу према рукопису друга Моше Пијаде, који се чува у архиви Историског одељења Савеза комуниста Југославије. Овај нацрт није АВНОЈ ни претресао ни усвојио. Друг Пијаде је овај нацрт (у коме је испуштен члан 14) доставио уз једно своје писмо од 30-XII-1943 год. другу Кардељу, али се није приступило његовом претресању.

Из овог писма доносимо део који се непосредно тиче овог нацрта из кога се виде интенције тадашњег рада на разрађивању одлука Другог заседања АВНОЈ-а у Јајцу:

„Ја сам Пословник АВНОЈ-а приредио, унео неке ствари, нешто изменио и допунио, мало друкчије груписао његове одредбе.

Неке сам измене исправно полазећи са гледишта да у статистику не можемо наша тела карактерисати друкчије него што је то у основним одлукама које је донело II заседање и које су за нас закон (напр. карактеристика АВНОЈ-а). Попустио сам доказивању потреба да се неким термином разликује уже од ширег претседништва АВНОЈ-а, па сам увео у статут „Президијум“, „Претседништво Президијума“, али сам дошао до закључка да је то апсолутно погрешно, јер и то значи недопуштено мењање одлуке II заседања, које зна за Претседништво, а не зна за Президијум (зачудило ме је и зашто је на прогласу потписан „Президијум“). А и стварно, када се узме, као што смо узели, да је „Президијум“ стално на окупу, да уже претседништво не решава ништа, већ само пленум, онда је и потреба неког разликовања ужег и ширег претседништва само привидна. Зато мислим да израз „Президијум“ треба избацити и остати на „Претседништву“. У истој вези мислим да се никако не може примити, што ми је друг Јово¹⁾ рекао, да сте у законодавној комисији одлучили, да се промене називи неких повереништава („правосуђе“ место „судство“ итд). Неизоставно морају остати називи који се налазе у одлуци о именовању Нацкома²⁾ и било неозбиљно да ради таквих ситуација узмемо на себе непоштовање донете одлуке, која је већ тако широко и објављена.

Одлуке, како су донете на II заседању и како су штампане у брошури у Босни ћирилицом јесу одлуке на српском језику. Како су све објављене у Хрватској (напр. у „Напријед-у“) оне су на хрватском језику. Словенци су одлуке објавили на свом језику, Македонци на свом итд. Према томе нема страха ни за кога од туђе терминологије. Тако ће и убудуће бити са свима заједничким одлукама и законима, тј. оне ће имати да се објављују у свим језицима (у Словенији словеначки, у Хрватској хрватски и српски, па ту чак може бити потпуно једнак текст, а разлика да буде само у латиници и ћирици, у Србији српски тј. екавски и ћирилицом, у Црној Гори српски ијекавски, у Босни српски и хрватски итд.) О томе мора да води рачуна и законодавна комисија. Она нека прави пројекте било на српском било на хрватском (само не како смо раније сви писали ијекавски, а није било ни хрватски ни српски), а кад се текст усвоји, нека се преведе на остале језике.

За време док сам прекинуо писмо одржали смо синоћ састанак да дискутујемо о пројекту „политичка акција“ и о једном пројекту „Уредбе о нар. осл. одборима“, који сам ја написао. Али смо запали у друге дискусије. Дошли смо до закључка, да нисмо неко тело способно за решавање него само можемо разговарати и дискутовати, те да и сваки појединац од нас може подносити предлоге, пројекте итд., који ће проћи кроз законодавну комисију и из ње отићи оним путем, која су овлашћена да одлучују.

Ја ти шаљем моју прераду „Статута АВНОЈ-а“. Али, кад је Јово синоћ објаснио, како сте ви хтели и како сте планирали разне пројекте, ја ти моју прераду не шаљем као предлог, већ само као материју. Ја сам једноставно узео ваш пројект, онакав какав је, и изменио га да би био бољи. Има измена које су врло важне и неопходне. На пример: по вашем пројекту, а видео сам синоћ да Јово тако стварно мисли — испада да се Президијуму даје право да врши законодавне функције у име АВНОЈ-а само привремено, па сте то унели у „прелазна наређења“, док то није тачно, јер ће Президијум увек имати ту власт између заседања АВНОЈ-а, што је потпуно јасно изражено у одлуци број 1 II. заседања. Према томе, не може му се то право сада давати привремено, до првог идућег заседања АВНОЈ-а, преко „прелазног наређења“, кад је формулација тачке 4 одлуке бр. 1 јасна, те је могла и требала да буде унесена и у пословник.

¹⁾ Др Иван Рибар, — примедба приређивача

²⁾ Национални комитет ослобођења Југославије (НКОЈ) — примедба приређивача

Ако желите да се направи један привремени пословник за омогућење рада Президијума, онда га направите тако да то заиста буде само пословник. Али моје је мишљење да пословник мора из нечега да се изведе, па је зато потребно истовремено направити и један основни закон о државним органима (статут или одлуку или уредбу), који би обухватао све што треба да се каже: о АВНОЈ-у и његовом Президијуму, о земаљским законодавним телима и земаљским извршним телима (земаљским нац. комитетима) те о њиховом међусобном односу. Тек из таквог закона онда могу да се изведу пословници и статuti за разна тела.

Сви смо, међутим, синоћ, поводом мог пројекта „Уредбе о нар. осл. одборима“ (о коме у детаље уопште нисмо дискутовали) дошли до закључка да је потребно следеће: израдити једну декларацију о народној власти. Та декларација садржала би — на основу већ важећих одлука — основне принципе и основно устројство и карактеристику народне власти, те би била обавезно-директивна и на основу ње би онда биле израђене уредбе о разним органима власти, тј. о врховној државној управи (АВНОЈ, Нацком, земаљска већа, земаљски нацкоми и њихови органи), о нар. осл. одборима (од сеоског до обласног) итд. На основу такве декларације донели би онда и земаљски органи, сваки према својим приликама, неке законе, уп. и нар. осл. одборима. Сви смо се, већина, сложили да је таква декларација с карактером директива и обавезна, премо потребна.“

ИЗВЕШТАЈЕ ГЛАВНОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ОДБОРА ВОЈВОДИНЕ са прогласом и прегледом стања прихода и расхода НОО-а у Војводини од јануара 1943 до јануара 1944 године дајемо по оригиналним рукописима које је сачувао друг Р. Чолаковић. Ови извештаји, колико је познато, сад се први пут објављују и значајни су као грађа за проучавање развоја народне власти у Војводини и стања за време Народноослободилачке борбе у овој покрајини.

КОНФЕРЕНЦИЈА ЧЛАНОВА АВНОЈ-а ИЗ ХРВАТСКЕ СА ДРУГОМ ТИТОМ. За време Другог заседања АВНОЈ-а у Јајцу друг Тито је одржао конференције посебно са сваком делегацијом чланова АВНОЈ-а из Хрватске, Словеније, Црне Горе и Босне и Херцеговине. Са свим тим делегацијама друг Тито се и фотографисао. Осим извештаја са ове конференције, који се чува у архиви Историског одељења Савеза комуниста Хрватске, белешке ни додаци о осталим конференцијама нису сачувани. Друг Тито је са делегацијом сваке земље говорио о најважнијим питањима и износио своја гледишта на решавање текућих питања и уређења земље по коначном ослобођењу. Говор друга Тита овде је дат према скраћеним белешкама које потичу од два записничара.

ОДЛУКЕ НАЦИОНАЛНОГ КОМИТЕТА ОСЛОБОЂЕЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ. — Од 30 новембра 1943 године, када је образован, НКОЈ је одржао низ седница на којима је доносио одлуке и решења о многим текућим питањима и о организовању новог државног апарата, међу којима и одлуке о нашим односима са савезницима. Међутим, те одлуке и решења, који су донесени пре ослобођења Београда, колико нам је познато, нису сачувани нити су у тадашњој штампи били објављени. Овде смо дали једну белешку о двама важним одлукама НКОЈ-а коју је објавио „Вјесник“ у свом бр. 30—31 од 13 децембра 1943 године.

УПУТСТВО НКОЈ-а — ПОВЕРЕНИШТВА ЗА ПРОСВЕТУ ОД 13.V.1944 ГОД., рађено на шапирографу ћирилицом, налази се у архиви ЦК Србије, бр. 6859.

УПУТСТВО ПОВЕРЕНИШТВА ЗА ЕКОНОМСКУ ОБНОВУ НКОЈ-а о раду органа народне власти на обнови дато је према оригиналу упућеном

ЗАВНОБИХ-у 24. априла 1944 године. Ово упутство је достављено свим земаљским већима и Главном народно-ослободилачком одбору Србије. Оригинални примерак упућен ЗАВНОБИХ-у налази се у архиви Историског одељења Савеза комуниста Југославије.

УПУТСТВО ПОВЕРЕНИШТВА ЗА ШУМЕ И РУДЕ НКОЈ-а дато је према овереном препису који се налази у архиви Историског одељења Савеза комуниста Југославије. Ово упутство поред ЗАВНО Црне Горе и Боке упућено је и осталим земаљским антифашистичким већима и Главном народно-ослободилачком одбору Србије.

ПРЕДЛОГ НКОЈ-а — ПОВЕРЕНИШТВА ЗА СУДСТВО — ЗА ОСНИВАЊЕ СУДОВА дат је према препису расписа који је био изложен на Изложби народно-ослободилачких одбора. Један примерак се налази у архиви ЦК СК Србије.

ПРВА РЕДОВНА СЕДНИЦА — 27 НОВЕМБРА 1942

Пре дневног реда:	Страна
1 — Читање и усвајање записника свечане седнице од 26 новембра 1942 године — — — — —	26
Дневни ред:	
1 — Читање и усвајање извештаја Верификационог одбора	26—27
Говорници: извештач Владо Зечевић — — — — —	26
2 — Народно-ослободилачка борба и оснивање АВНОЈ-а — реферат Веселина Маслеше — — — — —	27—31
Говорници: Веселин Маслеша — — — — —	27
3 — Организација АВНОЈ-а — реферат Моше Пијаде — — — — —	31—33
Говорници: Моша Пијаде — — — — —	31
4 — Дискусија о рефератима — — — — —	33—41
Говорници: Павао Крче — — — — —	33
Радован Мијушковић — — — — —	34
Боžo Љумовић — — — — —	37
Лука Стевић — — — — —	38
Вичко Крстуловић — — — — —	40
Саопштење вести о ослобођењу града Јајца — — — — —	42
Говорници: Владимир Дедијер — — — — —	42
4 — Наставак дискусије о рефератима — — — — —	42—52
Говорници: прота Јагош Симоновић — — — — —	42
Стојан Церовић — — — — —	43
Владимир Дедијер — — — — —	43
Шиме Бален — — — — —	46
Војин Гајић — — — — —	47
Станко Опачић-Таница — — — — —	48
др Симо Милошевић — — — — —	48
Миле Перуничкић — — — — —	48
Рато Дугоњић — — — — —	50
Избор комисије за израду резолуција и прогласа — — — — —	52
5 — Читање и усвајање Предлога резолуције о оснивању АВНОЈ-а, Предлога резолуције о организацији АВНОЈ-а и Прогласа АВНОЈ-а народима Југославије — — — — —	52—65
Говорници: извештач Моша Пијаде — — — — —	52, 59, 60
6 — Избор Извршног одбора АВНОЈ-а — — — — —	65—66
Говорници: Сретен Жујовић — — — — —	65
Претседник Извршног одбора АВНОЈ-а др Иван Рибар — — — — —	65
потпретседник Извршног одбора АВНОЈ-а Нурија Поздерац — — — — —	66
Саопштење вести да је Црвена армија извршила велико заробљавање Немаца код Стаљинграда — — — — —	66
Говорници: претседник др Иван Рибар — — — — —	66

ДРУГО ЗАСЕДАЊЕ АВНОЈ-а — 29 И 30 НОВЕМБРА У ЈАЈЦУ

Пре дневног реда:	Страна
1 — Утврђивање дневног реда — — — — —	141—142
Дневни ред:	
1 — Усвајање извештаја о раду АВНОЈ-а од његовог оснивања до Другог заседања — — — — —	142—149
Говорници: претседник др Иван Рибар — — — — —	142
Моша Пијаде — — — — —	149
Поздравни говори — — — — —	149—165
Говорници: Александар Ранковић-Марко — — — — —	149
генерал-лајтнант Арсо Јовановић — — — — —	151
пуковник Мијалко Тодоровић — — — — —	152
др Павле Грегорић — — — — —	154
Марко Вујачић — — — — —	156—160
Ђуро Пуцар-Стари — — — — —	160
Јосип Видмар — — — — —	161
Митра Митровић-Ћилас — — — — —	162
Михаило Швабић — — — — —	164
2 — Избор радног претседништва, Верификационог одбора и записничара — — — — —	165
Говорници: Моша Пијаде — — — — —	165
претседавајући др Војислав Кецмановић — — — — —	165
Предаја већничких пуномоћја — — — — —	165—166
3 — Поздравне депеше — — — — —	166—175
Говорници: записничар Шиме Бален — — — — —	166
записничар Осман Карабеговић — — — — —	170
4 — Читање и усвајање извештаја Верификационог одбора — — — — —	175—179
Говорници: извештач Тодор Вујасиновић — — — — —	176, 177
5 — Развитак Народно-ослободилачке борбе Југославије у вези са међународним догађајима — реферат Врховног команданта НОВ и ПОЈ Јосипа Броза Тита — — — — —	179—190
Говорници: Врховни командант НОВ и ПОЈ Јосип Броз Тито — — — — —	179
6 — Дискусија о реферату — — — — —	190—218
Говорници: Божидар Маговац — — — — —	190
др Љубо Леонтић — — — — —	191
Борис Кидрич — — — — —	192
генерал-мајор Јакоб Авшич — — — — —	193
Перо Крстajiћ — — — — —	195
Сулејман Филиповић — — — — —	202
Новак Мاستиловић — — — — —	204
Лука Стевић — — — — —	205
др Миливој Јамбришак — — — — —	207
Франце Лубеј — — — — —	207
Вице Буљан — — — — —	209
Родољуб Чолаковић — — — — —	211
др Метод Микуж — — — — —	212
Радоња Голубовић — — — — —	212
Сретен Жујовић-Црни — — — — —	213
Јосип Јерас — — — — —	214

Хаџимехмед Муџић	— — — — —	215
Едвард Коцбек	— — — — —	216
др Владимир Бакарић	— — — — —	217

7. — Читање и усвајање: Предлога декларације Другог заседања АВНОЈ-а; Предлога одлуке о врховном законодавном и извршном народном претставничком телу Југославије и НКОЈ-у као привременим органима врховне народне власти у Југославији за време Народно-ослободилачког рата; Предлога одлуке о одузимању права законите владе Југославије, такозваној југословенској влади у иностранству и о забрани повратка у земљу краљу Петру II Карађорђевићу; Предлога одлуке о изградњи Југославије на федеративном принципу; Предлога одлуке о признању и захвалности Народно-ослободилачкој војсци; Предлога одлуке о увођењу назива Маршала Југославије у Народно-ослободилачкој војсци Југославије; и Предлога одлуке о одобравању одлука, наредба и изјава Извршног одбора АВНОЈ-а и Врховног штаба НОВ и ПОЈ — — — — — 219—232

Говорници: председавајући др Војислав Кецмановић	— — — — —	219, 227
Перо Крстајић	— — — — —	228
Моша Пијаде	— — — — —	229—231
Јосип Видмар	— — — — —	230

8 — Избор Претседништва АВНОЈ-а	— — — — —	232—238
---------------------------------	-----------	---------

Говорници: Сретен Жујовић-Црни	— — — — —	232
Претседник АВНОЈ-а др Иван Рибар	— — — — —	235

9 — Читање и усвајање: Одлуке Претседништва АВНОЈ-а о додељивању назива Маршала Југославије Јосипу Брозу Титу; Одлуке о именовању Националног комитета ослобођења Југославије; Одлуке о потврди Одлуке Словеначког народно-ослободилачког одбора о прикључењу Словеначког Приморја и свих анектираних делова Словеније слободној Словенији у Федеративној Југославији и Одлуке ЗАВНОХ-а о прикључењу Истре, Ријеке, Задра и анектираних делова Хрватске и хрватских јадранских острва слободној Хрватској у Федеративној Југославији; и Одлуке о образовању Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и његових помагача — — — — — 238—241

Говорници: Потпретседник АВНОЈ-а Моша Пијаде	— — — — —	238—241
Маршал Југославије Јосип Броз Тито	— — — — —	239

10 — Закључење Другог заседања АВНОЈ-а	— — — — —	242
--	-----------	-----

ПРВА СЕДНИЦА ПРЕТСЕДНИШТВА АВНОЈ-а — 30 НОВЕМБРА 1943

Пре дневног реда:

1 — Утврђивање дневног реда	— — — — —	246
-----------------------------	-----------	-----

Дневни ред:

1 — Одлучивање о предлогу словеначке делегације да се Јосипу Брозу Титу додели назив Маршала Југославије	— — — — —	246—247
--	-----------	---------

Говорници: Јосип Видмар	— — — — —	246
-------------------------	-----------	-----

2 — Одлучивање о именовању Националног комитета ослобођења Југославије	— — — — —	247—248
--	-----------	---------

Говорници: Моша Пијаде	— — — — —	247
------------------------	-----------	-----

	Страна
3 — Одлучивање о прикључењу Словеначког Приморја, Бенешке Словеније и свих анектираних делова Словеније слободном Словенији у Федеративној Југославији, као и о прикључењу Истре и осталих делова анектираних од Хрватске слободном Хрватској у Федеративној Југославији — — — — —	248—249
Говорници: Анте Вркљан — — — — —	248
Борис Кидрич — — — — —	248
Моша Пијаде — — — — —	248
4 — Одлучивање о образовању Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача — — — — —	249
Говорници: Моша Пијаде — — — — —	249
Усвајање предлога да се примљене одлуке изнесу пред пленум АВНОЈ-а и избор известиоца — — — — —	250

СПИСАК ПРИЛОГА

ПРВО ЗАСЕДАЊЕ АВНОЈ-а

	Страна
1 — Позив на Заседање АВНОЈ-а — — — — —	67
2 — Пројект резолуције о оснивању Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије — — — — —	68
3 — Распис о оснивању Здравственог отсека Извршног одбора АВНОЈ-а	75
4 — Извештај Управног отсека Извршног одбора АВНОЈ-а — — — — —	85
5 — Извештај Привредно-финансијског отсека — — — — —	87
6 — Извештај Верског отсека Извршног одбора АВНОЈ-а — — — — —	91
7 — Извештај Пропагандног отсека Извршног одбора АВНОЈ-а — — — — —	92
8 — Извештај Социјалног и Здравственог отсека Извршног одбора АВНОЈ-а — — — — —	94
9 — Извештај о раду Просветног отсека ИО АВНОЈ-а — — — — —	98
10 — Статут Народног универзитета — — — — —	99
11 — Упутства наставницима-цама за рад у основним народним школама	101
12 — Писмо Економско-финансијског отсека Извршног одбора АВНОЈ-а Земалском вијећу Хрватске — — — — —	105
13 — Распис о одлукама Извршног одбора АВНОЈ-а донесеним на седници од 28-XII-1942 год. — — — — —	109
14 — Нацрт одлуке о месним органима народне власти — — — — —	111
15 — Уредба о Зајму народног ослобођења — — — — —	115
Образложење Зајма народног ослобођења — — — — —	116
Позив на упис Зајма народног ослобођења — — — — —	117
16 — Изјава Врховног штаба НОВ и ПОЈ и Антифашистичког вијећа НОЈ	120
17 — Нота Врховног штаба НОВ и ПОЈ и Извршног одбора АВНОЈ-а савезничким владама — — — — —	121
18 — Конференција претставника среских народно-ослободилачких одбора и команди подручја одржана 15 јануара 1943 године — — — — —	123
19 — Проглас АВНОЈ-а поводом IV непријатељске офанзиве — — — — —	131
20 — Протестна изјава Врховног штаба НОВ и ПОЈ и АВНОЈ-а поводом предаје четири „Либератора“ избегличкој влади — — — — —	134
21 — Извршни одбор АВНОЈ-а — — — — —	135
22 — Врховни командант НОВ и ПОЈ — — — — —	136
23 — Већници на I заседању АВНОЈ-а — — — — —	137

ДРУГО ЗАСЕДАЊЕ АВНОЈ-а

	Страна
1 — Дневни ред II заседања Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије — — — — —	251
2 — Легитимација делегата за II заседање АВНОЈ-а — — — — —	252
3 — Проглас АВНОЈ-а народима Југославије — — — — —	253
4 — Конференција делегата чланова АВНОЈ-а из Хрватске са другом Титом — — — — —	257
5 — Нацрт статута АВНОЈ-а — — — — —	260
6 — Извештаји Главног народно-ослободилачког одбора Војводине АВНОЈ-у — — — — —	264
Преглед стања прихода и расхода НОО-а у Војводини од I. 1943 до I. 1944 — — — — —	275
7 — Одлуке Националног комитета ослобођења Југославије — — — — —	276
8 — Упутство Националног комитета ослобођења Југославије о организацији просвете — — — — —	277
9 — Упутство Повереништва за економску обнову НКОЈ-а о раду органа народне власти на обнови — — — — —	283
10 — Упутство Повереништва за шуме и руде НКОЈ-а — — — — —	295
11 — Предлог НКОЈ-а за формирање народних судова — — — — —	301
12 — Претседништво Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије — — — — —	305
13 — Већници на II заседању АВНОЈ-а — — — — —	306
НАПОМЕНЕ — — — — —	311
НАПОМЕНЕ УЗ ПРИЛОГЕ — — — — —	318

РЕГИСТАР ГОВОРНИКА

ПРВО ЗАСЕДАЊЕ АВНОЈ-а

Бабовић Спасенија-Цана	20—21
Бален Шиме	46
Броз Јосип Тито	14—17, 34
Гајић Војин	47
Дедијер Владимир	42—46
Дедић Смаил	22
Дугоњић Рато	50—52
Жујовић Сретен-Црни	18—19, 65
Зечевић Влада	26—27
Карабеговић Осман	21
Крстуловић Вишко	40—41
Крце Павао	33—34
Љумовић Божо	37—38
Маслеша Веселин	27—31
Мијушковић Радован	34—37
Милошевић др Симо	48
Опачић-Ганица Станко	9—10, 48
Перуничкић Миле	48—50
Пијаде Моша	31—33, 52—65
Поздерац Нурија	26—27, 31, 33, 34, 37, 38, 40—43, 46—48, 50, 52, 59—60, 65, 66
Поповић инж. Милентије	11, 26
Рибар др Иван	10—11, 13—14, 17—25, 42, 65—66
Рибар Иво-Лола	19—20
Симоновић Јагош	42—43
Стевић Лука	38—40
Церовић Стојан	43

ДРУГО ЗАСЕДАЊЕ АВНОЈ-а

Авшич Јакоб	193—194
Бакарић др Владимир	217—218
Бален Шиме	166—170

Броз Јосип Тито	179—190, 239
Буљан Вице	209
Видмар Јосип	161—162, 230
Вујасиновић Тодор	177—179
Вујачић Марко	156—160
Голубовић Радоња	212
Жујовић Сретен-Црни	213—214, 232—235*
Јамбришак др Миливој	207
Јерас Јосип	214—215
Јовановић Арсо	151—152
Карабеговић Осман	165, 170—176
Кецмановић др Војислав	165, 166, 170, 175, 177, 179, 190—194, 202, 203, 205, 207, 209, 210, 212—232, 235
Кидрич Борис	192—193
Коцбек Едвард	216—217
Крстајић Перо	195—202, 228—229
Леонтић др Љубо	191—192
Лубеј Франце	207—209
Маговац Божидар	190—191
Мастиловић Новак	204—205
Микуж др Метод	212
Митровић-Ћилас Митра	162—164
Мујић Хаџимехмед	215—216
Пијаде Моша	149, 165, 229—232, 238—241
Пуцар Ђуро-Стари	160—161
Ранковић Александар-Марко	149—151
Рибар др Иван	141—149, 151 152, 154, 156, 160—162, 164, 165, 235—242
Стевић Лука	205—207
Тодоровић Мијалко	152—156
Филиповић Сулејман	202—203
Чолаковић Родољуб	211—212
Швабић Михаило	164—165

ПРВА СЕДНИЦА ПРЕТСЕДНИШТВА АВНОЈ-а

Видмар Јосип	246
Вркљан Анте	248
Кидрич Борис	248
Пијаде Моша	247—248
Рибар др Иван	245—250

